प्रुवेतऋषयोत्रिमब्रुवन्नेहिप्रत्यंङिदंतमोपडहीतिसुएतन्नमो
पाहंन्नयंवैडपोतिर्यइदंतमोपावधादितितस्माएतडपोतिहिरण्यं
दक्षिणामनयंडपोतिहिरण्यंतद्वैसतन्नेडसाद्वीर्यंणाप्तिस्तमोप
डघान्नाथैषएतेनैवैतंडपोतिघातमोपहंतितस्मादात्रेयायहि
रण्यंददाति॥२१॥ अथब्रह्मणः॥ब्रह्माहियज्ञंदक्षिणतोन्निगो

पायत्यथोज्ञात्रेथहोत्रेथाध्वर्युम्पाऽदविर्ह्मनआसीनाम्या
मथमुनरत्यप्रस्तोत्रेथमैत्रावरुणायाथब्राह्मणाछंसि
नेथपोत्रेथनेष्ट्रेथाच्छावाकायाथोन्नेत्रेथयावस्कनेत्थसुब्रह्म
ण्यायेप्रतिहर्त्रेऽनमायददातिप्रतिहर्त्तावाएषसोस्माएत
दंततप्रतिहरतितथाहास्मादेताःपुराक्षानप्रणश्यंतिस्त्रा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

अथाहेंद्रायमरुत्वतेनुब्रूहीतियत्रवैप्रजापतिरुग्यददौतदेंद्रं
इंद्रोवज्रमसृजतसोब्रवीन्नायमिदंदास्यतिनास्मभ्यंकिंचनपरिशेक्ष
तातिसएतंवज्रमुदयच्छदिंद्रायमरुत्वतेनुब्रूहीत्युदानाय
ततोनाददात्सएषोपिंतुहितथैवबुज्रउद्यम्यतइंद्रायमरुत्व
तेनुब्रूहीत्युदानायततोनददाति॥२३॥बृतस्त्रोवैदक्षिणा॥ ६६

हिरण्यमायुरेवैतेनात्मनस्त्रायतआयुर्हिहिरण्यंतदग्नयआ
ग्नीध्रंकुर्वंतददात्यस्मादप्येतर्ह्यग्नीधोहिरण्यंदायते॥२४॥अन्त्र
यगोःप्राणमेवैतयात्मनस्त्रायतेप्राणोहिगौरन्नंहिप्राण
स्तांरुद्रायहोत्रेददात्॥२५॥अथह्यासःस्वमेवैतेनात्म
नस्त्रायतेत्वग्घिद्यासस्तद्धहस्मतयऊद्रायतेददात्यद्धान्न
हिगौरन्नं

य

यास्वः। वृज्रो वा अश्वो वृज्रमेवैतत्सुरोगांकुरुतेयमलोकमुप्य
सपितिवैयजतेयायुङ्तेतद्यमलोकएवैनमेतदपित्विनंक
रोतितंयमायब्रह्मणोददात्॥२७॥सहिरण्मंप्रत्येति। अग्नये
त्वामस्यंवरुणोददात्त्विग्नयस्येतहुरुणोददात्सोमतत्व
मशीयायुर्द्वित्रेधिमयोमस्यंप्रतियहीत्रेइति॥२८॥अथ १००

गांप्रत्येति॥रुद्रायत्वामस्यंवरुणोददात्तिरुद्रायस्येतांवरुणाय
दात्सोमतत्वमशीयप्राणोदात्रेधित्वयोमस्यंप्रतियहीत्रेइति
॥२९॥अथश्वास्यंप्रत्येति। बृहस्पतयेत्वामस्यंवरुणोददात्तिति
बृहस्पतयेस्येतहुरुणोददात्सोमतत्वमशीयत्वग्दात्रेधिम
योमस्यंप्रतियहीत्रेइति॥३०॥अथाश्वंप्रत्येति॥यमायमेत्वाम

य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

संवत्सरणोददात्वितियमायुषेतंवत्सरणोददात्सोमृतत्वमशीयहु
योदात्रेधित्वयोमुंप्रतियहीत्रइति॥३१॥अथयद्म्पहुदा
ति।कामनेवतद्दातादंमेप्पमुत्रासदितिसत्यतिकोदाक्रस्मा
त्रदात्कामोदात्कामायादातृकामोदाताकामःप्रतियहीताका
मेतन्नइतितद्देवतायात्रतिदिशति॥३२॥तदाहुःनदेवताया २.१

ऽत्रतिदिशेदिदंवैयंदेवताऽसमिधेसादीप्रमानास्युःस्युःश्रेयसी
नवतीदंवैयस्मिन्नग्नावभ्यादधतिसदीप्रमानएवस्युःस्युःश्रेया
भवतिस्युःस्योहवैश्रेयाभवतियएवंविद्वान्प्रतिग्रह्णातितद्य
यासमिद्भिर्दध्यादेवमेतांकुरुतेयामधीयतेददातितस्मा
दधीयन्नातिदिशेत्॥३३॥ब्राह्मणं॥१॥त्रयावैदेवाःवसवोरु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

व १
द्रु॰आदित्यास्तेषांत्रिनक्तानिसवनानिवसूनामेव प्रातःसवनꣳ
रुद्राणांमाध्यंदिनꣳसवनमादित्यानांतृतीयसवनंतद्वात्रिमिश्र
मेववसूनांप्रातःसवनमुमिश्रꣳरुद्राणांमाध्यंदिनꣳसवनं
मिश्रमादित्यानांतृतीयसवनं॥२॥तेहादित्याऊचुःर्यथेदमुमि
श्रंवसूनांप्रातःसवनमुमिश्रꣳरुद्राणांमाध्यंदिनꣳसवनमे १·२

ह १

वन्नइमंपुरामिश्राङ्गिरꣳसुथेतितथेतिहोवाचबुवंस्तेसꣳस्थित
एवमाध्यंदिनेसवनेपुरातृतीयसवनादेतमङ्गिरसुःसएषोप्य
तर्हितथैवगृह्यतेसꣳस्थितएवमाध्यंदिनेसवनेपुरातृ
तीयसवनात्॥१॥तेहादित्याऊचुःनैववाइतरस्मिंसवनेसमाने
वेतरस्मिन्यद्वैनोरुद्राꣳसिनक्तिꣳस्फरिति॥३॥तेहद्विदेवत्यान्

चुःस्रुग्भ्यो वै बिन्दो हंत युष्मान्प्रविशामीति॥ ध्रा तेऽहिंदेव्यान्प्रविशन्ति॥ ध्रा
स्याऽवुग्किमस्मांकंततः स्यादित्यस्मान्निरनुवषट्कृतान्नविष्यथ
स्फहादित्याऽवुस्तथेति तेऽहिंदेव्यान्प्राविशन्॥ ५॥ सयत्रप्रातः
सवनेऽहिंदेवत्यैः पूर्वुरुतित्प्रतिप्रस्थाताऽदित्यपात्रेणैवैना
द्रोणकलशात्प्रतिनिगृह्णीतऽउपयामगृहीतोसीत्येतावता ध्रुवुं २३

रेवाश्रावयत्यध्वर्योरनुहोमंऽजुहोतिप्रतिप्रस्थाताऽदित्यन्यस्त्येतिस
ऽंस्रवमवनयत्येतावतैवुमेव सुर्वेषुा॥ द्दोतद्यत्प्रतिप्रस्थाताप्र
तिनिगृह्णीताऽहिंदेवुत्यान्वैप्राविशन्नस्मान्निरनुवषट्कृतान्नवि
ष्यथेत्स्फहादित्याऽवुर्योवाऽग्रमंद्वितीयामाऽहुतिंऽजुहोतिस्विष्ट
कृतेवैतांऽजुहोतिस्विष्टकृतोवाएतेनुवुषट्क्रियंतेतुर्योहास्यैते

Indira Gandhi National Centre for the Arts

नुद्यबद्भूताइषुकृतोन्नवंत्फलराद्ध्रुहोत्येषास्यैतस्यदेवस्यदिक्
स्मादुत्तरार्द्धुहोति॥७॥युद्धेवप्रतिप्रस्थाताप्रतिनिगृह्णीतुद्वि
देवत्याव्वैप्राविशांसयानेवप्राविशंस्तेभ्यएवैतन्निर्म्मिमीतेयुपि
दधातिरक्षोभ्यास्त्वबिभयुर्द्विक्षउरुगायैषतेसोमस्तꣳरक्षस्व
मावादभंन्नितियज्ञोवैद्विक्षुस्तद्यज्ञायैवैतत्परिददातिगुप्त्या॥१४

अथाहसꣳस्कृतएवमाध्यंदिनेसवनेपुरोहतीयसवनादुहि
यजमानेति॥८॥तेसंप्रपद्यंतोऽध्वर्युश्चयजमानश्चाग्नीध्रश्च
प्रतिप्रस्थाताचानेताथयोन्यःपरिवप्तभवत्फनेद्यारेऽमिद
धेतिरक्षोभ्यास्त्वबिभयुरध्वर्युरादित्यस्कालींवादित्यपाचं
वादत्तेसउपर्युपरिप्रतन्नतद्विरक्षातिनेद्यवस्रोतदिति॥९॥

यग्रह्णाति।कदावनस्तरीरसिनेंद्रसश्चसिदाशुषेउपोपेनुमे
मघवन्भूयइन्नुतेदानंदेवस्यरत्नतआदित्येभस्त्वेति॥१०॥तं
वैनोपयामेनगृह्णीयात्॥अग्नेघ्वैषउपयामेनगृहीतोऽव
यजामितायेजामिहकुर्योद्यदेनमत्राप्युपयामेनगृह्णीयात्
॥११॥अथापग्रह्यपुनरानयति॥कदावनप्रयुछस्मनिपासि २५

ज्ञुन्मनी।नुरीयादित्यसवनंतइंद्रियमातस्कावंमृतंदिव्यादित्ये
भस्त्वेति॥१२॥अथदधिग्रह्णाति॥आदित्यानांवेष्टतीयसव
नमादित्यानात्रानुपत्रावस्तत्पशुष्वेवैतत्प्रयादधातितदिदंप
शुषुप्रयोहितंमधतश्चग्रह्णीयादितिमेधतइवहीदंपशू
नांपयइतिपश्चादिवत्वेवग्रह्णीयात्पश्चादिवहीदंपशूनांपयः॥१३॥

Indira Gandhi National Centre for the Arts

यद्दधिगृह्णाति दुतोक्थिवाएतेसꣳस्वानꣳवंतिनालमाकुर्य्यै
तानेवैतत्सुनुताप्याययतितथालमाकुर्य्यैभवंतितस्माद्दधिगृह्णा
ति॥२४॥संगृह्णातियज्ञोदेवानांप्रत्यैतिसुन्नमादित्यासोभुवता
मृडयंतःआवोवृणीसुमतिर्देवत्यादꣳहोश्चिद्यावरिवोवित्त
रासदादित्येभ्यस्त्वेति॥२५॥तमुपाꣳशुसवनेनमेहयति॥वि १०६

वस्वावाएषआदित्योनिदानेनयदुपाꣳशुसवनआदित्यग्रहो
वाएषभवतितदेनꣳस्वएवभागेप्रीणाति॥२६॥कांडस्याद्धे॥३२.४॥
तन्नदशानिन्नेपवित्रेणोपस्पृशतिवैसुक्रवतीस्सवतीस्
वनेयत्प्रातःसवनंवमाध्यंदिनंवसवनमथेतन्निर्ह्नीतसुक्रं
यत्तृतीयसवनꣳसयन्नदशानिन्नेपवित्रेणोपस्पृशतितं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

नोहास्यैतल्लुक्रवद्सवत्तृतीयसवनंनवतितस्मान्नुदशाग्नि
न्नेपवित्रेलोपस्पृशति॥७॥सुमेक्षयतिद्विवस्चेनादित्येषुते
सोमपीथस्तस्मिन्मस्चेत्पथान्नेत्रुपाऽशुसुवनंत्रुयच्छत्प्र
याहोन्नेतारमासदायावूरितानाधवनायवासदतिवम
सांवा॥८॥राज्ञानमुन्नीयाऽऽदित्यानांवैतृतीयसवनमादि २१

त्यावाऽअनुग्रावाणस्तुदेनंस्वएवनाग्नेप्रीणात्यथोसुवंतिद्वा
रा॥९॥अथापिधायोपनिष्क्रामतिरक्षोन्योप्यबिभ्युरयो
हाग्दित्येभ्यानुब्रूहीत्यत्रसंपत्रूपद्यादिकामयेताऽऽप्नुयत्वेव
संपत्रूपदादित्येभ्यःप्रेष्यप्रियेभ्यःप्रियधमभ्यःप्रियव्रतेभ्यो
महस्वत्सरस्मपतिभ्यउरोरंतरिक्षस्याध्यक्षेभ्यइतिद्वयङ्

तेऽनुहोतिनानुबुषद्कुरोतिनेत्यग्नेऽन्नाद्यप्रदाणाजानीतिप्रयक्ष
तिप्रतिप्रस्थात्रेसꣳस्रवौ॥२०॥त्रेयपुनःप्रेषद्या।आग्रयण
मादत्तउदीचीनदꣳपवित्रंवितन्वंतिप्रस्कंदयत्पध्वर्युराग्रय
णास्यसंप्रग्रह्णातिप्रतिप्रस्थातासꣳस्रवावानयतंनेता
वमसेनवोदंवनेनवा॥२१॥तंवतसꣳधाराणामाग्रयणं २०८

ग्रह्णाति।आदित्यानांवैतृतीयसवनमादित्यान्त्राऽनुगाव
स्तस्मादिदंगवांबन्धुर्वीविहितंपयस्तस्माऽतसꣳधारा
णामाग्रयणंग्रह्णाति॥२२॥तद्यत्प्रतिप्रस्थातासꣳस्रवौ
संप्रग्रह्णाति।आदित्यग्रहोवाएषनवतिनवाऽआदित्यग्र
हस्यानुबुषद्कुरोत्येतस्माद्वैसावित्रंग्रहंग्रहीष्यन्भवतितद

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्यसावित्रेणैवानुष्टुभेनवति॥२३॥युङ्क्तेवुप्रतिप्रस्थातासं
ꣳस्त्रवोसंप्रग्रह्णातिपुरावाएभ्यएतन्मिश्राजुहमहोषुःपुरु
तृतीयसवनातृतीयसवनंयवाएषग्रहोगृह्यतेतदादित्या
तृतीयसवनमुपियंतितयानुवहिर्द्धियाद्भवंतितस्मात्प्रति
प्रस्थातासꣳस्त्रवोसंप्रग्रह्णाति॥२४॥ब्राह्मणं॥२॥मनोहवा १२

अस्यसविताप्रसुवातस्मात्सावित्रंग्रह्णातिप्राणोहवाअस्यसविताप्र
सुवास्मिन्नेतत्करस्तात्प्राणंदधातियदुपाꣳशुंग्रह्णातितस्मि
न्नेतत्पश्चात्प्राणंदधातियत्सावित्रंग्रह्णातितावि
मेयतःप्राणोहितौयुञ्चायमुपरिष्टाद्युञ्चाधस्तात्॥१॥ऋतुर्व
वैसंवत्सरोयज्ञःतेदःप्रातःसवनेप्रत्यृतुमवकल्प्यंतेय

दतुयहान्गरह्लात्यथैतत्सरोदंमाध्यंदिनेसवनेवकल्प्यते
यदुपांशुपात्रांमरुत्वतीयान्गरह्लातिनवात्रतुम्यइतिकं
वनयहंगरह्लातिनतुपात्रांक्वैनयहोगरह्यते॥२॥एषवैस
वितायएषतपति॥एषउएवसवनेऋतवस्तुदृतवःसंवत्सरस्तृ
तीयसवनेप्रत्यृहमवकल्प्यंतेतस्मात्सावित्रंगरह्लाति॥३॥ ११०

तंवाउपांशुपात्रेणगरह्लाति॥मनोहवात्रस्यसवितापाण
उपांशुस्तुस्मादुपांशुपात्रेणगरह्लातंतयोर्मपात्रेणवा
समानंह्येतद्युपांशुंह्येतयोर्मोप्राणोदानोहि॥४॥आ
ग्रयणाङ्गरह्लाति॥मनोहवाअस्यसविताग्रयणआत्मन्ये
वेतन्मनोदधातिप्राणोहवात्रस्यसविताग्रयणआ

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

मुन्मुवेतत्प्राणंदधातिप्॥अथातोग्रहाःत्यवद्यामुमद्यस
वितर्द्यामुमुष्मिन्दिवेदिवेद्यामस्मिन्यज्ञेसावीः।द्यामुस्यहि
रण्ययीमरत्याधियाद्यामन्नाडःस्यामाउपयामगृहीत
तासिसावित्रोसिवन्योधास्यनोधेहिभूरसिभूतोमयिधेहिजिन्व
यज्ञंजिन्वयज्ञपतिंभगायेति॥६॥तंग्रहीष्यन्नुसादयति॥ ११

मुनोहवाअस्यसवितात्स्मादिदमुसन्नंमनःप्राणोहवा
अस्यसवितात्स्मादयमुसन्नःप्राणःसंवरत्यथाहदेवाय
सवित्रेउग्रहीष्यन्नाहदेवायसवित्रेप्रेष्यतिद्युषद्भूतेऽ
हातिनानुवषट्करोतिमनोहवाअस्यसवितानेन्मनोगृह्य
हणंडानीतिप्राणोहवाअस्यसवितानेप्राणमनुप्रयुङ्क्ते

जानाति॥७॥अथानक्षितेनपात्रेणावैश्वदेवंग्रहंगृह्णाति
तद्यदनक्षितेनपात्रेणावैश्वदेवंग्रहंगृह्णातिनवैसावित्र
स्यानुवषट्करोत्येतस्माद्वैवैश्वदेवंग्रहंगृह्णन्भवतित्र
दस्यवैश्वदेवेनैवानुवषट्कृतान्नवति॥८॥यद्वैवैश्वदेवं
ग्रहंगृह्णातिमनोहवाअस्यसवितासुवेमिदंविश्वदेवा १२

इदमेवैतत्सर्वंमनसःकृतानुकरमनुवर्त्मकरोतितदिद
ꣳसर्वंमनसःकृतानुकरमनुवर्त्मे॥९॥यद्वैवैश्वदेवंग्र
हंगृह्णाति॥प्राणोहवाअस्यसवितासुवेमिदंविश्वदेवा
अस्मिन्नेवैतत्सर्वेस्मिन्प्राणेदानौदधातितौविभावस्मिं
सर्वस्मिन्प्राणेदानौहितौ॥१०॥यद्वैवैश्वदेवंग्रहंगृह्णाति॥

वैश्वदेवंचतुर्हतीयसवनंतदृतएवसामतोयस्माद्वैश्वदेवंत
तीयसवनमुद्यतस्तूक्तोयेतदेवयजुषःपुरश्चरणातोयदेतंम
हावैश्वदेवंगरह्णाति॥११॥तंवैश्वतन्तोगरह्णातिवैश्वदेवोवै स
तन्नदतोहिदेवेभ्यऊनंयंत्यतोमनुष्येभ्योतःपितृभ्यस्तस्मा
द्वैश्वदेवःसतन्तः॥१२॥तंवाअपुरोरुक्कंगरह्णाति॥वैश्वदेवो १२३
भृ ते

ऐनंदेवेभ्योगरह्णातिसर्द्धंवैवैश्वदेवायदृवोयद्यजूंषिय
सामानिसयदृवैनंवैश्वदेवेभ्योगरह्णातितेनोहास्यै
वपुरोरुग्भवतितस्मादपुरोरुक्कंगरह्णाति॥१३॥अथा
तोगरह्णाएवाऽपयामगृहीतोसिसोमसुत्रतिष्ठा
नइतिप्राणावैसुत्रासोमसुप्रतिष्ठानोबृहदुक्थायनमइति

प्रजापतिर्बृहदुक्थः प्रजापतयेनमस्त्येवैतदाहविश्वेभ्यस्त्वा
देवेभ्यएषतेयोनिर्विश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यइतिसादयतिविश्व
स्मात्त्वाप्यनंदेवेभ्योगर्हात्पथेत्यपराङुपविशति॥१४॥सय
त्रेताऽहोताराऽसति।एकयाचदशानिश्चस्वर्तोह्याम्यग्नि
मुखेविंशतीवातिस्रोनिश्चबृहसत्रिंशतावनियुङ्क्ते॥ १५

यविहोतारंमुंचेतिदेतस्यांह्यायुर्व्यायामृविपात्राणिवि
मुंचतेह्यायुर्ह्यणात्रावैपशवःप्राणोवैह्यायुःप्राणानहिपशू
वश्चरंति॥१५॥सहदेवेभ्यःपशुभिरपक्रामंतंदेवाःप्रा
णाःसवनेनमंत्रयंतसनापावर्त्ततंमाध्यंदिनेसवनेन्वे
मंत्रयंतसहनेवापावर्त्ततंतृतीयसवनेन्वमंत्रयंत॥१६॥

Indira Gandhi National Centre for the Arts

सुहोपावर्स्यनुवाचायद्दउपावर्त्तयोस्तंमतःस्यादितत्व
युवैतानिपात्राणियुउपरंस्तुयाद्विमुच्यरंन्नितितुदेनेनत
त्पात्राणियुउंतेयुदैंद्वायवाग्रान्मातःसवनेगह्लात्पथेने
नेतत्पात्राणिद्विमुच्यंतेयदाहनियुद्भिर्द्वायविहताद्विमुं
चतिपशवोवैनियुतस्तत्पशुभिरेवैतत्पात्राणिद्विमुच्यं २१५

ता॥२१॥सयस्मातःसवनउपावर्स्यनागायत्रंवैप्रातःसव
नंब्रह्मगायत्रीब्राह्मणोषुहैपशावोनविष्पन्नथयन्माध्यं
दिनेसवनउपावर्स्यदंदंवैमाध्यंदिनंसवनंक्षत्रमि
इंक्षत्रियेषुहपशावोनविष्पन्नथयत्तृतीयसवनउ
पावर्त्तत्तद्विश्वदेवंवैतृतीयसवनंसद्विमंद्विश्वदे

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वास्तस्मादिमेसवुत्रैवपशवेवः॥१८॥ब्रह्मणा॥३॥सोम्ये
नर्क्सुणाप्रवृंति॥सोमोवैदेवानाꣳहविरयंतसोमायेव
हविश्रियतेतथातःसोमोनंलप्रितोन्नवतिवरुन्नवतिवरु
न्नवैदेवानामुन्नमोदनोहियरुरोदनोहिप्रियदमुन्नंतुस्मा
द्वरुन्नवंति॥१॥तुन्नप्रातःसवनेप्रवरंतिनमाध्यंदिनेस १९

वनएनेवैदेवानांनिष्केवल्येसवनेयप्रातःसवनेवमाध्यंदिनंवस
वनंपित्रदेवत्योवैसोमः॥२॥सयत्प्रातःसवनेवाघवुरेमाध्यंदिने
वासवनेसमुदꣳहकुर्यादृवेन्पश्चपित्रन्पश्चतेनतृतीयसवने
प्रवरंतिवैश्वदेवंवैतृतीयसवनंतथाहासमदंकरोतिनानुवा
कमन्वाहसकुदुह्येवपुरंध्यःपितरस्तस्मान्नानुवाकमन्वाहु॥३॥

Indira Gandhi National Centre for the Arts

अथवनुर्गृहीत्वाऽऽज्याहुतस्ययजुतिजुषङ्कृत
ङुहोतितद्याज्ञतःप्राच्याऽऽहुतयोहुतान्नवंतिताम्मएवैतदंतर्देध
तितथाहुसमर्दंकरोतिधासऽआऽस्याऽउपस्तीर्योदिश्यरारवर्त्स
थोपरिष्टाऽदुपस्याऽन्निधारयत्याज्याहुतीस्ययजुतिजुषङ्
तऽजुहोति॥५॥अथापरंवनुर्गृहीत्वाऽऽज्याहुत

वा॰ त्रा॰

स्ययजुतिजुषङ्कृतऽजुहोतितद्याज्ञतऽऊर्ध्वाऽआहुतीर्हौव्यन्नवंतिता
म्मएवैतदंतर्देधतितथाहुसमर्दंकरोतिसयदिकामयेतान्नयतः
परियजेद्युद्युकामयेतान्यतरतःपरियजेत्॥६॥अथप्रवरणी
तिस्रुयन्नवतितस्यांवनुर्गृहीत्वाध्वर्युःशालाकैर्द्वि
स्त्रान्नाघारयतितद्युक्शालाकैर्द्विस्त्रान्नाघारयतियदेवैनान्दो

Indira Gandhi National Centre for the Arts

देवात्रब्रुवंस्तृतीयसवनेवोघृत्याहुतिःप्राप्स्यतिनःसोम्यापहृतो
हियुष्मत्सामगीयस्तेनसोमाहुतिन्नाहैथुतिसैनानेषातृतीयस्स
वनएवघृताहुतिःप्राप्नोतिनःसोम्यायज्ञालाकेहिङ्क्षान्माघारयति
तानेतैरेवयज्ञस्निर्यथोपकीर्यैयथापूर्वंमाघायतिमाङ्गलीय
एवोत्तमं॥७॥तद्वैकाग्नीध्रीयंपुनराघारयंलुदयइदंकुर्मोतु १८

६१

संतिष्ठातइतितदुत्थानंकुर्योन्माङ्गलीयएवोत्तमं॥८॥सयत्रा
ध्वर्युःशालाकेहिङ्क्षान्माघारयतितत्प्रतिप्रस्थातापात्नीवतंय
ज्ञंरक्षतियज्ञाद्वैप्रजाःप्रजायंतेयज्ञात्प्रजायमानामिथुनात्प्र
जायंतेमिथुनात्प्रजायमानात्प्रंततोयज्ञस्यप्रजायंतेतदेनाए
तदंततोयज्ञस्यमिथुनात्प्रजननात्प्रजनयतितस्मान्मिथुना

स्रुजुनादंतर्तोयज्ञस्यमाः प्रजाः प्रजायंतेतस्मात्स्रुतीवतंगृह्णा
तिसैतंवाउपांशुपात्रेणगृह्णातियदिसावित्रमुपांशुपात्रे
णगृह्णीयादंतर्यामपात्रेणैतंयदिसावित्रमंतर्यामपात्रेण
गृह्णीयादुपांशुपात्रेणैतंसमानंह्येतद्यदुपांशुश्चांतर्या
मौप्राणोहियोवैप्राणःसउदानोवृषावैप्राणोयोषापत्नीमि १२९

थुनमेवैतत्प्रजननंक्रियते॥१०॥तंवात्रपुरोरुक्कंगृह्णातिद्वीर्यैवै
पुरोरुङ्स्त्रीषुद्वीर्यंदधानीतितस्मात्पुरोरुक्कंगृह्णाति॥११॥त्र
यस्त्रोगृह्णात्येवाउपयामगृहीतोसिबृहस्पतिसुतस्यदेवसो
मतइतिब्रूतएवैबृहस्पतिर्ब्रूतिप्रसूतस्यदेवसोमतइत्येवैत
दाहैदोस्त्रियावतइतिद्वीर्यैवतइत्येवैतदाहबदाहैदोरिंद्रिया

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वतऽइतिपत्नीवतोग्रहांश्चऽसधास्थमितिनऽसंग्रतिपत्नीभ्योगरह्वा
तिनऽस्त्रीषुवृंयदेक्षनीतितस्मान्नसंग्रतिपत्नीभ्योगरह्वाति।
स्थाग्रश्थयःप्रयरणंचसंस्रवःपरिशिष्टेनवतितेनैनं
श्रीणातिसमर्द्धयतिवाग्रन्याग्रहांछ्रीणंन्नेथेतंव्यर्द्धयतिव्र
श्नोवाग्राडपमतेनवैदेवाबुज्रेणाडपेनाघ्नंन्नवपत्नान्निरादण॥ २०

वंस्त्राहतान्निरस्यानात्मनश्चनैग्रातनुदायस्यवुनेग्रातनुथाएवैव
एतेनबुज्रेणाडपेनहंत्येवपत्नान्निरदणोतिताहतान्निरस्यानात्मन
श्चनेग्रातनुदायस्यवुनेग्रते॥२१॥सश्रीणाति॥अहंपरस्तादहु
मवस्ताद्यंतादिदंतदुमेणितानूत्राहंसूर्यमुन्नयतोदृ
शेहंदेवानांपरमंगुह्यमितिस्वयदहमहमितिश्रीणातिउ

स्व वैतद्वीर्यं दधति ॥२७॥ अथाहाग्नीत्पात्नीवत्स्ययजेति। वृषा
वाऽग्नीद्योषापत्नीमिथुनमेवैतत्सङ्ग्रहणं क्रियते सङ्ग्रहोत्यन्नाद्य
ऽपत्नीवन्निति वृषा वाऽग्निर्योषापत्नीमिथुनमेवैतत्सङ्ग्रहणं
क्रियता ॥२८॥ सङ्ग्रहैवैनद्वष्टृति ॥ वृष्णे वै सिक्ऽं रेतोधिक्रियते
तूष्णीमेवैतत्सिक्ऽं रेतोधिक्रियते सोमं पिबस्वाहेत्युत्तराहुति ॥२९॥

ॐ

होतियाहुतरा ग्रीतयस्तेदेवाऽग्रथेताः पत्न्यएवमिवहिमिथुनंक्रि
यमुत्तरतोहिस्त्रीपुमाऽंसमुपशेतेऽग्राहरत्यध्वर्युस्त्रीधनंद
ऽंसऽग्राहाध्वर्युमुपमाङ्क्षयस्तितन्नप्रत्युपङ्क्षयतकोहितस्यानि
रष्टस्यप्रत्यृपहवस्तंवैप्रत्यनोपङ्क्षयतं[illegible]हितस्यानि
[illegible]ऽंसऽग्राहाध्वर्युमुपमाङ्क्षयस्यग्नोत्वष्टुर्वेतित्सम्राड्

त्येवोपद्धयेतार्द्धा॥ अथसंप्रेष्यति॥ अग्नीन्नेष्टरुपस्कुमासीदन्नेष्टः
पत्नीमुदानयोद्गात्रासंख्यापयोन्नेतर्हविरुश्चमसुमन्नुन्नयसो
मंप्रतिशीरिवर्तियद्यग्निष्टोमः स्यात्॥१७॥ बह्वृचः स्यात्सो स्यात्
मंप्रन्नावयेतिब्रूयात्सबिभ्रद्वैतत्पात्रमग्नीन्नेष्टरुपस्कुमा
सीदत्यग्निष्टोमनिदानेनयदाग्नीध्रोषानेष्टृषावात्र २२२

ग्नीध्रोषानेष्टमियुनमेवैतत्प्रजननंक्रियतमुदानयतिनेष्टापत्नी
त्सुद्गात्रासंख्यापयतिप्रजापतिर्वृषासिरेतोधारेतामयिधेहि
तिप्रजापतिर्वोढृद्गाताद्योषापत्नीमियुनमेवैतत्प्रजननंक्रि
यते॥१८॥ ब्राह्मणं॥४॥ पशवोवैदेवानांकुदाऽसितद्यथेदं
पशवोयुक्तामनुष्येभ्योबहवोन्येवंकुदाऽसियुक्तानिदेवेभ्योय

ज्ञुवहंतितद्यत्रछंदाꣳसिदेवांस्समतर्पयंन्ययछंदाꣳसिदेवाःसम
तपेयंस्तदुतस्तस्मागन्द्यछंदाꣳसियुक्तोनिदेवेभ्योयज्ञमुवाहु
र्यदेनांस्समतीतृपन्॥१॥अथहारियोजनंगरह्णातिछंदाꣳसिवै
हारियोजनस्छंदाꣳस्येवैतमुंतर्प्पयतितस्माद्धारियोजनंगरह्णा
ति॥२॥तंवाअतिरिक्तंगरह्णाति॥यदाहिरंयोराहुथेनंगरह्णाति॥२२३

दंवैदेवाअथछंदाꣳस्यतिरिक्तान्ययमनुष्याअथपशवोतिरिक्ता
स्तस्मादतिरिक्तंगरह्णाति॥३॥द्रोणकलशंगरह्णातिवृत्रोवैसोम
आसीत्तंयत्रदेवाअघंस्तस्यमृत्युरिवत्तंसद्रोणकलशोभवत्त
स्मिन्नुवावायावाग्रसःसमस्त्रवदतिरिक्तोवैसआसादतिदधा
रिक्तएषगृहस्तदतिरिक्तएवैतदतिरिक्तंदधातितस्माद्रोणकल

ग्रोगृह्णाति॥४॥तंवाअनुरोरुक्मंगृह्णाति॥दुंदोर्म्रोस्येनंगृह्णाति
सयुदेवैनंदुंदोर्म्योगृह्णातितेनोहास्यैषमुरोरुक्मान्भवतितस्मा
दनुरोरुक्मंगृह्णाति॥५॥अथातोगृह्णात्येवाउपयामगृहीतोसि
हरिरसिहारियोजनोहरिभ्यांत्वैष्टृक्षामवैहरीसक्षामाभ्यां
त्वेनंगृह्णाति॥६॥अथैधमनाग्रावपति॥हयोदूनास्थसहसोमा १२५

इंद्रायेतितद्यदेवात्रमितंवदुंदोर्मितंवतद्यौदुवैतन्मूर्द्धनंकुरुते
॥७॥तस्मोन्नेताग्रावयति॥अतिरिक्तोवाउन्नेतानुत्सेधान्त्स्यात्ग्रावा
यत्प्रतिरिक्तंषग्रहस्तदतिरिक्तंवैतदतिरिक्तंदधातितस्मादुन्ने
तग्रावयति॥८॥मूर्द्धन्नधिनिधायग्रावयतिमूर्द्धोस्यैषोथाहधमन्य
नासोमस्यान्नुब्रूहीत्यग्रावाहधनासोमान्प्रस्थितान्प्रेष्यतिवृ

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

षङ्कृतेऽङ्गहोत्पन्नुवषङ्कृतेयश्मनाविलिश्यंतेन्नक्षायाटितद्वैके। होत्रे
ऽणाकलशंप्रतिप्रहरंतिवषङ्कर्तुर्नेक्षतिवुदंतस्तुतुथान्
क्रुयोद्यथावमसंवाश्रन्येनक्षाश्रथैतिरिक्तस्तस्मादेतस्मिंस्
त्रिधामेवन्नक्षस्तस्माद्धानाविलिश्यंतेन्नक्षाय।१०।तान्दक्षिःखा
दयुःपशवोवाएतेनेत्पश्रन्संम्रदेकरवामहाइतिप्राणैरेवन्नक्षंयं १२५

तियस्तेऽश्वसनिर्नेक्षोयोगोसनिरितिपशवोवाएतेतस्मादाहयु
स्तेऽश्वसनिर्नेक्षोयोगोसनिरितितस्यतइष्टयऽउषस्कृतस्तो ।।३।।
मस्यैतीष्टनिहियऽइंषिन्वंतिस्कृतास्तोमाःशास्त्रास्तस्मादेतेऽप
यामाऽउपस्कृतस्यैवैतदुपस्कृतान्नक्रुयति।२।तानाग्नेप्रकि
रयुःनेदुच्छिष्टमग्नेऽइहेयामेत्स्कृतस्यैवैतावेवनिवपंतितथान्
।।३।।वास्तुनिहियस्तान्निन्वंतुपस्कृतस्योपस्कृतोनक्रु।३।।

Indira Gandhi National Centre for the Arts

बर्हिद्धियताङ्गवंति॥२१॥ अथस्रुक्पात्रंसमवमृशंति॥यानेकेसुवा
माइत्यावदंतियद्यावेयुक्तान्हरेवमेतयाऽऽत्विङंकुर्वंतवै
युक्तःहरणंतेवाग्विवोग्नातेशांतिरापोन्नेषडंतद्यदेवात्रहरणंत
वाग्विवालिस्रंतेशांतिरापस्तुदद्भिःस्रोत्याशामयंतेनदद्भिःसं
दृधंतत्स्रुक्पात्रंसमवमृशंति॥२३॥तेसमवमृशंति॥ १२६

संवृङ्मेसावयसासंतनूर्नरगंन्महिमनसासऽशिवेनाव्यष्टसु
दृत्वोद्विदध्रुरायोनुमार्ष्टुत्वोयद्विलिष्टमितियद्विरंतसंद
धंता॥२४॥अथमुखान्युपस्पृशंतोद्वयंतद्युस्मान्मुखान्युप
स्पृशंतेमृतंवाआपोमृतेनैवैतत्सुंस्पृशंतएतद्वैवैतत्कुर्मो
नुकुर्वंतेतस्मान्मुखान्युपस्पृशंते॥२५॥ब्राह्मणं॥५॥तानिवाएतानि॥

नवसमिष्टयजूंषिजुहोतिनव
वावाऽमूबहिष्यवमानस्तोत्रियामेनवंतिसैषान्नयतोन्यूनाद्वि
द्रुजननायेतस्माद्यज्ञन्यूनात्प्रजननात्प्रजापतिः प्रजाः सस्र
जेतस्माद्वीर्यादतस्माद्वावावी॥२॥हिंकारस्तोत्रियाणां २२७
जननात्प्रजाः सृजतेतस्माद्वीर्यादतस्माद्वावावी॥२॥हिंकारस्तोत्रियाणां

हिंकारस्तोत्रियाणांदशमः स्वाहाकारऽएतेषांतयोहास्यैषोन्यूना
द्विराड्दशंदशिनीभवति॥२॥अथयस्मात्समिष्टयजूंषिनामायो
वाऽएतेनयज्ञेनदेवताभ्योयतियाभ्यऽएषयज्ञस्तायतेसर्वावैतनाः
समिष्टाभवंतितद्यत्नासुसर्वासुसमिष्टास्वथैतानिजुहोतितस्मा
त्समिष्टयजूंषिनाम॥३॥अथयस्मात्समिष्टयजूंषिजुहोति।
रिरिचानऽइवाऽएतर्दिज्ञा ॥॥॥॥॥॥॥सांबसदाशिवोजयतु॥

नस्यात्मा भवति यजमानस्य भवति तस्य हि दद्धाति तमेवात्मन्निधत्ते पुनरप्याय यति ॥४॥ अथ यान्युत्तराणि त्रीणि जुहोति याव्वाएते न्यङ्ङ्देवता जुयति यानेव यज्ञस्तायतऽउपह्वयते ता आस्यतया व्वसिष्ठ यज्ञं षिजुहोतीमानि व्वा रोजुक्वितिताएवैतद्यथायथन्यव स्तितियन्त्र यं सांव्वरणं तदनु ॥५॥ अथ यान्युत्तराणि त्रीणि जुहोति २२८

यज्ञं व्वाएतदङ्गीङ्नतयदेनमत्ततंङ्नाधिष्ठायत्रास्य प्रतिष्ठातस्मि तिष्ठापयतितस्मात्तमिष्टयजुं षिजुहोति ॥६॥ सुजुहोति ॥ सुमि ङ्गलामनसानेषिगोनिरितिमनसेतितन्मनसारिरिवानमाप्नो यायतिगोनिरितिनजुनीरिरिवानमाप्नायायतिसुजुं स्तरिन्नि मंघवंसुजुं स्वस्त्यासंव्वत्सरणादेव्वतंयदस्तीतिव्वत्सरणोतित

Indira Gandhi National Centre for the Arts

दुहणाःरिरिवानमाप्यायय॑तिसंदेवानाꣳसुमतौयज्ञियानाꣳस्वा
हा॥७॥संवर्च्चसापयसासंतनूभिरगन्महिमनासꣳशिवेनाव्वष्टासुदत्रोविदधातुरायो
नुमाष्टेत्वायज्ञपतिष्टमितियद्दुदंतसंदधाति॥८॥धातारातिः॥ १२९

सवितेदꣳसुवंतांप्रजापतिर्नियुनक्त्वग्नयेत्वुष्टावित्तंसुप्रजया
सꣳरराणायुज्ञमानायद्रविणंदधातस्वाहेतितद्देवारिरिवानंसु
नराप्यायय॑तियदाहयुज्ञमानायद्रविणंदधातस्वाहेतिरायस्पोषंसु
गावोदेवाःसदनाऽकर्म्मेयमाऽगन्मेदꣳसुवनंसुषाणाइति
सुगानिवोदेवाःसदनान्यकर्म्मेयमागंतदꣳसुवनंसुषाणा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

इत्येवैतदाह नरैणाघ्रहमानाहवीꣳषीतिदेवतावत्सऽइतिनरमा
णाग्राहतेयंवुयेघ्राहनाघ्रहमानाऽउतेयंवुयेघ्राहनवंतइत्येवैत
दाह तस्मादाह नरैणाघ्रहमानाहवीꣳष्यस्मधस्थसवोघ्रस्त
विस्त्राहा॥१०॥यांरऽआवहाऽउशतोदेवदेवांस्तान्नेरयस्वआग्नेस
धस्थऽइत्याग्नेवाआहामूंदेवानावहामूंदेवानावहेतिमंत्रवेतदा १३०

हयांदेवानादाधर्त्तीस्तानामयंयुत्रयत्रैषांवुरणंतदध्वितिऽआहिवा
ꣳसःपपिवाꣳसस्त्वाविश्वेऽइतिऽआहिवाꣳसोहिपशुंपुरोडाशंनयंति
पपिवाꣳसऽइतिपपिवाꣳसोहिसोमꣳराजानंनयंतितस्मादा
हऽआहिवाꣳसःपपिवाꣳसस्त्वाविश्वेसुंघमेꣳस्वरातिष्ठतानुस्वा
हेतिदेवदेवतावतसऽइति॥११॥घ्रयꣳहिवाँप्रयतियज्ञेघ्र

स्मिन्नग्नेहोत्रमुद्वणीमहीह॥सुधगयासुधयुतान्नामिष्टाःप्रजा
नन्यज्ञमुपयाहिविद्वांस्वाहेत्यग्निमेवैतयाविमुंचत्यग्नेव्यवस्र
ऽतिं॥२॥देवागातुविदइतिागातुविदोहिदेवागातुंविलेतियज्ञं
विलेत्येवैतदाहगातुमितितितदेतेनयथायथंसुवस्रऽतिम्
नसस्मतइमंदेवयज्ञंस्वाहाज्ञातेधाइत्ययंवैयज्ञोयायंपवते ३३

तादिमंयज्ञंसंतनुतेतस्मिन्यज्ञेप्रतिष्ठापयतियज्ञेनयज्ञंसंद्
धातितस्मादाहस्वाहाघातेधाइति॥३॥युज्ञंयज्ञंगछायज्ञपतिं
गछस्वांनिगछस्वाहेतितत्प्रतिष्ठितमेवैतद्यज्ञंसंतनुंस्वायां
योनौप्रतिष्ठापयत्येषतेयज्ञोयज्ञपतेसहसूक्तवाकःसुविवी
रस्तेजुषस्वस्वाहेतितत्प्रतिष्ठितमेवैतद्यज्ञंसंतनुंसहसूक्त

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

चाकऽ सुन्वीरंसुडमानेंततः प्रतिक्षापयतीमेवास्मांऽद्धा ॥ ६
तीयःप्रपांक्रः समाप्तः॥ संडिला ६२॥ सत्राऽवनथमम्यवैति॥त
द्धुदवनथमम्यवैतियोवाऽअस्यरसोनदीदुतिस्योवाऽअस्यतम
डीऽनदयेतछुरीरंतास्मन्नरसोस्तिंतन्नेपराप्यंतद्दपाम्यवहरं
तिरसोवाऽआपस्तदस्मिन्नेतऽरसंदधातितदेनमेतेनरसेनसं १३
गमयतितदेनमतोऽनयतिपुरुनंडात्एवसंडनयतितद्दुदपाम्य
वहरंतित्स्मादवनथः॥१॥अथसमिष्टयऽजूंषिऽहोतिसमिष्टय
ऽजूंषिवेवांतोयऽज्ञस्यसऽकुर्वेवसमिष्टयऽजूंषिवेदेतमन्नितोन
वतितुनयात्वालमुपसमायंतिसऽकस्मविषाणांवमेखलांवयात्वा
हत्राऽस्यतिरा॥माहिर्न्मोएदाकुरितिऽअसोवाऽऽडात्रस्यस्वग

कारोयुदेनदुवान्यवहरंत्यपेषुएवैतुस्यस्वगाकारोरुऊरिवहिसर्प्पोः
रूपाश्वहिसर्प्पोणामायतनान्यस्तिवेमनुष्याणांवसर्प्पाणांवबिभ्रा
तृमभिवनेनदुतःसंन्नवदितितस्मादाहुर्मा हिन्नर्मार्ष्टुदाकुरितिश्॥
प्रथन्नावयतिऊरुंहिरुर्जीश्वरणश्वकारस्यर्यायपंथामंन्वेतवा
उइतियथायमुरुरन्नयोनाष्टंस्यर्यायपंथाएवंमेयमुरुरन्नयोना ३२

पेष्टःपंथाआस्त्वित्येवैतदाहाध्वन्नपदेपादाप्रतिधातवेकरिलोगुप्ति
हवाश्वपाद्भवत्येतमेवप्रतिक्रमणायन्नवत्फंतापवक्राहृदयावि
श्वस्मिदितितदनंसर्वस्माद्भद्यादेनसःपाप्मनःपरमुंवतिोपाश्व
याहसामगायेतिसामब्रह्मेतिवागायेतिवेवब्रूयाद्गायंतिहि
सामतदासामगायतिनेदंबर्हिर्द्वियज्ञाकुरीरंनाष्ट्रारुदाः

Indira Gandhi National Centre for the Arts

सिहिनसंतितसामहिनाष्ट्राणाꣳरुक्सामपहंता॥ द्यौरायेय्यो
गायति॥ अग्निर्हिरुक्सामपहंतात्तिरुंदासिगायत्येषावैसुश्रो
णितिरुंदाꣳसियदुतिरुंदास्तस्मादुतिरुंदसिगायति॥७॥ सुगाय
ति॥ अग्निरुपतिश्रुतिदहत्यसावोहावइतितंनाष्ट्राण्येवैन रु
क्सामꣳस्यतोपहंति॥८॥तउदंवोनिष्क्रामंतोऽघ्नेनवावाल ९३ब

मग्रेणाग्नीध्रꣳसयस्यांततोदित्यपोनयंतितद्धंति॥९॥सयः स्यं
दमानानाꣳस्कावरोदकः स्यात्तमुपाम्पवेयादेतावाऽत्रपांक्त
रणगृहीतायाः स्यंदमानानांनस्यंदंतेवैरणोवोऽप्रवनयो
निर्वैरणतायैयद्धुतानुविदेदपियाण्वकाश्युपोम्पवेयात्॥१०॥
तमवोवक्रमुघ्नावयतिनुमोचैरणायानिष्ठितोवैरणस्यपुरश

इतितदनर्थंसर्वस्माद्रुद्रुणात्रमुंचति॥२१॥अ
थचतुर्गृहीतमाज्यंगृह्वासमिधंप्रास्यान्निजुहोत्यग्नेरनीकम
पआविवेशापान्नपात्प्रतिरक्षन्नसुर्यीदृमेदमेसमिधंयजग्नय
तिनेजिह्वायतमुच्चरंएवस्याहुतिं॥२२॥अग्नेर्हविर्देवो यावद्वाया
वद्वास्तुप्रवेशयांवक्रुन्नेदुतोनाष्ट्रारक्षाꣳसुपातिह्यान्त्यग्निर्हि २३५

रुद्रुसामपहंतातमेतयावसमिंधेतयाव्याकृत्यासमिंधेसमिद्देवे
न्योजुहवानातिं॥२३॥अथापरंचतुर्गृहीतमाज्यंगृह्वाआस्रावम
हसमिधोयजतिसापबर्हिषश्चतुरःप्रयाजान्यजतिप्रजावैब
हिर्ध्रुरुणोवाआवन्योनेत्प्रजाद्रुरुणाग्रस्लादितस्मादुय
जहिंश्चतुरःप्रयाजान्यजति॥२४॥अथद्वारुणाएककपाल

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

पुरोडाशो न्नवति॥योवाअस्यरसो न्नदुद्भुतिर्योवाअस्यतमजो
ऽनदृश्यैतच्छुरीरंतस्मिन्नरसोस्तिरसोवैपुरोडाशस्तदस्मिन्ने
तꣳरसंदधातितदनमेतन्नरसन्नसंगमयतितदनमृतोऽ
नयतिसएनंजातएवसंऽनयतितस्माद्वारुणैकैकपालः
पुरोडाशोन्नवति॥२५॥सन्त्राऽउपस्योपस्तीर्यापुरोडाशस्यावद्यं २६

नाहवुरुणायानुब्रूहीत्यत्रैकरऽडाषस्यहिरवद्यंतितदुत्थान्
कुर्याच्छुरीरंवाएतद्भवतिनालमाऽत्यैहिरवद्यतिसऽदन्निघा
३ य रंतिप्रत्यनक्त्यवदानेआस्याव्याहवुरुणंयऽतिघ्नषऽहुतेऽनुहो
स्त्र२ ति॥२६॥अथाऽउपस्योपस्तीर्यापुरोडाशमवदधदाहाग्नीवरु
णान्यामनुब्रूहीतितस्त्विष्टकृतेसयुन्नाग्नयरस्याहनेदमं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

घ्नरुणोग्फ्लोपितिसद्यमुत्रङ्गीघस्यद्विरवद्यदश्नसरुद्यघु
ननाड्यिेतायोप्रेरिस्तद्विराडुपस्यान्निघारयत्यास्माहान्नीवरु
णोयङ्गेतिह्रयङ्गूलेऽङ्गुहोतिा७॥तावाएताःषडाहुतयोनवंतिष
ड्वाऋतवःसंवत्सरस्यसंवत्सरोह्यरुणास्तस्मात्षडाहुतयोनवं
तिा८॥एतदादित्यानामयनंआदित्यानामा[illegible]यङ्गेतिवा १३
नि१

आङ्गःसयावदस्यघ्नाःस्यादेवमेवंविदेवैघद्युनमितस्यायज
मानःकर्तवैअ्यादितरथोतर्हिङ्गयोदेतानेववतुरःप्रयाजान
पबर्हिषोयजेद्वावाडपनागौघ्नरुणामग्नीवरुणौह्यवनुयाजा
वपबर्हिषोतद्दुराद्दुराद्धरावैद्विराड्विराड्वैयज्ञस्तद्विराजमेवै
तद्यज्ञमन्निसंपादयतिा९॥एतदंगिरसामयनंअतोन्यतरद्ध

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्वायुस्मिन्कुंभेरसऽइवतितंप्रुष्णावयतिसमुद्रेतहृदयमुस्वत
रित्यापातेसमुद्रोरसोवाऽआपस्तदस्मिन्नेतऽंरसंदधातितदन
मतेनरसेनसंगमयतितदेनमेतोऽनयतिसएनंजातएवसं
ऽनयतिसंत्वाद्विरंत्वौषधीरुतापइतितदस्मिन्भुनयऽंरसं नु
दधातियश्चौषधिषुयश्चाप्सुयऽइस्त्वायऽइतसऽएकोनमो १३८

वाकेविधेमयास्त्वाहेतितद्धवयऽएसाधुतदेवास्मिन्नेतद्ह
भतिा२०॥ऽयानुसऽइतापतिस्तेदेवीरापऽएषवोगन्नेऽइत्याप
ऽंह्यषगन्नेस्तऽंसुप्रीतऽंसुहृतंविहृतेतितदेनमद्भ्यःपरि
ददातिमुम्मेदेवसोमेघृतलोकऽइत्याहघृतस्यलोकस्तास्मिंछं
वहृदयपरिधद्दातितस्मिन्नःशंवाधिसद्यीम्मऽन्नाप्तिम्यो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

गोपायेत्पवेतदाह॥२१॥ अथोपमारयति॥ अवतथनिवुंपुणानिवे
सुरसिनिवुंपुणः॥ अवदवेद्देवकृतमनायासिषमवमर्त्यैर्मर्त्यैर्कृ
तमित्यवस्यतद्देवैर्देवकृतमनायासीत्सोमेनराज्ञावमर्त्यैर्मर्त्यै
कृतमित्यवस्यतन्मर्त्यैर्मर्त्यैकृतमनायासीत्यस्मैनराज्ञे ॥ १२
नपुरुराव्णोदधरिष्यन्तीतिसर्वान्प्रोक्षेन्नागोपायेत्ये

वैतदाह॥२२॥ अथाप्यवेत्यस्नातः॥ अन्योन्यस्यएवप्रधावतस्ता
वन्यद्वाससीपरिधायादृतःसयथाहिस्खलनिर्मुच्यतेवमेव
स्मात्पाप्मनानिर्मुच्यतेतस्मिन्नतावद्वनैनोन्नवतियावत्कु
मारंतिसयत्नेवनिष्क्रामंतितेनपुनरायंतिपुनरेत्याहवनीय
समिधमन्वादधातिदेवानांसमिदसीतियदेवमानमेवैतया

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

समिधदेयानाऽहिसमिधमनुयजमानः समिध्यते॥३॥ ब्राह्मणं॥१॥
आदित्यनवरुणोदयनीयेनप्रचरति॥तद्यदादित्यश्चरुरेवतियद्
वैनामदोदेवाऽब्रुवंस्त्वैवप्रायणीयस्त्वोदयनीयइतितस्म
वास्याएतदुभयत्रनागंकरोति॥२॥सयदमुंवराजानंक्रेष्यन्नु
पवेष्यन्यजतेतस्मात्तत्प्रायणीयन्नामाथयदूर्वंरथादुदे १५०

त्यंयजतेतस्मादेतदुदयनीयंनामतद्वाएतत्समानमेवहविरदि
त्याएतत्प्रायणीयमदित्वाउदयनीयमियंवैवादितिः॥३॥स
वैपुष्णमेवाग्रेस्वस्तियजतितदेवाऽप्रज्ञायमानेद्यावैवपृ
थ्यपद्यंतद्द्यावादिमुग्धंप्रज्ञायतेयाऽप्रज्ञातेयथाएवंकरोति॥
४॥सोग्निमेवप्रथमंयजतिऽथसोमंऽथसवितारंऽथेष

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

याऽस्वस्तिमथादितिर्ब्राह्मणेप्रपथ्यास्वस्तिरियमदितिरस्यामेवतद्
बाह्मणंप्रत्यष्ठापयंमेयंब्राह्मणस्यांप्रतिष्ठितान्नददति॥७॥अथ
मेत्रावरुणीवशामनूबंध्यामालभतेसएवान्यएवयज्ञस्याय
तेपशुबंधएवस्मिंल्लोकेप्रतिष्ठित्यैवांतायद्वस्मा॥८॥तद्धमैत्रा
वरुणीवशाभवतियद्वाईडानस्यस्विष्टंकृद्भवतिमित्रोस्यतद्रूक्ष्मा २७१

तियद्वस्यदुरिष्टंकृद्भवतिवरुणोस्यतद्रूक्षातिद्धातदाहुःकेडानो
वृद्धितिंतद्धदेवास्याऽमित्रःस्विष्टंकृद्भवतितंदेवास्माएतयाप्री
तःप्रत्यवस्रजतियदुवाचास्यवरुणोदुरिष्टंकृद्भवतितंत्रैवास्मा
एतयाप्रीतःस्विष्टंकरोतितंदुवास्मैप्रत्यवस्रजतिसोस्यैषस्व
एवयज्ञोभवतिस्विष्टंसुहुतंकृ॥९॥तद्धमैत्रावरुणीवशाभवति

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

युत्रवैदेवारेतः सिक्तंप्राङनयंस्तदाग्निमारुतमित्यृक्तेतस्मिंस्त
द्धारव्यायतेयथातद्देवारेतः प्राङनयंस्ततोंगाराःसमभवन्नंगा
रेभ्योंगिरसस्तदब्रुन्येपशवः॥८॥अथयदासांपाङ्क्तंसुवःपर्यु
शिष्यतातत्तोगर्दभःसमभवत्तस्माद्युत्रपाङ्क्तंसुलंभवतिगर्दभेन
स्कन्नमिवबतेत्पाङ्क्तस्यायदानक्तञ्चनरसःपर्यशिष्यततत्तृष्णा ८२
ने २

मैत्रावरुणीह्वशासमभवत्तस्मादेषानपुङ्क्तायतेरसाद्धिरेतःसं
भवतिरेतसःपशवस्तद्युदेततःसमभवत्तस्मादुतंयद्वस्यो
नुवन्तितेतस्माद्वाएषात्रमैत्रावरुणीह्वशावत्कृततमाभवति
यदिह्वशांनविदेदप्युहुवाएवस्यात्॥९॥अथेतरंविश्वे
देवात्रमरीमृशंतीतत्तोह्वस्यदेवीसमभवद्यबाहेस्यत्या

सांतोतांहिबृहस्पतिः॥१०॥सयुःसहस्रंवान्यूयावादद्यात्सुएनाः
सर्वाश्रालन्नेतसर्ह्वेतस्यासंनवतिसर्वंजितंयुःसहस्रंवान्यू
योवाददातिसर्वमेताएवमेवयथापूर्वंमैत्रावरुणमिवास्यथ
ह्वेत्रादेवीमथबार्हस्पत्यां॥११॥त्रयोयेदीर्घसत्रमासीरन्त्संव
त्सरंवान्यूयोवातएनाःसर्वाश्रालन्नेरंसर्ह्वेतेषामाशंन २४३

वतिसर्ह्वेजितंयेदीर्घसत्रमासतेसंवत्सरंवान्यूयावासर्वमेताएव
मेवयथापूर्वं॥१२॥त्रयोदवसानीयेद्यायजतेसुत्राग्नेयंपु
रुकपालंपुरोडाशंनिर्वपतितस्यपुंसवदाःपङ्क्तयोयाऽपानुवाक्या
न्तेवंतियातयामेवद्वाएतदीजानस्ययज्ञोनवतिसोस्मात्परेड.
वनवत्यग्निर्ह्वेसर्ह्वेयेदीत्रयोहिसर्ह्वेग्नियोंस्तन्वतेयेवपाक

यज्ञायज्ञीयवुत्तरेतद्यज्ञमेवैतत्सुनुरन्नतेतथास्पुयातयामायज्ञो
वतितथोअस्मान्नपराङ्वतिः१७॥तद्यपुंवत्कपालःपुरोडाशो
नवतिपुंवदाःपङ्क्तयोयाडानुवाक्याःपाङ्क्तोवैयज्ञस्तद्यज्ञमे
वैतत्सुनुरन्नतेतथास्पुयातयामायज्ञोनवतितथोअस्मान्न
पराङ्वति॥१८॥तस्यहिरण्यंदक्षिणाआग्नेयोवारुणयज्ञोनव १४॥

त्यग्नेरेतोहिरण्यंतस्माद्धिरण्यंदक्षिणांनड्वान्त्सहिवह्नेनाग्ने
याग्निदग्धमिवास्यस्यवहनवति१९॥अथोवतुर्गृहीतमेवा
संगृह्यावेक्षव्यञ्जोऽहोत्सुतविक्षाद्विक्रमस्वारुक्षायय
नस्फूधिघृतंघृतयोनेपिबघृतप्रयइतिंतिरस्याहुतियज्ञोवै
विष्णुस्तद्यज्ञमेवैतत्सुनुरन्नतेतथास्पुयातयामायज्ञोन

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वतितृष्ठोऽस्मान्नपराङ्वतितन्नोयंक्कुयात्तद्धान्नादक्षिणाऽऽहु
रिःस्यादितिब्याद्रुरथयद्देवयाद्ध्वसानीयोरिःसंतिष्ठतेयसाय
माङ्गतिर्ङुहातिकालएवप्रातराङ्गति॥२६॥ब्राह्मणं॥२॥ब्रशामा
ज्ञन्तेतामालभ्यसंज्ञपयंतिसंज्ञप्याहब्रपामुनिवपसुविद्य
ज्ञपामनुमन्त्रीगन्नेमेष्टवेब्रूयाद्यंदिनविदंतिकिमाङ्ग्येरंन्य १४५

पा

द्युच्चिदंतित्रायश्चित्तिःक्रियते॥३॥नवैतेदेवकल्पतेयदेकामन्य
मानाएकयेवैतयाचरेयुर्येऽन्यमानाह्यन्यामिवतरेयुस्कालंवै
वाह्लीर्यंवोपकल्पयितवेब्रूयात्॥४॥अथब्रपावरंतियथैवत्
स्येवरणंब्रपयावरित्वाध्वर्युश्चयजमानश्चघुनरुतःसत्राहा
ध्वर्युर्निरूहेतंगन्नेमितितूंहुनादरतोनिरूहेदात्तोधावैमृत्याय

Indira Gandhi National Centre for the Arts

उदरतो निरुरुहंतियदा वेगन्नेःसमृद्धो भवतिप्रजुनन्नेनवेस तर्हि
यंडुंतितमृषिर्विरुडपस्त्राणीप्रत्यंनिरुरुहितावेक्रयात॥ आतंनिरु
ध्यमाणामन्नुमंत्रयते॥एजतु दृंहामास्योग्नेर्जिरायुणासहेति॥
सयदाहैजत्वितिप्राणमेवास्मिन्नेतद्दधतिदृंहामास्यइतियदा
वेगन्नेःसमृद्धोभवत्यथदृंहामास्यंस्तुमतदप्यदृंहामास्यऽंसं १४६

तंब्रह्मणोवयुजुधादृंहामास्यंकरोति॥धाजरायुणासहेतितद्यथा
दृंहामास्योजरायुणासहेयादेवमेतदाहयथायंद्यायुरजस्तिये
यासमुऽएजतीतिप्राणमेवास्मिन्नेतद्दधत्येवायंदृंहामास्योज्र
सूऽजरायुणासहेतितद्यथादृंहामास्योजरायुणासहसूऽंसेतेव
मेतदाह॥५॥तदाहुःकथंमेतंग्नेर्कुर्यादित्यंगादंगाद्वैवास्मावद्य

युर्यथेवैतरेषामवदानानामवदानंतदुतथानुक्र्यादितिषेवि
हृतांगानवत्यधस्तादेवैवावाग्रेपसुर्यैतस्माऽस्लोपामतंमे
धंग्रातययुःसन्नेमोवाग्रस्पधांगेभ्यामेधस्रोततितदस्य
सर्वेषामेवांगानामवत्तंनवत्यवद्यंतिद्वशीर्षाग्रावदानानिधै
र्यथैवतेषामवदानंहितानिपसुश्रपणाग्रपर्यंतितदेवैतंमे २४

धऽग्रपर्यंतश्रपणावेद्यगंनेपासृतिःपसुश्रपणासोपनिदंक्ष
तियदाश्रृतोनवत्यथसमुद्यावदानान्येवाभिजुहोतिनैतंमे
धमुद्वासयंतिपसुंतदेवैतंमेधमुद्वासयंति॥७॥तंजघनेनवा
ह्वालमंतरेणयूपंवाग्निंवहरंतिदक्षिणातोनिधायप्रतिप्रस्था
तावद्यत्यथस्रुचोरुपस्तृणातेयमनोतायेहविषानुवावत्रा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

हावद्यंतिवशाया॒अवदानानांयूथेवतेषामवदानं॥८॥ऋषभ
वरणीतिस्रुग्वतितस्यांप्रतिप्रस्थातामेधायोपसृगीतद्धिरु
वद्यतिसक्तुदानिधारयतिप्रत्यनक्त्यवदानेऽपयानुवाक्याहा
ऽऽवाहप्रेष्यतिवषट्कृतंधयेद्धोलधर्षरिलुहोमंजुहोतिप्र
तिप्रस्थाताऽऽयुस्तेयज्ञियागन्नेहितिऽपयज्ञियावैगन्तस्ति १४८

मतद्वत्सौवयऽजुषायज्ञियंकरोतियुस्तेयोनिर्हिरण्मयीत्स
दावाएतस्तेयोनिंविक्किंदंतियुददोनिघुर्षेत्पृतमायुर्हिर
ण्मंतामेवास्याएतदमृतंयोनिकरोत्यंगादंगादुतायुस्तंमा
त्रासमडीगमऽस्वाहेतियुद्धिपुमांस्यौघुस्त्रीस्यादंगान्य
दुतायुंस्तेतंमात्रासमडीगमऽस्वाहेतियघुऽआविज्ञातेग

न्नोन्नवतिपुंस्त्वायवङ्कुर्यात्समाꣳसाहिगन्नीश्रृंगान्युद्धतायुस्यातंमा
त्रासमडीगमꣳस्याहैत्पदोवाएतंमात्राद्विषंवंक्रंचेतियुद्दतिनिष्ठु
र्यंतितमतद्भूयस्त्वेवबुङ्कुषासमर्द्धीमध्यतोयस्तुस्यपुनमात्रासं
गमयतिएषात्रयाध्वर्युर्द्वुनस्पतिनावरातोद्वुनस्पतिनाध्वर्युश्च
रित्वास्रुवंपुनस्तूस्त्वदानान्नित्नवंतितानिसमानयमानआहानु ४४॥

येस्विष्टकृतेनुक्रहीत्वात्रामतिप्रतिप्रस्थातासएतꣳसुवंमवर्मे
धंगरुक्षीतेथोपरिष्टाद्विराडसस्यान्नि[illegible]रयत्यात्रावादप्रेष्यति ४५॥
द्वुषद्भृतध्वर्युर्जुहोत्यध्वर्योरनुहोमंजुहोतिप्रतिप्रस्थाता॥१॥
पुरुदस्मोद्विषुरूपंइंदुरितिवङ्कुदानइतिहैतद्यदाहपुरुदस्म
इतिद्विषुरूपइतिद्विषुरूपाइवहिगोइंदुरंतमेहिमानमानं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ग्र०

ऊधो रुत्यंतर्हविषमातुर्वक्तो नवत्येकपदीद्विपदीत्रिपदी चतुष्पदी
मुष्टापदी नुवनानुप्रयंतोऽस्त्रेतिप्रथयत्येवैनामतसुन्नयाह
ऊयत्सप्तपद्यद्धसदुवानसप्तपदा॥२१॥तदाहुः।क्वैतंगुंजेकुर्यादि
तिचेत्कुएवैनमुदध्युंतरिक्षायतनावेगन्नोऽंतरिक्षमिवैतद्यद्द
द्धस्तदेनंऽस्मिन्वायतनेप्रतिष्ठापयतितदुवाऽआहुर्येएनंतत्रानुमा २५०

हरेद्दुएनंमृतमुद्वास्यंतीतितथाहैवस्यात्॥२२॥अपएवैनम
मुवहरयुःऽआपोवाऽअस्यसर्वस्यप्रतिष्ठातदेनमस्मिंवप्रतिष्ठा
पयतितदुवाऽआहुर्येएनंतत्रानुव्याहरेदुस्मिंवमरिष्यतीतित
थैहैवस्यात्॥२३॥अवकिरएवैनमुपकिरयुःऽइयंवाऽअस्य
सर्वस्यप्रतिष्ठातदेनमस्यामेवप्रतिष्ठापयतितदुवाऽआहुर्येए

नंतत्रानुव्याहरेद्धुंवैसम्प्रतायन्प्रशानंकरिष्यंतीतितद्यादेवुष्णा
त्॥१५॥पशुष्प्रपणएवैनंमरुद्भ्योनुकुरुतादोवैदेवानां
मरुतोब्विडुतमिवैतद्यदुस्वाहाकृतोग्नेआहवनीयाद्धुएष आहुतो
न्नयतिपशुष्प्रपणस्त्याहनजहिंस्यादुवतिन्नप्रस्कृमिवाह
वनीयदेवानांवैमरुतस्तदेनंमरुत्स्वेवप्रतिष्ठापयति॥१६॥स ५१२

कुरुवैवसमिष्टयजुरुंधिप्रथमावशांतेछंगारेघेतंसोह्लीषंगुरी
मादत्तेतंप्राङ्गिष्टंजुहोतिमारुत्यर्चमिरुतोयुस्महिरुयपाघादि
वोब्विमहसःसुगोपातमोजुनश्रुतिन्स्वाहाकोरोसजुतादोवु
देवानांमरुतोब्विडुतमिवैतद्यदुस्वाहाकृतंदेवानांवैमरुत
स्तदेनंमरुत्स्वेवप्रतिष्ठापयति॥१७॥अथांगारैरग्निसमूहति॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

महीद्यौः पृथिवी चनऽइमं यज्ञं मिमिक्षतां पिपृतां नो भरीमभिरिति ॥
१८ ॥ ब्राह्मणं ॥ इंद्रो ह वै षोडशी ॥ तं नु सवृद्धिं नृतान्युत्परिष्यं
तप्रजावेन्नृतानिता हेननसदृग्वमिवासुः ॥ १ ॥ इंद्रो ह वाई कोव
क्रोकथं वहमिदं सर्वमतितिष्ठयमद्यो गेवमदिदं सर्वं स्या
दितिसुरतं वहमपश्यन्मग्रह्णीतसइदं सर्वमेवात्पतिष्ठद २५२

द्यो गेवास्मादिदं सर्वमन्वसृजे हवाइदमतितिष्ठत्पद्यो गेवा
स्मादिदं सर्वन्नवतियस्यैवं विदुषएतं गुहं ग्रहंतिता शात्स्मा
दतदृषिणान्यन्नकानुतमाहुस्वमनु भूदध द्यो यदन्यया स्फ्रगा
हामवस्कायतिनुहवा अस्यासोद्यो रन्यतरांवनस्फ्रगीमुन
वन्नवतथेदं सर्वमेवात्पतिष्ठदद्यो गेवास्मादिदं सर्वमन

वसुवीं हवाइदमतितिष्ठत्यद्भ्योवास्मादिदꣳसर्व्वन्नवतियुष्पे
वुच्चिदुषएतंगृहंगरहंतिाऽऽतंवैहरिवत्यद्भ्योगरहंतिाहरिवतीषु
स्तुवतेहरिवतीरनुशाꣳसतिन्नीमंवैहरदंद्रोसुराणाꣳसपत्नानां
ꣳसमवृंङ्क्तथाएवैषएतद्दीर्घंहरःसपत्नानाꣳसंवृंङ्क्तेतस्मा
द्धरिवत्यद्भ्योगरहंतिहरिवतीषुस्तुवतेहरिवतीरनुशाꣳसति॥ २५॥
॥४॥

तंवाऋनुष्टुभागरहंतिागायत्रंवैप्रातःसवनंत्रैष्टुभंमाध्यंदिनꣳ
सवनंजागतंतृतीयसवनमथातिरिक्तानुष्टुब्यत्रैनमेतद्रूपय
तितस्मादनुष्टुभागरहंति॥ ऽ॥तंवैवृत्रःस्रक्किनापात्रेणागरहं
तास्त्रयोवाइमेलोकास्तदिमानेवलोकांस्तिस्रःस्रक्किनिरात्मो
न्यसृजतवृत्रस्यास्त्रक्कणेरवयतितस्माद्वृत्रःस्रक्किनापात्रेण

ग्र॰

॥ह्रीं॥
गृह्णाति॥ [illegible]
॥ [illegible] तं वै प्रातः सवने गृह्णीयात्॥ आग्रयणं गृहीत्वा स प्रा
तः सवने गृहीत एतस्मात्कालादुपशेते तदेनं सर्वाणि सव
नान्यतिरेचयति॥७॥ माध्यंदिने वैनं सवने गृह्णीयात्॥ आ
ग्रयणं गृहीत्वा सोऽएषा मीमांसा सैव प्रातः सवनऽएवैनं गृह्णी २५४

यादाग्रयणं गृहीत्वा स प्रातः सवने गृहीत एतस्मात्कालादुपशेते॥
अथातो गृह्णात्येव॥ आतिष्ठ वृत्रहं रथं युक्ता ते ब्रह्मणा हरी॥ अ
र्वाचीनं सु ते मनो ग्रावा कृणोतु वग्नुना॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्रा
य त्वा षोडशिन एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिन इति॥८॥ अनुया
वा॥ युक्त्वा हि केशिना हरी वृषणा कक्ष्यप्रा॥ अथा न इन्द्र सोमपा गि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

रामुपस्तुतिवराउपयामगृहीतोसीडायस्वाघोऽग्निनेषतेयोनिर्वि
ड्यस्वाघोऽग्निनृतो॥२०॥अथैत्यस्तोत्रमुपाकरोतिसोमात्परस्तु
पावर्त्तध्वमित्येवैनमेतद्ब्रूवयतितेवुरास्तमयादुपाकरोत्यस्त
मितेनुराऊंसतितदेनंनाहोरात्रेसंदधतितस्मात्पुरास्तमया
दुपाकरोत्यस्तमितेनुराऊंसति॥२१॥ब्राह्मणं॥१॥सर्वेहवैदेवाः॥ १५५

अग्रसद्मात्रासुः सर्वेभ्यस्पास्तेषाऊंसर्वेषाऊंसद्मानाऊंस
र्वेषांमुख्यानांत्रयोकामंतातिष्ठावानःस्यामेत्यग्निरिंद्रःसूर्यः
॥२॥तेब्रूतःग्राम्यंतश्चरःतृणानिग्राह्यांददथुस्तानुपगृ
ह्णततद्यदेनानुपगृह्णततस्मादतिग्राह्यानामतेतिष्ठावाना
न्नवन्नथेतृणतदतिष्ठेवातिष्ठवहवैनवतियुस्पवंत्विदुषणता

ग्रहानग्रहीति॥२॥नोहवाइदमग्रेग्रो घुर्व्व आसीयदिदमस्मिन्वुर्व्वः
सोकामयतेदंमयिवुर्व्वः स्यादितिसएतंग्रहमपश्यत्तमग्रहीत्
ततस्तोस्मिन्नेतद्वुर्व्व आस॥३॥नोहवाइदमग्रइंइ ऊड आसीय
दिदमस्मिन्नोडुः सोकामयतेदंमय्योडुः स्यादितिसएतंग्रह
मपश्यत्तमग्रहीत्ततस्तोस्मिन्नेतदोड आस॥४॥नोहवाइदम् २५८

ग्रेसुर्वेभ्रोड आसीयदिदमस्मिन्भ्रोडुः सोकामयतेदंमयिभ्रो
डुः स्यादितिसएतंग्रहमपश्यत्तमग्रहीत्ततस्तोस्मिन्नेतद्भ्रोड
आसैतानिहवैतेजाऽंस्यतानिद्वायीणपात्मंधत्तेयस्मैवंविद्वेषु
मरतान्ग्रहान्ग्रहीति॥५॥तावैप्रातःसवनेग्रहीयातामाग्रय
णंगृहीत्वात्मावाआग्रयणोबऽवाइदमात्मन्नएकमे

तिरिक्तं लोमहृदयं वध्यत्वत्वा॥६॥माध्यंदिने वैनांसवनेगृह्णीयात्॥
उच्चैर्गृहीत्वोपाकरिष्यन्वापृतनृतोयऊंहवाअस्यैषोनिरक्तआ
त्मायद्दक्षुःसोऽर्वाग्भिमाऊंसैवप्रातःसवनएवैनान्गृह्णीयादा
शयाणोगृहीत्वा॥७॥तेमाहेंद्रस्यैवानुहोमऊंहूयंतेएषवाइंद्रि
यनिधनवल्सोगृह्योयन्माहेंद्रोप्यंशुंतंनिकेवल्यमेवस्तोत्रंनि २५७

धनंवल्सऊंरात्रमिंद्रोवैयजमानोयजमानस्यवाएतत्कामाय
गृह्यंतेतस्मान्माहेंद्रस्यैवानुहोमऊंहूयंतेऽ॥८॥अथातोग्र
ह्यैवा॥अग्नेपवस्वस्वपाअस्मेद्युर्चः सुवीर्यंदधद्रयिं
मयिपोषं॥ऊपयामगृहीतोस्यग्नयेत्वाद्युर्चसएषतेयोनि
रग्नयेत्वा॥द्युर्चसे॥९॥ऊत्तिष्ठब्रह्मणस्पतेसहपात्नीरिप्रेत्वे

Indira Gandhi National Centre for the Arts

पयः सोमम् इन्द्रियम् सुतं उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्वौजसे
तेषो निरिन्द्रायत्वौजसे॥१०॥ अदृश्रमस्य केतवः विरश्मयो
जुनांसः अनुत्वौजंतो अनुयोषया उपयामगृहीतोसिसू
र्यायत्वात्राजायेषतेषो निःसूर्यायत्वौजसेप्रेता॥११॥तेभ्य ५
मंसन्तः अग्नयश्चेस्विन्वश्चस्थासत्यंदेवेष्वसिघ्नश्चस्थानहंम १५८

नुष्येषुन्नयासमिंद्रौजिष्ठौजिष्ठस्त्वंदेवेष्वसिघ्नोहंमनुष्येषु
न्नयासꣳसहेन्द्राजिष्ठसहिष्ठस्त्वंदेवेष्वसिसहोहंमनु
ष्येषुन्नयासमित्येतानिहवैन्द्राऽऽहुःस्येतानिवीर्याणिपात्मंव
न्नयस्येवंविदुषस्तान्ग्रहानगृह्णन्ति॥१२॥तान्वैपृथ्योऽहेर्
हीयात्॥पूर्वेवैयहऽग्नेयमेवज्रंघ्नंहन्ति॥तीयसोयं

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तृतीयएवमेवाब्रह्म॥२३॥तानुहैकउत्तरेऽह्नेऽग्रहंतितदुत्था
नक्रयीसूत्रएवैनांस्त्रीहेऽग्रहीष्यंस्मा
सूत्रएवैनांस्त्रीहेऽग्रहीत्वाथोत्तरेऽह्नेऽग्रहीष्यंस्मा
द्वैविश्रुतिसूत्रएषएवाहेऽग्रहंतेते॥२४॥ब्राह्मणं॥५॥ए
षवैप्रजापतिः॥यएषयज्ञस्तायतेयस्मादिमाःप्रजाःप्रजाता २५९

तम्वैवाप्यतस्मैनुप्रजायंते॥१॥उपाःसुप्रातरेवाब्रुवन्प्रजाः प्रजा
यंतेतदेतत्फुनर्यज्ञेप्रयुज्यतेतस्मादिमाःप्रजाःपुनरभ्या
वृत्तेप्रजायंते॥२॥अंतर्धीमप्रातरेवाब्रुवन्यःप्रजायंतेतद्वै
तत्फुनर्यज्ञेप्रयुज्यतेतस्मादिमाःप्रजाःपुनरभ्यावृत्तेप्रजा
यंते॥३॥अथयुदेतयास्तुयोःसहसतोरयाःशुंसुवैडुहो

तितस्मादुसदृसतोडाविकस्मोन्नयस्येवाडाःपूह्योंत्यन्स्योव
यज्ञाधा॥ अथयदुपांशुंजुहोत्यूर्ध्वमुन्मार्ष्टितस्मादिमाअडाअ
राड्डीतराआक्रममाणाइवयंति॥५॥ अथयदंतर्यामंजुहो
त्यवांचमवमार्ष्टितस्मादिमाअवयोवाचीनशीर्ष्णःखनंत्य
इवसंत्येतावैप्रजापतेःप्रत्यक्तमंयद्दडायस्तस्मादताम्त्रिः १६०

संवत्सरस्यद्विडायमानाद्यौत्रीनिर्ऋनयंति॥६॥ सुक्रपात्रमेवा
नुमनुष्याःप्रजायंतेतद्वैतत्सुनयेइष्टयुडपततस्मादिमाःप्र
डाःपुनरुत्पावैतेप्रजायंतेएषवैसुक्रोयएषतपत्येषउएवं
इंपुरुषोवैपशूनामैंद्रस्तस्मात्पशूनामीष्टे॥७॥ सतुपात्रमे
वान्वकरापंप्रजायतेतद्वैतत्सुनयेइष्टयुडपततस्मादिमाः

Indira Gandhi National Centre for the Arts

प्रजाः पुनरम्याव र्नेप्रजायंतेऽतीववा ऋतुपात्रमितीवैकस्या
पस्यशिरश्चाग्रयणपात्रमुक्थ्यपात्रमादित्यपात्रमेतान्यवान
गावःप्रजायंतेतानिवैतानिपुनर्यज्ञेप्रयुज्यंतेतस्मादिमाः
प्रजाःपुनरम्याव र्नेप्रजायंतेऽनाश्रुथयदजाःकुनिष्ठानि
पात्राण्यनुप्रजायंतेतस्मादेताःस्वुःसंवत्सरस्यद्विजाय १६

मानाद्वौत्रीन्तिजनयंत्यः कुनिष्ठाःकुनिष्ठानिहिपात्राण्यनु
प्रजायंते॥१॥ श्रुथबजावःनूयिष्ठानिपात्राण्यनुप्रजायंतेत
स्मादेताःसकृसंवत्सरस्यद्विजायमानाएकैकंजनयंत्योनू
यिष्ठानूयिष्ठानिहिपात्राण्यनुप्रजायंते॥१०॥ श्रुथडोणक
लशोऽतंतोहारियोजनंग्रहंगृह्णातिप्रजापतिर्वैडोणक

लराः सुरमाः प्रजाऽउपावर्त्तेतावतिताऽवतिधृत्यतद्वाएना
ऽवतिधदेनाः प्रजनयति॥१॥ पंचहृत्वेवतानि पात्राणि यानीमाः
प्रजाऽअनुप्रजायंतेसमानमुपाऽश्नुतयोमयाः स्रुक्पात्रमेतु
पात्रमाग्नयणंपात्रमुक्थ्यंपात्रंपंचवाऽऋतवः संवत्सरस्यसंव
त्सरः प्रजापतिः प्रजापतियज्ञोयद्युपडेवतेवः संवत्सरस्यैषा १६२

ओ

दित्यपात्रमेवतेषाऽधृष्ट्यै॥२॥एकंहृत्वेवतत्पात्रंयदिमाः
प्रजाऽअनुप्रजायंतऽउपाऽश्नुपात्रमेवप्राणास्युपाऽश्नुः प्रा
णोहिप्रजापतिः प्रजापतिꣳस्रुवꣳसर्वमनु॥३॥ब्राह्मणंहा
स्यवैप्रजापतिः। यएषयज्ञस्तायतेयस्मादिमाः प्रजाः प्रजा
ताएतस्यैवाप्तस्यैनुप्रजायंतेसऽआस्मिन्यज्ञेगृहंगृहोवाकाः

रानवकाश्रायति॥१॥सुउपाऽशुमवुप्रथमसुवकाश्रायतिप्रा
णायमेवश्रेदिवुवेसेपवस्वेत्युथापाऽशुसवनंव्यानायमे
वश्रेदिवुवेसेपवस्वेत्युथांतर्यामसुदानायमेवश्रेदिवुवे
सेपवस्वेत्युथेंद्रवायवेदंवाकुमेवश्रेदिवुवेसेपवस्वेत्युथमे
त्रावरुणंकरुदक्षांन्यांमेवश्रेदिवुवेसेपवस्वेत्युथाश्विनंश्रद्ध

श्रोत्रायमेवश्रेदिवुवेसेपवस्वेत्युथसुक्रामंथिनौवकुर्यांमेव
श्रेदिसौवुवेसेपवेयामिति॥२॥अथात्रयणंआत्मनेमेवश्रेदि
सौवुवेसेपवस्वेत्युथोकुर्यामऽसेमेवश्रेदिवुवेसेपव
स्वेत्युथध्रुवमायुर्यमेवश्रेदिवुवेसेपवस्वेत्युथांनरणोवि
श्वान्योमेप्रजान्याचश्रेदिसौवुवेसेपवेयामितिवैश्वादे

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

देवो वा अंन्नाणावतोहिदेवेभ्ऽन्नयंतीतिमनुष्या मोतःपिह्
न्यस्तस्माद्देवान्नाणाऽ॥ अथऽइणाकलशोकोसिकत
मोसीतिप्रजापतिर्वैकःकुस्यासिकोनामासीतिप्रजापतिर्वै
कोनामघुस्पतेनामुमन्महीतिमनुतेतस्यनामयंत्वासो
मेनातीट्मामितितर्प्पयतितेनऽसोमेनसऽआप्यिनेयुहंग १६ध

हीत्वाव्वंगमाशिषमाशास्तेसुप्रजाःप्रजान्निःस्यामितितत्प्रजा
मुशास्तेसुवीरोवीरैरितितद्वीरानाशास्तेसुपोषःपोषैरि
तितत्पुष्टिमाशास्ते॥ धातावेनसुद्रीमिवावकाशयतायो
वेवुज्ञातस्तमवकाशयेद्योवास्यप्रियःस्याद्योवाऽनृवा
नोनृक्तेनेनान्प्राप्नुयात्सऽआप्यिनेयुहंगऽहीत्वाकृस्तेयऽइ

नयतितुकस्तेयद्गंङनयित्वातमात्मंधत्तेतमात्मंकुरुते॥५॥
॥ब्राह्मणं॥७॥तावाएताःखलुस्त्रियःराद्धाहुतयोभवंतिप्रा
यश्चित्तयोनामैषवैप्रजापतिर्मेध्ययज्ञस्तायतेसुस्मादि
माःप्रजाःप्रजाःताएतम्वावाप्तहुनिप्रजायंते॥२॥अष्टौ
वसवःएकादशरुद्राद्वादशादित्याइमेएवद्यावापृथिवी १६५॥

६.

त्रयस्त्रिंशपोत्रयस्त्रिंशराद्धेदवाःप्रजापतिश्चुस्त्रियःरा
स्तदेनंप्रजापतिंकरोत्येतद्वाव्रस्तेतद्यमृतंयद्यमृतंतद्व
स्तेतदुतद्यन्मृत्पिंडंसएषप्रजापतिःसर्वंवैप्रजापतिस्त
देनंप्रजापतिंकरोतितस्मादेताश्चुस्त्रियःराद्धाहुतयोन
वंतिप्रायश्चित्तयोनाम॥२॥ताहैकोयज्ञतवरुणावब्रुतेम

Indira Gandhi National Centre for the Arts.

ज्ञुस्पहुवेवैतानिपुवीणिसएषयज्ञुस्तायुमानएतावदे
वतान्नुवन्नेति॥३॥साघृदिघमेदुघाङ्कुलेतावन्म्युमुपसंक्रा
मेयुःसयुस्पमेवैनांश्रुलायांपुरोपिन्वयंतितद्वैवैनमुदीवी
चीःस्थापयेदग्नेणावाशालांप्रावी॥४॥तद्यएतेत्रिनितःपुरु
कांडुःशिरंडास्थूऽकुयातेतयाघीदृदिणंतस्मिन्नेतान्नी २६६

अतुस्त्रिऽशतमाडपाजुतुर्जुहोत्सेतावावैसुवीयज्ञोयावत्स
एताश्चतुस्त्रिऽशद्राह्मणेतेवैनंतदस्पाकृत्स्नमेवसुवर्गे
यज्ञंदधात्येसघृतोघमंपिन्वतेएषोतत्रप्रायश्चित्तिःक्रिय
तेपाऽअथयद्युस्पकुलेतातसमन्वीक्षेदजुकुयाद्दीक्षोप
सत्स्वाहवनीयेप्रसुतआग्नीध्रेवाएतद्यज्ञुस्पपुवेस्वं

सतेयद्वलतिसायेवतुहितत्रदेवतान्नवतित्यदेवैतत्त्रिषऽप्र
तितयासंदधातिदेवेभ्यएवैतत्सर्वमात्मन्धत्तेथयद्दिस्कंदेत्तदद्भिरुपनिनय
दद्भिर्ह्यदंसर्वमाप्नोतिसर्वस्यैवास्यैवैतन्नवत्वारुण्यैवर्च
ह्यदंकिंचाकेतिद्वरुण्यैवैतत्सर्वमाप्नोतियोयोऽङ्गा
स्कन्नितारुद्राऽसिद्ध्यैनिद्वरुणमाशिषामाप्त्यैतेत्र १६

प्रतातासुहोन्नविभ्रिऽत्रगवरुणाग्रह्वेदूतावितिमङ्गावैद्वि
ग्रुंस्तस्यैतदाकेतिद्वरुणोवाऽआप्नोदेतद्यस्याश्रुवैत
द्वरुताया आकेतियोवदेवतापेयतितान्त्सामुवैतदुनान्सां
निषदतिनान्त्साऽसंदधातिऽआत्मन्येवैनम्प्रतिष्ठादेवां
ल्लिकरांऽयज्ञस्तोमादुविणमनुष्यानंतरिक्षमंग्य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

इस्तुतोमाऽविरामषुक्षिप्रन्एशिवीमगंन्यइस्तुतोमाऽविरामषुंयं
कुंवलोकमगंन्यइस्तोमेनऽमन्नूदित्येवैतदाह॥८॥तद्धस्मैत
दासतिराह।किंसुयजेतयोयइस्यब्रध्नापापीयान्मन्येतयइस्य
वाऽहंस्वःश्रेयान्भवामीत्येतद्धस्मसतदस्माहयदेतान्त्रआशि
षऽउपगच्छतिस्वः॥ब्राह्मणं॥८॥तद्यत्रयस्त्रिरात्रेसहस्रंददातित्र १६८

स्त्री२

दशसाहस्त्रीक्रियतेसुप्रथमंहंस्त्रीणिवशतानिनयतित्रयस्त्रिंऽ
शतंवैवमेवद्वितीयंहंस्त्रीणिवशतानिनयतित्रयस्त्रिंऽशतंवै
वमेवतृतीयंहस्त्रीणिवशतानिनयतित्रयस्त्रिंऽशतंवाएषा
साहस्रीतिरिक्यते॥२॥सावैत्रिरूपास्यादित्यऽएतद्धस्मैस्व
पतमभिवृतिरोहियोहैवोवापऽइस्तास्यादेतद्धैवास्मैरूपतममि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वा॥२॥सा स्यादुप्रवीता॥ह्रा ह्रा एषानिदानेनयस्माद्स्मयातया
म्नीवाइयंवागुयातयाम्नुप्रवीतात्स्मादुप्रवीतास्यात्॥३॥तांप्र
थमहँन्नयेवाह्रा ह्वाएषानिदानेनयस्माहसीत्स्याएतत्सहसं
वावःप्रजातंपरुहिषेनिपश्चादनांप्रजातम्वेतुत्तमवैनामहं
न्नयेत्सर्व्वमुहास्मेप्रजातमेतिपश्चादेषावेतिसाएषामीमांसे २६

वात्तमएवैनामहंन्नयेत्सर्व्वमुहास्मेप्रजातमेतिपश्चादेषावेति॥४॥
तामुत्तरेणाहविद्वनि।दक्षिणानाग्नीध्रंद्राणकलशमवघापयति
यज्ञोवैद्राणकलशोयज्ञमवैनमेतद्दधीयति॥५॥आडिघ्रकलशं
।मस्यावाघ्रिंत्तिदवहतिरिरिवानइवाएषुनवतियुःसहसं
दुहातितमेवैतद्रिरिवानंपुनरप्यायतियदाहाडिघ्रकलशं

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

महाद्वविश्वंत्विंदवइति॥६॥पुनस्त्वोनिवर्त्तेति।तद्वेवरिश्वा
नंपुनरप्यायययतियदाहपुनस्त्वोनिवर्त्तेति॥७॥सानःसहु
स्रंधुक्षेति।तत्सहस्राणिरिश्वानंपुनरप्यायययतियदाहसानः
सहस्रंधुक्षेति॥८॥ऊर्गुधारापयस्वतीपुनर्मोविशताद्रयिरिति॥
तद्वेवरिश्वानंपुनरप्यायययतियदाहपुनर्मोविशताद्रयिरिति॥ १३०
॥एवं॥

ग्रथदक्षिणेकलेऽाजपतिर्इडंतेहव्येकाम्पदंरेज्पातेदितिस
रस्वतिमहिविश्रुति।एतात्रयोनामानिदेवपत्नीनामासुरुतंऋता
दितिर्द्यावपरितिवेतानिहवाअस्यैदेवपत्नीनामानिसाधानितेद
वत्नीनामानितेम्योदेवेभ्यःसुरुतंऋतादितिर्वेतदाह॥१०॥ता
मवाऽइति।सायद्यपुरुषान्निवीतापराचीयात्रत्विद्यादरास्ता

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

दर्यंयजमानःकल्पाणंलोकुमजैषीदितियद्युदीचीयाकुर्यान्नस्मिंलो
केयजमानोनविष्यतीतिविद्याद्यदिप्रतीचीयादिम्मतिल्विलइव
ध्यातिल्विलोनविष्यतीतिविद्याद्यदिदक्षिणेयाकुर्यस्माद्वो
काद्यजमानःप्रैष्यतीतिविद्यादेतानिविज्ञानानि।१०।तद्याएता
स्त्रिस्त्रस्तिस्त्रिऽंग्रत्पधिन्नवंति।तास्वेतामुपरमाकुर्वीति ।११

द्विवाएतांविराजंचहंतियोन्याकुर्वीतिक्रिछ्नोएषाद्विराड्याद्वि
वृढादुराद्दारावैद्विराड्रूक्स्तांद्विराडꣳसंदधातिताꣳहोत्रे
दद्याद्धोताहिसाहस्तस्मात्ताꣳहोत्रेदद्यात्।१२।द्वौवोन्ने
तारौकुर्वीतातयोरेतरेनाश्रावयेद्यस्मान्नंदद्याद्यहोवा
एषमुन्नेतायस्त्विक्संन्नाश्रावयतिव्यृद्धोएषाद्विराड्याद्विवृढा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तद्यद्दुग्धमेतेश्वश्वृंदधति॥१३॥तदाहुः॥नसहस्रेणाधिकेन
नददासहस्रेणैवसर्वान्कामान्नाप्नोतीतितदुहोवाच
सुरिःकाममेवददासहस्रेणाहसर्वान्कामान्नाप्नोतिकस्म
नोत्रस्येतरद्दत्तंभवतीति॥१४॥अथयदिरथंवायुक्तंदास्यं
स्यात्॥यद्वावशायैवावपाद्यंदुतायंददाद्युदवसानीयायो २२

वसो॥१५॥सर्वदक्षिणानयंन्नात्रूनादत्तोन्यद्यस्मैएकां
दास्यंस्योदग्नस्तेस्योदत्तंतमुपावर्तयेद्यस्मैद्वेदास्यंस्या
त्रिंवस्तेस्योदत्तमुपावर्तयेद्यस्मैपंचदास्यंस्याद्वान्तान्यांद
त्तमुपावर्तयेदेवमात्मातथोहास्यैषान्यूनाद्विराडमुष्मिं

लोकेकामदुघानवति॥१६॥आत्मेति॥१७॥चतुर्थेःप्रपाठकःसमा
प्तः॥ ॥कंडिका॥१२॥ ॥तद्यत्तेतद्ब्रह्मदारुहेनमूर्द्धछंदसाग्रहेण
तद्ग्रहाभूत्वामूर्द्धिमहतऊर्जानवहानत्वंछंदाꣳसिसएवप्रजातय
वपूर्वस्मिन्हवतिसमूर्द्धछंदास्तदेंद्रवायवायान्गृह्णातिशा
त्रथचतुर्थेहुमूर्हतिग्रहान्मूर्द्धेन्छंदाꣳसितदायत्रणान्ग्रा १७

ग्रह्णातिप्राजापत्यंवाएतच्चतुर्थेमहनेवत्पात्मावात्रायत्रणान्ग्रा
त्मावैप्रजापतिस्तस्मादायत्रणान्ग्रह्णाति॥१॥तंग्रहीत्वान्
सादयतिप्राणावैग्रहानत्प्राणान्मोहयानीतिमोहयेद्प्राणा
न्यत्रादयेत्तेधारयंतएतेपासतेयग्रहान्गृह्णात्यथयदात्र
हान्गृह्णात्यथयत्रैवैतस्यकालस्तदेनंहिनुत्पमादयत्यथ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तत्प्रशस्तमेवुपनमम्मुहन्तेवनितदैंड्वायवाग्राग्रह्लाति।।३।।त्रयष
ष्ठहंम्मुहंतिग्रहाम्मुहंतिछंदाऽसितछुक्राग्राग्रह्लातेंड्वारतत्प
षमुहंम्मेवत्पषवैम्मुक्रोषुएषतत्पस्पेषमुएवंरस्तस्माछुक्राग्र
ह्लाति।४।।तंग्रहीत्वानसादयति।।प्राणावैग्रहानेत्प्राणान्म्मोहयाम
नीतिमोहयद्धप्राणान्यसादयेतंधारयंतएवोपासतेथग्रहान्व १७५

ह्लात्यथयदाग्रहान्ग्रह्लात्युथयुत्रैवैतत्स्यकालस्तदेनंसादयति।
५।।त्रयस्यसमम्मुहंतिग्रहाम्मुहंतिछंदाऽसितछुक्राग्राग्रह्ला
तिबाहंतंवाएतत्प्रशमम्मुहन्तेवत्पषवैम्मुक्रोषुएषतत्पस्पेषमुए
वंरस्तस्माछुक्राग्राग्रह्लाति।६।।तंग्रहीत्वानसादयतिप्रा
णावैग्रहानेत्प्राणान्म्मोहयानीतिमोहयद्धप्राणान्यसादयेतं

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

धारयंतएवोपासतेथग्रहानगृह्णात्यथयदाग्रहानगृह्णात्यथय
ग्रहानगृह्णात्यथयत्रैवैतत्स्यकालस्तदेनꣳसादयत्यथैतत्प्राणानां
वाष्टमंमहर्नवतिनदैंड्वायवायानगृह्णातिं॥७॥अथनवमंग्रह
मूहतिग्रहामूहंतिछंदाꣳसितदाग्रयणंग्रहानगृह्णातिछंदाꣳसि
वाएतन्नवमंमहर्नवत्यात्मावाआग्रयणएसन्नेवाइदमात्माऽगत्र ७५

स्मादाग्रयणंग्रहानगृह्णातिं॥८॥तंगृहीत्वानस्मादयतिप्राणावैग्रहा
नप्राणान्मोहयानीतिमोहयद्वप्राणान्यस्मादेनंधारयंतेएवो
पासतेथग्रहानगृह्णात्यथयत्रैवैतत्स्यका
लस्तदेनꣳहिंन्यस्मादयतिसोतदाऽनर्त्यमूहंमूहम्प्राणावैग्रहा
नप्राणान्मोहयानीतिमोहयद्वप्राणान्यद्धूहंतस्मान्नमूहंवाएणा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तदु मूहदेवा अंगानि वेग्रहाः कामच्चारमान्यंगानि वा एतासक्षो
ततस्मादु मूहदेव ॥११॥ तदु नेव मूहेत् प्राणा वै ग्रहानत्प्राणा
न्माहयानीति माह यद्ध प्राणान्यद्धू हेत् तस्मान्न मूहेत् ॥१२॥ किं
नु तत्राध्व[redacted]र्यः यदु जुहोति वहोता वछंदाꣳसि मूहेत्
तद्धात्राध्वर्यु मूहेति ग्रहान्यदैड्वा यवाग्रान्प्रातः सवनेग्रह्ना १७८

तिस्रो ग्रा माध्यंदिने सवन ग्रायय णाग्रांस्तृतीयसवने ॥१३॥
ब्राह्मणं ॥१॥ यदि सोममपहरेयुः त्रिर्धावेत्कृतेति ब्रूयाम यदि
त्विदंति किमादिरन्यद्धुनविदंति तत्प्रायश्चित्तिः क्रियते ॥२॥
यानि वै फाल्गुनानि लोहितपुष्पाणि वारण पुष्पाणि वै सयु
न्यरण पुष्पाणि फाल्गुनानि तान्यनिषुण यादधवे सोमस्यन्यं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

निष्णुणुयाद्यत्रवैगायत्रीसाममहापतत्तस्याग्राहरंत्रेसामस्याऽसुरपत
गायदरुणपुच्छाणिफाल्गुनानितस्मादरुणपुच्छाणिनिष्णुणुया तमः
त्रारायद्यरुणपुच्छानिनविंदेयुःश्येनहृतमूनवत्तस्माच्छ्यनह्
तमनिष्णुणुयात्॥३॥यदिश्येनहृतंनविंदेयुःत्रादारानिष्णु
णुयाद्यत्रवैयज्ञस्यशिराऽछिद्यततस्ययोरसोन्यङ्व्यपतत्ता
दाराःसमनवंस्तस्मादादारानिष्णुणुयात्॥४॥यद्यादारान्न २११

विंदेयुःत्रारुणदूध्नीनिष्णुणुयात्॥५॥यद्यरुणदूध्नीनविंदेयुः
त्रुष्टियानेवकांश्चहरिताकुरानिष्णुणुयात्रत्राप्येकानवगांद
द्यादयावन्नस्यादवोदेयपुनर्हरेत्कृतपुनर्यज्ञोवैतत्रप्रायश्चि
त्तिरितिनुसोमापहृतानांवैत्रथकलत्रायैदिरायदिकलत्रा
दायैतानुलिसधूमितिक्रयात्रयुद्यानुलूनेरन्प्रसृतमात्रंवोऽ
स्वैवैसमस्यन्गोयदरुणदूध्नीतस्मादरुणदूध्नीनिष्णुणुयाऽ॥६॥

सो॰

Indira Gandhi National Centre for the Arts

लिमाजुंवातुदन्येरेकधनेरनुनीययथाप्रस्तावंप्रवरेयुर्यद्युना
नुलुनेरन्नागत्यएतस्मेवप्रस्कंद्यान्येरेकधनेरनुनीययथाप्रस्ता
वंप्रवरेयुः सयद्यनीतासुदक्षिणासुकल्पेरन्नादायैतत्राप्येका
मेवगांदद्यादथावनस्थादवादेयपुनर्दीक्षेतपुनर्वेशोचेवतत्र
प्रायश्चित्तिरितिनुकल्पादिरं॥७॥अथसामातिस्किनांयस्य २७८

अग्निरेसमतिरिच्युतश्चतनुतएवोलंगल्लीयाद्यद्युक्ष्यमतिरि
च्युतवाऽशिनमुपयुंयदिवाऽशिनमतिरिच्युतरात्रिमुपयुर्यं
दिरात्रिमतिरिच्यतेहरुपयुर्नेवेवातीरकोस्ति॥८॥ब्राह्मणं॥२॥
प्रजापतिर्वैएषयदश्वमेधआत्मैवात्मानंयंप्रजापं
तिस्तुदस्येतमात्मानंकुर्वीतियत्रेतंगल्लंतितस्मिन्नेतान्याणं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

दधातियथायथेतत्पाणाग्रहाव्याख्यायंतेसहसुर्वतन्नरेवसु
ऽमानोमुष्मिंल्लोकेसंनवति॥१०॥तदाहुंनणावत्॥यत्रैतंग्रहं
ग्रथेतदन्नारंनणमिवयत्रैतंन्नग्रहंतितस्मादाहुर्न६शुंग्रहा
तिं॥शातंवाऽमिदुंबरेणपात्रेणपांशूहातिप्रजापतिर्वैएषप्रा
ऽपत्यऽदुंबरस्तस्मादौदुंबरेणपात्रेणग्रहातिं३॥तंवैबलुः २९

स्वक्तिनापात्रेणाग्रहातिं॥तृथावाइमेलोकास्तद्दिमानेवलोकां
स्तिस्रोन्नराहोतिप्रजापतिर्वैत्रींतिमांल्लोकांश्चतुर्थस्तप्रजाप
तिमेवबलेभ्योहोतितस्माद्बलुःस्वक्तिनापात्रेणाग्रहातिं४॥
सवैहस्तेमेवग्रावाणमादत्तेहस्तेमऽशूनिवपतिहस्तेम
पऽउपस्रजतिहस्तेमुद्यत्सन्दधातिहस्तेमनमस्नवा

नंजुहोतितदेनंप्रजापतिकरोति॥५॥अथास्याऽहिरण्यंबहुंनवति।तदुपजिघ्रतिसयदेवान्ऋणुतेवाचिवालिगृतेमृतमायुर्हिरण्यंतदमृतमायुरात्मंधत्ते॥६॥तदुहोवाचरामउपतस््विनिः॥कामंमेवप्राणात्कामंमुदन्याद्यदुतल्लीऽजुहोतितदेवनंप्रजापतिकरोतीति॥७॥अथास्याऽहिरण्यंबहुंनवति।तदुपजिघ्रति १८०

सयदेवान्ऋणुतेवाचिवालिगृतेमृतमायुर्हिरण्यंतदमृतमायुरात्मंधत्ते॥८॥तदुहोवाचबुडिलआश्वतराश्विःउद्यत्येवगृहीयान्नानिर्मुणुयादनिर्मुणंवतिवाअन्नान्न्यादेवताभ्यस्तदन्युयातःकरोतियथोवान्नान्न्यादेवताभ्योयथैतदुद्यन्तंतदेवास्यानिर्मुतंन्नवतीति॥९॥तदुहोवाचयाज्ञवल्क्यःअन्य

वृषणुयान्नसोमइंद्रसुतोममादनाब्रह्माणोमघवानꣳसुता
सइत्पृषिणाप्नूर्क्तेनवाऽन्यस्यक्षुमेवनदेवतायैसमुदन्नि
ष्णोतितदन्पुयात्ततःकरोतिवृथावान्याभ्योदेवताभ्यस्तुस्मा
दन्यवृषणुयादितिः१०॥तुसाह्नादमाप्थमुगन्नीःपशोःखो
दक्षिणाह्नादस्तावैमुसाःसंवत्सरस्यसंवत्सरःप्रजापतिः २०१

प्रजापतिरꣳशुस्तुदेनंप्रजापतिंकरोति॥११॥तासांह्नादमागन्नीः
तास्रुतुविꣳशतिश्चतुर्विꣳशतिर्द्वेसंवत्सरस्याऽर्द्धमासाःसं
वत्सरःप्रजापतिःप्रजापतिरꣳशुस्तुदेनंप्रजापतिकरोति॥१२॥
तदुहकोकुत्सःवतुर्विꣳशतिमेवैतुःप्रथमुगन्नीःपशोर्हृद
क्षिणाद्दोर्ऽषत्नंपंचविꣳशंहिरण्यमेतदुहस्मददौ॥१३॥स

वाएषनसुह्वेस्पेवुग्रहीतव्यः। आत्माह्यस्येषघ्राणेनवृज्ञातस्तुस्य
ग्रहीतव्योवास्पिग्रः स्याघ्रावान्हवानाघ्रानेनंप्राप्नुया
ता॥१७॥सहस्रेग्रहीतव्यः। सर्वेवैसहस्रꣳसर्वमेषुसर्वेवै
दसेग्रहीतव्यः सर्वेवैसर्वेवदसꣳसर्वमेषुविश्वाऽऊतिसुर्वै
दक्षेग्रहीतव्यः सर्वेवैविश्वऽऊतिसुर्वैदक्षः सर्वमेषुवाऽआपुयरा १७२

ऽरस्येग्रहीतव्यः सर्वꣳहितम्रग्रहीतव्यः सर्वेवैसत्रꣳसर्वे
मेषुएतानियुहणानि॥२५॥ब्राह्मणं॥३॥एतंवाएतंगच्छंतिाष
ड्भिर्मासैर्येएषतुपतियेसंवत्सरमासतेतुदुच्युतएवसामतो
यएतुस्यरूपंक्रियतेऽच्युतऽऋक्थेतुदेवयजुषःपुरश्चरणा
तायदेतंग्रहीत्यतेनाएवैनंगच्छंति॥२॥अथातोग्रहात्पेवा॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

उदुयंजातवेदसंदेवंवहंतिकेतवः दृशेविश्वायसूर्यंउपया
मगृहीतोसिसूर्यायत्वाभ्राजायैषतेयोनिःसूर्यायत्वाभ्रा
जायेतिशा ब्राह्मणंाा३॥ अथातःपञ्चयज्ञस्यैवप्रश्नकाद
शिन्युतेयासुआग्नेयंप्रथमंपशुमालभतेयद्वारुणमथ
पुनराग्नेयमेवमेवैतच्चपञ्चकादशिन्यायत्वाशा अथाअष्टमं १८३

या

नतेद्वेसुवतेहभ्राजापत्यंमहाव्रतेा३॥ बाह्मणंाा अथातम
हाव्रतीयस्यैवप्रजापतेर्देवैप्रजाः ससृजानस्यपृष्ठाणि
द्विसस्त्रंसुःसद्विस्त्रस्तेःपृष्ठैर्न्नेशाकसंहालंत
नोदेवाअचैतःश्राम्यंतश्चरस्तुएतंमहाव्रतीयंदध्नुस्तम
स्माअगर्हंस्तुनास्यपृष्ठाणिसमदधुःशा सस्रंहितेःप

ग्निः। इदमन्नाद्यमसृक्षि यदिदं प्रजापतेरन्नाद्यं यद्ग्म
नुष्याणामन्नं तद्देवानां व्रतं महद्व इदं व्रतमन्नमद्म्यन्नाय
त्वं समृहास्तुतिस्तस्मान्महाव्रतायोनामः॥२॥एवं वा एतन्नव
तिर्ह संवत्सरस्य सतेयथैवत्प्रजापतिः प्रजाः ससृजान
आस्तासयथैवत्प्रजापतिः संवत्सरेन्नाद्यमसृक्षि ॥ ७८

ग्नेमेवाहरहः पशुमालभेताग्निर्वै सद्यो देवता अग्नेहि
सद्यो देवताग्नेऽउक्थेभ्यो वै यज्ञस्य देवतात सद्यस्त्वे
तद्देवतानापराधोतिर्योवयज्ञस्य देवतांतानापराधोतिरा
थातस्तोमायनस्यैवाग्नेयमग्निष्टोमआलभेतत
हिसंलोमैयदाग्नेयमग्निष्टोमआलभेतयद्धुक्षः ष्णादे

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

द्रायनुहितीयमालभेतेंद्रायान्निद्युल्लानि घृदिषोडशी खादेंद्रं
तृतीयमालभेतेंद्रोहिषोडशी युद्धतिरात्रः स्यात्सारस्वतंव
तुर्थमालभेतद्वाग्वैसरस्वतीयोषावैद्वाग्योषारात्रिस्तुद्यथा
यथंयदक्रतुभावत्रयंत्वेतानित्रीणिपयनानितेषांयतम
कामयेतततेनयाद्वृष्ठयालंभयोपशूसोयंद्वितीयंपशुमाल १८५

वमेवैतदतत्संवत्सरन्नाद्यमत्तिष्ठंति येषामेवंविद्वदुषमे
तंगुहंरहंतिताद्रातंवाइंद्रायेवद्विमुधेग्रहीयातासुद्यवि
तेषांमृधोहतान्नवंतिसुवीजितंयेसंवत्सरमासतेतुस्मा
द्विमृधेद्विनइंद्रमृधेऽहनीयाद्यदेतन्नतःशुक्रस्मांरठ
न्निदासत्यधरंगमयातमःऽपयामग्रहीतोसीद्रायत्वा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

द्विमृधएवमेतयोनिरिंद्रायत्वाद्विमृधइतिधा॥ अथोद्विस्रुक्मे
णाद्विस्रुवेतेषांकुमेकतःसद्यैतितेनवतियंसंवत्सरमास
तेतस्माद्विस्रुकमेणाद्वावस्यतिद्विस्रुकमोणामृतयमनोऽ
वंवाऽअद्याऽकुवमासनोद्विस्वानिहवनानिडोवद्विस्रुंन्नर
वस्सवाधुकमीऽउपयामगृहीतोसींद्रायत्वाद्विस्रुकर्मणएष २७५

तेयोनिरिंद्रायत्वाद्विस्रुकमेणेतिधा॥ अथयद्युरंद्वौवेस्रुकमोणौद्व
द्यातातयेवगृह्णीयाद्विस्रुकमेनेविद्वाद्युवेनेनात्मारमिंद्रम
कृणोरवधांतस्मैद्विशःसमनमंतसंश्चरयमुग्रोद्विहव्यो
यथासत्ताऽउपयामगृहीतोसींद्रायत्वाद्विस्रुकर्म्मणोएषते
योनिरिंद्रायत्वाद्विस्रुकमेणेतिहैब्राह्मणंहैएववैगृहः॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

घस्पतिपत्नेमाः सुधीः प्रजाग्रहीतास्तस्माद्वाकुग्रहाग्रह्मी
मरुतिवरेतियुहग्रहीताःसंतरुति॥१॥घ्रागेवग्रहःघ्रस्माहीदꣳ
ङ्गिरहीतंकिमुतद्यद्घायग्रहः॥२॥नामैवग्रहःनामाहीदꣳसर्वंगृ
हीतंकिमुतद्यन्नामग्रहोबहूनांवैनामानिविभ्राण्यनस्तुनते
नगृहीतानवंति॥३॥अन्नमेवग्रहःअन्नहीदꣳसर्वंगृहीतेन

तंतुसाद्यावंतोनोऽन्नमश्नंतितुनःसर्वंगृहीतान्नवंतंमैव
स्कृतिः॥४॥सयएषसोमग्रहः।अन्नंवाएषसयुस्पेदवता
याएतंग्रहंगृह्णातिसास्मैदेवतेतुनग्रहणागृहीतांतंकाम
ꣳसमर्द्धयतिमत्काम्यागृह्णातिसउ द्यंतंवादित्यमुपति
ष्ठतेस्तेयंतंवाग्रहोस्यमुमनयाग्रहीणासावदोमाप्रा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

पदितिर्यंहिष्यादस्रावस्मेकामोमास्मद्धीतिवान्हैवास्मै
सकामःसमृध्यतेयस्माएवमुपतिष्ठते॥५॥ब्राह्मणं॥आदि
वाहवैयज्ञंतन्वानाःतेसुरक्षसोभ्यआसंगाद्धिन्वयांच
क्रुस्तेहोचुःकोनादक्षिणात्प्रासिष्यतेयान्नयेनाष्ट्रउत्त
रतोयज्ञमुपवरिष्यामइति॥१॥तेहोचुःयएवनाद्धीयवेत्त १०
रतोयज्ञमुपवरिष्यामइति॥१॥तेहोचुःयएवनाद्धीयवेत्त

मःसुदक्षिणात्प्रास्तामयान्नयेनाष्ट्रउत्तरतोयज्ञमुपवरि
ष्यामइति॥२॥तेहोचुःइंद्रोवैनाद्धीयवेत्तमइंद्रोदक्षिणात्
प्रास्तामयान्नयेनाष्ट्रउत्तरतोयज्ञमुपवरिष्यामइति॥३॥
तेहेंद्रंहोचुःत्वंवैनाद्धीयवेत्थोसित्वंदक्षिणात्प्रास्याया न्नय
नाष्ट्रउत्तरतोयज्ञमुपवरिष्यामइति॥४॥सहोवाचकिंमेतु

तः स्यादितिब्राह्मणाछंसं स्यात ब्रह्मसामत इति तस्माद्ब्रा
ह्मणाछंसिनं प्रवृणीतेंद्रो ब्रह्मा ब्राह्मणादितीड्स्युपधा
स इंद्रो दक्षिणात आस्तां यज्ञमुपावरं
स्तस्माद्यएवद्वीयेवत्तमः स्यात्स दक्षिणात आसीताथान्न
येनाक्षऽउत्तरतोयज्ञमुपवरेयुर्यो वै ब्राह्मणानामनवानत एव

मः सएषांद्वीयेवत्तमोयद्यदिंसएवकुर्यब्रह्मात्रवतिक्रु
विऽइमामास्तइतितस्माद्यएवद्वीयेवत्तमः स्यात्सदक्षि
णात आसीताथान्न येनाक्षऽउत्तरतोयज्ञमुपवरेयुस्तस्मा
द्ब्राह्मणाद्दक्षिणात आसतेथान्न येनाक्षऽउत्तरतोयज्ञमुप
वरंतीपासयत्राह ब्रह्मंस्तोष्यामः प्रशास्तरितिब्रह्मा

ऽपत्यतंतेदेवसवितर्यज्ञंप्रसुवबृहस्पतयेब्रह्मणेतुन
यजुमवतुनयजुपतितुनमामवासुतुसावीद्वुःप्रसवइ
तिसास्मावेवबंधुरतेनत्वेवनृचिषाइवापवरंतिाद्वा
अनेनद्वेवापवरतादेवसवितरेतबृहस्पतेप्रतितस
वितारंप्रसवायोपधावतिसाहिदेवानांप्रसविताबृहस्प ९८

तेऽ
तेप्रतिबृहस्पतिद्वैदेवानांब्रह्मातद्यएवदेवानांब्रह्मात
स्माएवैतस्माहतुस्माद्वाहबृहस्पतेप्रतिा७ाअथमेत्रा
वरुणोऽजपतिप्रसूतंदेवेनसवित्राऽऽयंमित्रावरुणाभ्या
मितिसवितारंप्रसवायोपधावतिसाहिदेवानांप्रस
विताऽऽयंमित्रावरुणाभ्यामितिमित्रावरुणावैमैत्रावा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

रुणस्यदेवतेतद्धैवमैत्रावरुणस्य देवतेत्यामेवैत
साहतुस्मादाहुर्मित्रावरुणावामिति॥८॥ ब्राह्मणं८॥
त्रयीवैविद्याऽऋगेवाऽसौसामानीयमेवऋस्याऽथयच्चैति
यावैतिसद्यागेवऋचोह्यादाघ्रैतिसावैतिसांतरिक्षमेव
यजूंषिविद्योसामानिसेषात्रयीविद्यासोम्यधरम्यु १९०

ज्यते॥१॥ इममेवलोकमृग्वाऽयतिऽअंतरिक्षंयजुषादिव
मेवसामातस्मादाघस्येकाविद्यान्नाऽस्यादुत्वेवापीतर
यान्नेमितंविवदेतमुमेवलोकमृग्वाऽयत्यंतरिक्षंयजु
षादिवमेवसामा॥२॥तद्धाएतत्सहस्रंबाऽएषुप्रजाते
ष्वेकंदुस्तुतीयोहतीयंचिक्लुप्तेविश्वसामानिवेऽइतिजूंऽ

षिन्वि॥ स्तुस्मात्सदस्यक्सामान्यंकुर्वंत्येतद्वैहिसदः॥३॥
ऋथेतान्वृक्षुयज्ञेएतेषेऽग्निःपुरुश्चेवविभ्रतितस्मात्पर
ऋरणान्नाम॥४॥ब्राह्मणेवृद्धेश्चसामानिवामनएवयज्ञं
ब्रसायुत्रेयंब्राह्मणासीत्सचेमेवतन्नाक्रियतसर्वेप्राज्ञाय
ताथयत्रमनआसीन्नेवतन्नकिंचनाक्रियतनप्राज्ञायत ३६२

नाहिमनसाध्प्रायतःकश्चनाऽऽनाति॥५॥तेदेवाब्रुवन
ब्रुवन्नाग्नीध्रेहादंपुरुऽपयेतिसाहोवाचकिमतुतःस्या
दितियत्किंचावषट्कृतंस्वाहाकारेणयज्ञेहूयतेतत्तेषु
तितस्माद्यत्किंचावषट्कृतंस्वाहाकारेणयज्ञेहूयतेत
द्धुतःसाग्नीध्रेसेतस्मात्प्राऽइपयतिदंकुरुतेतादृ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

कुरुतेतिाद्धोतुस्मादुकुर्त्वेवच्छोहविर्द्धानेप्रातरनुवाक
मन्वाहस्वामिधेनीरन्वाहयावाणात्रिष्टोखवंहुसयुजा
वुन्नवतांाातुस्मादुकुर्वंतिपव[redacted]
[redacted]
युक्त्वन्तासदसियदुधोदेवरामुकुर्यंतिसदः सं २६२

मिन्वंतिधिष्ण्यानुपकिरंत्यवर्ंसयुजावुन्नवतांाातद्धाएत हि
सदःप्रविश्ययंतिाएतस्मैमिथुनायतिरुइवैदंमिथुनंवर्या
ताइतिवदंवाएतन्मिथुनंसदन्यःपत्रपतितस्माद्यद्यपि
जायापतीमिथुनंवरंतोपशंपतिव्यक्षरवतआगएवकुर्वो
तेतस्मादद्वारेणासदःप्रेक्षमाणंब्रूयान्मापदस्याइतिय

Indira Gandhi National Centre for the Arts

याहमिथुनंवर्त्मानंपुरुषोदेवंतत्कामंह्वारेणदेवकृतं
हिंकारंकरोत्येवमुवैतद्धविर्धानंपरिश्रयंतिएतस्मैमिथुना
यतिरूपवैदंमिथुनंवयोताइतिरूपंवाएतन्मिथुनंयदन्यः
पशुर्यतस्माद्यद्यपिजायापतीमिथुनंवरंतोपुरुषंतिर्व्वे
वडवतआगण्वकुर्व्वंतितस्मादह्वारेणहविर्धानंप्रकृमाणं १९३

अयान्मापुरुषाइतिसुयाहमिथुनंवर्त्मानंपुरुषदे
वंतत्कामंह्वारेणदेवकृतंहिंकारं१०तद्धाएतद्दृषासो
मायोषामृवःसदस्यधीतिस्तस्मान्मिथुनादिडोजातं
स्तोऽस्यावैतत्तेजोजातंयद्वैदवुष्यसाम्नश्चेडरंडइतिस्य
तुमावृक्षतेयएषतपतिं११अथेतद्दृषासोमोयो

यद्वा॒ श्वसो॒ मास॑ चंद्रमा॒श्चंद्रमा॑वेतरेणं॒ ॥ ३ ॥
षा॒ऽग्नेऽहविर्नि॒र्वपतितस्मान्निर्ऋत्या॒ चंद्रमाऽजातो॒ नाक्षेत
दनंजातंर्ऋषतुपतितद्यजमानंवैवेतऽजनयत्पन्नाद्यंचा
स्मैऽजनयत्एवश्वसा॒मस्यऋषजमानंऽजनयत्पन्नाद्यंश्वसामा
ह्यस्मा॒ऽन्नाद्यं॥१२॥यऽउ॒ षाहवैदेवाः॒ऽअन्नेयज्ञंतोनिरेथ
ह्यीयसा॒म्नातुदिदमु॒प्यतहियऽउ॒षैवा॒ग्नेयंयज्ञंतन्वतेयज्ञी २ रेधि

यसा॒म्नायुजा॒हवैना॒मेतद्यद्यऽउ॒षेति॥१३॥यत्रवैदेवा॒ः
इमाद्विद्यौंकामांऽदुदुक्षेतद्वयऽउ॒क्थेद्येवन्यूंषाकामां
दुदुहेसान्निहीततमेवाससानेतरेद्विद्यप्रत्यासन्नांतरि
क्षलोकइतरोलोकौप्रत्यासन्न॥१४॥देवा॒ऽअकामयंताक ते
यंद्विद्यंद्विद्यतरेद्विद्यप्रतिस्यात्कयैंमंतरिक्षलोकइत

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

रोलोकोप्रतिस्थादिति॥१५॥तेहोचुरुपाꣳस्ववयुनिश्च
रामतएषाद्विद्युतरद्विद्यप्रतिन्नविष्यतितृतीतरिक्ष
लोकइतरोलोकोप्रतिन्नविष्यतीति॥२॥तेरुपाꣳस्वव
रन्नाप्याययंस्तेवैनानितृतएषाद्विद्युतरद्विद्यप्र
त्यासीत्तृतीतरिक्षलोकइतरोलोकोप्रत्यासीत्तस्माद्वृहꣳ १५५

षन्निरक्ताानिसंत्युनिरक्तानितस्मादयमेतरिक्षलोकोनिरु
क्तःसन्निरक्तः॥२॥सयउपाꣳसुघुनिश्चरत्याप्याययत्स
वैनानिसतान्यनमाप्नोनान्याप्यायंत्पयउवैश्चुरतिरु
द्यत्पवैनानिसतान्यनꣳरूक्षाणिरक्षयंति॥३॥ब्राह्मे
द्वेश्वसामानिवामुनएवयद्वरꣳषिसयुक्तावसामा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वसुरंतिक्षानुनवंस्थदेद्यौडुषावुरंतिमन्स्तेनवंतित्स्मा
न्नानन्निप्रेषितमध्वर्युणाकिंवनक्रियतेषदेवाध्वर्युराह
नुब्रूह्यडेत्यथेवतेकुर्वंतियस्त्वाकुर्वंतियदेवाध्व
र्युरहसोमःपवतनुपावत्रेधामित्थेवतेकुर्वंतियस्मा
न्नाकुर्वंतिनोएनन्निगतंमनसाब्राह्मदंति॥१९॥तद्वा १९६
एतन्मनोध्वर्युःउरश्चवैवुरंतित्स्मासुरश्चरणंनामछंदश्चवैवैश्वियाशुशासाऽवंतियएवमेत

दुदासतद्वएतदेवछंदश्चरणं॥यएषतपतिसएतस्यैवावृतावरुद्धंग
हीवैतस्यैवावृतमन्वावर्तंतप्रतिगीयैतस्यैवावृतमन्वा
वर्तंतियद्वंछंदुवैतस्यैवावृतमन्वावर्त्तंतसहैवनासियो
हैवंविद्वानतस्यावृतान्नक्रांतिवुरितंछंदांसिक्रांतिहैवनायो
न्नंछं॥२०॥ब्राह्मणं॥१॥यावेदीद्वासोनिषत्तात्सेवंतस्मा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

देनानुसतइत्याहुरथयत्रतोयङ्तन्नतेतद्घोतितन्नयतियो
नेतान्नवतिसतस्मादनान्यंतीत्याहुः॥२॥ याहदीक्षासानि
घत्रातत्सत्रंतदयनंतत्सत्रायणमथयत्रतोयङ्स्यादृ
संगत्वोक्तिषंतितङ्लानंतस्मादनानुदस्रुरित्याहुरितिउपु
रस्ताद्धदनं॥३॥ अथदीक्षिष्यमाणाःसमवस्यंतितयद्यङ् १९७

यष्यमाणान्नवंत्यरणिघ्नेवाग्नीसमारोप्योपसमायंति
यत्रप्राजापत्येनपशुनायक्ष्यमाणान्नवंतिमाथ्वोपसमा
धायोद्धृत्याहवनीयंयजंतएतेनप्राजापत्येनपशुना॥३॥त
स्मशिरोनिदधतितेयोयदितदुहदीक्षानसमैत्परणिघ्ने
वाग्नीसमारोप्यथायथंत्विपरेत्यैऽहुति॥४॥ अथयद्

त्यो

Indira Gandhi National Centre for the Arts

हरेषांदीक्षासमेतिअरणीभ्यांवान्तेसमारोप्योपसमायं
तिघ्नदीक्षिष्यमाणानवंतिगृहपतिरेवप्रथमोमंथतेम
ध्यंप्रतिशालायांअथेतरेषामर्द्धदक्षिणतउपविशंत्यर्द्धो
उत्तरतोमथित्वोपसमाधायैकैकमेवाग्मुकमादायोपस
मायंतिगृहपतेर्गार्हपत्यंगृहपतेरेवगार्हपत्यादुद्धृत्याहव १९८

नीयंदीक्षंतेतेषांसमानमाहवनीयान्नवतिनागार्हप
त्यादीक्षोपसमुपाहृत्यथयदेहरयोंक्यान्नवतितदेहगा
र्हपत्यंवितिमुपदधात्येतरम्नुपवसथ्यधिस्त्याद्वैस
जिनांकालेप्राच्यःपत्न्युपसमायंतिव्रजहत्पेतानप
रानग्नीकुतएवद्वैसाजिनाद्धाराजानंपशवोयंतीउद्धातए

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वैष॥आग्नीध्रीयाग्निमेवैतत्यथेतरेकैकमवोल्मुकमादाय
यथाधिस्रंश्चिपरायंतितेरेवतेधानुल्मुकैःप्रघ्नंतीतिहस्मा
हुत्याइवैवमेवैतथाकुर्व्वंतीतिसतन्त्रेकमयनं॥७॥अथेदं
द्वितीयं॥अरणिध्रुवाग्नीसमारोप्योपसमायंतियत्रप्रा १९९
ड्डायत्पेनपशुनायज्यमानानयंतिमथित्वोपसमाधायो २९९
ड्डायत्पेनपशुनायज्यमानानयंतिमथित्वोपसमाधायो २९९

हुत्याहवनीयंयजंतएतेनप्राड्डायत्पेनपशुनायज्यमानानयंतिशिरो
निदधतितेषांयद्दितदहुर्दीक्षानुसमैत्यरणिध्रुवाग्नीसमा
रोप्यथायंश्चिपरेत्यङ्कृतीरीक्षेथयदहुरषांदीक्षा
समैतिअरणिध्रुवाग्नीसमारोप्योपसमायंतियत्रदी
क्षिष्यमाणानयंतिगृहपतिरेवप्रथमोमंथतेथेतरेप्यु

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

पविश्य मंथंते तेऽङ्गात्संजातमेवानुग्रहंति गार्हपत्येग
हपतेरवगाहेपत्यादुद्धृत्याहवनीयंदीक्षंते तेषांऽसमानत्रा
हवनीयोनवतिसमानागार्हपत्योदीक्षोपसम्मु॥१०॥अथय ब्र०
दहरथांक्रयोनवतिातदहगार्हपत्यांवितिमुपदधात्पथेत
रेम्पउपवसथेधिष्ण्याच्चैसाऽग्निनां कालेप्राच्यःपल्पउप २००
समायंतिमऽहपेतमपरमाग्नेऽङ्गतएवच्चैसाग्निने॥११॥या
ङानंप्रणयतिउद्यतएवैयप्राग्नीधीयाग्निनेवत्पथेत
एकैकमेवोल्मुकमादायययाधिष्ण्यद्विपरायंतिसम
दमुऽवतेकुंचेतिसमऽनाग्निंदत्पतुकाहनवंत्पपिहत
मऽछिसमद्विंदतियास्मिंन्तदेघडांतेषतथाकुंचेयेतद्विता

Indira Gandhi National Centre for the Arts

यमयनं॥२॥ अथेदृतीयंगार्हपतेरवारण्योः संचरंतेयद्
तोग्निर्जीनिष्यतेसर्वः सहयदनेनयज्ञेनऽष्यामानेनपशुवं
धेन्तन्नःसहमहनःसाधुकृत्यायएवपापंकरवत्स्यवत
दित्यवमुत्क्रागार्हपतिरेवप्रशमःसमारोहयतेथोत्तरेभ्यस
मार्हपतेस्थंवेवसमारोहयंतेतआयंतियन्नप्राजाप ३१

त्येनपशुनायक्ष्यमाणानुवंतिमथितापसमाधायाहुत्याह
वनीयंयऽंतएतेनप्राजापत्येनपशुना॥३॥तस्यशिरानि
दध्रतितेषांयुदितदहृदयंक्लानसमृत्परणीघ्रवाग्नीसमा
रास्त्यथायथंद्विपरेत्यऽहुति॥४॥अथयदहरयांदीक्ष
समितागार्हपतेरवारण्योःसंचरंतेयदुतोग्निर्जीनिष्यतेस

नः सहयज्ञेनयज्ञेनऽइष्यामोनेनसत्रेणातन्नः सहसहनः सा
धुरित्यायुरेवपापंकरवन्नस्यैवतादित्येवमुत्कामद्गार्हपत्यिव
प्रथमः समारोहयतेतरेभ्यः समारोहयतिस्वयंवैस व
मारोहयंतेतऽआयंतियत्रदीक्षिष्यमाणानवंतिमथिवो
पसमाधायाहृत्याहवनीयंदीक्षंततेषाऽसमानऽआ ३-२

हवनीयानवतिसमानोगार्हपत्यादीक्षोपसमुपैत्याऽग्नय
दहरेयांक्योनवतिनतदहगार्हपत्यांवितिमुपदधात्यथेतरे
न्यऽउपवसथेधिरूपाचैसऽर्ज्जिनांकालेप्राग्वःपत्युऽउपस
मायंतिप्रऽहृत्यतमपरमग्निऽकृतएवचैसाऽर्ज्जिने॥१६॥
राऽजानंपुरोयतिऽउद्यतएवैषुऽआग्नीध्रीयोग्निर्नैवत्यथेत

एकैकमेवोल्मुकमादाययथाधिस्त्यंद्विपरायंतितत्तत्कृतंत्र
कृतंयत्रानाधिस्त्यान्नवंतिद्वुरीयानाकाशासत्यरिक्वरणायेत्
यथयत्रानाशुरोडाशान्नृयोहविरासिष्टमसन्समाप्यइति॥
॥१७॥अथयत्रसत्रेणदेवाःक्षिप्रएवपाप्मानमपाघ्नतेमां
क्षितिमजयन्यैषामियंक्षितिस्तदतऊर्घ्वतएकग्रहपतिकावै २·३

देवाएकपुरोडाशाएकधिस्त्याःक्षिप्रएवपाप्मानमपाघ्नत
क्षिप्रेत्राजायंततथाएवैतएकग्रहपतिकाएकपुरोडा
शाएकधिस्त्याःक्षिप्रएवपाप्मानमपघ्नतेक्षिप्रेत्रजायं
ते॥१८॥अथादःसद्यस्मिंनुदीवीनवंशाशालान्नवति।
तन्मानुषंसमान्नाहवनीयोन्नवतिनानागार्हपत्यास्त

Indira Gandhi National Centre for the Arts

द्विकृष्णं गृहपतेरेवगार्हपत्येजाघन्यापत्नीःसंवाजयंत्याऽऽ
नेतरप्रतिपद्यंत आसतेतद्विकृष्णं॥२९॥अथात्रप्रावानवं
शाशालाभवति।तद्देवत्रासमानंआहवनीयोभवतिसमा
नोगार्हपत्यःसमानआग्नीध्रीयस्तादेतत्सत्रंसमृद्धंयथैका
हःसमृद्धएवंतत्स्यनक्तंलास्तित्स्यैषेत्रसमान्याहुद्यन्य॥३०॥

द्विस्त्र्यः॥२७॥ब्राह्मणं॥२८॥देवाहवैसत्रमासतास्त्रियंग
छमयशःस्यामान्नादाःस्यामेतितेभ्यएतदन्नाद्यमासिक्षित
मपाविक्रमिषत्पश्चाद्वाताऽन्नंपश्चाद्धैवेभ्यस्तदपाविक्र
मिषन्यद्वैनद्रमेश्रांतान्मेहिंस्युःकथमिवस्विन्नःसद्दं
तइति॥१॥तएतेगार्हपत्येद्वेआहुतीअजुहवुःग्रहावैगार्ह

पत्याग्रहावैप्रतिष्ठातदेनान्रहेष्वन्ययजंस्तथैमएतदन्ना
द्यमन्निडितंन्नापक्रामत्॥२॥तथोएवमेसत्रमासते॥येस
त्रमासतेऽग्नेयंगळेमयज्ञाःस्यामान्नादाःस्यामेतितेमस्त
दन्नाद्यमन्निडितमुपविक्रमिष्यतियज्ञावोवाअन्नंपशवोहै
वैमस्तदुपविक्रमिषंतियद्वैनरमध्यांतान्नहिंस्युःकथ ३॥

मिवस्त्विन्नःसक्षंतइति॥३॥ऽ॥ऽतेगार्हपत्येहुत्वाऽऽहुतीऽहुति।
ग्रहावैगार्हपत्योग्रहावैप्रतिष्ठातदेनान्रहेष्वेवैनियजंति
तथेमएतदन्नाद्यमन्निडितंन्नापक्रामति॥४॥तथोएव
तस्मात्त्वाएतदन्नाद्यमुपाहृतमुपविक्रमिष्यतियद्वैमा
यंन्नहिंस्यात्कथमिवस्त्विन्मासस्तइति॥५॥तस्मादर

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्तादेवायेस्यग्रहवग्राश्नाति।तदेनदुपनिमन्त्रयतितद्देदन्वै
तथान्नूद्यथाम्ऽसिनवैमाद्दिंसीदितिदेनमुपावस्य
यतेसहप्रियएवान्नस्यान्नादोभवतियएवंविद्वान्तस्य
व्रतंरक्षतिवारत्रं॥६॥तद्धाएतत्रादशमहंमत्रोक्षो
नंक्रियतेषामेकएवचावंयमत्रास्तेद्यावमाप्रायणं २·६

स्यएषानयायातयाम्नोनरम्हस्तद्धूतथेतरेद्युस्तंते
समिद्धारावस्त्वाध्यायंवातत्रोपश्रंतिं॥७॥तपरद्धुउप
समेत्यापउपस्पृश्यपत्नीग्रालंसंपद्यंतेतूष्णुस
मचारंश्चेतेग्राहुताऽऽहुतीर्हरतिरिहरमध्वमिहधृ
तिरिहस्वधृतिःस्वाहृतिपशून्वैतदाहपशून्वैतदात्मं

न्नियकं ते॥८॥ अथाद्भिर्ता यंडुहोति उपस्तृंधरुणोमात्व
रुत्पग्निमवैतस्थिव्या उपस्तृंन्नाहधरुणोमातरंधयंन्नि
त्पग्निमवैतस्थिवांधयंतमाहुरायस्योषमस्मासुदीध
स्त्वाहुतिप्रियोवैरायस्योषः पशूनेवैतदात्मन्नियकं
ते॥९॥तप्रोवउपनिष्क्रामंति तेषश्चात्सांवाहविद्धोनसं

अपयंतेपुरस्ताद्धुपसंवस्तोंस्यमानाग्रथेवंसत्रोक्षा
ते॥१०॥तउरस्यहविर्द्धानस्याऽघुन्यायांकूबयोंसा
मन्निगायंतियत्रस्यरुद्धिरितराद्धिमवैतदन्नुतिष्ठंति
त्तरवेदश्चित्तिरायाःश्राणावितरंतुसततरं॥११॥वदुस
रस्यहविर्द्धानस्याऽघुन्यायांकूबयोमिगन्मऽइतिरमु

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ताऽअन्नमतिज्योतिर्ह्येतेन्नवंत्यन्नवंतिह्येतत्सत्रमासते
दिवंदृष्टिव्याऽअधारयन्हासतिदिवंवाएतदृष्टिव्याऽअधारय
न्तियत्सत्रमासतविदांमदवानितान्निंदंतिहिदवांसऽइमे
तारितिचित्रेधनमुपावयंतस्वर्गेतज्योतिर्यजमानंतित
क्षदेवतास्यसाम्नऽएतदेवैतन्नवंतिह्येतत्सत्रमासतेऽर॥ २.८

तेदक्षिणास्यहविर्द्धानस्याऽआधीक्षणंसोमेतिसयद्याहि
स्त्वानिम्रुग्यतेवऽएवैस्माद्यज्ञान्निम्रुग्व्यंतेतिछं
दसासप्पंसेषावैसद्घीणिछंदांसियदतिछंदास्तथैना
न्यज्ञान्नयतीतस्माद्दतिछंदासासप्पंसेति॥२३॥तेसप्पं
ति॥सुवंतमिद्राऽपन्नेतासुरायुधाद्योनःएतन्यादुपतंतमि

द्धांब्रुव्रेण तंतमिद्धतांदूरेवत्रायछंसद्धहनंयदिनद्धत्रास्मा
ऽंशत्रून्परिशूरविश्वतोदम्मदिव्येषविश्वतइति॥२४॥तेषा
दंउपनिक्रामंतितपुरस्तात्सर्वंवःसदःसंप्रपद्यंतेपश्चाद्
ज्ञांवस्तऽंस्युमानाग्रेवऽंसत्रोल्लोना॥२५॥तयाधिस्पृ
मवोपविशंतिदेवेन्याहवैद्यावारसोन्निडितोपविक्रमिषा २·ए

वकारसइमामेवपराऽत्पासिस्रस्यदियंवैद्यावकस्याए
धरसोयद्दोषधयोयद्दुनस्युतयस्तमेतेनसामान्नुवंस्
एनानाशोन्मावरीतत्तस्माद्दस्यामस्त्रीउषयाऽोयंतऽंद्यौ
द्यूनस्युतयस्तथोएवैतेन्यएतद्वावारसोन्निडितोपविक्र
मिषतिसइमामेवपराऽतिसिस्रस्तीयंवैद्यावलस्या

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

एषऽसोयदोषधयोयद्वनस्पतयस्तमेतेनसाम्नानुवं
तिसएनानासोम्यावर्त्तेतेतस्माद्स्यामूद्वोऽषधयोनां
यंतमऽद्भिर्वनस्पतयः॥१६॥सप्तेराह्यास्कुस्रुवतोऽयं
वैश्वश्विवासप्तेराज्ञीतद्नयेवैसाह्वमानुवंतिस्वयंप्रस्तु
तमनुयगातंयथानान्युऽपशृणुयादृतिहरेवयद्वन्यः ॥१७॥

प्रस्तुयादृतिरेवयद्वन्युऽपगायेयातिरेवयद्वन्युऽपशृ
णुयान्नस्माच्चयंप्रस्तुतमनुयगातंः॥१७॥वतुहोद्गीतावा
वर्धएतद्देवैतस्तुतमनुराऽंसतिषद्होतानविद्याऽ
हपतिमोवद्गीतहोतुस्त्वव्यारम्भाने॥१८॥त्रयाध्वर्योः
पतिगृऽहारासुस्मियऽमानानऽद्रोमेमोयऽमानेम्या

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

न्दितिकल्पाणमेवैतन्मानुष्येद्यावोवदति॥१९॥अथद्या
कोवाकेभ्रस्तोधंद्यदंति॥सर्व्वेवैतेषामामंत्रयतेसर्व्वेजितं
येसत्रमासतेवारिषुयेदुर्म्मित्रंतान्यापंस्तदुवारस्तता
रणंसिषुर्देवस्तत्रात्रापंस्तदुवारस्ततास्तोषतस्यामन्नि
स्तान्यापंस्तदुवारस्तायेषामेतदेवान्नासमनवरु २२१

हंनवतियद्याकोवाकंब्रालणंतदुवैतेनानुवंतितदुवरं
घते॥२०॥मिंदुंबरीमुपसंस्पृद्यावंयछंति॥द्विदुहंति
वाएतयज्ञंनिर्हुयंतियेद्यावायज्ञंतत्वतेद्याग्धिवइस्ता
मषांपुरैकैकएवद्यावंयमुत्रास्तेद्यावमाप्यायंयंस्त
यापोनयायातयान्यात्रारमहस्तन्वतेथात्रसर्व्वेद्या

ग्राह्यानवत्यय दृक्षाताः सर्वेरेवद्यावंयमाद्यावमाप्याय
यँतयाद्यानयायातयाम्नातिरात्रेतन्नते॥२१॥ औदुंबरी
मद्वारुप्यासते। अन्नंवाउदुंबरऊर्गुदुंबरेतद्यावमाप्या
यंयंति॥२२॥ तेस्तमितेप्रोवउपनिष्क्रामंतितेजाघ्नेना
हवनीयमासतेप्रेणाहविष्कृन्नेताद्यावंयमानवद्यावंय ॥२२

मःप्रतिप्रस्थातावसतावरीभिरन्नियुरिहरँतितेयत्कामा
ग्रासारंस्तेनद्यावंद्विस्रडेरन्कामेहैभवपुरंधेयःस
त्रमासतेसोनःकामःसनःसमृध्यतामितियद्यनेक
कामाःसुलोककामावाप्रजाकामावापशुकामावा॥२३॥
अनेनैवद्यावंद्विस्रडेरन्नार्तुवःस्यादितस्मात्नेव

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तद्वावं समृद्धयंतितयासमृद्धयारिष्टप्राणासतेसुप्रजाः
प्रजानिःस्यामेतितत्प्रजाप्राणासतेसुवासचीरेतितद्वी
रानाशासतेसुपशवःवोधेरितसुक्षेत्रमाशासते॥२४॥
ऋथग्रहयतिःस्रुब्रह्मणेमाहृयतियंवाग्रहयतिऋया
ऋथग्रहैवैकेसुब्रह्मणेमाहृयंतिग्रहयंतस्त्वेवसुव २५

॥ जानिमहादेवस्येदंपुस्तकं ॥

ब्रह्मणेमाहृयंवाग्रहयतिब्रह्मैवास्मिंसमुपहवमिच्छा
सानिधेम्याग्रहयति॥२६॥ ब्राह्मणं॥२७॥ पंचमःप्रपाठकः
समाप्तः॥ ॥कंडिकासंख्या २७॥ ॥शुभंभवतु॥ ॥श्रीगणेशा
यनमः॥ ॥संवत्१८४७वर्षेकार्त्तिकवदि१३भोमेलिखितं॥ २५
॥ आत्मपठनार्थंपरोपकारार्थंचलिखितं
उरुधास्तृतेधेनामलायहोत्रकीर्तिः॥ चुनचिरंजम्मतजोयहकीर्तनोस्तुतः॥
॥ जानिमहादेवस्येदंपुस्तकं मनादेव

Indira Gandhi National Centre for the Arts

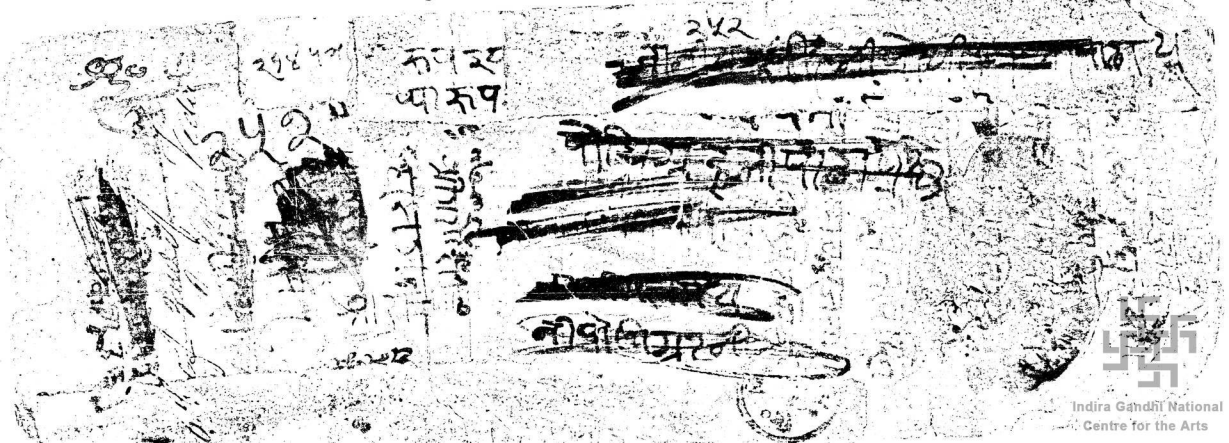

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

॥श्री एकनाईद्वितीयकांड २

द्वितीयकांड २ श्लो जोजो २४२ जोजोपत्रस्थंदपुस्तकं एकनाई

श्रीजगदीशाय नमः

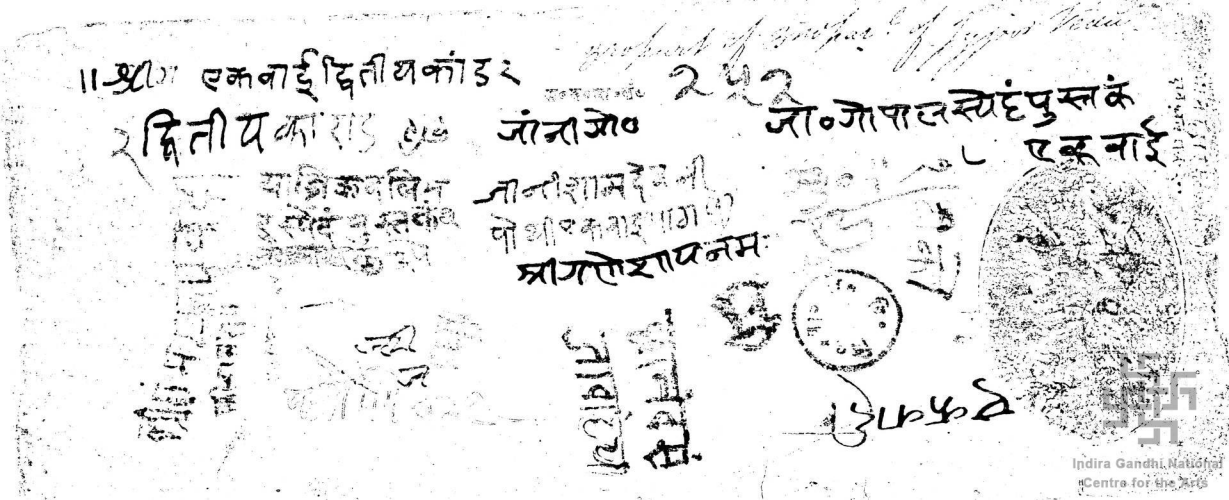
Indira Gandhi National Centre for the Arts

॥श्रीगणेशायनमः॥सयद्वाइतस्वेतश्चसंनरतिरेतसीभाराणाऽस्मि
रस्वंयत्रयत्राग्नेर्न्यक्तेततस्तासंनरतितद्यशोसेवत्वदेवैनमेतस्म
र्दयतिपशुभिरिवत्वग्निभिर्युनेनेवत्वसंनरन्॥१॥अथोखल्वाहुः॥
तद्यदेवास्यैषाश्वाग्निष्ठंतंवाग्निष्ठंवातदेवास्याएतदुद्वंसयय
द्रियायामेवएषाग्नाधत्तेतस्माद्वाऽउद्रिरसुक्तिं॥२॥अथाद्रिरसुक्तिं॥
एषवाअपोऽसंनारोयदद्रिरसुक्तितद्यदपःसंनरत्यन्नंवाआपोन॥३॥
ऽहिवाऽआपस्तस्माद्यदेमंलोकमापऽआगच्छत्यथेहान्नाद्यंजायते

द्वितीयसूक्तम् २

तदन्नाद्येनैवैनमेतत्समर्दयतिशयोषावाऽआपःवृषाग्निर्मिथुनेयो
वैनमेतत्सजननेनसमर्दयत्यद्रिर्वैदऽसर्वमात्मद्रिरेवैनमेतदाप्ती
ध्यग्नाधत्तेतस्मादपःसंनरति॥४॥अथहिरण्यंसंनरतिऽअग्निर्वै
ऽअपोनिदध्योमिथुन्याग्निःस्यामितिताःसंवत्सवतारेतआसिंचन्हि
रण्यमभवत्तस्मोदेतदग्निसंकाशमग्नेर्हिरेतस्तस्माद्धिरण्यमासिक्त
न्तस्माद्देवेननधावयतिनकिंवनयद्रोत्थयशोदेवेतस्यहितद्य
शोसैवैनमेतत्समर्दयतिसरेतस्मेवकल्पमग्निनाधत्तेतस्माद्धिर

Indira Gandhi National Centre for the Arts

एवऽसंनरति॥५॥ अथोरबीसंनरति॥ अस्सोहवैधोरस्येपथिव्याए
तान्यस्रुददौतस्मात्पशवोस्येवैतेसाक्षादे
वतयस्रुभिरेवैनमेतत्समर्धयतिवेसुतऽआगतास्रस्यीपथिव्यी
ऋतिष्ठितास्तमनयोर्द्यावापथिव्योरसंस्तन्यंतेतदनयोरेवैनमेत
द्यावापथिव्योरसेनसमर्धयतितस्माद्गांसंनरति॥६॥ अथाश्वं॥२॥
क्करीषऽसंनरति॥ आस्वोहवाअस्येपथिव्यैरसंदिद्युस्तस्मात्तेधा
धऽइमांपथिवीं चरंतःपीविषाऽअस्येहिरसंदिद्युस्तेयत्तेस्येपथि

व्यैरसंदिद्युस्ततऽक्किरंतितदस्यएवैनमेतत्पथिव्यैरसेनसमर्धय
तितस्मादाश्वंकरीषऽसंनरतिपुरीष्यऽइतिवैतमाहुर्यःश्रियंगछ
तिसमानंवैपुरीषंचकरीषंचतदेतस्येवावरुध्यैतस्मादाश्वंकरीष
ऽसंनरति॥७॥ अथशर्करासंनरतिदेवाश्ववाऽअसुराऽअस्मिन्यज्ञे
आजामत्याःपस्पृधिरेसाऽहैयंपथिव्यैलेलायद्यथापुष्करपर्णमेवंता
ऽहस्मवातःसंवहतिसोपैवदेवांऽआगमोपासुरींसायज्ञदेवानुप
जगामाजातुहोचुः॥हैतेमीऽतिष्ठाहऽइहामहैतस्योक्षवायामुरि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

थिलायामग्नीन्त्रादधामहैततोस्येसपत्नान्निर्दहामइति॥९॥
तद्धुवायांकुर्म्मिस्वर्म्मीविहन्युतुवैमिमीतेतिष्ठाऽशर्करानिःपर्य्ये
हऽहैतसेयंध्रुवाशिथिलाप्रतिष्ठातुस्यांध्रुवायामुशिथिलायामग्नी॰
न्त्रादधततोस्येसपत्नान्निरभजान्॥१०॥तथोऽएवैषएतत्रह्मौप्र
तिष्ठाऽशर्करानिःपरिहऽहैतुस्यांध्रुवायामुशिथिलायामग्नीन्॥३॥
न्नेततोस्येसपत्नान्निर्भजतितस्माच्छंदसांसंभरति॥१२॥तान्वाऽए
तान्पंचसंभारान्संभरतिपुङ्क्तोयज्ञःपाङ्क्तःपशुःपंचर्तवःसंवत्सरः॥१२॥

ब्रा॰

तुदाहुःषडेवर्त्तवःसंवत्सरस्येतिस्वनमुतर्हिमिथुनंप्र जननंक्रियते
स्वनाद्वाऽइमाःप्रजाःप्रजायंतेतऽएवसमुत्तरावत तंपंचभवंति
यद्युषडेवर्त्तवःसंवत्सरस्येत्यग्निरेवैतेषाःषष्ठस्तथोऽएवैवदन्स्वनी
भवति॥१३॥तुदाहुःनैवैकंचनसंभारंसंभरेदित्यस्त्रीवाऽएते
सर्वेपशव्योभवन्तिसयदेवास्यामाधत्तेतत्सर्वान्संभारानाप्नोतितस्मा
नैवैकंचनसंभारंसंभरेदितिहुतेसमेवभरे छंदहैवा
स्यानधत्तेतत्सर्वान्संभारानाप्नोतियदुसंभारैःसंभरतेभवतितदुभव

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तितस्माद्गुरुमेव मन्येत ॥१४॥ ब्राह्मणम् ॥१॥ कृत्तिकास्वग्नीऽआदधीत ॥
एतावाऽअग्निनक्षत्रं यत्कृत्तिकास्तद्वै सत्रमेवैतन्नक्षत्रेऽग्नीऽआदधाति
तस्मात्कृत्तिकास्वादधीत ॥२॥ एकन्द्वेत्रीणि चत्वारीति वाऽअन्यानिनक्ष
त्राण्येतावन्त्यृक्षाणि कृत्तिकास्तऽऋक्षाणमेवैतद्गुरुमेतितस्मात्तु
कृत्तिकास्वादधीत ॥३॥ एतावद्वैजाग्वे दिशोनुव्यवर्तेते ॥ सर्वाणिह्वा ॥४॥
अन्यानिनक्षत्राण्यस्यैदिशोव्यवर्तेतब्राह्म्यामेवास्यैतद्दिशाहितौ
स्तऽइव तस्मात्कृत्तिकास्वादधीत ॥४॥ अथयस्मिन्नकृत्तिकास्वादधीत

सऽक्षाणाऽहदाऽएताऽअग्नेयुत्सऽआसुः सप्तऋषीनुहस्मवैपुरऽएवी
क्षाऽइत्याचक्षतेताऽमिथुनेनव्यार्ध्नन्तामीक्षन्तेराहिसप्तऋषयऽउ नऽ
एवन्विपुरुऽएताऽअग्नेरामिवैवैतद्योमिथुनेनव्यृद्धःसनोमिथुनेन
व्यृध्याऽइतितस्मान्नकृत्तिकास्वादधीत ॥४॥ तुहैवादधीताग्नि
र्वैऽएतासाम्मिथुनमग्निनेतामिथुनेनसमृद्ध्यास्तस्मादेवदधी
त ॥५॥ रोहिण्यामग्निऽआदधीतारोहिण्याऽउहवैप्रजापतिःप्रजा
कामोनीऽआदधेसुप्रजाऽअग्रेसृजततासाऽअग्नेस्वप्रजाःसृष्टाऽअथैक

५।।ए० रूपाऽनुपस्तृणाति तस्मात्स्तृरोहिण्यऽइवैवतद्वै रोहिण्ये रोहिणीलुम्बुह
र्वैवपशुनयापशुभिर्मवतियुएवंविद्विद्वान्रोहिण्यामाधत्ते।।द्वा।रोहि
ण्यमुहैवपशवोऽन्नीऽआदधिरे मनुष्याणाङ्कामऽरोहेमेतितेमनु
ष्याणाङ्काममरोहन्त्यमुहैवतत्पशवोमनुष्येषुकाममरोहन्त्यमुहैव
पशुष्वेकामऽरोहतियुएवंविद्वान्रोहिण्यामाधत्ते।।०।।मगशीर्षे ॥५॥
न्नीऽआदधीतैतद्वैप्रजापतेःशिरोयन्मृगः।।शीर्षऽश्रीर्वैशिरः
श्रीर्हिवैशिरस्तस्माद्योर्ध्वःपुरुषःश्रेष्ठोनवत्यसावमुष्यादि

स्यशिरऽइत्याहुःश्रियऽएवहगच्छतियुएवंविद्वान्मृगशीर्षऽआधत्ते
।।०।।आर्द्रयाऽस्मान्मृगशीर्षऽआदधीतप्रजापतेर्वैऽएतच्छीर्षं
व्यत्रवीऽएनीतद्विधंस्तद्दिषुणाच्छिनत्त्याहुःसऽएतच्छीर्ष
रमऽहाङ्कास्तुवैशीरसमयज्ञियन्निर्वीर्यंतुस्मान्मृगशीर्ष
ऽआदधीतार्द्रयातुवैदधीतानवाऽएतुस्यदेवस्यत्वासवेनायज्ञि
यन्नशीरसमस्तियुसप्रजापतेस्तस्माद्वैदधीतपुनर्वस्वोःपुनरा
धेयमादधीतेतिं।।१०।।पुष्यनीघ्नीऽआदधीतैतावाऽइन्द्रनक्ष

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

६॥ ए० ॥ त्रेयस्कुल्वन्येष्यस्यस्तुतिनान्योर्ङ्नोदवैनामेंद्रोयुदस्यगुह्यन्नामा
र्ङन्योवैनामैतास्तुऽएतत्परोक्षमाचक्षतेफल्गुन्यऽइतिकोयेत
स्याहैतिसुह्यन्नामयुहीऽइमिन्द्रोवैयजमानस्तस्युऽएवैतन्नु
क्षत्रेनीऽआधत्तऽईड्योयज्ञस्यदेवृतैतेनोहास्यैतस्मेन्द्रमभ्याधे
स्तारः यैमन्वतिपूर्वयोनुदधीतपुरस्ताकछुहैवास्मैनवत्तुत्तरयोनु ६॥
दधीतस्वाश्रेयसुऽहैवास्माऽउत्तरावज्रवति॥२॥हुस्तेनीऽआ
दधीतायुरिछेसुमेदीयेतेतिताऽआनुआयऽएवैनज्दीयते

॥

ज्हैवास्मेदीयते॥२॥चित्रायानीऽआदधीतदेवासवाऽइत्यु
राज्ञोनुयोजजापत्यायास्थिरेतुऽउनुयऽएवामुंलोकंऽसमा
रुरुक्षांचक्रुर्द्दिवमेवततोसुरारोहिणमित्यग्निंऽइमेचिक्रिरे
नेनामुंध्वोकंऽसमारोक्षामेऽइति॥२॥इंद्रोहतुऽईक्षाञ्चक्रे।
इमंवैक्षाऽइमेचिन्वतेततऽएवनोनिनवन्नीतिसब्रह्मणाब्रुवाणा
एकेष्टकांमस्यबध्नीयाय॥२॥सहोवाचाहन्नाहमिमामुष्टकं
दक्षाऽइतिताथेतिताम्पाधत्तेमाबामल्पकादेवाग्निरुसं

चितऽआस॥१५॥ब्रह्मवाव॑ऽअन्नाऽअहंन्नान्दास्येष्यामु
मेहेतितामभिपद्यावहैतस्यामावदायानिर्व्यवशशादा
न्नेव्यवशादमन्नुस्नाव्यवशेदुःसताऽएवैषाकाद्रुवान्कवा
यीवाऽउचिछेद॥१६॥तेहदेवाःसमेत्योचुश्चित्रन्वाऽअहनय
ऽउयतःसपुनानुवधिष्मोतितेहचित्राऽएचित्रावैचित्रुहन्नवति ॥७
हन्तिसपुनान्तीतिहिषंतीत्रारव्यंस्याऽएतद्वित्रीक्षित्रायाभाधते
तस्मादेतच्छ्रियएवतन्नेत्रमुपेसीद्वा॥ सीवुस्यपुसंयत्ता

चीवज्रि॥बते॥१७॥नानाहवाऽएतान्युयेत्राणाऽउ॥यथैवा
सोस्रुएवलूकमेषऽउघ्नेवबीर्यंक्षत्रमादत्तस्मादावित्यानुहि
मयुदेषोवीर्यंक्षत्रमात्त॥१८॥तेहदेवाऊचुर्यानिवैतानिक्षत्रा
णिमरुवन्नदेतानिक्षत्राणिमरुवन्नितितेनुक्षत्राणान्नक्षत्रंवै
न्तस्माद्वैस्रुयेनक्षत्रऽएवस्मादेषऽषांवीर्यंक्षत्रमादत्तयद्यु
नक्षत्रकामःस्यादेतद्वाग्श्रुनपराङ्नक्षत्रेऽभस्रुर्य्यःस्रुऽए
तेनवुऽएषाहेनयदेतुषांन्नक्षत्राणाङ्गामुयेतत्तदुपेक्षेत्त

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्माऽऽदित्यनक्षत्रएवस्यात्॥१९॥आसनी॥१॥वसंतोग्रीष्मोवर्षाः
तेदेवाऽऽसतवसंतेनर्तूनांशिशिरस्तेपितरोयऽएवासंतेऽमास
सदेवायोपक्षीयतेसपितरोहरेवदेवाराद्धिपितरःपुनरूर्ध्वा
स्कोदेवाऽऽत्रयराद्धपितरः॥१॥तेवाऽएतऽऋतवोदेवाःपितरः स
योहवैद्विर्दीक्षितोदेवाःपितरइतिकृत्याहास्यदेवोदेवलोकंगच्छत्या
पितरःपितृलोकमेतिहैनंदेवादेवलोकेवीतिपितरःपितृलोकेय ॥८॥
एवंविद्वीदेवाःपितरइतिकृतिः॥२॥सयत्रोदङावर्त्ततेदेव

सुतर्हिनवतिदेवोस्तस्मिन्गोपायत्यथयत्रदक्षिणावर्त्तते
पितृसुतर्हिनवापतिहंस्तस्मिन्गोपायति॥३॥सयत्रो
दंङावर्त्तेतत्सर्वंनीऽऽदधीतापहतपाप्मानोदेवाऽऽत्रपाप्मा
नऽहतेमृतादेवानामृतलस्याशास्तिसर्वमायुरेतियस्त्सर्व
धत्तेथयत्रदक्षिणावर्त्तेतयस्त्सर्वधत्तेनपहतपाप्मानःपित
रोनपाप्मानमुपहतेमर्त्याःपितरःपुराहायुषोम्रियतेयस्त
र्वधत्ते॥४॥ऽस्तेवसंतःक्षत्रंग्रीष्मोविडेतद्वर्षास्तस्माद्ब्रह्म

Indira Gandhi National Centre for the Arts

णो ब्रह्मैतत्रादधीत ब्रह्महि ब्रह्मैत स्तस्माद्ब्रह्मि योश्रीष्मत्रादधीतक्षत्र
ंहि श्रीष्मस्तस्माद्वैश्यो ब्रह्मषीस्यादधीत विड्वै ब्रह्मा॥५॥सय॥कामयेत॥
ब्रह्मवर्चसी स्यामिति ब्रह्मैवैतत्रादधीत ब्रह्मवेव सीतो ब्रह्मवर्चसीहै
वभवति॥६॥अथय॥कामयेत॥क्षत्र॥श्रिया यशसास्यमीतिश्रीष्म
मत्रादधीतक्षत्रंवै श्रीष्म॥क्षत्रंहैव श्रिया यशसाभवति॥७॥अथय॥ ॥ए॥
कामयेत॥बहु॥प्रजयापशुभि॥स्यामितिब्रह्मैवैतत्रादधीत विड्वै
बीष्मन्नीड्विशो बहु॥हैव प्रजया पशुभि र्भवतियएवंविद्वान्ब्रह्मैत्रा॥

३८

त्रे॥७॥तेवाऽएतऽस्तवा॥८॥नयएवाऽएतपापमान॥स्तर्ऽएवैषांपाप्मनो
पहंतोघ्नन्तेवैषामुनयेषांपाप्मानंमपहंतितस्माद्ध देवैनंकदाचयज्ञ
उपनमेदथाग्नीऽआदधीतनऽइत्यनुपासीतको हिमनुष्यस्यस्वोऽनु
॥९॥अग्नऽएक॥इ॥यदहरस्यस्वोग्नाधेयः स्यात्॥दिवैवाग्नीयान्मनो
हवैदेवा॥मनुष्यस्याजानैतितेस्येतस्वोग्नाधेयेविदुस्तेस्यविश्वेदेवा ग॥
हानागछंतितेस्यगृहेषूपवसंतिसएनपवसथ॥१०॥तन्वेवानवकृष्टं॥
योमनुष्येषुनग्नस्सुवर्वाग्नीयादयंकमुयोदेवेषुनग्नस्सुवर्वाग्नीया

तुस्माद्दिवेवस्मा यात्वृषिकुमनेवनुक्रमन्नी युन्तोस्यनाहिता सेर्द्धतव
योस्तिमानुषोस्यैवषतावद्भवतियावदनाहिता सिस्तस्माद्दृषिकुमने
वनुक्रमन्नीयात्वृ।स्यातदेकेऽनुपवर्शंतिाग्नेयोजोग्नेरवसर्ज्जत्वा
युतिब्रुवंतस्तदुतथानकुर्याद्यद्यस्याज।स्यादग्नीधएवैनंब्रूयातदेवतैनं ग्रा
वतंकाममाप्नोतितस्माद्दुतंनाड्रियेताऽथात्रयवाऽउप्राश्यमोदनंपचे
तिछंदाऽस्यनेनधीणीमइतियथायेनवाहनेनसंस्थंस्यात्तमुहि ॥१०
तंकुर्वेवेऽयादेवमेतदितिब्रुवंतस्तदुतथानकुर्याद्यद्यस्यऽज

स्णाऽकुलेवसेत्तिजश्चैत्तिजश्चतेनैवतंकाममाप्नोतितस्माद्दुत
नाऽड्रियेत॥४॥तस्यसर्पिरासेचनेजुहूंसर्पिरासिञ्चतीमिस्तस्व
समिध्मेद्धनेनान्वज्यस्मिद्धतीमिर्द्धृतवतीमिऽर्कश्चिरम्पादधतिस
मीगर्भमेतदाधमइतिब्रुवंतःसयःपुरस्तात्संवत्सरम्पादधात्यहं
तंकाममाप्नुयात्तस्माद्दुतन्नाड्रियेत॥५॥तद्धोवाचमाध्वेवयः॥
यथावाऽन्यकरिष्यन्नन्यकुर्याद्यथान्यद्वदिष्यन्नन्यद्वदेद्यथान्येन
पथेष्यन्नन्येनव्रजेत्पथेतैवैतद्यत्तैत्तिरीयाऽउप्राश्यमोदनंपचेदपरा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

द्धिरेवस्तुतिनहितदवक्ष्यतेयस्मिन्नग्नावाग्नाग्नावायुङ्घावा
समिधंवाग्नादध्यादाहुतिंवाऽऽहुयाद्यन्नदक्षिणावाहरेयुरनुवागम
येयुर्दक्षिणावाग्येनऽहरित्वान्नाहार्यंदस्तोमिष्यतीत्यनुवागमयं
तिहास्यैषजायतिजायतिदेवा।तद्देवानेवैतदुपावर्ततेऽससेस्वत
रःस्तीतुरस्तपस्वितरोनीऽधक्षतदुपिकामनेवस्वप्यान्नोस्तुना ॥२१॥
हितानेर्द्रतव्यौस्तिमालुषोधेवषतावद्रवतियावद्दनाहितान्नस्त
स्माद्दुपिकामनेवस्वप्यात्॥७॥तद्देकेऽदितेमथित्वातमुदितेजुहु

स्वाहा सिसर्द्मायुरेतिश्रीर्वा श्रियं गच्छतिरूपं शोदेवायस्योहनव
तियएवं विद्वानुदितेमीधतिप्रीतदाहः पुनर्ज्ञानसाम्नानयुनुषा
ग्निराधीयतेयकेनाधीयतइतिब्रह्मणोहैवैषब्रह्मणाधीयतेवा
ग्नेर्ब्रह्मतस्येद्वाःसत्यमेवब्रह्मतावाएताःसत्यमेवव्याहृतयोभ
वंतितुदस्यसत्येनैवाधीयते॥१०॥भूरितिवैप्रजापतिःइमान ॥१२॥
जनयतभुवइत्येतद्वैस्वरितिदिवमेतावद्वाइदंसर्वंयाव
दिमेलोकाःसर्वएवाधीयते॥११॥भूर्तिरितिवैप्रजापतिः॥

ब्रह्माजनयतभुवइतिक्षत्रंस्वरितिविशमेतावद्वाइदंसर्वंया
वद्ब्रह्मक्षत्रंविशंसर्वएवाधीयते॥१२॥भूरितिवैप्रजापतिःआत्मान
मजनयतभुवइतिप्रजांस्वरितिपशूनेतावद्वाइदंसर्वंयावदा
त्माप्रजापशवःसर्वएवाधीयते॥१३॥सवैभूर्भुवइतिएतावतै
वगार्हपत्यमादधात्यथयंसर्वैरादध्याद्येनाहवनीयमादध्याद्यत्र
क्षरेपरिशिनष्टिनोऽएतान्ययातयामानिभवंतितैःसर्वैःपशु
भिराहवनीयमादधातिभूर्भुवःस्वरितितान्यस्यैवक्षरापिसीद्य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

१३ए० तेष्टक्षरावैगायत्रीगायत्रुनेनेछंदःस्वेनैवैनेतत्संदधाति॥१४॥
देवान्द्वाश्नीऽआक्षस्यमानान्त्रातुनसुरक्षसानिरवद्यात्नीनि
र्ज्ञानिष्पतेनाग्नीऽआक्षस्यइतिघदरक्षंस्तस्माद्रक्षाऽस्ति॥१५॥ अर्ह प्र०५०
तूतोदेवाऽयंवुज्रंदहन्तुःयदुर्वंतंपुरस्ताद्धरंतंयंक्तस्यानयेना अ ८
ष्टेनिवातेग्निरजायततस्माद्यशग्निंमंथिष्यंस्यान्दस्यानेतवैद्व १३॥
यास्यद्वैणोपतिष्ठतेवुज्रमेवैतद्धरंतंयतस्यानयेनाष्टेनिवातेग्निर्जा
यते॥१६॥सवैपर्यूह्यात्सस्युरग्नितंब्रीर्यमभिवर्द्धतेयदिपर्यूह्यवा ६

नविंदेदपियुएवकस्याच्चस्यापर्यूनुविंदेदृणनड्वानेवस्यादेषस्चे
यानड्वाहौवैधुः॥१७॥तंयज्ञोवहरंतिःतत्पुरस्तादृंयनयंतितु
त्पुरस्तादेवैतन्नाष्टारक्षाऽस्यपघ्नंनेत्यथानयेनानाष्टेणहरंति॥
१८॥तंवैतथेवहरेयुःयथेनमेषज्ञऽत्पडुपावरेदेषवैयज्ञोयदग्निः
प्रत्यङ्वैनंयज्ञःप्रविशतितंक्षिप्रेयज्ञउपनमत्यथयुस्मात्पराङ्
वतिपराङुहैवास्माद्यज्ञोभवतिसयोहैनंतुरान्व्याहरेत्पराङु
ङस्माद्यज्ञोन्मृदितीश्वरोहयन्तुधेवस्यात्॥१९॥एषवैब्राह्मणः॥

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तं वै तृतीयेवहरेयुर्यैनमेषज्यत्युपावरोहत्यृतूनेवैनंप्राणः प्रविश
शत्यथयुस्मात्परांङ्वतिपरांङुहैवास्मात्प्राणोनवतिस्योहैनं
तत्रानुव्याहरेत्परांङस्मात्प्राणोन्मदितीश्वरोहयत्तृतीयेवस्यात्॥२०॥
शत्॥अथैवैयज्ञोयोयंपवतेतंवैतृतीयेवहरेयुर्यैनमेषज्यत्यु
पावरोहत्यृतूनेवैनंयज्ञःप्रविशतितंक्षिप्रेयज्ञनुपनमत्यथय ॥१४॥
स्मात्परांङ्वतिपरांङुहैवास्माद्यज्ञोनवतिस्योहैनंतत्रानुव्या
हरेत्परांङस्माद्यज्ञोन्मदितीश्वरोहयत्तृतीयेवस्यात्॥२१॥यद्ध

वैप्राणःतेदेतृतीयेवहरेयुर्यैनमेषज्यत्युपावरोहत्यृतूनेवैनंप्राणः
प्रविशत्यथयुस्मात्परांङ्वतिपरांङुहैवास्मात्प्राणोनवतिस्योहैनं
तत्रानुव्याहरेत्परांङस्मात्प्राणोन्मदितीश्वरोहयत्तृतीयेवस्यात्तस्मादृत
वेवहरेयुः॥२२॥अथास्यमाक्रमयतिःतमाक्रमय्यजांसमुन्नयति
तंपुनरावर्त्तयतितद्वंयज्ञंनिवर्तियैवाऽऽक्रम्योनेदस्मादिदंपरा
ङ्मुखीर्यमसादितस्मात्पुनरावर्त्तयति॥२३॥तमुवस्यपदग्राध्नेवी
र्यैवाक्रम्योद्वीर्यएवैनमेतदाधत्तेतस्मादुवस्यपदग्राध्नते॥२४॥

Indira Gandhi National Centre for the Arts

सदेवहस्तीमेनाग्रउपस्पृशतिअथयोद्यछत्यधोपस्पृशतिमूर्नुवैस्वरि
तेवद्वतीयेनादक्षतिनयोवाइमूलोकास्तदिमानेवैतल्लोकानाप्नोत्येत
स्यैवक्॥२५॥अथेदंद्वितीयंहस्तीमेवाग्रउपस्पृशत्यथोद्यछतिमूर्नु
वैस्वरित्येवद्वितीयेनादक्षतियोवाउअस्यामुष्यांतिष्ठतोनारुरुक्षु
तिनेनऽशक्नोमुधंलुऽसऽहेनऽस्पृणातिं॥२६॥सयद्धस्तीमुपस्पृ
शति॥तद्स्यैजत्रिष्ठायैजतितिष्ठतिस्योस्यांप्रतिष्ठितेऽधत्ते १४॥
तथानुब्रूयतेतद्हैतुप्रत्येवदधिरेऽग्रेस्तुतिःपरिमुखुकिःसु

र्वैवाग्रन्यदिवसितमिवजघनेनेनेवोद्यत्याद्धाभूर्नुवैस्वरितं
देवानियसितमित्योयतमुथाकामयेततुथाकुर्यात्॥२७॥अथ
पुरस्तात्परीत्यासर्वाईनुस्कानामनिषद्यजपतिधोरिवह्लां
दृथिवीवद्वरिक्रंतियथासोधोर्कोनसत्रेरेवंबऊर्ध्वयासमित्से ५
वेतदाहुधोरिवह्लेतिदृथिवीवद्वरिक्रंतियथेयंदृथिव्युर्ध्वबहु
कुर्ह्यासमित्सेवेतदाहुयदाहुधोतस्यास्तेदृथिविदेवयजनि
दृष्टइत्यसुरैर्नदृष्टाश्चेमिनस्तादमनाधायादधऽइत्याहुः

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

दोग्निरन्ना दोन्नयास मित्येवैतदाहैषा शीरेव सयुग्दिकामयेतजुपेदेत
युग्दकामयेतापिनुद्दियेत ॥२८॥ अथ सर्प्यराज्ञाऽक्ष्नि रुपतिष्ठते
आयंगौः पृश्निरक्रमीदसदन्मातुरपुरः ॥ पितुरंच्चयंच्च ॥ अंतश्च
रतिरोचुनास्पुप्राणादपानती ॥ व्यख्यन्महिषोदिवं ॥ त्रिंशद्धामवि
राजतिवाक्पतंगायधीयते ॥ इतिवत्सेसहक्ष्मिरितितदेवास्यु ४१६
चसंनारेवीनत्सनेवैतुमिवीधनेनवानात्सभरतितदेवास्मैतेनस
वैमाक्षीभवतितस्मात्सर्प्यराज्ञाक्ष्नि रुपतिष्ठते ॥२९॥ तुदादुः ॥

नुसर्प्यराज्ञाऽक्ष्नि रुपतिष्ठेतीयंवैघृतियद्वीसर्प्यराज्ञीसयदेवास्या
माधत्तेतस्मैवोक्कामानाभोतितुत्तात्सर्प्यराज्ञोऽक्ष्नि रुपतिष्ठतेति
॥३०॥ आसन्ये ॥४॥ उधुत्याहवनीयेप्रणीहुतिंजुहोतिनयत्प्रणीर्जु
तिंजुहोत्यन्नादंवाएतमात्मनोजनयतेयदग्नेतस्माएतदन्नाद्यमात्मे
दधातियथाऽकुमारायवाऽजातायवस्यायवास्तुनमादधात्येवमस्मा
एतदन्नाद्यमुदिदधाति ॥१॥ सएतेनान्नेनशीतः ॥ उत्तरेणाहवनीयंवीर्यंवै
अग्निमाणान्कृपरतिमात्मन्वाऽत्रधत्तेवायजमानेवाधदहेनोस्यस्य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

नेदिष्ठंवरतोयदस्मिन्नेतामाहुतिंनरन्धुयात्स्माद्यएतामाहुतिंजु
होति॥२॥तांवैसर्वोजुहोति।सर्वंवैसर्वोऽसर्वेणैवैनमेतच्छमयति
स्वाहाकारेणजुहोत्यनिरुक्तोवैस्वाहाकारःसर्ववाऽअग्निरुक्तःस
र्वेणैवैनमेतच्छमयति॥३॥यांवैप्रजापतिःप्रथमामाहुतिंमऽजुहो
स्वाहेतिवैतामजुहोत्स्वोस्विदेषानिदानेनतस्मात्स्वाहेतिजुहोतितु
स्यांवुरंददातिसर्वंवैवुरःसर्वेणैवैनमेतच्छमयति॥४॥तुदाहुः॥ १७॥
एतामेवाहुतिंहुत्वाथोयोन्नराशिर्हवीꣳषिनाश्नियेतेतुयेवतं

कामयेतयन्मिकामयेतुन्नराशिर्हवीꣳषिनिर्वपतीति॥५॥सवा
अन्नुयेमवमानायनिर्वपतिप्राणोवैपवमानःप्राणमेवास्मिन्नेत
द्दधातितद्धेतयेवास्मिंस्तद्दधत्तन्नहिप्राणोन्नमेषाहुतिः॥६॥अथया
न्नुयेपावकायेनिर्वपतिश्रन्तीवैपावकमन्नमेवास्मिन्नेतद्दधतितन् व ४
द्धेतुयेवास्मिंस्तद्दधत्येषायेवऽअत्यक्षन्नमाहुतिः॥७॥अथया
न्नुयेशुचयेनिर्वपतिक्षीर्यंवैशुचियद्यऽअस्मेतुदुज्वलत्येतद्दस्य
क्षीर्यंऽशुचिक्षीर्यमेवास्मिन्नेतद्दधतितद्धेतयेवास्मिंस्तद्दधतियद्यु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्येवास्मिन्नेतामाहुतिंजुहोतुयास्यैतद्वीर्यंऽस्तुच्युज्वलति॥८॥तुस्मा
दाहु॥एतामेवाहुतिंहुत्वाऽन्नराशिहवीऽषिनाड्रियेतंतुयेवर्तका
मनाप्नोतियुमभिकामनुत्तराशिहवीऽषिनिर्वपतीतितदुनिर्व
पेदेवोत्तराशिहवीऽषिमनुष्यमिवाएतद्वुदस्तुदिदमितीवा॥९॥
स्यदन्नयेपवमानायनिर्वपतिप्राणोवैपवमानोयदावेजाय ॥२८॥
तेथप्राणोयथावन्नजायतेमानुषीवतावत्प्राणमनुप्राणितिय
आवातुज्ञातएवास्मिन्नेतत्प्राणंदधातिं॥१०॥अथयदन्नये

तदुनं।
पावकायनिर्वपतिअन्नंवैपावकंतज्ज्ञातएवास्मिन्नेदधाति॥११॥
अथयदन्नयेशुचयेनिर्वपतिद्वीर्यंवैशुचियदावाऽअन्नेनघृतं
यद्वीर्यंतदन्नेनैवैनमेतद्दधातियास्मिन्नेतद्वीर्यंऽशुचिदधाति
तस्मादन्नयेशुचये॥१२॥तद्वेतदेवसहिपर्यस्तमिवाग्निर्ह्य
त्रदेवेभ्योमनुष्यानभ्यपावदत्तद्देवाश्चक्रुर्मेवसूर्वैणवात्मनाम
नुष्यानभ्यपाक्रतमिति॥१३॥सऽएतास्तिस्रस्तन्तूरपश्यत्तेषुद्वितीय
धन्नयदस्यपवमानऽरूपमासीत्तदस्यऽऋषिर्नाधतृष्यत्तस्मा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वकंतुदंतुरिक्षेषयद्धुवितुदितद्वास्यया प्रुतिबुबुधिरेयऽउतस्यैष
यश्चास्युरुस्वर्वेणवेनऽआत्मनाङ्गिरस्वत्पावतदितत्स्माऽएतानिहवी
ऽषिनिरवपन्॥१४॥सयदग्नयेपुवमानायनिर्वपतिपृथिव्यामेवरूपंतुदेवास्येतेनाप्नोत्सथ
यदग्नयेपावकायनिर्वपतियदेवास्यांतुरिक्षेरूपंतुदेवास्येतेनाप्नोत्सथयदग्नयेशुचयेनिर्वपतियद्दे
वास्यदिविरूपंतुदेवास्येतेनाप्नोत्येवमुत्तरूपंतेनैवाग्निमनपनिहि
तमाधत्तेतुस्माद्धैनिर्वपेदेवोत्तरोग्निरवीऽषि॥१५॥कुवलवहिं

अथसमूहतिनिर्वपतिसमानबर्हिषीऽउत्तरेत्रयंवैलोकाःप्रथमऽएवहवि
रथेदमंतरिक्षेद्वितीयेद्यौरेवतृतीयेवबदुलेवाइयंपृथिवीतेलुयेवा
तरिक्षेलेलुयेवासोद्यौरुनेविदेनांप्रत्यक्षमिनीरूपाप्नुतितुस्मात्समा
नबर्हिषी॥१६॥अथैकपात्नासुर्वैपुरोडाशानवतिअष्टाक्षरावै
गायत्रीगायत्रमग्नेछंदःस्वेनैवैनमेतत्सुदसाधत्तेतानिसुवीणि
चतुर्द्विंशतिःकपालानिसंपद्यंतेचतुर्द्विंशत्यक्षरावैगायत्रीगा
यत्रमग्नेछंदःस्वेनैवैनमेतछंदसाधत्तेगायत्रीयाऽएवानुवाक्या

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

नवंतिगायत्रमग्नेस्छंदःस्वेनैवैनमेतत्समर्धयते॥१७॥अथादित्यंच
रुंनिर्वपतिप्रजावतइवावृणोत्स्माध्योकाघुएतानिहवींषिनि
र्वपतीमान्हिलोकांस्मारोहन्नेति॥१८॥सयदादित्यंचरुंनिर्व
पतिइयंवैरथिव्यदितिःसेयंप्रजिष्टातदस्यामेवैतत्प्रतिष्ठायांप्र
तितिष्ठतितस्मादादित्यंचरुंनिर्वपति॥१९॥तस्यैविराजोसीयु २०॥
ज्यस्मातामित्याहुःविराड्डीयमित्युतोत्रिष्टुभोत्रिष्टुब्धीयमित्यु
तोजगत्योजगतीहीयमितिविराजावेवैतत्स्यातां॥२०॥तस्यैधु

नुर्दक्षिणाधेनुरिवावृत्यैमनुष्येभ्यःसर्वान्कामान्दुहेमातुधे
नुमतेवावृत्यैमनुष्यान्विनर्तितस्माद्धेनुर्दक्षिणैतन्वेकनुय
नं॥२१॥अथैदंद्वितीयोआग्नेयमेवाष्टाकपालंपुरोडाशंनि ड्ढ ३
र्वपतियत्रोसमिवावृणीतेयदग्नयेयुवमानायाग्नेयावै
याग्नेयेनैवयद्वतीवाथोजसैवैनमेतत्समर्धयतेतस्माद
ग्नयेयादित्यंचरुंनिर्वपतिस्वयैवस्वरोर्बंधुःसबंधु॥२२॥
ब्राह्मणी॥५॥इतिवाएतद्यज्ञोयदेनंतन्वतेयज्ञेवरुडानम

Indira Gandhi National Centre for the Arts

भिषुणैवैतित्वंघ्नंतियत्पशुःसंज्ञपयंतिक्षिणात्येवैतित्वंघ्नंसुवर्ग
लमुत्क्रांत्याप्नोद्यदुपलाभ्यांहविर्यज्ञंघ्नंति॥३॥सुऽएषयज्ञो
तोनुदक्षेतुदेवादक्षिणाभिरदक्षयंस्तद्धुदेनंदक्षिणाभिरुद
क्षयंस्तस्माद्दक्षिणानामतद्धुदेवायज्ञस्यहतस्यबध्यतेतुदेवा
स्येतद्दक्षिणाभिर्दक्षयत्युपसृजएवयज्ञंनयतितस्माद्दक्षिणा
दत्ताति॥३॥तावेषुद्वादशाहौसंवत्सरस्यसंवस्स ॥२१॥
रोयज्ञःप्रजापतिःसयावानेवयज्ञोयावत्यस्यमात्रातावती

भिर्दक्षयति॥३॥द्वादशदघात्द्वादशवैमासाःसंवत्सरस्यसंवत्स
रोयज्ञःप्रजापतिःसयावानेवयज्ञोयावत्यस्यमात्रातावतीभिर्दक्ष
यति॥४॥चतुर्विंशतिंदघात्चतुर्विंशतिर्वैसंवत्सरस्यार्द्ध
मासाःसंवत्सरोयज्ञःप्रजापतिःसयावानेवयज्ञोयावत्यस्यमा
त्रातावतीभिर्दक्षयत्येषामात्रादक्षिणानांदघाचेवयथाम्रक्षंन्न
स्यीस्तद्धदक्षिणादत्ताति॥५॥ऋषयोवैदेवादेवत्राहैवदेवास्व
र्यंयुवोस्तरणाःसुस्रुवाऽसोन्वचानास्तेमन्यदेवास्तेषांदंक्ष

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वितन्कुऽएवयज्ञस्याहुतयएवदेवानांदक्षिणामनुष्यदेवानांब्राह्मणा
नाऽस्यश्रुवुषामन्वानानामाहुतिभिरेवदेवान्प्रीणातिदक्षिणाभि
र्मनुष्यदेवान्ब्राह्मणाँश्रुश्रुवुषोन्वानान्वाचंपुनन्मनुष्यदेवाःप्रीतु
सुमनसोदधतिदातघृतायोनौरेतोदध्यात्पुनर्मघवन्पुनरूर्जायु ॥२२॥
जमानंमोकेदधतितघृतेदेवयएतहुदातियुमेदक्षंसंप्रापियन्तितन्नु
दक्षिणानांनाऽऽदेवाश्चवाऽअसुरास्चोभयेप्राजापत्याःपस्पर्धिरे
तऽउभयएवानात्मानाऽग्रस्मन्त्सीस्यासुरनात्माहिमन्त्यैक्षन्मयि

जुमन्त्यैक्षन्नेवामृतश्रासतुरस्मोन्नरेमृतमुपडीवैतिसयुः
हस्मैवंवेतितुरस्मैवसुभवतिनाऽतोदेवाःतनीयाऽसइवपु
रिशिशिषिरेतेईताःस्योम्पतश्चरुरुतासुरीस्ययुतान्त्यानमि
नवेमेतिताएतदमृतमग्याधेयंददृशुःनाएषातेहोचुःहुतेदमन्
तमेतुरात्मन्नादक्षमहेतुऽइदमृतमेतुरात्मन्नाधयामृताःस्मो
स्तथोन्दत्वास्तयोंस्यपुत्रान्त्यानमिनविष्यामऽइतिनाएतेहोचुः
उभयएवेनोयुमग्निःजुत्वेवास्मरेन्योजकानेतिनाएतेहोचुःकथं वै?

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वयुमन्नीक्षस्यामहेथरयिंकरिष्यथेति॥१३॥तेहोचुः॥ब्रूयै
नंहयुन्येवक्षस्यामहेचरणानिदहुवइतूष्णिदहुवोदनुपवुच
माऽसुपचेतिसयंतमुस्रुवान्युदधततेनानेनमनुष्यान्दुंजते॥१३॥
ब्रूथेनंदेवाः॥अंतुरात्मन्नादधततइमुमंतमंतुरात्मन्नाक्षुयामुता मु४
नुलास्त्यंग्नित्वास्त्यंग्नीसपुनान्मन्त्योनेभ्यमवैस्तुथोयुवैषुएतुद ॥१३
नुतमंतुरात्मन्नाधत्तेनामतत्वस्याशिंसास्तिसर्वमायुरेत्यस्तयो
हवुनवतिनुहैनंऽसयुन्नस्तुस्तंषमाणस्यनुस्तृणुतेतुस्माघदु

हितान्निध्यानाहितान्निश्चसुईतेऽआहितान्निरेवान्निभवत्यस्तयो
हिस्वलुवस्तुहिंनुवत्यमृत॥१४॥तंचुचेनमदोमुंथंतित्जातुम
निजुणितिआणोवाऽअग्निर्ज्ञातुमुवेनमेतसंतंजनयतिस्पुन
रयान्नितितुदेनमंतुरात्मन्नाधत्तुसास्यैषान्तुरात्मन्नग्निरुहितो
नुवति॥१५॥तुनुद्वीप्यसुमिंधोइहुस्नुलतुकरिष्यान्नीत्युवैतेनयक्ष्यंहुवै
मेतस्मिंश्चेयोस्यैषोन्तुरात्मन्नग्निरुहितोनुवति॥१६॥त्रे
तरेणागुह्यंतदितिनुहवाऽअस्यैतंकुश्चनोतरेणेतियावज्ञो

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वतियोस्येषोन्नरात्मन्नग्निरहितोभवतितस्मादुतन्नाग्नियेतय
दनुगच्छेन्नूहवाअस्येषोनुगच्छतियावज्जीवतियोस्येषोन्नरात्मन्न
ग्निरहितोभवति॥१०॥तेवाएतेआणाएवयदन्नयाआणोदा
नावेवाहवनीयश्चगार्हपत्यश्चव्यूनोवाहार्यपचनः॥२८॥तस्यवा
एतस्यान्नाग्नेयस्यासत्यमेवोपचारःसयुःसत्यंह्रतियथा ॥२४॥
ग्निःसमिद्धंतृच्छेनाभिषिंचेद्वृद्धेनःसंदीपयतितस्य
ह्योन्नस्यएवतेजोभवतिस्युःस्यामेयान्नवत्युषयोन्नतंब्रूहि

युष्माग्निःसमिद्धंतनूदग्धेनाभिषिंचेद्वृद्धेनःसंदीपयतितस्य
कनीयःकनीयएवतेजोभवतिस्युःस्यामेयान्नवतितस्मादुन्न
त्यमेवब्रूहेदेवाएतेतनूदग्धपरुषोमेपवेशिंक्षतयऊरुस्थविरो
वाःअस्मत्नीःअधस्वेतिसहोवान्नतेमेतद्भयद्वारंयमुएवेधिन
वाःअहिताग्निनान्नतंब्रूहितस्मैनवदेज्जातुनान्नतंब्रूहेतावत्सत्यमे
वोपचारइति॥२०॥बालएवेदंप्रथमंजायतेकःकीडी॥२४॥
ब्रूहएतेहैनंद्राजुकामयादधेसराजुमगंश्चतस्माद्युवबेदय

२५ए०

स्यनडुक एतस्तुत्पुवाहुः सोमो यशस्कामः सयुशोनवन्नस्माद्युस्यो
नेत्युनते यस्युनोमावेशुगछतोयशऽएवैतद्दुष्टुमागछतियुशोहन
वतिराजुंगछतियएवंविद्वानाधत्ते॥३॥अग्नेहवेदवाःसर्वाणि
रूपाँणिनिदधिरेयानिवयाम्याणियानिचारण्यानिविजयंवो
पजेष्युतःकानवारस्यवाकायायुनोगोपिछोगोमायदितिवा॥२॥तान्सुहाग्निर्निरुवकमेतुः संगृह्यर्त्सुविवेशपुनरेत्य
ऽइतिदेवाऽएदग्निरितिसोब्रूतंतेषाऽहयुसवासहिमिहकर्त्तेर्व्यके

हजञ्जुतीवा॥३॥तुतऽएतत्वष्टापुनरादधेयंददर्शातदादधेतेनाग्नेधियंधा
मोपजगामसोस्माऽन्तयानिरूपाणिजतिनिःससर्जयानिवयाम्या
णियानिचारण्यानितस्मादजस्त्वाङ्गाणिवेरूपाणीतित्वङ्गर्यवसुर्घ
ऽरूपमुपहत्वान्याऽजायावस्योयावसऽइवतिष्ठते॥४॥तस्मैकंपुरा
धेयमादधीताएवंहवाग्नेधियंधामोपगछतिसोस्माऽन्तयानिरूपा
णिजतिनिःसृजतियानिवयाम्याणियानिचारण्यानितस्मिन्नेतासु
नुयानिरूपाणिदृश्यंतेपरमुतावैसास्यहयंत्वहास्मैतथापुष्यतिलोकस्त्व

वृषिर्वा एषा आग्नेयो यत्सूर्यस्तेजो ज्योतिरग्निः पाप्मनोदग्धस्तस्य पाप्मानं
दहति सुऽइष्टज्योतिरेवास्मिन्यशो दधाति ज्योतिरनुत्तमेऽएनं लोकेऽवै
तन्नवनीतमदधीतादधात्सवै घर्मस्यादधीतादधीत वै सूर्यऽऋतवोवर्षा
हि वै सूर्यऽऋतवोयादोवर्षुमऊर्मीदोवर्षुमऊर्मीति संवत्सरं सूदयंति
वर्षाहृदेव सर्वेषामृतूनाऽरूपमुतहितुवर्षासुनुवंतियदाहुरीष्मुद
वोऽग्रेसुतोतुवर्षासुभवंतियदाहुःशिशिरऽइवुत्तमेद्युतिव २६
र्षीहिवर्षा॥७॥अग्नेतुदेवपरोक्षऽऋतवोयदेवुरुस्ताद्धातितुवस्मै

तुस्यरूपंयत्तन्नवनीतंतद्ग्रीष्मस्ययद्वर्षितद्वर्षाणीयद्धिघोततेतुछरदोय
द्घृष्टोऽइवुत्तातितुवेमंतस्यवर्षाःसर्वऽऋतवऽइन्द्रायविसृज्यएवैनमेतन्नि ३
र्म्मिमीते॥८॥आदित्यस्त्वेवसर्वऽऋतवोयदेवोदेत्यथवसंतोयदासंगवो
थयीष्मोयदामध्यंदिनोथवर्षायदापराह्णोथशरद्यदेवास्तमेत्यथहेमंतस्त
स्माद्दुमध्यंदिनएवादधीतातर्हियेषोस्यलोकस्यनेदिष्ठंनवतितन्नेदिष्ठा
देवैनमेतन्मध्यान्निर्म्मिमीते॥९॥छोयथेववाअयंपुरुषःपाप्मनाऽनुष
क्तःसोस्याऽएतन्निष्कोनवत्यधस्पदमिवेयस्यैतत्कृनिष्कमेवैतत्पाप्मान

मुच बाधते तुस्मादुमध्यंदिनएवादधीत॥१०॥तंवैदर्भैरुद्धरति॥दात्रमि
र्वैपूर्वमुद्धरतिदात्रमिःपूर्वेदात्रमिरुपरंजामिकुर्यादुपोदर्नाश्रपोवर्षु स्तुदेकुर्या
सत्स्वाशुविशदंह्येनमेतदश्रोनिर्भिनीतेतस्मादर्भैरुद्धति॥११॥अथ
र्कपलाशाभ्यांश्रोहिमुयमहरंश्नलायुचगार्हपत्यमाधस्यन्नुवतितन्नि
दधातितआहार्हपत्यमादधाति॥१२॥अर्कपलाशाभ्यांयवमुयमहरंश्न
लायुचाहवनीयमाधस्यन्नुवतितन्निदधातिदतराहवनीयमादधाति २७
सुर्वाभ्यामेवैनावेतदनिभ्यामंतर्दधातीतिह्येतत्तदुतुथानुकुर्योश्रुचि

निर्ऋतिर्वातहिंसोनुवतः॥१३॥आग्नेयमेवापंचकपालंपुरोडाशंनिर्वपतिस्वयै
वैचपदाःपंक्तयोयाज्यानुवाक्याभवंतिपंक्तयोवैक्षत्रंवैक्षत्रस्यविशदंतु
न्यएवैनमेतन्निर्भिनीते॥१४॥सुर्वाग्नेयोभवतिएवंहिक्षणाग्नेःप्रियं
क्षेमोपागछतस्मात्सुर्वाग्नेयोभवति॥१५॥तेनोपांशुवरतियदैक्षा
तयेवास्यक्षेवानिक्षेवल्लीविकीर्षतितिरश्चैवैतेनबोभवदैक्षदेवोन्यायं व ३
शोयेषनिक्षेवल्लोऽग्नेयोयदैतेरश्चवतदुपांशुतस्मादुपांशुवरति
॥१६॥उभैरुक्तमुमनुष्याऽजीयजंतिऋतुकर्मैवहिसंतुहिंतुवतिस्

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वौहिन्नतुमनुबुध्यातं॥२७॥सुऽस्रुग्भ्याम्व्याहृसमिधेयजेतिचतुर्गृ
यूषरूपंपरोक्षंत्वग्नीन्पजेतित्वेवृत्रयात्तदेवृत्रंत्वक्षमाग्नेयूषरूपंक्ष२८॥
सुयजति॥ध्रुवऽग्राजस्यध्रुवोऽसिध्रुवोऽग्निर्ध्रुवाजस्यध्रुव
ध्रुवोऽसिध्रुवोऽग्निर्ध्रुवाजस्यध्रुवोऽसिध्रुवोऽसीति॥२९॥ध्रुवस्त्वाहाग्निर्ध्रुवाह
ग्नेयमाज्यभागऽस्त्वाहाग्निंध्रुवमाग्नमितिध्रुवमानायधियु
रंस्त्वाहाग्निर्ध्रुवऽग्नयऽइंद्रुमतेधियेरंस्त्वाहाग्निऽस्त्वा २८॥
हाग्नीनाज्यपोऽनुषाणेऽग्निराजस्यध्रुवेतिजुहोतियजति॥३०॥ध्रुवा

हाग्नयेऽनुब्रूहीतिध्रुवाग्नेयमाज्यभागऽसोऽत्वाहाग्निऽस्तोमेनबोधय
समिधमोऽग्नर्ध्रुवाहव्यादेवेषुनोदधदितिस्रुचिंतीवषट्करोतिध्रुवा
ऽसितोऽनुवर्त्तिसंत्रबोधयत्येवैनमेतत्समर्द्धयतिजुषाणोऽग्नि
राजस्यध्रुवेतिजुहोतियजति॥३१॥ध्रुवयद्यग्नयेपवमानायधियेऽनुब्रू
ध्रुवेपवमानायानुब्रूहीतिब्रूयात्सोऽत्वाहाग्नध्रुवाऽसऽषिपदस्त्रा
स्रुवोर्ज्जमिषंवनाः॥ध्रुवोबोधस्वदुष्टुतामितिताथाहाग्नेयोऽनुवर्त्ति
सोऽस्तोवेपवमानस्तुदऽसोम्यादाज्यभागान्तरेतिजुहोतिऽग्निंपवमा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

नाऽग्नाऽज्यस्थेत्वितियजति॥२२॥अथयद्यग्नयऽइंदुमतेछियेरन्॥
अग्नयऽइंदुमतेनुह्वीतिब्रूयात्सोवाहैवमुब्रुवाणेतेनइष्टंतरामि
रा॥एतिर्वैसऽइंदुमितिरितथाहानेयोनुवतिसोमोवाइंदुस्तुदु
सोम्याद्भ्योनागांनुयंतिजुषाणोअग्निरिंदुमानाऽज्यस्थेत्वितिय
जत्येवमुसर्वमाप्नेयंकरोति॥२३॥अथाहानेयुर्नुह्वीतिहब्रुवो॥ २एए
ऽग्निंयजानुयेस्विष्टकृतेनुब्रूस्विष्टकृतंयजेत्युथयुद्वा
न्यजेत्प्रतीनीन्यजेत्येवेतदाह॥२४॥सुयजति॥अग्नेर्वैसुवनेवसु

धेयस्येडोघोगगनाऽवसुनेवसुधेयस्येड्योगनेवोऽग्निःस्वि
ष्टकृदितिस्वयमाप्नेयस्तृतीयएवमाप्नेयाननुयाजान्करोति॥
२या॥तावुएतावग्निप्रीर्यजतिचतस्रःप्रयाजेषुवेऽनुयाजेषुष
डुऽक्षवतुवसन्तऽऋतवेशरद्भ्यऽएवैनमेतन्निर्म्मीते॥२६॥द्वाद
शवावुयोदशवाऽसराणिनवंतिद्वादशवावैवुयोदशवासंवत्सरस्यसा
सासंवत्सरमरन्तऽऋतवेशरद्भ्यऽएवैतंसंवत्सरान्निर्म्मीतेनहैव
नुससुजामितायेजामिमुद्रुर्याद्यदिवाहस्यातांवैनवेत्तियेन नमे नमे २

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वृजयाजा॒नाऽरू॒पुंघ॒स्वुनेव॒स्रुधे॒यस्ये॒त्वुयाजा॑॥२॥तुस्य॒हिर॒
ण्पेदक्षिणा॒अ॒ग्नेयो॒वा॒ए॒षु॒यज्ञो॒भव॒त्यने॒रुतो॒हिर॒ण्पेतु॒स्माद्धिर॒
ण्पेदक्षिणा॒नड्वा॒न्त्सोऽह॒वुहे॒नाग्नेयो॒स्तुद॒ग्धमि॒वु॒स्य॒स्यवु॒हे॒नुव॒ति
देवा॒नाऽह॒व्यवा॒हनो॒मि॒रि॒तिवु॒हति॒वा॒ऽए॒षुम॒नु॒ष्ये॒त्य॒स्तु॒स्मादन॒ड्वा॑
दक्षिणा॒॥२॥आ॒स्न॒ए॒म॒॥१॥प्रजा॒प॒तिर्हे॒वा॒ऽइ॒दम॒ग्र॒ए॒कऽए॒वास॒॥ ३०
सु॒ए॒क्षत॒थक॒थ॒न्प्रजा॒ये॒ये॒ति॒सोऽश्रा॑म्य॒स्तपो॒त॒प्य॒तु॒सो॒ऽतु॒मे
वमु॒रवाजनयीवकेतघ्रेदनमु॒रवादजनयततुस्मादन्नु॒दोग्नि॑॥१
ज्ञा १

नी
स॒यो॒हेदमेतु॒म॒न्नि॒मन्नादंवुदान्नादोहवन्नव॒ति॒॥२॥त॒द्वा॒एनमेत॒द्
ये॒देवा॒नामजनयत॒तुस्मादग्नि॒रग्रि॒हेवनोमेतघ्रेदग्नि॒रितिस॒ ग्नि २
जा॒त॒॥घ्रेई॒प्रयाय॒योवे॒घ्रेर्वण्प्रय॒ऽए॒तीतिवे॒तुमा॒हु॒॥सोए॒वास्याग्नि
ता॒॥२॥सु॒ऽए॒क्षत॒षजा॒ति॒॥१॥अन्नादंवा॒ऽइ॒मा॒मा॒त्मनोजी॒जनेय॒दग्नि
नवा॒इ॒हमु॒दन्य॒दन्न॒मस्ति॒यंवा॒ऽअ॒ग्नेन्नाद्यादितिकाम्बालीसुता॒हे
वतुर्दिष्ट्रि॒व्यासनोषधय॒श्चास॒र्नेन॒स्पुत॒य॒स्तदेवास्यनुत॒स्मा
सा॒॥३॥अ॒ग्नेयन॒ग्नि॒र्मुतेनोपप॒र्यु॒व॒र्त्त॒॥तुस्यनीतुस्य॒स्नो॒म॒हि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

मुपवक्रामद्यावु अस्यस्त्रोनहिमाद्यागस्योपवक्रामसुज्यात्मुन्येवाहुति
र्नाधिस्रुवदमष्टतद्युदुदमष्टतुस्मादिदंवाव्योमकमिदंवतत्रविवदध्व
ताहुतिंवैवुपयंज्याहुतिंवोनुयंहुत्वेवतत्पुयएव॥४॥सोहेनुन्नाभि
राधयोंवकारकेशमिश्रेवहासतांयोज्ञदोषंधयेतितुतदुषधयःसुम
नवंस्तुस्माद्योषधयोनामसुदितीयमुदमष्टतन्नुपरामाहुतिंविवे
दष्टताहुतिंवैवुपयंज्याहुतिंवोनुयंहुत्वेवतत्पुयएव॥५॥सो ३१॥
हेनमभिराधयोंवकारंसुव्विदिक्षंज्ञुवानीमाहोषाधमितिहु १

तंस्त्रोनहिमाद्यस्फावदज्ञुहथीतिसुब्रह्मापतिर्हिंकारस्त्रोवैमान
हिमाहेतिस्त्रोहेत्येवाज्ञुहोनुस्मादुस्त्राहेत्येवरूपतेतुतएवमनुदिया
यंयुएषतुपतितुतोयंज्ञुबन्नुयोयंपुवतेतुतएवाग्निःपुराज्ञायो
ववर्ती॥६॥सुहुत्वाब्रह्मापतिःब्रह्मवाजायतास्यतुस्वाग्नेर्म्रत्योरा
त्मानमत्रायतसयोहेवंविद्वानग्निहोत्रंजुहोत्येताज्ञहेवज्ञुजा
तिंज्ञुजायतेयोंवब्रह्मापतिःज्ञुजायतेवनुहैवास्यतोग्नेर्म्रत्योरात्मा
नंत्रायते॥७॥सयुवैत्रियुतेयुवैनमस्त्रावस्मादुधतितुदेवोग्ने

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

रुधिजायतेऽथास्यशरीरमेवाभिदहतितद्यथापिडुर्वीमातुर्बीजायते
तेवमेषाग्नेरधिजायतेशन्नऽवाएषनैसंभवतियोऽग्निहोत्रंवेद
होतित्वाहाऽग्निहोत्रंहोतव्यं॥जातंवाएतत्पुण्यंवृद्धिंचिकीर्षेत्
योजन्मयुवजापतिर्द्यौश्चिकीर्षेत्संद्यौश्चस्थियतयश्च
वाजायतेस्यतेऽथैर्मत्योरात्मानमत्रायतेसयोहैवमेतद्वि
चिकित्सायेजन्मद्यौश्चद्यावापृथिवीचिकीर्षतिस्त्रियासिहैवधि
यते॥ए॥सुहुत्वान्यन्नंतोद्विरुक्तंसुमनवन्नस्मादे

ष्वग्निष्वियोयज्ञमानीयोवृज्ञस्तनएतेदेवानीद्वीरात्रजायंतास्त्रियो
र्यंयुवतेस्तूर्यंसयोहैवमेतीदेवानीद्वीरान्वेदाहास्यद्वीरोजायते
॥१०॥तऽऊहैतऽऊचुः॥वयंवैप्रजापतिंपितरमन्वस्मोहैतवयंतस्य
जामहैयदस्मानन्वसृतितेपरिश्रित्यगायत्रेणपहिंकारेणऽहुः
विरेतद्यत्पर्यश्रयंस्तस्मद्वोधेयमेवृष्टिष्यास्तावः॥११॥तेस्तुत्वा
शंसऽउक्थंपुनरेमसृतिदेवाएजाऽसृताऽसोहैनान्दीक्ष
हिंचकारतेदेवाद्विरुंचकुरेवस्तोहिंकारइत्युपहिंकारऽहैवपु

रातुतः सामास्सुएष गविसान्तो हिंकारस्तुस्मादेषोपजीवनीयोपज
वनीयोहवैनवतियुएवुमेतंगविसान्तोहिंकारंवेद॥१२॥तुहोचुः
नडंवाऽइदमजीजनामहियेगामजीजनामहियज्ञोस्येवैयुनोस्यतेगौर्य
ज्ञस्तायतेन्नुऽस्येवैयंयज्ञिकिंचान्नंगोरेवतदिति॥१३॥तद्धाएतुदेवेता
सान्नुनाएतुछन्नुस्यतुस्मादेतत्पुरिहनस्साधुपुंएमितिवुद्धोहवाच ३३
स्यैतुनवंत्कपनाहुकएनंयज्ञोनवतिःयएवुंविद्वानेतत्पुरिहरति
स्साधुपुंएमिति॥१४॥तान्नुहाग्निरभिदध्योमिथुन्येनयास्यामितिन

तान्संबल्लवतुस्माऽइतःप्रासिंचतत्पयोनवतुस्मादेतदामायीगविसत्मा
ऽस्तुमनेहिरेतस्तुस्माद्युदिलक्षुयोयदिरोहिष्माऽस्मुकुनेवुनवत्पनि
संकाशमनेहिरेतस्तुस्मात्प्रथमदुग्धुमुक्षीनवत्यनेहिरेतः॥१५॥ते
होचुःहंतेदंजुहवामहाईतिकुस्मैनइदंप्रथमायहोष्यतीतिमुखमि
तिहैवाग्निरूवाचमुखमितियोयंपवतेनुखमितिस्तुर्यस्तेनुसंपादयी
वक्रुक्तेहासंपाद्योचुःप्रजापतिमेवुपितुरंजुत्यायानस्तुयस्मैनइदंप्रथ
मायहोष्यतीतितेप्रजायतिंपि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तुरश्चतीत्योचुः कुस्मेन इदं प्रथमाय स्वेतीति ॥१६॥ स्रुचो वाचा त्रस्तये नुरनुष्याच्छ ऽ रुतः प्रजनयिष्यतेतुथा प्रजानिष्ट्यध्व ऽ इत्यध्वन्यमिति स्वर्यं प्रथयदेवृक्ष्यमानस्यव्यस्रुतेतदेवैतस्ययोयंपवतइतितदेत्य ऽ इदमुप्ये तुर्हितेथेवज्रुक्त्यनुयएवसायः स्वर्यायजातरथयदेवृक्ष्यमानस्य व्यस्रुतेतदेवैतस्ययोयंयुवते ॥१७॥ तेहत्वादेवा ॥ इमोप्रजातिंप्राजायं तयैषामियंप्रजातिरिमोद्विजितिंव्यजयंतयेयमेषांद्विजितिरिय मेवलोकोनग्निरजयदंतरिक्षंवायुर्द्दिवमेवस्वर्यः सयोहैवंविद्वानग्नि

प्रजातिं त

होत्रंजुहोत्येताऽहैवंप्रजायतेयामेतुएंप्रजायंतैतांद्विजितिंद्विजय तेयामेतुएतंप्रजयंतैतेनुकहैवस्वलोकोभवतियऽएवंविद्वानग्निहो त्रंजुहोतितस्माद्वाऽग्निहोत्रंहोतव्यं ॥१॥ ब्राह्मणं ॥२॥ स्वर्यंहवा अग्निहोत्रं ॥ तद्यदेतुस्याऽग्रयऽआहुतेरुदेतस्मात्स्वर्योग्निहोत्रं ॥१॥ सयुस्यायमुस्मिंतेजुहोतियऽइदंतुस्मिन्निहुंसतिंजुहवानी त्यथयुत्रातरुनुदितेजुहोतियऽइदंतुस्मिन्निहुंसतिंजुहवानीति तुस्माद्वैस्वर्योग्निहोत्रमित्याहु ॥२॥ अथयुदस्तमेतितदस्तुवे

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वयो नोगुर्नीन्त्वाऽविशतितीगुर्नुवंतमिमाः सर्वाः प्रजाऽअनुगुर्नो भवं
तीलिताहिशेरंजानानाऽअधियज्ञन्निस्तिरऽएवैतच्छरोतितूष्णीं व
हिगुर्नीः॥३॥अयुस्मयुस्तमितेऽजुहोतिगुर्भमेवैतत्संतमनिऽजुहो
तिगुर्भेऽसंतमनिऽकरोतिसयऽजुर्नेऽसंतमनिऽजुहोतितुस्मादिमेगुर्भा
अनर्मंतोजीवंति॥४॥अथयुत्थातरनुदितेऽजुहोतिप्रजनयत्येवै ३५१
नमतुस्रोयंतेजोन्त्वाविभ्राजमानऽउदेतिशुक्रंवैनोदियाघुदस्मि
न्तेतासाहुतिंनऽजुहुयान्तस्माद्वाएतासाहुतिंऽजुहोतिः॥५॥योंसयथाहि ३५१०

स्त्वचोनिर्मुच्यतेएवंऽरोचेःपाप्मनोनिर्मुच्यतेयथाहवाऽअहिस्त्वचो
निर्मुक्तैतेवंऽसर्वस्मात्पाप्मनोनिर्मुच्यतेयऽएवंविद्वानग्निहोत्रंऽजुहो
तितूदेतुस्येवानुप्रजातिमिमाः सर्वाः प्रजाऽअनुप्रजायंतेविहिस्त
६४ प्रीतियथार्द्धंश्राद्धासयुःपुरादित्यस्यास्तमयात्॥आहवनीयमुद्ध
रत्येतेवैविश्वेदेवाराश्मयोथयत्पुरंमाःप्रजापतिर्वीसऽइंद्रोवैतद्
देवेविश्वेदेवाऽअग्निहोत्रंऽजुह्वतोऽहानागच्छतियेसेस्मानुद्धतमागच्छं
तितस्माद्देवाऽअपप्रयंतितद्वाऽअस्मैतद्विद्वध्यतेयुस्माद्देवाऽअपप्र

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

युतितस्यानुक्रमिष्यन्वेदयुस्वनानुहूतमभ्युत्तमगादित्याहुः॥७॥अथय
यापुरादित्यस्यैस्तमयात्प्राहवनीयमुद्धरतियथास्येयस्यागमिष्य
त्यावसथेनोपसमूहेनोपासीतेवंतस्ययस्योहूतमागृहीतितस्याहवनी
यंप्रविशंतितुस्याहवनीयेनिविशंते॥८॥सयुस्यायमस्तमितेजुहो
तिअस्तादेवैत्यएतज्जुहोत्यथयुत्वातमुदितेजुहोत्युदेत्येव ते ३६
मभ्येवैत्यएतज्जुहोतितस्मादुदितोमिनीद्विक्षिन्तमिनोत्युंमन्यानह
उदितस्माहास्मिरियंयास्यन्प्रावसथंप्राहरेदेवंतदितिः॥एीद्वयीवा

उदेजीवनीन्मृत्तिवैवास्तंचतदुभयंदेवानांसन्मनुष्याणांपडीवंतिब
ध्नवोमूलाजुषधयोमृत्तिन्यस्तेएशवोमूलाउषधीर्मृत्तिनीर्जीग्धापुः
पीत्वातुतएषरसःसंभवति॥१०॥सयुस्यायमस्तमितेजुहोतिअस्यरु
स्यजीवनस्यदेवेभ्योजुहवानियदेषामिदंसदुपजीवानहुतिस्य
तुतोरात्र्याप्रातिहुतोछिष्टमेवतुन्निरुवन्नबल्यंप्रातिहुतोछिष्टस्यहे
वानिहोत्रंजुहुदर्शिता॥११॥अथयुत्वातमुदितेजुहोतिअस्यरुस
स्यजीवनस्यदेवेभ्योजुहवानियदेषामिदंसदुपजीवानहुतिस्य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तो

तत्तु कस्मात्तिहुतोऽहुतेवतन्निरुक्तवल्यन्नातिहुतोऽहुतस्यैवा
ग्निहोत्रंजुहुदमिता॥१२॥तदाहुःसमुवान्येयज्ञास्त्रिष्टतेभ्निहोत्रमेवनस्यात्
ष्टतेपिद्वादशसंवत्सरमंतवदेवास्यैतदवानेतऽसायऽहिहुलाद्वेदजातुर्हो
ष्यामीतिजातुर्ह्वाद्वेदपुनःसायऽहोष्यमीतितुदेतदनुपस्थितमग्निहो ३ अजाय २
त्रंतस्यानुपस्थितेइमाःप्रजाःप्रजायंतेनुपस्थितोहवैस्त्रियाःप्रजायते यु ३७॥
एवमेतदनुपस्थितमग्निहोत्रंवेदा॥१३॥तुदुग्धेधिश्रयतिस्थितमस्दु
तितुदाहुर्यर्हुदंतंतुर्हिस्थतंतुर्हिजुहुयादितिनवैनोदंतंकुर्यादुपहदवे

वदुदंतंकुर्यादजाःशिवेरेतऽमुपदग्धंतस्मान्नोदंतंकुर्यात्॥१४॥अधिश्रि
त्येवंजुहुयात्॥यन्वेवतदग्नेरतस्तेनन्वेवस्थंयुवेनदग्नावधिश्रयंसिते
नोएवस्थंतुस्मादधिश्रित्येवजुहुयात्॥१५॥तदवस्रोतयतिस्थंतुवेदा
नीत्युषाःप्रत्यानयतिशांत्येन्वेवरसस्योवैवुसर्वत्वायेदःहियदाज्यर्ष
त्यथोषधयोजायंतऽर्षधीर्ज्ञुषपःपीत्वाततएषरसःसंभवतितुस्मादु
रसस्योवैवुसर्वत्वायतस्माद्यद्यनीरकंवतंपानेप्यानयेदुदस्तोकमा
स्रोतयितवैहयाक्षोत्येन्वेवरसस्योवैवुसर्वत्वाय॥१६॥अथवहुतुजु

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

नयति वडवी विहितुहोदपयो धसमिधमादायो दाङ्गवतिसमिद्धमीहो
मायैवस्तोनुपसाद्यदर्वीमाहुतिंजुहोतिऽसयदुपसादयेद्यथायुस्माऽ
श्वशनमाहरिष्यस्यात्तदंतरानिदध्यादेवंतदुथ ५ यदनुपसाद्ययथा
युस्माश्वशनमाहरेत्तस्माऽआहृत्यैवोपनिदध्यादेवंतदुपसाद्योत्तरां
नानावीर्यएवैनेएतत्करोतिमनश्चहवैधाङ्केतेऽश्वाहुतीतन्मनश्चैवैतद्वा ३८
वंचवाग्वर्त्तयतितस्मादिदंमनश्चवाङ्समानमेवसन्नानेवा॥१७॥सवै
द्विरग्नीऽजुहोतिाद्विरुपमाप्नोतिाद्विःप्रजायतेतदुशदुशाऽ

रावैधराद्विराड्यज्ञस्तद्विराजमेवैतद्यज्ञमभिसंपादयति॥१८॥सयद्
ग्नीऽजुहोतिातद्वैवेषुऽजुहोतितस्माद्देवाःसंतथयदुपमार्ष्टितित्पुरुषुवो
षधिषुवऽजुहोतितस्मात्पितरश्चौषधयश्चसंतथयद्धुत्वाप्रजायतित
मनुष्येषुऽजुहोतितस्मान्मनुष्याःसंति॥१९॥यावैप्रजायज्ञेनवानक्ता॥
पुरान्नतावैतायवुमेवैतद्याइमाःप्रजाश्चपरान्नतास्तायज्ञमुखऽआनड
तितेनोहपशवोवानक्तायन्मनुष्यानन्नुपशुवा॥२०॥तद्धोवाचयाज्ञ
वल्क्याःनवैयज्ञइवमंतवैपाकयज्ञइववाऽइतीदंहियदन्युस्मिन्यज्ञे

स्रुचव घृतिसुर्वेतुदस्नौऽजुहोत्यथेतुदस्नौऽजुहोस्यपावामतिनिर्लेहितुदस्यपा
कयज्ञस्येवेवतितुदस्यतुत्पशव्यंस्तूपैयशवोहिपाकयज्ञः॥२१॥सैरखेका
ऊतिरेवाग्नेयामेवास्मंजजातयतिरुद्रोदुश्चयदेतुएतत्सुश्चेवाधियंतासु
र्योयंपुवतेस्वर्यंस्तस्मादेषाद्वितीयाऊतिर्हूयतेः॥२२॥सायास्वर्धाऊतिः॥
सान्निहोत्रस्यदेवतात्मस्तन्स्येजुहोतुयोन्नरास्विष्टकाजनुमेव ३५५
सातुस्मात्तामुत्तरार्द्धेजुहोत्येषाहिदिक्षिष्टकृत्तस्मिन्युनायेवैषाद्विती
याऊर्हूयतेद्वयंहिमिथुनंप्रजनन॥२३॥तुदयमेवैतेआऊती॥

स्तंवैवानवमेप्रजातंवजनिष्यमाणंवागतंवाशावादुत्स्रुक्तुदयु
नेवानु॥२४॥आत्मेवस्तंअजाहितघऋतमद्योतघदात्माप्रजैवभवि
ष्यदनजाहितघऋविष्यदनद्योतघप्रजा॥२५॥आत्मेवजातंअजाहितघ
जातमद्योतघदात्माप्रजैवजनिष्यमाणमनजाहितघजनिष्यमाणम
नद्योतघप्रजा॥२६॥आत्मैवागतंअजाहितघदागतमद्योतघदात्माप्र
जैवार्शनाजाहितघोदशानद्योतघप्रजा॥२७॥आत्मैवाघाअजाहितघ ३५६
दघाद्योतघदात्माप्रजैवास्योनजाहितघोनद्योतघप्रजा॥२८॥सायो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तामंचणजुरेतुहोतिस्वाहेतद्यन्नेतोतयुदात्माद्योन्नरासाघजुमनिरूयते

सर्वुहुतिः॥स्वात्मानमनिरूयेतेतांत्रस्तोऽहोत्युनन्नाहितद्युत्स्त्रीमुनद्योत
द्युत्जजा॥२॥सुऽहोतिस्वग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निःस्वाहेतुयज्ञातःसूर्यो
ज्योतिःसूर्यःस्वाहेतितूसत्येनैवहूयतेयदुस्येवसूर्योस्तमेत्युथाग्निर्ज्योति
र्यदासूर्योनुदेत्युथसूर्योज्योतिर्यदेसत्येनहूयतेतदेवानाप्नोति॥३०॥
तदुहैतदेवरुणोब्रह्मवर्चसकामायतस्मात्वावाग्निर्वर्ष्वोज्योतिर्वर्ष्वः ४०॥
सूर्योवर्ष्वोज्योतिर्वर्ष्वइतिब्रह्मवर्चसीहैवभवतियएवंविद्वानग्निहोत्रं
ऽहोति॥३१॥तदुस्त्वेवप्रजननस्त्वेवरूपेऽग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः

स्वाहेतितदुनयतोज्योतीरेतोदेवतयापरिगृह्णात्यनयतःपरिगृहीतं
वैरेतःप्रजायतेतदुनयतोएवैतत्परिगृह्यप्रजनयति॥२॥अथयज्ञा
तःसूर्योज्योतिर्ज्योतिःसूर्यःस्वाहेतितदुनयतोज्योतीरेतोदेवतयाप
रिगृह्णात्यनयतःपरिगृहीतंवैरेतःप्रजायतेतदुनयतएवैतत्परि
गृह्यप्रजनयतितत्प्रजननस्त्वरूपे॥३॥तदुहोवाचजीवलोवै ल
किःगर्भमेवाऽरणिःकरोतिनप्रजनयतीतिएसएतेनैवसाग्नंऽहुया
दा॥३१॥अथयातःज्योतिःसूर्यःसूर्योज्योतिःस्वाहेतितद्यहिवर्ष्वोज्यो

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तीरितोदेवुतयाकरोतिबहिर्धावैरेतःप्रजातंवैनवतितदेनत्सुजनयति॥
३५॥तुदाहुः॥अग्नावेवैतुस्वायꣳस्वर्यंजुहोतिसूर्यप्रातरग्निमिति॥वैतु
दुदितहोत्रिनामेवयद्वाएवसूर्योस्तमेत्यथाग्निर्ज्योतिर्यदासूर्योऽउदे
त्यथसूर्योज्योतिरग्निस्वाहेत्यपरिवर्गायन्नुस्येनाद्वादेवु
तायेरूयतेयाग्निहोत्रुस्वदेवुताग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निःस्वाहेतितुत्र ४२॥
न्नुयेस्वाहेत्युषप्रातःसूर्योज्योतिर्ज्योतिःसूर्यःस्वाहेतितुत्रनसूर्यायस्वा
हेति॥३६॥अनुनेवुजुहुयात्सजूर्देवेनसवित्रेतितुसवित्रेतितत्रतुत्र

सदायसजूरात्रेंद्रवत्रेत्येतितद्रात्र्यामिथुनंकरोतिसेंडंकरोतीडोहियत्
स्वदेवुताजुषाणोऽग्निर्देवुस्वाहेतितदग्नेयंत्सजंजुहोति॥३७॥
त्रुथप्रातःसजूर्देवेनसवित्रेतितुसावित्रंतुत्रसवायसजूरुषसेंद्र
वत्येत्यहेतिवातदुक्तावोवस्तावामिथुनंकरोतिसेंडंकरोतीडोहियत्र
स्वदेवुताजुषाणःसूर्योदेवुस्वाहेतितसूर्यायप्रत्यङ्जुहोतितुस्मादेव
मेवुजुहुयात्॥३८॥तेहोचुःकोनऽइदꣳहोष्यतीतिब्राह्मणएवेतिब्राह्म
णोदन्तोऽजुहुधीतिकिंमेततोभविष्यतीत्यग्निहोत्रोच्छिष्टमेवेतिसयुस्तु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

विपरिशिनुष्टुदग्निहोत्रोच्छिष्ट मुपयुस्यात्यांयु ष्यापरीणहोनिर्वपेदे
वंतत्तुस्मात्तद्धुऽएवकुर्य्यपिबेत्तदेनाब्राह्मणः पिबेदौषधिर्ह्युपंतितुस्मा
न्नाब्राह्मणः पिबेत्॥३॥एणीब्राह्मणी॥३॥एतावैदेवतायोस्तितुस्मिन्व
संतिऽइंद्रोयमोराजानडोनेधिक्षेनस्संगमनोसन्याऽसव॥३॥त
द्धुएषुएवेंद्रः॥यदाहवनीयोधेषुएवगार्हपत्योयमोराजाधेषुएवुन ४२
डोनेधिक्षेयदन्वाहार्यपचनस्तद्धदेतद्दक्षिणतऽआहरतितु
स्मादाहुरुहरहर्वैनडोनेधिक्षेयमःराजानंदक्षिणऽतऽउपनय

तीति॥३॥अथयुऽएषुसभायामग्निः॥एषुएवानर्मसांगमनस्तद्धदेत
तुनशित्वेवोपसंगछंतेतुस्मादेषोनमन्तथयुदेतद्दक्षिणोऽआहवनीयं
त्पेषुऽएवुसंन्याऽसवःसयोहेवुमेतद्देवंमनुष्यतादेवतावसंतीतिसर्वा
ह्यैवैतान्होकान्जयतिसर्वांल्होकाननुसंचरति॥३॥तेषामुपस्थानी॥
यदेवसायंप्रातराहवनीयमुपवर्तिष्ठतऽउपचास्तेतदेवतास्योपस्थान
मथयुदेवुप्रतिपरेत्पगार्हपत्यमास्तेवागारेवातदेतास्योपस्थस्थान ४२
मथयुऽएवुसंब्रजन्नन्वाहार्यपचनमुपस्मरेन्नहैवतंमनुष्योपतिष्ठ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ततुदेवतुस्योपस्थानेा॥४॥ऋषयात॥अनन्वित्यामुहूर्तेऽसमायामास्यित्वापि
कामंपुत्त्यायेततुदेवतुस्योपस्थानमृषयएवैनमस्मादृतमुपनिगुह्यतुदेव
तुस्योपस्थानमेवमुहास्यैतादेवुतानुपस्थितानवंति॥५॥यजमानदेवुतो
वैगार्हपत्यात्॥ऋषेषुन्त्राऽऽहवदेवुत्योयदन्वाहार्यपुचनस्तुस्मादेतन्नाहर
हरुहरेयुर्न्नेहवाऽऽस्यसपुन्नानवंतियस्यैवंविदुषऽएतन्नाहरहरा ४३
हरंत्यन्वाहार्यएवनोवाएषः॥६॥नृयवसथएवैनमाहरेयुः॥यत्रैवा
स्मिन्यर्कुतानवंतितथोहास्यैषोनोघायाऽऽतोनवति॥७॥नवाव

स्मितेवैनमाहरेयुः॥तस्मिन्यवेयुस्त्रासणाऽऽनीयुर्येघतन्नुदिं
देवत्युवेदयिगोरवुदुग्धमधिस्त्रयितवेऽब्रुवन्नस्मिन्त्रासणान्युय
यितवेऽब्रुयात्सामीयाः सोहवाऽऽस्यसपुन्नानवंतियस्यैवंविदुषऽ
वैऽउर्वितुस्मादेवमेवविकीर्षेत्॥८॥तयत्रैतुत्सथमऽसुनिद्धानु
वति॥ध्रुवंहवतुहिहैषुमवतिरुद्रासयाःकामयेतयुष्मासुरुद्रः
जजाऽऽत्मऽइयेवत्वसहसेवन्निघातमिवत्वसुवतऽएवमुन्तमघो
न्नितितुहिहसुजुहुयात्सामोतिहैवैतदन्नाद्यंयऽएवंविद्वांस्तुहिऽ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

होति॥९॥अथ यत्रैतद्वसीयसो भवति तर्हि हैष भवति बुस्सयः
कामयेत यथेमाबुस्सः प्रजाः क्लुप्ति बलं सहसेरन्निघातमिवत्व
सवतएवमुन्नमयामितिं तर्हि हसञ्जुहुयात्स्वाहेति हैवैतदन्नाद्यंय
एवंविद्वांस्तर्हिञ्जुहोति॥१०॥अथ यत्रैतद्वसीयो भवति नक्षत्रैर्धमः
परमयाजूस्साबुल्बलीति तर्हि हैष भवतीद्रसयः कामयेतेऽङ्गइवस्त्रि ४४॥
यायशसास्यामितिं तर्हि हसञ्जुहुयात्स्वाहेति हैवैतदन्नाद्यंय एवंवि
द्वांस्तर्हिञ्जुहोति॥११॥अथ यत्रैतत्स्वतितनुनिवातिस्त्रीवार्द्धिस

ञ्शाम्यतो भवति तर्हि हैष भवति मित्रसयः कामयेतमेऽयं देमुन्नमया
मितियमाहुः सर्वस्यवाऽयंप्रास्तएोमित्रंनवाऽयंकंवनहिनस्तीति
तर्हिहसञ्जुहुयात्स्वाहेति हैवैतदन्नाद्यंयएवंविद्वांस्तर्हिञ्जुहोति
॥१२॥अथ यत्रैतद्गारास्वाकश्यंतइवातर्हि हैष भवति ब्रुस्सयः का
मयेतब्रुस्सवर्चसीस्यामितितर्हिऽहसञ्जुहुयात्स्वाहेति हैवैतदन्ना
द्यंयएवंविद्वांस्तर्हिञ्जुहोति॥१३॥एतेषामेकऽसंवसरमुपेयुर्न॥
स्वयंतुकऽद्यदिवास्यान्नोजुहुयादपयोन्युपीन्यथाऽजुहोतियथा

योवाग्निष्टनन्नन्यद्वान्नाद्यंसुसाग्निनिवर्त्तेतेवंतदप्रयाःसार्द्धंजुहोति
यथायोवाग्निष्टनंनन्यद्वान्नाद्यंतद्ग्निरेंधादेवंतत्॥१४॥अन्त्र
योहवाएतान्नन्नाद्यस्यदाहुतयःअग्निहैवैतन्नाद्यंहरणन्तिय
ऽएवंविद्वानग्निहोत्रंजुहोति॥१५॥सायास्वाहुतिः।तेदेवाऽअथयो
न्नरातेमनुष्याऽअथयस्त्रुवेपरिशिनष्टितेपशवः॥१६॥सवैकनी ४५
यइवसुर्वाहुतिंजुहोति।मृत्युऽइवान्नरीमृत्युऽइवस्त्रुवेपरिशि
नष्टि॥१७॥यस्यकनीयइवसुर्वाहुतिंजुहोति।कनीयाऽ

सोहिरेषुमनुष्येभ्योथयऽएवान्नरीमृत्याऽसोहिमनुष्यादेवेभ्योथय
ऽएवस्त्रुवेपरिशिनष्टिमृत्याऽसोहिपशुभ्योमनुष्येभ्यःकनीयाऽसो
हवाऽअस्यनार्योभार्योनवंतिमृत्याऽसःपशवोयऽएवंविद्वानग्निहो
त्रंजुहोतितद्वैसुकृतंयुस्यकनीयाऽसोभार्योऽअसन्मृत्याऽसःपशवः
॥१८॥ब्राह्मणी॥४॥इतिद्वितीयःप्रपाठकः॥१॥१०३॥छ॥यत्रवैप्र
जापतिःप्रजाःसृजेसयत्राग्निऽसस्रजेसइदंजातःसर्वमेवद
शुंदधऽइत्येवाविवेदिलमेवनायान्तर्हिप्रजाब्रास्रस्राहेनऽसंपेदुं
ता।

४६ प० पुंदधिरेस्तोतितिक्षमाणःपुरुषमेवान्नेयाय॥१॥सहोवाचनवाव्रह्
मिदंतितिक्षेहंत्वाजशानितंमाजनयित्वाबिन्हिसयुथेवमांत्वमस्मिं
स्तोकेजनयित्वानरिष्युस्त्वमेवाहंत्वाममुष्मिंस्तोकेजनयित्वानरिष्या
मीतितथेतितंजनयित्वाबिन॥२॥सयुदस्त्रीऽआधत्तेतुदेनंजनयति।
तंजनयित्वाबिनर्तिसयुथाहैवैषएतन्मस्मिन्स्तोकेजनयित्वाबिनर्त्स्यंवुम ४६
हैवैषएतन्मुष्मिंस्तोकेजनयित्वाबिनर्तीति॥३॥तन्नस्मासयेतास्मि
न्हास्मैसुखायतिसयुथाहैवैषएतस्मात्सस्मिन्स्तोकेसामिस्यायत्येवम्

हैवैषएतस्मात्सस्मुष्मिंस्तोकेसामिस्यायतितस्मान्नसास्कुर्यात्सेये
त॥४॥सयज्ञंम्नियुतेयज्ञेनमनावस्यादयंतितदेषोऽग्नेरुश्रिज्यायतेन्न
एषपुवःसम्मिताभवति॥५॥तस्मादेतदृषिणास्वन्तौशरमिन्नुराद्त
दोश्रुतिदेवायुत्रानस्वकाजरुसंतन्नुनामपुत्रासोयज्ञपितुरोनुवंति
मानोमध्यारीरिषतायुर्गोरितिपुत्रोस्येषसंस्थसूनुःपितानव
त्येतन्नुतद्यस्मादग्नीऽआदधीतहातद्वाएषएवमत्कःयुएषत
पतितद्यदेषएवमत्कस्तस्मात्सद्वाएतस्मादर्धव्यःप्रजास्तीम्नियते

Indira Gandhi National Centre for the Arts

यया॑ऽपरा॒ऽस्तु॒देवा॒स्तु॒स्मादु॒तेम॒ताऽस्तु॒स्येमा॑ऽसु॒र्वा॑ऽप्रजा॒रश्मु॒भि॑ऽआ
णेध्व॒भि॒हिताय॒ऽआ॒स्वो॒स्वा॒भि॒धन्या॒वा॒भी॒स्मि॒न्हैव॒मस्येमा॑ऽसर्वा॑ऽप्रजा॒र
श्मु॒भि॑ऽआणेध्व॒भि॒हिता॒स्तु॒स्मादु॒रश्मय॑ऽआणा॒नम्यव॑तायंते॥७॥
सयुस्यकामयते॒ऽतुस्यआणु॒मादा॒योदे॒तिसंक्षि॒यतेसयोहैतंम॒त्फ
मनतिमु॒च्यथामु॒ल्लोकमे॒तियु॒योहैवा॒स्मिंल्लो॒केनुसंयु॒तमा॒क्षि॒युते ॥४७
युहा॒यदे॒वुकामयते॒यमा॒रुयत्ये॒वमु॒हिवामु॒ष्मिंल्लो॒केपुन॑ऽपुनरे
॒वजम॑ऽरयति॥८॥सयुस्यायमु॒स्तमि॒ते॒ऽदे॒व्याहुतीर्जुहोति॥

तदे॒तामा॑ऽसु॒र्वा॑ऽप्रजा॒मेतस्मि॑न्म॒त्योमृ॒तिति॒ष्ठत्यथयत्प्रातरनुदिते॒दे
व्याहुतीर्जुहोतितदे॒तामा॒मृतप्रा॒णाऽप्रजा॒मेतस्मिन्म॒त्योमृ॒तिति॒ष्ठतिसु
एनमेषउषन्नेवादा॒योदे॒तितदे॒तंम॒त्फमृ॒तिमु॒च्यतेसेषाग्नि॒होत्रेम॒त्योमृ
तिमुक्तिरु॒तिहवै॒पुनर्म॒त्फंमु॒च्यतेयएव॒मेतामग्नि॒होत्रं॒वेद॥९॥यथावाइषोरनीकं॑एवंयज्ञानामग्नि॒होत्रंयेनवाइषोरनीकमृ॒ति
सर्वाव॒तेनेषुरेत्येतेनोहास्यसर्वे॒यज्ञक्रतवऽएतंम॒त्फमृ॒तिमु॒क्ता॥
॥१०॥अ॒हो॒रात्रेहवाऽअ॒मुष्मिंल्लो॒केपरि॒ह्रव॑मोनाऽरू॒षस्यसु॒ऋतंदि॒

Indira Gandhi National Centre for the Arts

णुतो वीचीनेवाऽग्रतो होराचेतु थोहास्पा होराचेसुन्नतंनक्षिणुतः॥११॥स
युथारथोपस्तेतिसन्नज पुरिष्टाऽथचकेपत्यंगमानेऽयावेक्षेतेवंपरस्ता
दर्वाचीनोहोराऽऽउपावेक्षतेनहवाऽग्रस्पाहोराचेसुन्नतंक्षिणुतोयुऽए
वमेहोरात्रयोरतिमुक्तिंब्रुवंदा॥१२॥पुर्वेणाहवनीयंपरीत्यागा
र्हपत्यंवैतिनवैदेवमनुष्यविदुस्तएनमेतदंतरेणातियंतंविदुरयोवैन ४८
इदंजुहोतीत्यग्निर्वैयाज्ञानोपहंतातावस्याहवनीयश्चगार्हपत्यश्चांतरे
णातियतुयाज्ञानमुपहतःसोपहतपाप्माऽऽतिरेवश्रियायुशसान

वति॥१३॥उत्तरतोवाऽग्निहोत्रुस्थाऽरंसयुथाद्वारावपद्येतेवंतंदृथ
योदक्षिणतएतास्तेयुथाबहिर्होवरेदवंतत्॥१४॥नोहवाएषास्वर्ग्यो॥ तं
युदग्निहोत्रंतुस्पाएतुस्पेनावःस्वर्ग्यायाऽहवनीयश्चैवगार्हपत्यश्चनो
मंऽऽथेथुएवुनावाजोयुद्धीरुहोता॥१५॥सयत्साडुपोदैति।तुदेनांद्वा
वीमुम्पऽतिस्वर्गंलोकंनमितुयास्वर्गंलोकंऽसमश्नुतेतस्पाऽउत्तरतऽऽया
रोहणंऽसेनंऽस्वर्गंलोकंऽसमापयसुथयोदक्षिणतएतास्तेयुथाद्भुती
र्णीयामागुछेस्वाहीयुतसतंतएवबहिर्द्धास्पादेवंतत्॥१६॥युथयु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

मेताऽसमिधमस्मादधाति।सेष्टकायुनर्मुञ्चेणज्जुहोतितद्घृतेनैतामिष्टका
मुपदधातियदावाइष्टकोपधीयतेयाहुतिर्हूयतेतदस्योपहितास्चेदेष्टकाका
स्चेताआहुतयोहूयंतेयाऽएतास्त्रयोदशाग्निहोत्राहुतयः॥१७॥प्रजापतिर्वोत्रयोदशः॥
संवत्सरोवैप्रजापतिः संवत्सरेसंवत्सरेहवाअस्याग्निहोत्रंचित्येनाग्निना
संतिष्ठतेसंवत्सरेसंवत्सरेचित्यमग्निमाप्नोतियएवंविद्वानग्निहोत्रंजु ४९९
होत्येतदुहास्याग्निहोत्रंचित्येनाग्निनासंतिष्ठतेचित्यमग्निमाप्नोति॥१८॥
सप्तवैवशतान्यशीतीनामृचोविंशतिश्चसयुस्तायंजातरग्निहोत्रं

जुहोतितेवैत्र्याहुतीनांत्रयस्संवत्सरस्याहुतयःसंपद्यंते॥१९॥सप्त
वैवशतानिविंशतिश्चासंवत्सरेहैसंवत्सरेहवाअस्याग्निर्यंमहतो हो
क्तेनसंपद्यतेसंवत्सरेसंवत्सरेमहदुक्थमाप्नोतियएवंविद्वानग्नि वि ३
होत्रंजुहोत्येतदुहास्याग्निहोत्रंमहतोक्तेनसंपद्यतेमहदुक्थमाप्नोति
॥२०॥प्रास्तौ॥१॥अग्नेोहवेदेवाःसर्वान्पशूनदधिरेयेवयो
म्यायेचारण्याद्विजयंवोपजेष्यंतःकामचारस्यवाकामायायन्तोगोपि
ष्ठोगायदितिवा॥१॥तानुहाग्निर्निर्चकमेतेःसंगृह्यराविंप्रविश

Indira Gandhi National Centre for the Arts

५०९० वेशपुनरेमङ्गतिदेवाएदग्निंतिरोभ्रतंतेहविर्दोवक्रुरिहवैग्रविक्षाग्निं
वैग्राविक्षादितितुमेतत्स्यत्पायत्पाऽरुयोस्मायनुपातिष्ठतदेहिनःपश्नुमुनर्न्नो
पश्नोदेहीतितेन्योग्निःपश्नुनरदात्॥२॥तुस्मेकमग्नीऽउपतिष्ठते॥
अग्नीवैदेतारौतावेवैतुद्यावतेसायनुपतिष्ठतस्मायऽहिदेवाऽउपा
तिष्ठंतदत्तोहैवास्माएतोपश्नुएवंविद्वानुपतिष्ठते॥३॥अथयस्मा ५०॥
न्नोपतिष्ठतेऽमुयेहवाऽइदमुयेसहास्मुर्दैवाश्चमनुष्याश्चतद्युद्ध
स्ममनुष्याणांनभवतितुद्धस्मदेवाउपावैतइदंवैनोनास्तीदंनोस्त्वि

तितेतुस्माएवयाङ्गुयेद्वेषणदेवास्तिरोभ्रतानेहिनसानिनेद्व्योस्मा
नीतितुस्मान्नोपतिष्ठत॥४॥अथयस्मादुपैवतिष्ठतायज्ञोवैदेवाना
मासीर्येऽजमानस्यतद्वाएषुएवंज्ञोयज्ञाहुतिराशीरेवयजमानस्यत
द्यदेवास्याऽतदेवैतदुपतिष्ठमानःऽकरुतेतस्मादुपैवतिष्ठत॥५॥अ
थयस्मान्नोपतिष्ठतायोवैब्राह्मणंवाऽसमानोनुवरतिक्षत्रियं श २
वायुमेदास्यत्यंमेगृहान्क्रिष्यतीतियोवैतंवाधेनवाकर्मणावाग्नि
रिराधयिषतितस्मैवैसदेयंमन्यतेययत्राहकिंनुत्वंमुमासियो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

मेनदृदासीतिस्वरूपेनंहुवोरीश्वरोनिर्ऋदंगुतोस्तस्मान्नोपतिष्ठेते
तदित्यैवेषुएतंयावतेस्यदिधेयुञ्जतितुस्मान्नोपतिष्ठेता॥३॥ऋथयु
स्मादुपैवतिष्ठेताउतवेयावंदातारंलुनतएवोतोनत्नीयानार्यंनानु
बुध्यतेसयदैवाहनार्योवैतेस्मिबिभ्रहिमेत्यथेनंब्रेदुथेनंनार्यमन्य
तेतस्मादुपैवतिष्ठेतेदमिन्नुसमस्तंयस्मादुपतिष्ठेते॥७॥प्रजापति ५११
र्वीएषुप्तत्वायावतईष्टेयावदेनमनुतस्पेरेतासिंवतियदग्निहो
त्रंजुहोतीदमेवेतत्सर्वमुपतिष्ठमानोनुविकरोतीदꣳसर्वंमनुप्रज

नऽयतीति॥८॥समानुयतस्मापुतिपद्यतेइयंवानुपदयेनेमनुष्ययज्ञीदंकिंच
ज्ञायतेस्योतदुयजायतेथयुन्यछुत्स्यामेवतदुपोप्यतेतदृद्धाऽस्मान्नु
योन्त्यएषोसय्युनवतितुदक्षय्युएवैतदृन्नाप्रतिपद्यते॥९॥सआहाउ
पजयुतोऽधरमित्यधरोवैयज्ञउपजयुतोयज्ञमित्येवैतुदाहमंवोवेमा
नयइतिमुंचमुष्यस्माऽएतुदक्षन्नवत्पारेऽस्मेचास्मएवतइतियच्चास्य
स्मदारकादस्पुएनयेतुकुएवैवमुवैतुन्मन्यन्तेवैतुदाह॥१०॥ऋग्नि ए२
र्हीदिवःकऊत्पतिःपृथिव्याऽअयमाऽइत्याऽसिजिन्वतीत्युन्वेवृक्ष

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वतितद्यथावायावन्कामाणीवृदेदामुष्यायणोवैत्वमेस्युतंवैत्वमेतुस्माअ
सीत्येवमेषा॥११॥अथैंड्रान्नी॥उभावामिंद्रान्नीआहुवध्नउभाराधसःसह
मादयाध्यैउभादाताराविषुरूपाणामुभावाजस्यसातयेहवेवामिषेषवा
इंद्रोयएषतपतिस्ययदस्तमेतितुदाहवनीयंप्रविशतितुदुभावेवैतत्सह
सीताऽउपतिष्ठतऽउनोमेसहसीतौदन्नामितितुस्मादैंड्रान्नी॥१२॥अथयुंते ५२॥
योनि॥ऋतियोयुतोजातोअरोचकथा॥तुंजानेनग्नऽआरोहाथानोवर्ध
यारयिमितिपुष्टैवैरयिर्मूयोभूयएवनइंद्रपुष्टंकुर्वित्येवैतदाह॥१३॥

अथयुनिहप्रथमा॥५॥पिप्रहरिसीनायतिष्ठोअधूरधीऽइ॥यमग्नवानो
ग्नवोविरुरुचुर्विनेषुविऽइंद्विन्वंविशोविशऽइत्प्रचेतवतितद्यथाया
वेन्कामाणीवृदेदामुष्यायणोवैत्वमेस्युतंवैत्वमेतुस्माअसीत्येवमेषाय्
योऽएवैषतपोऽएवैनमेतदाहयदाहविन्वंहिशोविशऽइतिविन्वेषु
विशोविशे॥१४॥अस्यवामीयुनुचुतऽमुंदुदुक्षन्नूरुरा॥पयासहस्व
सामृषिमितिपरमावाएषासनीनांयसहस्वसनिस्वदेतुस्मेवावरुध्यै
तस्मादाहपयासहस्वसामृषिमिति१५॥तुदेतुसमाहार्योऽषड्वीत

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्योपवतीऽथमाऽनुवत्कन्नमावोवामतद्यस्मादुपवत्यथादएवऽनेया
वंतोस्वेवस्मायेदेवास्त्वावंत एवऽएदेवास्तुस्मादेदःप्रनेतुदिमेएवीत
रेणसर्वेकामास्मेऽअस्माऽइमेसंज्ञानानेसर्वेकामीसन्नमतः॥१६॥
सवैत्रिःप्रथमांजुषतित्रिरुत्तमांत्रिरुत्सायणाहियज्ञास्त्रिदुदयना
स्तुस्माऽत्रिःप्रथमांजुषतित्रिरुत्तमां॥१७॥युद्वाऽअग्नाग्निहोत्रेऽजुहुत ५३
वाद्यनवाकर्मणावामिथ्याकरोत्यात्मनस्तदुवद्यत्पायुषोवावृद्धंसोवा
प्रजायेवा॥१८॥तदुस्वलुतन्नपाऽअग्नेसातन्नेमेपास्यायुर्ह्यग्नेस्पा

युर्मेदोहित्वर्द्धोदाऽअग्नेसित्वर्द्धोमेदहिःअग्नेयुन्मेतुन्नाऽऊनेतन्मऽआ
पृणेति॥१९॥युद्वाऽअग्नाग्निहोत्रेऽजुहुतःवाद्यनवाकर्मणावामि
थ्याकरोत्यात्मनस्तदुवद्यत्पायुषोवावृद्धंसोवाप्रजायेवातुन्मेपुन
राप्यायतेत्येवैतदाहुतयोहास्मैतत्पुनराप्यायते॥२०॥इक्षनास्वा।
शतऽहिमाद्यमीतऽसुमिधीमहीतिशतंवर्षाणिजीवास्मेत्येवैत
दाहतावत्तामहांतऽसुमिधीमहीतियद्याहद्यमीतऽसुमिधीमही
तिद्वयस्वंतोवाऽएतऽसुहस्वंतःसहस्रुतमितिद्वयस्वंतोवायु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

न्त्युस्मब्रूयस्तुन्त्याइत्येवैतदाहसहस्वंतोब्रूयुन्त्युस्मस्तद
स्तुन्त्याइत्येवैतदाह्यग्नेसपत्नदूनन्नुदस्वासोग्रदाम्नितिं
त्वयाब्रूयुःसपत्नान्त्सायीयस्किंयास्मेत्येवैतदाह॥२१॥विन्नावसो
स्वस्तितेपारमशीयेतिविरेतुज्ञयतिरात्रिर्वैविन्नावसुःसाहीयु
ःसंगृह्यैवविन्नाणिब्रूसतितस्मान्नारकाश्चिदहशे॥२२॥एतेन ५४॥
ह्स्मवाऋषयोराजेःस्वस्तिपारुःसमस्नुवतएतेनोहस्मैनान्त्रा
त्रेर्न्तीष्टारक्षाःस्सिनुविंदत्येतेनोएवैषएतज्ञाजेःस्वस्तिपारुःस

स्योषेणाग्निषीयेतिमुषाल्लुन्तेःसनुःपाएतुमहसाहुषाहुसाअनुपरायय
मस्नुतएतेनोएनःराजेर्न्तीष्टारक्षाःसिनाविंदत्येतावन्तुतिष्ठेजयति
॥२३॥अथासीनःसंलमग्नेस्यैस्यब्रूर्ब्बसागयाऽइतितद्युदस्तीयु
नादित्युग्राहवनीयंप्रविशतितूनेतदाहसमुषीणाःस्लतेनेतितद्यु
ष्मदुपतिष्ठेतेतूनेतदाहसुश्रियूणधस्न्त्याहुतयोवाऽअस्यश्रियंक्ष
त्राहुतिभिरेतदाहसमहसायुषासंब्रूर्ब्बसासंब्रजुयासःसायंस्पो
षेणेतियुङ्क्तेतितूदेतुमहमेतःसंगच्छाइत्येवैतदाह॥२४॥ब्रूष
णुमस्मेतिब्रूधस्थांधनेनोनशीयमस्लमुहोवोनशीयुतिस्यानि ६१

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वो द्वीर्योणिय्यानि वो मह्यं सितानि वो मह्यं येत्येवैतदाहोर्जस्वो ऊर्जं वो म
ह्यं येति रसस्व रसं वो मह्यं येत्येवैतदाहरायस्पोषस्व रायस्पोषं वो
मह्यं येति मह्यमस्व मह्यं नानं वो मह्यं येत्येवैतदाह ॥२५॥ रेवतीरध्व
मिति रेवतो हि पशवस्तस्मादाह रेवतीरध्वमित्यस्मिन्नो नाव
स्मिन्नो गोष्ठेस्मिन्नो क्षेत्रेस्मिन्नो केस्मिन्नुये इहैवास्तमापगातेत्यात्म ५५॥
नएवैतदाहमदेवमापगातेति ॥२६॥ अघ्न्याम्मिमीशानाँ स्व
हितानिविश्वरूपीतिविश्वरूपाइवहिपशवस्तस्मादाहविश्व

रूपीस्तर्जमादिशोपतेवृत्सर्जुतियदाहवृत्सेनुतितदाहगोपत्येनुति
यद्वृत्सन्नुतितदाह ॥२७॥ अघ्न्याम्मपत्यमसृजतिसगाहपत्यमुपतिष्ठत
पत्वाग्नेदिवुदिवेदोषावस्तर्धियावयीनुमोमुरतएमसीतिनुमएवास्मा
एतुरक्षसेतियष्टेनंनहिंस्याद्रक्षाराजंतमध्वराणीगोपामृतुस्पदी
दिविमुकुर्मानऽओदुमदुतिस्वेदमदतिस्वेवैतदाहयन्नुमतुन्नोस्तु
योभद्रएकुक्षिर्भुत्येवैतदाह ॥२९॥ सूनापितेवस्तनवेनेस्तपायना
नवासुवस्वानस्वस्तयदुतियुषाधितापुत्रायस्तपत्नुरोनेवैनंकु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

नकंवनुहिनुरस्येवन्नाःसपत्नुरऽएधिमेवचाकेनवनुहिऽसिमेत्येवैतदा
ह॥३०॥अथद्विपदा॥अग्नेत्वन्नोअंतमउतत्राताशिवोनवाह्यरूप्याःक्ष
त्रमिन्द्रियंसुधस्थाअक्षानक्षिध्मन्नोरयिंदा॥तंत्वाशोचिष्टदीदि
वःसुम्नायन्तनमीमहेसखिभ्यः॥सनोबोधिश्रुधीहवमुरुष्याणोअ
घायतःसमस्मादितिं॥३१॥यद्वाआहवनीयमुपतिष्ठतेपशवोवैघृतं घा
तेतुस्मात्तमुद्यावैस्कंदोभिरुपतिष्ठतउद्यावाइवहिपशवोयद्यज्ञ
हियतंपुरुषांस्तद्यावतेतुजायंत्रपमुंचिवृंगायचैवाऽअग्नेस्कंदः

स्येनुवैनमेतच्छंदसोयज्ञुरेति॥३२॥अथद्विपदा॥पुरुषश्छंदसांवैद्विपदा
द्विपाद्वाअयंपुरुषः॥पुरुषानुवैतुधावतेपुरुषान्हियावतेतुस्माद्वि
पदःपशूनुह्वेपुरुषवान्नवतियुऽएवंविद्वानुपतिष्ठते॥३३॥अथ
गामभ्येति॥डुडऽएवैतदितएहीतीडाहिगौरदितिहिंगौस्तामग्निमश्रा
तिकाम्याऽएतेतिमनुष्याणांह्येतास्सुकामाःप्रविष्टास्तुस्मादाहकाम्या
एतेतितुयिवःकामधुरीणेत्यादित्यहवःश्रियोन्नयासमित्येवैतदाह
॥३४॥अथोतरेणाहवनीयंवत्सगृहीयतंवाआडिष्टन्तन्निमीक्षमाणो

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ज्यतिसोमानऽस्वरणंक्रणुहिब्रह्मणस्पतेकक्षीवंतंयऽऔशिज॥योरे
वान्योत्रमीवहाबृहस्पुविद्युष्टिवद्दनः॥सुनःखिलकुयल्करः॥मानःश
ऽसोऽअरुरुषोधृर्निःपुणन्मर्त्यस्यरक्षाणोब्रह्मणस्पतइति॥२५॥
यद्वाऽआहवनीयमुपतिष्ठतेदिवंतदुपतिष्ठतेयद्गार्हपत्यंपृथि ५७॥
वींतदथेतदंतरिक्षमेषाहिदिग्बृहस्पतेरेताऽएतद्दिशमुपतिष्ठते
तस्माद्गार्हपत्यंजयति॥३द्गानहिचीर्णामवोक्लाधंजेमित्रास्यार्य
स्य॥दुराधर्षंबृहस्पतेरनहितेषामाचनाधस्वद्वारणेषुदुश्रेवि

पुत्रयुशऽसाऽतेदुपत्नासोऽअदितेःपुजीवसेनुर्त्यायाज्योतिर्युछंतुज
स्वस्तितुत्रास्तिनाधस्वद्वारणेष्वेतेतुहवाऽअधृनोद्वारणायुऽइतुंत
रेणपुवापृथिवीऽएतास्येतुदुपतिष्ठतेतुस्मादाहनाधस्वद्वारणेषि
ति॥३ऽॐत्रुषैडुइंद्रोवैयज्ञस्यदेवतासेंडमेवैतदृक्ऽस्यपस्थानुंऊकृते
कद्रुवनुस्तरीरसिनेंडसस्थसिदास्वधडुतियुजमानोवैदास्थान्नयुज
मानायदुलसीतिवैतुदाहोयोक्षुमघवन्नूयऽइक्षुतेसुनेदेवुस्प
एस्यतडुतिस्तुयोस्यऽयऽएवुनऽइंपुष्टेऊर्जस्वैतुदा॥३ऽॐत्रु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

थैथसावितीॐ।सवितावैदेवानांप्रसवितातथोहास्माऽएतेसवि
तृप्रसृताऽएवसर्वेकामाःसमृध्यतेतसवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यधी
महिधियोयोनःप्रचोदयादितिॐ॥३९॥अथास्यत्रीतूदन्नयऽएवं
तदात्मानमंततःपरिदत्तेगुप्त्यैपरितेहूडोरथोस्माॐ॥अमो
ऽहमस्मित्वमसावहमितियजमानोवैदास्याऽसोयोहवै ५८॥
अस्यानाध्यष्टमोरथस्तेनैषयजमानानभिरक्षतिसयस्तेना
ध्यष्टमोरथोयेनयजमानानभिरक्षसितेननःसर्वतोभिगोपा

येस्थेवैतदाहऽइरेतुजापतिं॥४०॥अथपुत्रस्यनामगृह्णातिऽइदंमेयंवी
र्यंपुत्रोनुसंतनवदितियदिपुत्रोनस्यादात्मनएवैनांमगृह्णीयात्॥
४१॥ब्राह्मणंम्॥१॥अथहुतेग्निहोत्रेनुपतिष्ठतेभूर्भुवःस्वरितितु
स्रुत्रेनुवैतदाहसमर्धयतियदाहभूर्भुवःस्वरितितुयासुनर्धया
शिरवमाशास्तेसुप्रजाःप्रजाभिःस्यामितितुप्रजानास्तेसुवीरोवीरै ५८॥२
रितितुद्वीरानाशास्तेसुपोषापोषैरितितत्पुष्टिमाशास्तेमाशास्ते॥१॥य
द्याज्यशेषीघृतमत्कपस्थानुआशीरेवैवसाशीरियंतूदेतावतौवै

तस्मुर्व मा प्नोति तुस्मादे तेने वोप तिष्ठते तेनु वे वुध्य मुच्य स्वरा मइ
ति ह स्मा ह्यु स्रु।।२।। अथ प्र वस्य न्। गृ ह पत्य मे वा य नु प तिष्ठ तु था
ह व नी य ६।।३।। स गृ ह पत्य नु प तिष्ठ ते। नु र्य ज्ञ जी मे पा हीति य ज्ञा
या हे षु ऽई षै ष्टे तु य ज्ञा मे वा स्मा ए त त्पु रि द दा ति यु स्मे।।४।। अथ
ह व नी य नु प तिष्ठ ते। शु स्य प स्मु न्मे पा हीति प स्म नु ६ हे षु ई ष्टे तु य
स्मे नु वा स्मा ए त त्पु रि द दा ति यु स्मे।।५।। अथ ध्रु वा ध्रु ज ति ध्रु वा ध्रु व
प ति। स यु त्र ध्रु लो नु न्प ते तु स्मै त्वा ज्ञा वं ध्रु स्ज ते य शो ष्य प रु स्प

यु त्र ध्रु लो नु न्प ते त द्वा चं य च्छ ति स य धु रि रा ज्ञा न रे णा स्मा न्मे व त नु प ए य
त्।।६।। अथे ह व नी य मे वा य नु प तिष्ठ ते। अथ गृ ह पत्य ग्ग हा वै गृ ह प
ति ग्ग हा वै ज ति ष्ठा तु ज्ञे हे वै त ज ति ष्ठा यां ध्रु ति ति ष्ठ ति।।७।। सु ज्ञा
ह व नी य हु प तिष्ठ ते। आ ग न्म हि श्रु वे द स म स्तु भं व सु वि त मं मु। अ
ग्ने सं म्रा ज मि ध्म नु म हिं सु हऽ आ य च्छ स्वे त्यो प वि श्य नृ णा न्नु प
ति।।८।। अथ गृ ह पत्य मु प तिष्ठ ते। अ यु म ग्नि र्गृ ह पति र्गृ ह प
त्या ज्ञा या ह स्तु वि त मा। सु ने गृ ह प ते नि ध्म न्म ने सु ह श्रु य

छस्त्वेतु योपविश्पट्टणान्युपल्वेपत्येतंनुजुपेनैतेनन्वेवमु।यिष्यएँयुप
तिष्ठंते॥एी।स्वैखल्वेतत्स्त्रीमेवोपतिष्ठेतिते।इदंवैयुस्मिन्नुसतिज्ञा
स्लोवारुजावास्येयान्मनुष्यान्वेवतुमेवुनाईतिवुक्कुमिदंमेत्वंगो
पायुजाहंवस्यामीत्युथास्मिन्नेतेस्येयाःसोवसंतिदेवाश्चनुयःकुउता
नईतिवुक्कुमिदंमेयुंगोपायतुजाहंवस्यानीति॥१०॥मुनोहवैदेवाम ६०
नुष्यस्युजानंति।सुइदंगार्हपत्यःपरिदोमेदमुपागादितिस्त्रीमेवा
हवनीयमुपतिष्ठेसुयेदाहवनीयःपरिदोमेदमुपागादिति॥११॥श्रु

२ ७५

यज्ञुवाद्युज्ञतिद्रुवाक्षवयतिसयुचद्वेलोमुंन्पतेतुस्त्वाघ्रांवेंद्रुज्ञो
तुथश्रोत्रंपरेक्षयुचद्वेलोमुंन्पतेतत्राघ्रांवेयज्ञतिसयद्युपिरान्नोतरेण
स्योन्नैवतमुपेयात्॥१२॥सुश्राहवनीयमेवाग्रमुपतिष्ठते।श्रथगा
र्हपत्यंत्स्त्रीमेवाहवनीयमुपतिष्ठेतेस्त्रीमुपविश्यद्रुणान्युपल्वंपति
तित्स्त्रीमेवगार्हपत्यमुपतिष्ठेतेस्त्रीमुपविश्यद्रुणान्युपल्वंपति॥१३॥
श्रथोतोग्रहाणामेवोपचारुःएतुइवैग्रहपतेःप्रोषुषऽश्रागताग्र
हाःसमुचन्तात्रवंतिकिमयुमिहवदिष्यतिकिंवाकरिष्यतीति

Indira Gandhi National Centre for the Arts

सयोदतुच किंचिद्वदतिवाकरोतीतितुस्माऊहाअत्रसंतितुस्पष्टम्।कु
तंविद्योष्टोरथयोहतुचनवदतिनकिंचनुकरोतितुऊगहानुपसुप्तस्यैव
तिनवुच्चयुमिहावादीन्नकिंचुनाकरदितिसयदिहापिसुप्तइवस्या
दएवतुतस्तुकुर्यादुहदिषुन्वाकरिष्यन्वास्यादेषुठगहाणानुपन्वा
रा॥१४॥ब्राह्मणी॥३॥अजुर्यातंवैन्तांनुयासीदन्नाप्रजावैन्वतुनिधि
नोधेहियुषाजीवामुतितुतोदेवायज्ञोपवीतिनोभत्सुदक्षिणीजान्वा
न्युपासीदंस्तानब्रवीद्यज्ञोवैन्तमन्तत्वैघनुर्वास्तुर्योवोज्योतिरि

ति॥१॥त्रयेनंपितुराद्यावीनावीतिनास्तंअजीग्यान्युपासीदंस्तानब्रवी
न्मासुनासिवोशनःस्वधुवोमनोजवोवस्वंडुमावोज्योतिरिति॥२॥त्रु
येनंमनुष्याःप्रावृताउपस्थलोपासीदंस्तानब्रवीत्सायुंप्रातर्वोशानप्र
जावोमत्फुद्योग्निर्वोज्योतिरिति॥३॥त्रयेनंयशुवऽनुयासीदन्त्स्तुभा
स्तेषुमेवुचकारयुदेवुहयंकदाचलुभाद्वेयुदिकालेयद्युनाकालेयेवा
स्माद्येतितुस्मादेतेयुदैवुकदाचलुभंतेयुदिकालेयद्युनाकालेयेवास्मंति
॥४॥त्रयहैनःमाखरप्युसुरादुपसेदुरित्याहुःतेन्यस्तमस्यमायीव

Indira Gandhi National Centre for the Arts

प्रुक्षदावस्त्यहेवास्तुरमायुतीवपुराभृताहुत्वेवतुःप्रजास्ताऽइमाःप्रजास्ते
षेवोपजावंतियुष्मेवान्याःप्रजापतिर्व्यदधदधुन्।।५।।नैदुदेवुश्चतिकामनी
तिानुपितुरेनुयशावोमनुष्याएवैकुतिकामंतितुस्माद्योमनुष्याणीनुष
प्तुम्नेमेघतिद्विहूर्छतिहिनस्तुयनायवनभुवत्युन्नतऽहुलवाभू
घतितुस्मादुसायंप्रातरग्नेवस्यास्मयोर्हैहेवुंविद्योसायंप्रातरशी ६२
भुवतिसुर्वऽहैवासुरेतियुदुहकिंचवावाव्याहुतितुदुहैवुभवत्येत
द्विदेवस्त्वीगोपायतितुद्वैततेजोनामआत्मणीयुएतुस्मप्रतुऽश्रो

तिवुरिद्धोद्धातद्धुएतुदारमासिमास्मेवुपिहृम्योदुदतोयुदैवैष
नुपुरस्तान्नुपस्याद्दृदृशेथेम्योददातेषवोसोमोराजादेवाभुनंयु
ज्वंडुमाःसुएताऽरिरिचीयेतेतुस्मिन्क्रीएदातितुथेम्योसमर्द
कोत्पुयद्क्रीएदद्योसमुदऽरुऊर्यादेवुन्यश्चपिऽवैऽतुश्चे
म्यश्चतुस्माद्युदैवैषनुपुरस्तान्नपस्याद्दृदृशेथेम्योददाति।।७।।स
वाचंपराक्तुददातिःपर्वाक्तोवैदेवानांमध्यंदिनोमनुष्याणामपरा
ह्णपितृणीतुस्मादपराह्णुददाति।।८।।सुजघनेनगार्हपत्यंप्राचीना

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वीतीन्कृत्वादक्षिणासीनेएतुंगृह्णातिसतत एवोपोछायन्नरेणान्वा
हार्यपचनेदक्षिणातिष्ठन्नवहंतिस्रुत्कलोकरोतिसक्तुदुस्येवपुरी
षवापितुरस्तुस्मासक्तुकलोकरोति॥एतावुस्वपयतितस्मिन्नधि
श्रितआज्यंप्रत्यानयत्यग्नौवैदेवेभ्योऽकृत्कुरंतिमनुष्येभ्योयेवै
पिरणीतस्मादधिश्रितआज्यंप्रत्यानयति॥१०॥सुत्वाग्नौहे ६३॥
आहुतीर्जुहोति॥देवेभ्योदेवान्वाएषउपावर्त्ततेयज्ञोहितानिर्तु
वतियोदर्शपूर्णमासाभ्यांयजतेयेतुपिरुभ्योदधातितस्माद्दुस्पा

देवेभ्योनिर्कृतेसदेवेभ्यस्तोयेतुपिरुभ्योदधातितस्माद्दुस्पा
ग्नौहेआहुतीर्जुहोतिदेवेभ्यः॥११॥सवाअग्नुयेवस्तोमायवर्जुहोति॥
सयदग्नुयेर्जुहोतिसर्ववस्त्येवाग्निरन्नाद्यंप्रतिपद्यतेयस्तोमायर्जुहोतिप्रि
यादेवत्योवैस्तोमस्तस्मादग्नुयेवस्तोमाँवर्जुहोति॥१२॥सुर्जुहोति॥
अग्नुयेकव्यवाहनायस्वाहास्तोमायपिरुमतेस्वाहेत्यग्नौहुत्वाप्रय
मभ्यादधातितुस्विष्टकृज्जानमुपदक्षिणेनान्वाहार्यपचनंसक्त
दुस्विखतितुष्टेदिनाजनुंसक्तुदुस्येवपुरीषवापितुरस्तुस्मासक्तु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

क्षिखति॥१३॥अथपरुस्तादुत्मुकंनिदधातिसयदुनिधयोत्मुकमुधे
तुत्तिरुन्योदर्युदस्यरक्षासिनिहैषामेतद्धिमभीरंस्तथोहैतुत्तिदृणाम
स्यरक्षासिनिनर्दिमभेतेतुस्मात्परुस्तादुत्मुकंनिदधाति॥१४॥सनि
दधातियेस्तपुणिप्रतिमुंचमानाश्चुसुनासंतःस्वधयावुरंतिपरा
पुरोनिपुरोयेतुरंत्यग्निष्णोकात्सुणुहात्यस्मादित्यैहरक्षासम ६४॥नि
पदेतातुस्मादेवंनिदधाति॥१५॥अथोदपात्रुमादायुवनेजयति।
उसावुवनेनिक्वेत्येवयुजमानस्यपितुरमुसावुवनेनिक्वेतिपिता

मरमुसावुवनेनिक्वेतिप्रुपितामहंतद्धुथासिष्णुतेनिर्विदेवंतत्।
॥१६॥अथसरुदाछिन्नान्युपमरतीदिनानिनवंतिश्वयमिवदेवानी
मुध्यमिवमनुष्याणीमृतमिवपितृणीतुस्मादुपमरतीदिनानिनवंति
सरुदाछिन्नानिनवंतिसरुदुरेवपुरीवःपितुरस्तुस्मासरुदाछि
न्नानिनवंति॥१७॥तानिदक्षिणोपस्तणातितुत्रददातिसवाइति
ददातीतीवदेवेभ्योऽङ्कत्युदरंतिमनुष्येभ्योधेर्वपितृणीतुस्मादि
तिददातिं॥१८॥सुददातिश्चुसावेतुत्तरुत्येवयुजमानस्यपित्रेयेचता

मन्विति फैकऽआहुस्तुतुथानुष्ट्याक्वयंवैतेषा६सहयेषा६सहतुस्माद्
ष्ट्यादुसावेतुन्नइत्येवयुजमानस्यपितेसावेतुन्नइतिपितामहायुसावे
तुन्नइतिश्रुपितामहायतघुस्तिःपुरागुहातिसन्नुदुःखेवपुरांपँवःपितु-
रः॥१९॥तुन्नजयति॥श्रुवःपितरोमादयध्वंयथाभागमावृषायध्वमि
तियथाभागमन्मातेत्येवैतदाह॥२०॥श्रुथपुराऽग्र्योवर्न्नेतिरुइव ६५॥
वैपितुरोमनुष्येभ्यस्तिरुइवैतज्जवतिसवाऽआतुमितोरासीतेत्याहुरेता
वान्सुस्तुरितिसवैमनुष्यान्दूर्न्नमेवासित्वा॥२१॥श्रुथोपपत्युष्यडाप

ति॥श्रुमीमदंतपितरोयथाभागमावृषायिषतेतियथाभागमावृषा
यिषतेत्येवैतदाह॥२२॥श्रुथोदपात्रमादायावनेजयति॥श्रुसावुवने
निक्षेत्येवयुजमानस्यपितुरमुसावुवनेनिक्षेतिपितामहमुसा
वुवनेनिक्षेतिश्रुपितामहैतद्यथाजनुषेभिषिंवुदेवंतत्॥२३॥श्रु
थनीविमुदुस्वनुमस्करोति॥पितृदेवत्सावैनीविस्तुस्मान्नीविमुदु
स्वनुमस्करोतियज्ञोवैनुमोयज्ञियानेवैनामेतत्करोतिषडुत्वोनुमो-
स्करोतिषड्वाऋतवऋतवःपितुरस्तुस्मात्षडुत्वोनुमस्करोतिगृ

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

गुन्नः पितरोदत्तेतिगृहाणेऽहपितुरईशतपुषोएतुस्पाशीःकर्म्मणोथाव
जिघ्रतिप्रत्यक्षुयपिंडीस्युयजमानतागेनौसन्नदक्षिन्नान्युदक्षति
पुनरूर्जनुपिस्पजति॥२४॥आस्एी॥४॥तुदोवावकहोडःकौषी
तकिः॥अनुयोर्ज्ञयीघावाषधिकोरुसोस्यरुसस्यहुत्वादेवामाभ्योथे
मुमन्मामुतितुस्माद्वाआयेययएष्यायजतइति॥१॥तुदोवाव ६६॥
याज्ञवल्क्यः॥देवाश्वाऽसुराश्चोभयेप्राजापत्याःपस्पधिरेतनो
स्वराऽभूयीनोषधीर्यास्वमनुष्यानपशूंतियास्वपशवःऋत्वियेवत्व

विदेणेवत्वस्तिलिपुरुतेतुविदेतुनाभिनवेमेतितुतोनुमनुष्याश्चा
मुनेपशवश्चातिलिशिरेतुहेमाःप्रजास्वनाशकेननोत्वरावभूवु॥
॥२॥तहैदेवाऊचुःअनाशकेनहवाइमाःप्रजाःपुरासवंतीतितुहो
चुर्हैतेदमासामनजिघाऽसामतिकेनेतियज्ञेनेवतियज्ञेनहस्मवैतु
देवाःकल्पयंतेयुदेषांकुस्पनऽइदंभविष्यतीतिसर्वंयस्या॥३॥तेहोचुःकुस्पनऽइदंभा
दंभविष्यतीतितेममंमत्पेवनुसंपादयांचक्रुस्तेहासंपाद्योचुरा
जिमेवास्तिन्नजामहैसयोनऽनुकेष्यतितुस्पनऽइदंभविष्यतीति

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तद्येति तुस्मिन्नाहुतिं जुहोति ॥४॥ तु विंद्राग्नी ऽनुदजयतां । तुस्मादैंद्राग्नो
द्वादशकपालः पुरोडाशो भवतीन्द्राग्नी स्वस्य भागधेयमनुदजयतां तौ
यच्चेंद्राग्नी ऽनुजिगीवाꣳसौ तस्मात्तु विश्वे देवाऽअब्रुवन् ॥५॥
कच्चेवाऽइंद्राग्नी विशो विश्वे देवा यच्चैवेंद्राग्नेमनुजयत्यब्रुवन्नावेतु
त्वेवं विशं विंद्रांदेवा नब्रुवन्नजतांतुस्मादेषु स्वदेवꣳस्वर्नवति ॥६॥ ६७
तंवै पुराणमनीकयीदित्याहुः कच्चेवाँ वाऽइंद्राग्नी नेक्षवमभ्यारो
हयाणीतितौवाऽएतावनुवानाऽभ्यातायꣳपुरोडाशमुत्तरꣳस्थ

६ १

रुत्तरꣳस्तनेवꣳक्षत्रमनभ्याऽरुꣳतुस्मादेनावेवनुवानाऽभ्यातां ॥७॥ तु
उहविंश्वेदेवाऽऊचुः अनुयो द्यौऽयंद्यावापृथिवीरसोहंतेमुत्रास्मि
न्नानुजानीतितास्यामेतुभागमकल्पयन्तेतुद्यावापृथिव्यैमेकंकपालं
पुरोडाशंतुस्माद्यावापृथिव्यैकंकपालः पुरोडाशोभवतितुस्यैयमे
वैकपालमेकेवदंतीयंतुस्मादेकंकपालोभवति ॥८॥ तुस्यपरिक्षाः यु
स्यैवैकस्यैवदेवतायैहविर्गृह्यतेसर्वंचैवास्मिंश्चदन्नानक्षीयते
सर्वंमेवजुहोतिनुस्विष्टंहतेवद्यतिसापरिक्रुष्टोतोहतः पर्यावर्त्तते ॥९॥

तुदाह्वा॥यर्यो॥त्वाऽत्रयमेककपालोमोहिष्यतिराष्ट्रमितिनास्यस्वप
रिवृज्याहवनीयोवाआहुतीनांप्रतिष्ठासयदाहवनीयेप्राप्युपदशरा
त्वापर्यावर्तेतनतदाद्रियेतयदीत्वन्येबुदितिकस्तुसंधर्युपेयात्तस्मादा
ज्यस्थेवयजेदाज्यंहवाऽग्नेयोर्ध्वावाएषियोऽत्युत्क्रांतस्तस्त्वत्यु
त्क्रमेवेनेएतत्खुनरूसेनमेधेनऽरीणातितस्मादाज्यस्थेवयजेत्॥१०॥ ६८॥
एतेनवैदेवाऽयज्ञेनेष्ट्वानुयानामोषधीनांयाश्चमनुष्याऽउपजीवंतियु
श्चपशवःसत्यमिवत्वद्विषुमिवत्वदुपजघ्नुस्ततऽआत्मन्मनुष्याऽआर्ति

मंतपशवः॥११॥त्र्यंबकंयजामहेतन्नाहुत्वैवैतुस्यतुणाकुश
नूलत्यंबकंवत्वद्विषुणोवत्वत्सलिंपतीतिदेवाऽअकुर्वन्नितिलंवैषऽएतु
कशेतियुनुचेवैदेवाभागमनुकल्पयंततमुवैवैभऽएषुएतुज्ञागुंकरो
तीमाऽउचैवैतदुनुयीनामोषधीर्यांश्चमनुष्याऽउपजीवंतियाश्चपशवस्ता
ऽआत्मन्मीवाऽआकिल्बिषाःकुरुतेताऽआत्मन्मीवाऽआकिल्बिषाऽइ
माःप्रजानूपजीवंतितस्माद्वाएषऽएतेनयजते॥१२॥तूस्यःप्रथम
जोगोदक्षिणाऽअग्निर्वैहीदःसयदीजानःस्यादक्षोसर्णीनास्यो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वायुजेतायेतेनयजेतयुधुम्नीजातेस्वाहाउआश्यमेवैतुमोदनुम
न्वाहार्यपवनेपवेयुस्तुब्राह्मणाऽअसीयु॥१२॥ह्यावैदेवादेवा॥
युहैवैदेवाऽअथयेब्राह्मणाःसऽआसुवाऽओन्नचानास्तेमनुष्यदेवास्त
द्यथाह्यषङ्कृतऽआहुतमेवमस्मेतद्भवतितद्योयुष्ठक्रियानुहद्यान्नादक्षिणु
ऽहविःस्यादितिस्विष्टकृन्नाग्निहोत्रेजुहुयात्समुद्ऽहक्रियादुदग्निहो ६९१५
त्रेजुहुयादन्यद्धुध्यायेयणमन्यदग्निहोत्रंतुस्यान्नाग्निहोत्रेजुहुया
त्॥१४॥ब्राह्मणंप्रा॥इतितृतीयःप्रपाठकःसमाप्तः॥कंडिका१३॥छ॥

ब्रह्मोपतिर्हवैप्रजातेनाग्नेयेनेजेऽप्रजाकामोबहुःप्रजायेयपशुमान्स्या॰
श्रियंगच्छेयंयशःस्यामन्नादःस्यामितिसवैदर्शोनामातद्यदेनेनसो
मेयजतस्मादाग्नायणयज्ञोनामोतेनमेकेवसिष्ठयज्ञऽइत्याचक्षतए
षवैवसिष्ठऽएतुमेवतदन्वावसतेसुऽएतेनयज्ञेनेजेसुएतेनयज्ञेनेषू
रेयुत्रब्रह्मोपतेःप्रजातिर्यास्त्रियंतद्धवैतांप्रजातिंप्रजायतऽएतां
ऽस्त्रियंगच्छतियुएवंविद्वानेतेनयज्ञेनयजतेतस्माद्धएतेनयजेता॥१५॥
तेनोहतुतईजेऽप्रतीदर्शःस्थैक्षःसयतंप्रत्यास्रुस्रेषीद्विवनमिवास्रवि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वृत्रनमिवहवैनवतियुऽएवंविद्वानेतेनयज्ञेनयजतेतस्माद्वाएतेन
यजेता॥३॥तमाजगाम।सुन्वासार्ज्जयोब्रह्मन्वुर्यंतस्मादेतंवयज्ञमन्वु
वेन्मनुसोनूच्यपुनःसृंजयंजगामतेहसृंजयाब्रिदांचक्रुर्यज्ञंवैनो
नूच्यागन्निितितेहोचुःसहवैनस्तइवेरागन्योन्नौयज्ञमन्वागंन्निति नो ७
सवैसहदेवःसांजयस्तदृष्यतुन्निवृत्रनमिवास्तान्यद्वाऽअरेसुन्वन्ना ७०
नामदधदितिसऽएतेनयज्ञेनेजेसऽएतेनयज्ञेनेष्ट्वेयःसृंजया
नांप्रजातिर्यांश्रीरेतुह्मवैताःदेवैप्रजातिंप्रजायतऽएताःश्रियंग

वृतियुऽएवंविद्वानेतेनयज्ञेनयजेतस्माद्वाऽएतेनयजेता॥४॥तेनोहतुत
ईजेःदेवभागःश्रौतर्षःसृंजनयेषांकुरूणांवसृंजयानांवपुरोहितऽआस
परमुतावैसायोन्वेवैकस्पराष्ट्रस्यपुरोहितोससान्वेवुपरमुताकिमु
योह्वयोःपरमुतामिवहवैगछतियुऽएवंविद्वानेतेनयज्ञेनयुजतेतुस्मा
द्वाऽएतेनयजेता॥५॥तेनोहतुतऽईजे॥दृज्ञाःपार्वतिस्तुऽइमेप्येतुर्हिदा
ज्ञाप्यणाराज्ञमिवैवघ्नाराज्ञमिवहवैआप्नोतियुऽएवंविद्वानेतेनयज्ञे
नयुजतेतुस्माद्वाएतेनयजेतसवाऽएकैकएवान्वीनाहैपुराज्ञाशोभ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वत्येतेनो ह स्मास्य पुत्रानुप बाधस्यो र्नवति सवे ह्येषो र्णमास्यो युज्यते ह्ये
त्रमावास्ये ह्येवैमि पुनर्मि पुनर्मे वैतु त्स्वजुननं क्रियते ॥ ह ॥ अथ यु
त्स्वर्ह्येवाग्नीषोमीयेण युजते पौर्णमास्यां ते ह्येदेवुते ह्येवैमि पुनर्मि
पुनर्मे वैतु त्स्वजुननं क्रियते ॥ ७ ॥ अथ मातुराग्नेयः पुरोडाशो भवति ॥ ८
एडूः सान्नाय्यं ते ह्येदेवुते ह्येवैमि पुनर्मि पुनर्मे वैतु त्स्वजुननं क्रियते ॥ ८ ॥ ७१
अथ यत्स्वर्ह्येवैडाग्नेन युजते मावास्यायां ते ह्येदेवुते ह्येवैमि पुनर्मि
पुनर्मे वैतु त्स्वजुननं क्रियते ॥ ९ ॥ अथ मातुराग्नेयः पुरोडाशो भवति ॥

प्रातःसवनमेवास्याग्नेयः पुरोडाशः माध्यंदिनमैडः सान्नाय्यं
मित्रावरुणीपयस्यानुबन्ध्यादुयानीतिन्वेवाग्नेयः पुरोडाशो यैतावेवैमि
त्रावरुणो ह्येदेवुते ह्येवैमि पुनर्मि पुनर्मे वैतु त्स्वजुननं क्रियतऽएतद्वै हो
स्यतूरूपं येन बहुर्नवति येनप्रजायते ॥ १० ॥ अथ यत्स्वर्ह्येवाग्नीषो
मीयेण युजते पौर्णमास्यां यमे वा मनुपवस्यो ह्येग्नीषोमीयं पशुमा
लभते स्वेवास्य सः ॥ ११ ॥ अथ मातुराग्नेयः पुरोडाशो भवत्येडूः सा
न्नाय्यं माध्यंदिनमेवास्य तत्सवनमैडः माध्यंदिनः सवनं ॥ १२ ॥ अथ
यत्स्वर्ह्येवैडाग्नेन युजते मावास्यायीं तीयसवनमेवास्य तद्वैस्व

Indira Gandhi National Centre for the Arts

देवैर्वैतृतीयसवनमिंद्राग्नीवेविष्णोदेवा॥१३॥अथप्रातः॥अग्नेयुःपुरो
डाशोभुवतिमेत्रावरुणीपयस्यानेघज्ञादयानीतिंवेवानेयुःउरोडा
शोयुमेवान्तुमेत्रावरुणीद्वशुमनुबुध्यानालुभतुसवास्यमेत्रावरु
णीपयस्यासुपौर्णमासेनवामावास्येनवेष्टायावस्यौमेनाधरेणे
ष्टाजुयतिवषट्कृयतितूष्णींहोमोभवति॥१४॥अथयुत्सर्वेषु॥७२॥
अग्नीषोमीयेणयजतेपौर्णमास्यामेतेनवाइंद्रोद्यज्ञमहंन्नेतेनो
एनुयजयतुयास्येयंब्रुजितिस्तोतुयोएवेषुएतेनपाप्मानंविषुंते

न्वाहव्यःहैतितुयोएवमिजयतेपयुंसेनुयस्यामावास्यैवैसान्नाय्यं
हूरेतद्वदमावास्यतिक्षिप्रएवैतद्यज्ञंजयतुमेतुमेतुनरुसेनाजीर्णेरु
हवैपाप्मानमुपदतेयएवंविद्वान्पौर्णमास्यांसन्नयत्येषवैसोमारु
जादेवानामुन्नीयुईंद्रमास्तुमेतुत्सर्वेषुरक्षिषुएवंतिग्मातुर्भरक्षयि
ष्णुंतस्तुमेतुद्रक्षयंतियुदपक्षीयते॥१५॥अथयुत्सर्वेषु॥अग्नीषो
मीयेणयुजतेपौर्णमास्यामक्षिषुएोत्सेवेनमेतद्वस्मिन्नक्षिषुतए
तंरुसंदक्षत्येतेनरुसेनतीव्रीकरोतिस्वदयतिहवैदेवेभ्योहव्यं

सुयोर्द्यावृदेवतेस्तइंद्राग्नीएवैतेएवैतदंशसाप्रमुञ्चेएऽतुजसाद्यावृस्यदर्श
ऽस्यदेवेभ्योहव्यंयुएवंविद्वान्पोर्णमास्याऽसन्नयति॥१८॥
अथयुत्सर्द्वेछ॥॥रैंद्राग्नेनयजतेमावास्यायींदर्शीपूर्णमासाभ्या
मिष्टुंभवतियुऽएवमेतदेदंश्रुथत्रातृ॥आग्नेयःपुरोडाशोभवति
मैत्रावरुणीययुस्यानेयंहविर्दुयानीतिचेवाग्नेयःपुरोडाशोभैत्रा
वरुणोवैवाईमास्योमित्रावरुणोयुएवासर्युतेसवरुणोयोपक्षीयुतेसु ७३
मित्रस्तावेताऽरुंत्रिमुभौसमागछतस्तदनुवैवैतुसहसंतोजी
णतिसुद्रीऽहवाऽअस्यश्रीतुंभवतिसुर्द्वमासीयुऽएवमेतदेद॥१७॥ म

तद्यएताऽरुत्रिंमित्रोवरुणेरेतःसिंचतिसैमैतुदेतुनरेतस्कुजायं
तेयुदाद्रर्युतेतदुदेषुत्रमैत्रावरुणीयस्यावद्रुक्तंतमानुवति॥१९॥
सान्नाय्यभाजनावाश्रमावास्याःतुददस्तुत्पौर्णमास्यीक्रियतेसयज्ञाय
ज्ञियसन्तुयेज्ञामिकुर्यासमुदंकुर्यातुदेनमभ्यैश्रुत्रिधिभ्यःसंभरत्या
हुत्योधिजनयतिसुएषआहुतिभ्योजातःपश्याद्दृदृशे॥२०॥मिथुनो
दिधुएनमेतज्जनयतियोषापयुस्यारेतोधाजिनंतद्यश्रुष्ठा
युन्मिथुनाज्जायतेतुदेनमेतस्मान्मिथुनात्प्रजनानात्प्रजनयति

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तुस्मादेषात्रपयुस्पानवति॥२१॥अथद्याज्ञिम्योद्याजिनंजुहोति॥
सतुवोवैद्याज्ञिनोरेतोद्याजिनंतदृतुष्वेवैतद्रेतःसिंचतेतदृतुवोरेतः
सिक्तंनिमाःप्रजाःप्रजायंतेतस्माद्याज्ञिम्योद्याजिनंजुहोति॥२२॥
सर्वेपशवोदिशोवयजुस्पंजुहोतिपशवोहैपरीत्वदषायोषानुधिङ्
वतितस्माद्रेतःसिंचतिसवैप्राणेवाग्नेजुहोत्युग्नेहीहीत्यनुब्रूषङ्
शेतितूष्णिंशंजनंसवैप्राणेवजुहोति॥२३॥अथदिशोव्या
चारयतिदिशःप्रदिशआदिशोविदिशउद्दिशोदिशःस्वाहेति

पुंवादिशःपुंवर्तूवस्तदृतुभिरेवैतद्दिशोमिथुनीकरोति॥२४॥
तद्वैपुंवैवजनयंति॥होताचाध्वर्युश्चब्रह्मावाग्नीध्रयुजमानः
पुंवाचस्तूवस्तदृत्नामैवैतदूपुंक्रियतेतदृतुष्वेवैतद्रेतःसि
ञ्चतिप्रतिष्ठापयतिप्रथमोयुजमानोनजयतिप्रथमोरेतःपु
रिगृह्णातीतूष्णीमूष्णत्वमेरेतःप्रतितिष्ठादित्युपहू
तमुपक्रयन्त्वितिसोममेवैतदुक्थंवंति॥२५॥ब्राह्मणी॥१॥प्रजा
पतिर्हवाइदमग्रएकएवासासऐक्षतकथंनुप्रजायेयेति

Indira Gandhi National Centre for the Arts

७५९० सोऽश्राम्यत्स तपोऽतप्यत स्वप्रजाऽअसृजत ताऽअस्यप्रजाः स्वष्टाः पु
राबभूवुस्तानीमानि चुयाऽसि पुरुषोवै प्रजापतेर्नेदिष्ठं दिपाशुस्त
यं पुरुषस्तस्माद्दि पुदो चुयाऽसि ॥१॥ स्वैक्षत प्रजापतिर्यो यान्वे
वपुरेकोऽहमेवमुबेवाप्येतर्ह्येकएवास्मीति स द्वितीयामसृजेता
अस्यपुरैवबभूवुस्तदिदमुद्ऽसरीसृपंयदनुसर्पेत्यस्तुतीयाः ७५
सस्रजेत्याहुस्तेऽअस्यपुरैवबभूवुस्तइमेसर्पाएतावेव
द्वयीर्यज्ञिवल्काउवाचत्रयीस्तनुर्वा ॥२॥ सोऽर्चन्श्राम्यन्प्र

प्रजापतिरीक्षांचक्रेऽयंवैनुमेप्रजाःसृष्टाःपुराभवंतीतिसुहैतदेवुदद
र्शनशनुतयावैमेप्रजाःपुराभवंतीतिसुऽआत्मनएवाग्रेस्तनयोः
पुयऽआपाययांचक्रेसुप्रजाऽअस्रजतताऽअस्यप्रजाःस्वष्टास्तु
नावेवाभिसुध्यतास्तुतःसुबभूवुस्ताइमाऽअपराभूताः ॥३॥ स्तस्मा
देतदृषिणाभ्युक्तंप्रजाहतिस्वोऽअत्तायमीयुरितितद्धाःपुराभू
तास्तापुवैतदभ्युक्तंनन्याऽअर्कमभितोविविश्वइत्यग्निर्वाऽअर्क
स्तद्धाइमाःप्रजाऽअपराभूतास्तुऽअग्निमभितोनिविशन्तापुवै

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तुदन्युन्नक्ति॥४॥ मरुद्भ्यस्त्वौजुवेऽन्तरिक्षाय प्रजापतिमेवैतदन्युन्नक्ति पु
वमानोऽरित्रआवि वेशति दिशोवै हरित्रस्त्राश्वयंवायुः पवमानआवि
ष्टस्त्राएवैषर्भैर्गन्युन्नक्ति ताऽइमाःप्रजास्तुथेवप्रजायंतेयुथेवप्रजा
पतिःप्रजाअसृजतेदꣳहियुर्देवस्त्रियेस्तनाधाप्यायेतेऽधःपस्त्रनास्तु ७६
थेवयज्ञायतेतुज्ञायतेतास्तस्तुनावेवाभिपद्यसुन्नवंति॥थातद्व
पुयएवान्नाःतथ्युयेप्रजापतिमुन्नमुजनयतताआन्नमेवप्रजाआ
न्नाहिꣳसंनुवंतीदꣳहियुसांपुयोनुवतिस्तुनावेवाभिपुद्यतास्तुतासं

नवंत्युथयासांपुयोनुवतिज्ञातुमेवताआप्यादयंतितुदुताआन्ना
देवसुंनवंतितुस्माद्धन्नमेवप्रजा॥॥दासयुःप्रजाकामःएतेनहविः
षायुजतआत्मानमेवैतद्यज्ञंविधत्तेप्रजापतिंन्नतथ॥७॥सवाआ
ग्नेयोष्टाकपालःपुरोडाशोभवति
अग्निर्वैदेवतानांमुखंप्रजनयितासप्रजापतिस्तस्मादाग्नेयोन
वति॥जाआथसौम्यःसुन्नवतिसोरेवःसोमस्तुदग्नोप्रजनयि
तुरिसोमꣳरेतःसिंचतितुदुस्तान्निपुनूप्रजनना॥७॥थुथसा
विंशःद्वादशकपालोवापुरोडाशोभवतिसंवित्सरः

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वैदेवानोप्रसवितप्रजापतिर्मध्यतःप्रजनयितात्स्माःसावि
त्रोनवति॥१०॥अथसारस्वत्यस्रुर्नवतिपौष्णश्चरुर्योषावै
सरस्वतीदधासृषातत्पुनर्मिथुनंप्रजननमेतत्स्माद्वानुभय
तोमिथुनात्प्रजननात्प्रजापतिःप्रजाःसमजायतेत्योर्ह्वाइतश्चा
वावीस्तयोएवैषएतत्स्मादुनयतएवमिथुनात्प्रजननात्प्रजाःस ७७
जायतेत्योर्ह्वाइतश्चावावीस्तस्माद्वाएतानिपंचहवीꣳषिभवंति ६७॥
॥११॥अथातःपयस्यायाएवायतनंमारुतंस्रुसक्तुकपालोवि
शोवैमरुतोदेवविशस्ताहेदमनिषेद्धाइववेरुस्ताःप्रजापतिंयु ध्रा २

स्त्र०१

जमानमनुपर्यावर्तेतेमथिष्यमानꣳहविष्याःप्रजायाएतेनहविषाक्र
मुसंस्रुतिं॥१२॥सुएवैतत्प्रजापतिःपुनरमेसुर्व्वाःप्रजाश्चन्त्वन्निमाꣳ
वेदिमेविमथ्नतेनतताःकिंचनपरिशेरतइतितेभ्यएतंभागमु नो३
कल्पयदेतंमारुतꣳसक्तुकपालंपुरोडाशꣳसुएषुमारुतꣳसक्तु
पालंस्रुसक्तुकपालोभवतिसक्तुसक्तहिमारुतोगणस्तस्मान्मा
रुतꣳसक्तुकपालंपुरोडाशोभवति॥१३॥तंवैस्रुतवोभ्यइतिऊर्यो
तास्वयंहितएतंभागमुऊर्वतोतोस्रुतवोभ्योयाइज्ञानुवाक्येनू

विंदंतिसऽखलुमाकृतएवुस्यात्सवाएषप्रजात्यएवाहिऽसायेक्रिय
तेतुस्मान्माकृत॥१४॥अथातःपयुस्यैवःपुयस्योवैप्रजाःसंभवंति
पुयस्ःसंभृतास्तद्धुतएवसंभृतायुतःसंभवंतितुदेवाभ्यएतुक्ष
रोतितद्धाःपुवैर्हविर्भिःप्रजाःसृजतेतापतुस्मात्पुयसातुस्यै
पयुस्यायेसंभवंति॥१५॥तस्यीमिथुनमस्तायोषापयुस्या ७८
दितोद्यौर्जिनंतस्मान्मिथुनाद्विश्वमसीमितमनुप्राजायतऽतद्धु
दैतुस्मान्मिथुनाद्विश्वमसीमितमनुप्राजायततुस्माद्वैश्वदेवीभव

ति॥१६॥सूयद्धावाएषिवाएकैकपात्ःपुरोडाशोभवतिएतै
र्वैहविर्भिःप्रजापतिःप्रजाःसृष्ट्वाताद्यावाएथिवीभ्योपुर्यस्कृ
ताइमाद्यावाएथिवीभ्योपुरिगृहीतास्तद्योएवैपुरएतद्धुएतैर्हवि
र्भिःप्रजाःसृजतेताद्यावाएथिवीभ्योपुरिगृह्णातितुस्माद्यावाएथि
व्यएककपात्ःपुरोडाशोभवति॥१७॥अथातआवृदेवानोपहिर
स्कृतरवेदिंबृस्पतिमसंसर्वमसद्वैश्वदेवमसद्विश्वेभ्यबर्हिःसं
नद्धंभवतितन्युनरेकुर्धेतद्धिप्रजननस्यरूपंप्रजननंहिदं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

प्रजायते प्रजाजज्ञि तथोएवैतुस्माग्निमेवजायमानमनु

७९९० पितामातायर्ज्जायतेतृतीयंतुस्माच्चेक्षस्तनुरेकक्षुअस्वनुपस्तु
नद्धा भवंतितुप्रस्तरंगृह्णातिप्रजननमुहीदंप्रजननमुहिप्रस्वस्तु
स्मात्प्रस्तःप्रस्तरंगृह्णाति॥१८॥आसाद्यहवीꣳष्यग्निंमंथतिअग्र
निꣳहवैजायमानमनु प्रजाजायतेतस्मादासाद्य
हवीꣳष्यग्निंमंथति॥१९॥नवप्रयाजंभवतिनवानुयाजंद ७९९१
शाक्षराविराडन्नंविराडन्नादएवान्नमवरुंधेतानुभयतोन्नाद्यंविनुजंकरोतिप्रजन
नायैतुस्माद्वाउभयतोन्नान्नजननात्प्रजापतिःप्रजाःस

सृजतेइन्द्रोर्ध्वाइतश्चावावीस्तथोएवैषतुस्मादुभयतएवमूनात्प्रजा
नानात्प्रजाःसृजतइतश्चोर्ध्वाइतश्चावावीस्तस्मान्नवप्रजायाजंभवति
नवानुयाजं॥२०॥त्रीणिसमिष्टयजूꣳषिभवंतिप्राणायइवहीदꣳहवि
र्यज्ञाद्यच्चनुवज्याजंनुवानुयाजमुपोत्थायैकंनवुस्माद्धविर्यज्ञोहि
तुस्पजघमजोगौर्दक्षिणा॥२१॥एतेनवैप्रजापतिःयज्ञेनप्राप्यायीप्र
जापतेःप्रजातिर्याश्चीरेतुकल्पेतांहवैप्रजातिंप्रजायतएताःश्रि
यंगछतियएवंविद्वान्नेतेनयज्ञेनयजतेतस्माद्वाएतेनयजेतास्रा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ब्राह्मणं॥२॥वैश्वदेवेनवै प्रजापतिः प्रजाः सस्रजे ताऽअस्य प्रजाः स्रष्टा वरुणंयुवांजक्रुर्वरुणोहवाऽएषयेयवस्तद्यन्नेववरुणस्ययुवा दंस्तस्माद्वरुणप्रघासा नाम॥३॥ताद्वरुणोऽग्राहीताः पुरि दीर्णाऽअनत्पस्याणस्यशिथिरेचनिषेदुस्याणोदानौहै वास्पोनाम्यवकमऽरुधान्याः सर्वादेवताऽअयक्ष्मकमस्तुयोहैवास्प ८० हेतोः प्रजानपुराबभूवुः॥ताऽएतेनहविषाप्रजापतिरभिषज्य न्॥तद्यान्नैवास्यप्रजाजाताऽआसन्नास्याजाताःस्ताऽउभयीर्वरुण

पाशान्मुञ्चताऽअस्यानमीवाऽअकिल्बिषाः प्रजाः प्रजायँत॥ ३॥अथयुदेषुएतेष्वऽउर्ध्वमासियजतेतन्नाहवैवतस्यतथाप्रजा द्यरुणोगृह्णातीतिदेवाऽअब्रुवन्नितित्वैवैषुएतुकरोतियाऽस्यैवा स्यप्रजाजाताया स्याजाताःस्ताऽउनयीर्वरुणयापाशान्मुञ्चतिताऽअस्याऽ स्यानमीवाऽअकिल्बिषाः प्रजाःप्रजायँतेतुस्माद्याऽएषुएतेष्वऽउर्ध्वमासि यजतेऽ॥तदैवेद्वेदीद्वावग्नीनुवतःस्तद्यदेवेद्वेदीद्वावग्नीनुवतस्तदु नयुतऽएवैतद्वरुणपाशान्प्रजाःमुञ्चतीतुस्योक्षंइतस्यावाचीस्तु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्माद्वेदीध्रुवयैनमवत॥५॥सउत्तरस्यामेवद्वेदाउत्तरवेदिमुपकिरु
तिनदक्षिणस्यांदक्षवेद्वुरुणोविश्वेमरुतःकाम्यमेवैतुद्विराजुत्तरेक
पेतितुस्मादुपर्य्यासीनेकाम्यमधुरुस्मादिमाःप्रजाउपासतेतुस्माद्दु
त्तरस्यामेवद्वेदाउत्तरवेदिमुपकिरुतिनदुक्षिणास्यां॥६॥अथैतान्ये
वयुपहवीछंषिभवंत्येतद्वैदेविभिःप्रजाःप्रयतिःप्रजायसृजतेतुरुभ ८११
युतोद्वरुणपाशात्प्रजाःप्रमुचदितुस्योर्ध्वइतस्यावाचीसुस्माद्वए
तानिपुपहवीछंषिभवंतिप्रजापतेर्वाएषाश्रीरन्नादंयत्पुरोडाशो

भवतिप्राणोदानोवाइंद्राग्नीतद्यथापुंसेचकुषेपुंसेकुर्यादेवंत
त्तयोर्हैवास्यहेतोःप्रजानयुराबभ्रुवुस्तुस्माणोदानाभ्यामेवैतत्प्रजा
मिषज्यतिप्राणोदानोप्रजास्रुदक्षतितुस्मादैंद्राग्नोद्वादशकपालःपुरो
डाशोभवतिप्राणानुनयुवपयुस्पेभवतःपुयसोवैप्रजाःसंभवंतिपुय
सःसंभवतास्तद्यतएवसंभवतायुतःसंभवंतिततएवैतदुभयुतोद्व
रुणपाशात्प्रजाःप्रमुंचतीतुस्योर्ध्वइतस्यावाचीसुस्मादुभयुत्रप
शुस्थेभवतोएषोद्वारुणुत्रोभवति॥वुरुणोहवैरैंद्रस्यप्रगृह्य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

गृह्णात्वत्यनुब्रूहिवरुणपाशान्मुञ्चेति मारुतीदक्षिणाजामिता
येचैवमारुतीनवतिर्जामिरेकर्षभोघृतेवारुणोस्माता सुतोहवा
अस्यदक्षिणतोमरुतःप्रजाअजिघाꣳसंस्तुवैतेनभागेनाशमयत्तु
स्मान्मारुतीदक्षिणा॥१०॥तुयोरुभुयोरेवकरीराएषुवपतिवंवै
प्रजापतिःप्रजाभ्यःकरीरैरुरुकृतकुम्बेवैषएतुप्रजाभ्यःऊरुते॥
॥११॥तुयोरुभुयोरेवशमीयत्वौशान्मुवपतिशंवैप्रजापतिःप्र
जाभ्यःशमीपलाशैरुरुकृतकुम्बेवैषएतुप्रजाभ्यःऊरुते॥१२॥

शो

ग्रुथकायएककपालःपुरोडाशोनवतिरेकंवैप्रजापतिःप्रजाभ्यःसा
येनैककपालेनपुरोडाशेनाकुरुतकुम्बेवैषएतत्प्रजाभ्योऽकायेनै
ककपालेनपुरोडाशेनकुरुतेतस्माकायएककपालःपुरोडाशोभव
ति॥१३॥ग्रुथद्वैएहैधुःसन्वाहार्यपचनेऽधिनिवपयुवान्वाताव
नीषुदिवोपतुप्यतेषंकरीनपाद्मणिऊर्धंतियावंतोगृह्याःस्मस्ता
वंतोकेनातिरिक्तानि॥१४॥तन्नापिमेषुंवमेषीवऊर्धंतितयोर्मे
षुवमेष्यावयधुनेऽकीस्तुणीविंदेत्ताःप्रणिस्यनिस्त्वेषयेधुक

Indira Gandhi National Centre for the Arts

८३५० अग्नेऽङ्गीर्नुविंदेदेषोऽग्नयिकुशोर्णाऽएवस्काः॥१५॥तद्यन्मेषश्चमेषी
वनुवतः॥एषवैऽत्यङ्गेवुरुणस्यपशुर्यन्मेषस्तत्स्वयैवैद्यरुणपा
शान्मुञ्चतियवतोयुवान्हिचरुषीर्वरुणोगृह्णात्येनंपुनो
भवतोमियुनादेवैतद्वरुणपाशान्मुञ्चतिः॥१६॥सऽउ
त्तरस्यामेवपयस्यायांमेषीमवदधातिदक्षिणस्यांमेषमेवनि ८३
वहिमिथुनंचैतमुत्तरतोहिस्त्रीपुमाऽसमुपशेते॥१७॥सस्वर्गो
एवैवहवीः॥ष्यध्युहाऽउत्तरस्यांग्रेदावासादयत्यथैतामेवपयस्यां

ऽतिष्ठन्तादक्षिणस्यांग्रेदावासादयति॥१८॥श्रोसाग्रहवीऽष्यग्निं
मंथति॥अग्निंमथित्वानुवृत्याग्निंजुहोत्याध्वर्युरेवाहाग्नेयस
मिध्यमानायानुजुहोतिताऽउभावेवैवेभ्यावाग्याधत्तऽउनौसमि
धैपुरिशिष्टऽउनौवृद्धीवाधारावाधारयतोयाध्वर्युरेवाहाग्नि
मन्वीक्षमृत्युसंमृष्टमेवनुवतिसंप्रेषितं॥१९॥श्रयंत्रतिष्ठा
मात्रतिपरेतिःसपुन्नीमुदानेष्यन्रक्षतिकेनवेरसीतिवरुणं
वाऽएतत्स्त्रीकरोतियुदंन्युस्यसुतंन्युनवुरत्युथोनेन्मेंतःशत्या

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ऽवदति तस्मात्पृच्छति निरुक्तेवा पुनःकुनीयो भवति सत्यऽहि नुवति
तस्माद्वेवृच्छति सायन्नु प्रतिजानीतुज्ञातिभ्योऽस्मेतद्धितऽस्या
त्मा ॥२०॥ तौब्रूवयति प्रघासिनोहवामहे मरुतश्चरिशादसः करे
नुणसञ्जोषसइति युधापुरोनुवाक्येवुमुषेतुरेवैनानेतुस्पःपात्रे
भ्योहरयति ॥२१॥ तानिवैप्रतिपुरुषंयावंतोगृह्यास्युस्तावंत्य
केनातिरिक्तानिभवंतितत्प्रतिरुक्तमेवैतदेकैकेनयाऽअस्यप्र
जाताःस्तावरुणपाशात्मुंचत्येकेनातिरिक्तानिभवंतितद्याए

वास्यप्रजाःसुजाताःस्तावरुणपाशात्मुंचतितस्मादेकेनातिरि
क्तानिभवंति ॥२२॥ पात्राणिभवंतिपात्रेषुस्युशानमस्यतेयवमू
यानिभवंतियावान्हिजक्षुधीवरुणोगृह्यास्तूर्ष्वएवैनंहोतिस्तूर्ष्व
एवास्युशानंक्रियतेपुनीऽहोतिमिथुनादेवैतुवरुणपाशात्सजाःप्र
मुंचति ॥२३॥ पुरुषस्यात्मनुरुहतिभ्योऽहोति ॥ऋतुदोवैछिद्रो
छिद्रोवैमरुतोयच्चवैप्रजापतेःप्रजावरुणगृहीताःपुरिदीर्णाश्रुत
त्यश्रोणत्यश्चशिशिरेवनिषेदुस्तद्रास्नामरुतापाभानीछि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

नेथिरेतुथो एवैतुस्पत्रजानांमरुतःपाप्मानंद्विमथ्नतेतुस्मान्नुराय
ज्ञात्मरुद्भुतिभ्योजुहोतिः॥२४॥सावैदक्षिणेनोजुहोतिः॥यज्ञामेय
दुरप्एडुतियामेवास्यरुपेवैनःकियुतेयुस्मायींयुर्दिंडियडुतियु
स्मायामितियुन्मानुषडुतितुदाद्युर्दिंडियडुतियुद्देवत्रेतित ३८
दुहयदेनश्चलमावयुमिदंतदवयाजामहेस्वाहुतियकिंचद्व ८५
यमेनश्चलमेदुद्वयेतुस्मासुर्वस्मात्मुक्यामहइत्येवैतुदाद॥
२५॥शुपैंडीमरुत्वतीजपति।युत्रवैप्रजायतेःप्रजानीमरुतः

पाप्मानंद्विमेथिरेतुद्देशोवदकइमेहमेप्रजानद्विमथीरन्निति
॥२६॥सुएतामैंडीमरुत्वतीमजपति।ज्ञत्रैवाऽइंडोद्विशोमरुतःच
त्रंवैद्विशोनिषेद्धानिषिद्धाश्चस्मन्तितुस्मादैंडी॥२७॥मोषुणः
इंद्रात्रएस्मदेवैरुस्तिहिमातेमुस्मिन्नवयाःमहस्विद्युस्मीदुषो
यव्याहविक्षतोमरुतोर्वदतेगीरितिः॥२८॥शुपैनीद्वास्वयति॥
शुकन्नुर्मकर्मनुतइत्यकन्हिकुर्मकर्मनुतःसद्वद्वास्वामयोमु
वितिसद्दहिद्धास्वाकंदेवेभ्यःकुर्मन्नत्वेतिदेवेभ्योहिकुर्मन्नत्वुस्ती

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

६७६ए० प्रेतस्वानुवदुत्पुनतोस्योणियासहनुवतितुस्मादाहस्वानुवऽइ
त्युस्त्रियेतुतिजघनार्धीवाऽएषुयज्ञस्यपत्नीतामेतत्प्राचीयज्ञंप्रासीष
दऽहतांऽग्नुस्तंगदाःप्रतिष्ठातुहरेधेवेनामेतुप्रतिष्ठायांप्रतिष्ठा
पयतिःरणीःप्रतिपराणीयोदैतिप्रतिप्रस्थाताःसंभजंत्यग्निष्ठ्सी
मष्टेग्नोताऽनुभावेवोत्तरावाघारावाघारयतोपाध्वर्युरेवाश्रावयहो ८६
तारंप्रवणीतेप्रवतोहोतोत्तरस्पेधेदर्हीदृषदनुपविशतुपक्रिय
पुसोतितानुभावेवप्रसूतोस्रुवआदायादैतिक्रामतोतिक्रम्याश्रा

॥ वुवत्रराजपस्यःस्यावदायातिक्रामतोतिक्रम्याश्रावाध्वर्युरेवाहसोमंयजेतिनाश्रा
वाध्वर्युरेवाहसमिधेयजेतियजयजेतिवउर्ग्वउर्गेत्रमाजेससमाऽनुभावे २
नुयमानोनवुनिःत्रयाजैश्चतरतः॥३०॥श्रुपाध्वर्युरेवाहाग्नये
नुब्रूहीतिःआग्नेयमाज्यभागंतानुभावेवुवत्रराजपस्यावदायातिक्रा
मतोतिक्रम्याश्रावाध्वर्युरेवाहाग्निंयजेतितानुभावेववुषकृतेऽऊ
हुतः॥३१॥श्रुपाध्वर्युरेवाहसोमायानुब्रूहीतिःसौम्यमाज्यभागं
तानुभावेवेवुषकृतेऽऊहुतः॥३२॥तद्यत्किंचवावाकर्नुवीःअध्वर्युरे
१ क वतत्कंरोतिनुप्रतिप्रस्थाताद्यदध्वर्युरेवाश्रावयतीहैवयुत्रव

Indira Gandhi National Centre for the Arts

षङ्किरते॥३३॥कृतानुकरएवुप्रतिस्प्रतिस्ठाताक्षेत्रंवैवुरुणोद्वि
शोमरुतस्तुक्षेत्राय्यैतद्विशंकृतानुकरामुनुवर्त्मानंकरोतिप्रस्थ्या
मिनीरहक्षेत्रायद्विशंकुर्याद्यदुपप्रतिप्रस्थाताश्रावुयेत्तुस्मात्तुप्र
तिप्रस्थाताश्रावयति॥३४॥पाणावेवुप्रतिप्रस्थाताक्रुचौहुत्वो
पास्तेथाध्वर्युरेवैतेर्हविर्भिःप्रचरत्याग्नेयेनाष्टाकपालेनपुरोडाशो ८७
नसौम्येनचरुणासाविंद्रेणैकादशकपालेनवाष्टाकपालेनवापुरो
डाशेनसारस्वतेनचरुणापौष्णेनचरुणैंद्राग्नेनैकादशकपालेनपु

रोडाशेन॥३५॥श्रुष्टेतुभ्यंपयस्याभ्योप्रचरिष्यंतोद्विपुरीहरतः॥
स्योमेषोभवतिमारुत्यांतुद्वारुण्यामुवदधातियामेषीभवतिद्वा
रुण्यांतुमारुत्यामुवदधातितद्यदेवंद्विपरिहरतःक्षेत्रंवैवुरुणो
धीर्यपुमान्वीर्यमेवैतत्क्षेत्रेधत्तोवीर्यावैस्त्रीद्विशोमरुतस्तुदवी
र्यमेवैतद्विशंकृतस्तुस्मादेवंद्विपुरिहरत॥३६॥आश्वाध
र्युरेवाहवुरुणायानुब्रूहीतिसऽनुपस्तृणीताश्राव्यमुधास्पे
द्वारुत्यैपयुस्यायैद्विरुवद्यतिस्रोन्यतरेणावदानेनसहमेषम्

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वदधस्पथोपुरिष्टाद्घृतस्याभिघारयतिप्रत्पनक्त्यवदानेश्रुतिका मतोतिङ्
म्याश्याव्याहवनीयंयजेतिध्रुवङ्घृतेङ्जुहोति॥३॥सव्येपाणावध्वर्युः॥
स्रुवेणोलूखलादक्षिणेनप्रतिप्रस्थातुर्बर्सोचारुत्याहमरुद्भ्योनुब्रूहि
स्रुवस्त्वणीतश्चाज्यंप्रतिप्रस्थातथास्येमारुत्येपयुस्यायैहिरुवध्व
तिसोन्यतरेणावदानेनसहुमेषीमुवदधस्पथोपुरिष्टाद्घृतस्या ८८॥
भिघारयतिप्रत्पनक्त्यवदानेश्रुतिकामतोयाध्वर्युरेवाग्न्याव्याह
मरुतोयजेतिध्रुवङ्घृतेङ्जुहोति॥३॥अथाध्वर्युरेवकायेन॥

एककपालेनपुरोडाशेनप्रचरतिकायेनैककपालेनपुरोडाशेन
प्रचर्याध्वर्युरेवाग्न्याधेयस्विष्टकृतेनुब्रूहीतिसप्तदशेषामेवहविष्क
मध्वर्युःसन्नुसन्नदुंघस्पथेतुस्यापवृपयुस्यायैप्रतिप्रस्थातास्य
कदुवध्वस्पथोपुरिष्टाद्घृतस्याभिघारयतस्त्रीउत्तानावेवश्रुतिका
मतोतिकाम्याश्याव्याध्वर्युरेवाग्निष्टकृतंयजेतितावुउत्ता
नावेवध्रुवङ्घृतेङ्जुहुतः॥३॥अथाध्वर्युरेवशुन्नाशित्रमुवधत्तिदुडु
ंसमवदायप्रतिप्रस्थात्रेतिप्रब्रूहीतेतत्रापिप्रतिप्रस्थातामा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

क्तेपयस्यायै हिरण्मुवघत्पयोपरिषद्विराजस्याभिघारयत्कपङ्क्
यमार्जयंते॥४०॥अध्वर्युरेवाध्वर्यवेस्रुक्स्रुवौसंमृशतीतिसुक्कोरेवाध्वर्युःपृषदाज्यंविलापयतेयद्यु
प्रतिप्रस्थाताःपृषदाज्यंभवतितस्मृदेवमनुष्यानयतउतोतुवैपृषदा
दाज्यंनवतिसयदेवोपभृत्याज्यंतस्मृदेवमनुष्यानयतेतानुभावेवा
तिकामतोतिकुम्याश्वाध्वर्युरेवाहदेवान्यजेतियजयजेति
वषट्कृतेतुयाजेसमानयतामौनवतिरनुयाजैश्चरतस्तद्यन्नव

अयाजंनुवतिनुवानुयाजंतुसमयुतएवैतुहरणापास्यजानुकु
वतीतुस्वाध्वर्युरुतस्यावावीस्तुस्मान्तवप्रयाजंनवतिनुवानुया
जं॥४१॥तानुभावेवुसादयित्वास्रुक्वोव्यहताःस्रुचोऽवद्यपरि
धीसमूह्यपरिधिमभिपुद्यास्याध्वर्युरेवाहेषितादेव्याहोता
रोमदवोचायप्रेषितोमानुषःस्रुक्वाकायतिस्रुक्वाकंहोताप्र
तिपुद्यतेथैतानुभावेवुप्रस्तरोसमूह्यंपतनुभावनुप्रहरतनुभो
तूष्णीश्रपयत्योपासातेयदाहोतास्रुक्वाकमाह॥४२॥अथा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

न्नीदाहानुग्रहरेतिताउभावेवानुग्रहरतउभाबालानानुपस्प
शेते॥४३॥ग्रुपाहसंवदन्तेतिग्रुगानन्नीदुगक्षावुवयंग्रोषङ्क
गादेयाहोहत्यास्वस्तिर्मानुषेभ्यःशंयोर्ह्वीत्यधर्युरेवैतदाहता
उभावेवपरिधीनन्नुग्रहरतउभौस्रुवासंजगुह्यस्फ्येसादयत
॥४४॥ग्रुपाधर्युरेवप्रतिपरेत्यपुनीःसंयाज्यमुपास्तएवं ५०
प्रतिप्रस्थातापुनीःसंयाज्योहत्याधर्युः॥४५॥त्रीणिसमि
ष्टयजूंषिहोतिहस्त्रीमेवप्रतिप्रस्थातास्रुचंग्रुगृह्ण

तितद्येवैहदेवनयुज्ञमानभयोर्वासस्यपरिहितेस्यातांतेएवाचापिस्या
तामुपास्येवारुणैपयुस्यायैर्हमकर्षमिश्रमादायावभृथंयंतिद्व
रुणंवाएतंनिर्द्वरुणताधेतुत्रनस्यामगीयतेनत्रत्रस्यान्नाकिंव
नुक्रियतेत्रस्त्रीमेवैतत्प्रभवेत्योपमारभतिं॥४६॥ग्रुवन्त्यनैवं
पुणानिवेरुरसिनिवुंपुंणा॥ग्रुवदेवैर्दुग्रुतमेनोयासियन्नव
मुर्त्यैमृत्यंग्रुतंपुरुरावोदेवरिषुस्याहीतिकामंहैतेयस्मैकामु
येततस्मैदद्यान्नहिदीक्षितवसनेनवतःसयथाहिस्त्रवोनि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

र्नुद्यु तेवऽसुर्वस्मात्पाक्षुनोनिर्मुच्यते॥४७॥ग्रुधकेशश्मश्रूत्वा॥
समारोह्याग्नीऽदवस्युयेवुस्येतुनयुजतेनयँहितुदवकुल्यैतयु
त्तरवेदुवग्निहोत्रेजुहुयान्नस्मादुदवस्पतिग्रहान्त्वानिर्मुष्याग्नी
पौर्णमास्यांनयजतऽसन्नयज्ञइववाएषयज्ञाऽउर्मास्यान्पथेषु
क्रूग्राग्रुतिष्ठितोयज्ञोयत्पौर्णमास्यांतुकुर्यान्नेवेतुयज्ञेनीतताःग्रुति ५१११
तिष्ठतेतुस्मादुदवस्पति॥४८॥ब्राह्मणं॥घरुणप्रधासैर्वैप्रजा
पतिःप्रजाग्रुघरुपीएशात्मानंचान्वऽस्यानमीवाऽऊर्क्षिल्विषा॥

प्रजाःग्रुजायंतायेतेनाकनेधेरेतेर्द्यौदेवाबद्दुमन्यंनेतैर्वैवाप्रजा
यंतुयेयुमेषांद्विजितिस्तीतुथोएवैषुऽएतेःपाप्मानंहिषुंतंन्नाद
व्यऽहंतितुथोएवद्विजयतेतुस्माद्वाऽएषुऽएतेश्चतुर्थेमासियज
तेसर्वेद्यद्दुमन्यवीनाहुयजते॥१२॥सएर्द्वैद्यु॥॥अग्नयेनीकव
तेष्णुकपालंपुरोडाशंनिर्वपत्यग्निंहवैदेवाऽअनीकंन्नत्योपद्यु
र्वैद्यु॥हनिष्यंतःसतेजोग्निर्न्नीयथतंतुथोएवैषुऽएतुपाप्मानंहि
षुंतंन्नाद्रव्यऽहनिष्यन्नग्निमेवानीकंन्नत्वोपैपद्येतिसतेजोग्निर्न्नु

अपते तुस्मादग्नयोनीकवते॥३॥अथमरुद्भ्यः सांतपनेभ्यः॥
मध्यंदिनेवरुणोनिर्घृतिमरुतोहवुःसांतपनामध्यंदिनेह्नऽसंते
पुःसस्तोनन्नेवज्ञाएन्युरिदीर्णःशिष्येतुथोऽएवैतुस्पाप्मा
नंद्विषुंतंभ्रातृव्यंमरुतःसांतपनाःसंतपंतितुस्मान्मरुद्भ्यःसां
तपनेभ्यः॥३॥अथमरुद्भ्योगृहमेधिभ्यःशुक्रयाह्नस्नानपा ५२
त्यपवित्रवतिसंदोह्यतंवरुऽअपयतिवरुरुग्वस्यवसयुवृक
वतंहुनाबुर्पतितन्मेधेदेवादधिरेजातूर्ह्नऽहनिष्पंतस्तु

थोएवैषुऽएतुत्पाप्मानंद्विषुंतंभ्रातृव्यऽहनिष्पन्मेधेधत्तेतदु
रोदनोभुवतिमेधंवैपुयोमेधस्तंहुनास्तुहुनुयंमेधमातुधं
त्तेतुस्माद्धिरोदनोंनुवति॥४॥तुस्माद्धुतंसेवुस्तीर्णंहुदिर्नव
तियुमरुद्भ्यःसांतपनेभ्यस्तुस्मैवुस्तीर्णंयोह्येदोपरिधीञ्च
शुकलांश्चोपनिदधातितुपासंदोह्यवरुरुऽअपयतिश्चपयि
त्वाभिघार्योद्वासयति॥५॥अथहुमिशीतेवापुयोवानिऐं
निजतिःतुयोरेनंमेधेसरंतितुयोमेधसर्पिरासेचनेन

Indira Gandhi National Centre for the Arts

आग्नेयमाज्यभागꣳसदक्षिणꣳसौदनुस्यसर्पिरासेचनाच्चतुरुज्जस्यावदायातिक्रामत्यतिक्रुम्याज्याव्याहसौमंयज्ञंतिनुष्टुभं
त्वास्पिरासिंचतिस्रुवंचस्रुवंचसंमार्ष्टयेताऽदनावादायो
दैतिस्रुवंचस्रुवंवादायोदैतिसइमामेवस्त्रीर्ण्ह्यदिमांस्तृ
णप्परिधीन्परिधयआवतःशकलाकामयतेतावतोस्मादध्व
र्यूयेताऽदनावासादयतिस्रुवंचस्रुवंवासादयत्यप्रतिश
तिहोतारोऽदनेस्रुवंचस्रुवंवादानआहाद्याग्नेयम् ५ए
ज्यभागꣳसजुन्नरस्यौदनुस्यसर्पिरासेचनाच्चतुरुज्जस्यावदायतिक्रामत्यतिक्रुम्याज्याव्याहसौमंयज्ञंतिनुष्टुभं

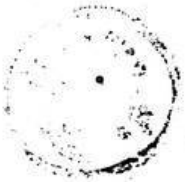

याज्याव्याहसौमंयज्ञंतिनुष्टुभंकृतेजुहोति॥७॥अथाहसौमायानुब्रूहीतिसौम्यमा
जभागꣳसजुन्नरस्यौदनुस्यसर्पिरासेचनाच्चतुरुज्जस्यावदायाति
क्रामत्यतिक्रुम्याज्याव्याहसौमंयज्ञंतिनुष्टुभंकृतेजुहोति॥८॥अथाह
मरुत्वोगृहमेधिन्योनुब्रूहीतिदैसदक्षिणꣳसौदनुस्यसर्पिरासेच
नाज्जुतस्रुजमुपस्तृणीतेतुस्फिरवद्यत्युपरिष्टाद्धोमस्याभिघार
यत्यतिक्रामत्यतिक्रुम्याज्याव्याहमरुत्वोगृहमेधिनोयज्ञंतिनुष्टुभंकृते
जुहोति॥९॥अथाहानुयेस्विष्टकृतेनुब्रूहीतिसजुन्नरस्यौदनु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्यसर्पिरास्येवनात्तआज्यमुपस्तृणीतेतस्यद्विरुद्यत्योपविष्टा
द्राज्यस्याभिघारयत्यतिकृत्याआवाहानिःस्विष्टकृतयजेतिवष
ट्कृतेजुहोत्यथेडामेवाद्यतिनआशित्रमुपहूयमायंर्जीतऽएतन्त्येक
मुयनं॥१०॥अथेदंद्वितीयंःसेवुस्तीर्णंविदर्नवतियामकुर्धःसो
तपनेन्यस्तस्यामेवस्तीर्णायां ——— द्वेदोयरिधीश्चशकलोपो ७५
निदधतितथासंदोश्चवकुःश्रयतितदेवश्रुतिवेशमाज्यमधि
श्रयतित्रयित्वाभिघार्यैकास्यानक्रिस्थाल्यामाज्यमुद्वासयति

स्रुवंवस्रुचंवसंमार्ष्टियेतःसोषमेवुचस्रुमादायोदेतिस्थाल्यामाज्यमा
दायोदेतिस्रुवंवस्रुचंवादायोदेतिसुइमामेवुस्तीर्णांविदिमधिमृश्य
परिधीन्परिधिश्रयावतःशुकलाकामयतेतावतोभ्यादधत्यथेतःसो
स्रमेवुचस्रुमासादयतिस्थाल्यामाज्यमासादयतिस्रुवंवस्रुचंवासाद
यत्युपविशतिहोताहोरषुदनेस्रुवंवस्रुचंवादत्तआह॥११॥अग्न
येनुब्रूहीतिआग्नेयमाज्यभागःसुस्थाल्यैचतुगृह्यस्यावदायातिकृ
मत्यतिकृम्याआवाहाग्निंयजेतिद्विषद्भूतेजुहोति॥१२॥अथाहसोमा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

यानुब्रूहीति सोम्यमाज्यभागः सुस्थात्योंवूवत्राज्यस्यावदायातिक्रामत्य
तिक्रम्याश्रावयाहसोमंयजेतिद्विषड्डतेजुहोति॥१३॥अथाहमरुद्भ्योग्य
हमेधिनोनुब्रूहीति॥सनुपस्तृणीताज्यमुपास्यचरोर्धीरवद्यत्यो
पुरिष्टाद्राज्यस्याभिघारयतिस्रुत्पनक्त्यवदानेश्रुतिक्रामत्यतिक्रम्याश्रा श्रु ४
व्याहमरुतोगृहमेधिनोयजेतिद्विषड्डतेजुहोति॥१४॥अथाग्नयेस्विष्टकृते १५५
नुब्रूहीति॥सऽनुपस्तृणीताज्यमुपास्यचरोःसन्नवद्यत्यो
पुरिष्टाद्विराज्यस्याभिघारयतिनस्रुत्पनक्त्यवदानमतिक्राम

तिक्रम्याश्रावयाहाग्नयेस्विष्टकृतंयजेतिद्विषड्डतेजुहोति॥१५॥
अथैडामुपावहयतिनुप्राशित्रमुपहूयप्राश्नंतियुवंतोगुह्याहविरु
च्छिष्टशाःस्थस्तुवंतःप्राश्नीयुरथोअयुयुजःप्राश्नीयुरथो
अप्यन्येब्राह्मणाःप्राश्नीयुर्यदिबहुरोदनःस्यादुपैतामुनिरशि
तांकंतीमधिक्षुयन्तिदधतिसर्णदध्नोयमानुभिर्घ्रंसीसमुप्रोर्जैति
तदुपशवोमेधमात्मंदधतेयवाग्वैताःशुचिमग्निहोत्रंजुहोतिनि
वांप्राशनंहंतिपितृयज्ञायां॥१६॥अथमाजातुर्हतेवांयतरुपा हुतवा।

Indira Gandhi National Centre for the Arts

कामयेतसोस्याग्रनिरशिताये कंमेदर्शोपहैतिसृणीदर्भिपुरापत
सुरणीसुनरापतात्वस्त्वद्विकीणावहाइषमूर्जेऽशतकृतविति
युपाएतेनुवाकौवमेधैतुयेवेनमेतुस्मेभागायकृयति॥१७॥ब्रु
यर्षनमाक्रयितवेडूयासयदिरूयासद्यषङ्कारइत्फहेकश्रा
हुस्तासिन्द्यषङ्कारेऽहुयादितुपोरूंडमेवैतखेनस्तुयेणकय ८६
तिद्वत्स्पद्धायेतद्वाइंद्रस्यरूपंयद्दषभस्तस्त्वेनुवेनमेतद्रूपे
णकयतिद्वत्स्पद्धंयसयदिरूयाद्यमइंद्रोयज्ञमगंसें

डोमेयज्ञइतिहद्विधाद्युद्युनुरूयाद्वालणुएवदक्षिणतश्रोती
नोब्रूयाज्जुहुधीतिसैवैडीवाकूणाऽसऽहोतादेहिमेदक्षामि
तेतिमेधेहितितेदधेनिहारंवहुरासिमेनिहूरासितेस्वा हारंनि ६
हतिएणाश्रुथमकुल्वःकीडिन्यःसतुकपालंपुरोडाशंनि
र्द्वयतिमरुतोहवैकीडिनोद्यज्ञंहनिष्यंतमिंद्रमागतंतुमनि
तःपुरिचिकीडुर्महूयंतस्तुथोएवैतुपाप्मानंविषुंत्रातृव्य
ंहनिष्यंतमभितःपुरिकीडंतेमहूयंतस्तुस्मान्मरुद्भ्यःकी

ड्रिम्नोद्यौतोमहाहविषएवतद्यामहाहविष्णुर्योतूस्या॥२०॥आस्नणी॥४॥
चतुर्थःप्रपाठकःसमाप्तः॥कण्डिका०११५॥महाहविषाहवैदेवाबृहच्चैज
घ्नुः॥तेनोएवयजयंतयेयमेषीद्विडितिस्तोत्रियोएवैषएतेनपाप्मानं
द्विषंतंभ्रातृव्यंहंतितद्योएवंविद्वाजयतेतस्माद्वाएषएतेनयजते॥१॥
तस्माद्वृषाकपिरंतुतरवेदिंगरूंतिपषदाज्यंमंथंत्सानिंनुवज्रयाजंन ५७
वतिनुवानुयाजंत्रीणिसमिष्टयजूंषिनवंतयेतान्येवपंचहवींषिर्नु
वंति॥२॥सयुदानेयोष्टकपालःपुरोडाशोनवतिअग्निनाहवाएनंते
जसाग्नंस्तेजोग्निर्न्योव्यतस्मादानेयोनवति॥३॥श्रुथयुसोमुख
रूर्नुवतिसोमेनहवाएनंराज्ञाग्नंसोमराजानएवतुस्माःसोमुखरूर्न
वति॥४॥श्रुथयुसाविंशेद्वादशकपालोवाष्टुकपालोवापुरोडाशोन
वतिसवितावैदेवानांप्रसवितुःसवितुःप्रसूताहैवैनमग्नंस्तुस्माःसा
विंशोनवति॥५॥श्रुथयुसारस्वतुःस्वरूर्नुवति॥घोवैसुरस्वतीघोषुहै
वानुमादयुहरंतहीतितुस्माःसारस्वतुःस्वरूर्नवति॥६॥श्रुथयुत्वोल्
स्वरूर्नुवति॥इयंवैएथिवीपुषयुःहैवैनंवधुयंतिषुददातनुयाहैवै

Indira Gandhi National Centre for the Arts

नंप्रति पुनंऽघ्नन्तुस्मात्पौल्स्वरुर्नवति॥७॥अथैंद्राग्नोद्वादशकपाल:पु
रोडाशोभवति॥एतेनहैवैनमघ्नंस्तेनोवाऽग्निरिंद्रियंवीर्यमिंद्रएतान्
मेनमुभाभ्यांवीर्याभ्यामघ्नंऽस्तवाऽग्नि:क्षत्रमिंद्रस्तउमेसऽस्पब्रूस्तव
स्तूंवसयुजौस्तवातुभ्यामेनमुभाभ्यांवीर्याभ्यामघ्नंस्तस्माद्ऐंद्राग्नोद्वाद
शकपाल:पुरोडाशोभवति॥८॥अथमाहेंद्रश्चरुर्नवति।इंद्रोवाएष ८८।
पुराद्वज्रस्पब्धमदधद्वृत्रंहत्वायुधामहाराजोविजिग्यानएवंमहेंद्रो
भवतुस्मान्माहेंद्रश्चरुर्नवतिमहीतमुवैवैनमेतत्खलुकरोतिद्वज्र

स्पब्धमुयतुस्मादेवुमाहेंद्रश्चरुर्नवति॥९॥अथवैश्वकर्मणएकपाल:
पुरोडाशोभवति॥विश्वंवाएतत्कर्मऋतऽसुर्वजितुंदेवानामासीत्साकमे
धेरीजानुनोविजिग्यानानांविश्वंमेवैवैतुस्पेतत्कर्मऋतऽसुर्वजितुंभवति
साकमेधेरीजानुस्पविजिग्यानुस्पतुस्माद्वैश्वकर्मणएकपाल:पुरोडा
शोभवंति॥१०॥एतेनवैदेवा॥यज्ञेनेष्ट्वायंदेवानांप्रजातिंयोश्रीरतू
छन्तुरेताऽइवैप्रजातिंप्रजायतएताऽश्रियंगछतियएवंविद्वानेतेनयजते
नयुजतेतुस्माद्वाएतेनयजेत॥११॥आग्नेयी॥१॥महाहविषाहवि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

देवाश्चेजघ्नुः तेनोएवैवयजयंतेयेयज्ञेषांविदितिस्तान्मथयानेवै
षांतस्मिंस्संयानेघ्नंस्तान्यिरयज्ञेनस्समैरयंतपितुरोवेतुऽआस्तंस्तस्मा
त्पितृयज्ञोनाम॥१॥तद्वसंतोयीस्रोद्यर्षा॥एतेतेयेयजयंतशुद्धेमंत
शिशिरस्तुतेयान्पुनःसमैरयंतः॥२॥अथयदेषंतेनयजतेतंनाद ४
हद्वैवैतुस्पत्पाकंचनघ्नंतीतिदेवाऽअब्रुवन्निति त्वैवैषएतत्करोति
यमुवैवैभ्योदेवाभागमकल्पयंस्तमुवैवैभएषएतन्नागंकरोतियो
नुचैवदेवाःसमैरयंतानुचैवैतदवतिस्वानुचैवैतत्पितृंछ्रयाऽस

लोकमुपोन्नयतियदुवैवास्यचात्मनोचरणेनहन्युतेवामीयुतेवातदु
वैवास्मैतेनपुनरुप्रायतेतस्माद्यएषुएतेनयजते॥३॥सुपिप्पलाःसो
मवद्याःषड्रूपात्पुरोडाशंनिर्वपतिसोमायवापिप्पलमुतेषड्वाऋतुव
ऋतुवःपितुरन्नंस्वस्मादेषड्रूपालोभवति॥४॥अथपितृभ्योबर्हिषद्याः
अन्वाहार्यपचनेधनुःऊर्ध्वंतितूर्ष्णीपिंषंत्पर्वाइत्येवैधनाअपि
शमवंतितद्धनुःपितृभ्योबर्हिषद्याः॥५॥अथपितृभ्योग्निष्वात्तेभ्योनि
धायेदुग्धेसक्तदुपमथितुएकशालाकुयामधोभवतिसक्तदुखेवपुरी

Indira Gandhi National Centre for the Arts

१००ए० वः पितरस्तस्मात्सह्दुपमथितो भवतेतानिहवीꣳषि भवंति॥ द्यात
द्यसोमेनजानाꣳस्तपितरः सोमवंतोयथेदंतेनपक्वंनःकंडूयंति
तेपितरोबर्हिषदोयथेदंतोनान्यतरश्चनयानग्निरेवदहंस्यदयति
तेपितरोग्निष्वात्ताएतउतेयेपितरः॥७॥सजघनेनगार्हपत्यं॥
प्राचीनावीन्त्यादक्षिणासीनएतꣳषडकपालंपुरोडाशंगृह्णाति स १००
तूतएवोपोच्छायोत्तरेणान्वाहार्यएवंदक्षिणातिष्ठन्नवहीतिस
न्नत्कृतीकरोतिसद्दुस्येवपरीनःपितरस्तस्मात्सन्नत्कृतीकरो

ति॥८॥सुदक्षिणेवृषदुपलेउपदधातिदक्षिणोर्गार्हपत्यस्य
षडकपालान्पुरोडाशानुपदधातितद्यदेतंदक्षिणांदिशꣳसर्वंतएषाहिदि
क्षिणांतस्मादेतंदक्षिणांदिशꣳसर्वंते॥९॥ऊर्ध्वपदक्षिणेनान्वा
हार्यपचनोवृत्रःस्वक्तिर्वैदिंकरोत्यवीतरदिशोनुस्वक्तीःकरोति
वृतस्त्वावाश्रवांतरदिशोवांतरदिशोवैपितरस्तस्मादवीतरदि
शोनुस्वक्तीःकरोति॥१०॥तन्मध्येग्निꣳसमादधातिपुरस्ताद्वै
देवाःप्रत्यंचोमनुष्यानस्कृण्वन्तास्तस्मात्तेभ्यःप्राङ्मुखंहोतित

Indira Gandhi National Centre for the Arts

सर्घृतः पितुरो वीतरदिशो वै पितरः सर्घृतइव ही मा अवांतरदि
शस्तस्मिन्नुध्वे नि ऽसमादधाति ॥११॥ सतुतएव प्रोक्तेबयजुई
रतिः स्तंबयजुईत्वा पुत्येवाग्रेपरिगृह्णात्यग्नेत्वेति पूर्वेणपरि
ग्रहेणपरिगृह्यलिखतिहरतियद्वा र्यंनुवतिसतूयेवोत्तरे
३ग्रहेणपरि एपरिगृह्णात्युत्तरेणपरिग्रहेणपरिगृह्यप्रतिमुञ्चाहओ २०१
क्षणीरुत्सादयेत्पात्सादयतीतिप्रोक्षणीरिधर्मबर्हिरुपसादयति
स्रुचःसंमार्ष्ट्यजेनोदेतिसयज्ञोपवीतीकृत्वाज्यानिगृह्णाति ॥१२॥

तदाहुः किरुपस्तृतिगृह्णीयादोस्रुचावुपयाजौनुवतइतितद्ध स्म
वैवस्रुत्वऽनुपस्तृतिगृह्णीयान्नेद्यज्ञस्यधिक्रम्याश्रयानीतितस्मा
दस्रुवैवस्रुत्वानुपस्तृतिगृह्णीयादाज्यानिगृहीत्वास्रुचःप्रत्वी
नावीतीकृत्वा ॥१३॥ प्रोक्षणीरधर्युरादत्तेसुश्रुमेवाग्नेग्नो
क्षतुपद्येहिमुपास्मेबर्हिःप्रयछतितत्पुरस्ताज्जुह्वांसादयति
तस्रोरुपोपरयविस्रुऽस्ययंपित्नुपस्तरंगृह्णातिसस्रुद्रुस्रेवप
रांवःपितुरस्तुस्मानुपस्तरंगृह्णाति ॥१४॥ अथस्रुवंनुहनम

Indira Gandhi National Centre for the Arts

नुविस्रंसः॥ अपस्तविक्षिः परिस्तृणन्त्येति स्रोपस्तविक्षिः प
एक वेदिस्तीर्यावत्यस्तरणाजनंतावत्परिशिनष्ट्यपुनः प्रस्तविक्षिः
पुयेति तद्यत्पुनः प्रस्तविक्षिः पयेति तद्यानेवास्मृत्यान्निनुनन्ववा
४ती गात्रेभ्यएवैतत्पुनरपोदेधीमऽस्वलोकमभितस्मात्पुनः प्रस्तविक्षिः
पयेति॥१५॥ सदक्षिणेवपरिधीन्परिदधाति दक्षिणाप्रस्तरऽस्तृणा १०२
तिनोतईक्षतिबुधतीसऽस्रुचेवपरांचः पितुरस्तस्मान्नोतईक्षति १०२
बुधती॥१६॥ सतूष्णीमासादयतिश्रुष्यस्रोमुपनूतमथध्रुवा

नुधएनोजुषस्वेधमाश्रुष्टंमंधुमास्वाहवीऽविसंमशति॥१७॥
तेसुर्वेएवयज्ञोपवीतिनोस्तवाइच्छाद्यूजमानश्चब्रह्मावपद्यात
शीतःपुरस्तादग्नीत्॥१८॥तेनोपऽस्रुवरंतिातिरइववेपितुरा
स्तिरऽइवैतद्यदुपाऽस्रुतस्मादुपाऽस्रुवरंति॥१९॥पुरिवतेत
वरंतिातिरइववेपितुरस्तिरइवैतद्यत्पुरिवतेतस्मात्पुरिवतेवरं
वति॥२०॥ श्रुष्टेधूमस्यादधदाहाग्नयेसमिध्यमानायानुब्रू
हीति॥सएकामेवहोतासमिधेनीमिरुन्वाहसऽस्रुचेवपुरांचः

स्रुविवेश्युनवइत्युपाग्निमावहेत्युममावहपितृस्तोमवत्स्रावहपितृ ३
पितरस्तुस्मादेकाष्टौहोतासमिधेनीरिरुत्वाह॥२१॥सोत्वाह
उशंतस्त्वानिधीमह्युशंतःसमिधीमहिउशन्नुशतस्रावहपि
तृन्बर्हिषदस्रावहपितृनमिषान्नानावहदेवाँ२॥आस्पर्ँ२॥ऽ
ग्रीवहाग्निष्टौहोत्रायावहस्तोमहविनमावहेत्यावास्रोपविशति
॥२२॥अथाध्वर्यवानहोतारंप्रवृणीतेपितृमज्ञोवाऽन्ययेनेद्धोता १०३
रंपिचुषुदधमीतितस्मान्नहोतारंप्रवृणीतेसीदहोतरित्येवाहो
पविशतिहोतारंहोचषुदनऽउपविश्यप्रसौतिप्रस्तोध्वर्युस्त्वा

वाहयज्ञमुखंकाम्मूत्यतिकुम्पाश्रावाहसमिधेयजेतिसोपबर्हि
षश्चतुरःप्रयाऽआज्यजतिप्रजावैबर्हिर्नेत्प्रजाःपितृषुदधमीति
तस्मादुपबर्हिषश्चतुरःप्रयाजानयजत्यपाज्यनागाम्पांवरंत्याज्यभा
गाम्पांवरित्वा॥२३॥तेसर्वएवप्राचीनावीतिनोभूत्वाएतैर्हविर्भिः
प्रचरिष्यंतइच्छाद्युजमानश्चब्रह्माचपुरस्तात्परीतुपश्चादग्नीन्तु
न्नाश्रावयंतोऽउस्रुचेत्युस्रुचेतिप्रत्याश्रावणेऽस्रुचमनुमंत्रयेष
ङ्कार॥२४॥तदुहोवाचास्रुचि॥आश्रावयेयुरेवप्रत्याश्रावयेयु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ध्वषड्कुर्यन्नैघशꣳस्यविक्षयाऽअयामेति॥२५॥अथाहपितृभ्यः सोमव
स्वानुब्रूहीतिसोमायवापितृमतेसदेपुरोनुवाक्यांवाहेदयावै
देवान्त्स्यादयंतिद्वाभ्यांपितृभ्यꣳसदइत्येवपरीवापितस्तस्मादे पु
रोनुवाक्यांवाह॥२६॥सꣳस्तृणीतस्रुचौ॥अथास्यपुरोडाश
स्यावद्यतिसतेनैवसहुधनानांतेनसहुमंथस्यतसꣳसदवधंदक्षꣳ१०४॥
त्सथोपरिष्टाद्विराजस्यानिघारयतिप्रत्यनक्त्यवदानानिनातिक्रा १०४
मतीतएवोपोछायास्यावाहपितृन्बर्हिषदोयजेतिध्वषड्तेजꣳहो

ति॥२७॥अथाहपितृभ्योबर्हिषदोनुब्रूहीति।सꣳस्तृणीतस्रुचौ
मथासोक्षनानामवद्यतिसतेनैवसहुमंथस्यतेनसहुपुरोडाशस्य
तुसꣳसदवदक्षत्सथोपरिष्टाद्विराजस्यानिघारयतिप्रत्यनक्त्यवदा
नानिनातिक्रामतीतएवोपोछायास्यावाहपितृन्बर्हिषदोयजेतिध्व
षड्तेजꣳहोति॥२८॥अथाहपितृभ्योनिघात्रेभ्योनुब्रूहीति।सꣳस्तृप
स्तृणीतस्रुचौमथास्यमंथस्यावद्यतिसतेनैवसहुपुरोडाशस्यतु
नसहुधनानांतुसꣳसदवदक्षत्सथोपरिष्टाद्विराजस्यानिघारयति

Indira Gandhi National Centre for the Arts

अत्यनक्त्वदानानिनातिक्रामतीत्येवोपोछायास्त्वाहपितृन्निधा
न्यजेतिबर्षभूतेऽजहोति॥२९॥अथाहवनीयेकव्यवाहनायानुब्रूही
तितूष्णीमेतेकव्यवाहनोवैदेवानांकव्यवाहनःपितृणांतस्मादाह
वनीयेकव्यवाहनायानुब्रूहीति॥३०॥सनुपस्तृणीतआज्यभागपूर्वा
पुरोडाशस्यावद्यतिस्तेनैवसहधनानीतेनसहमंथमादधाति स १०५॥
जदवदधात्युपोपरिष्टाद्विराज्यस्याभिघारयन्तिनअत्यनक्त्व
दानानिनातिक्रामतीत्येवोपोछायास्त्वाहाग्निंकव्यवाहनंयजे

तिबर्षभूतेऽजहोति॥३१॥सयुनातिक्रामति।इत्येवोपोछायंजहोति
सजुदुस्येवपरांचःपितरोपयसाजसजसर्वेषांहविषांसमव
द्यतिसजुदुस्येवपरांचःपितरोपयद्यतिषंगमवदानान्यवद्यत्यत
वोवैपितरजजूनेवैतद्यतिषजत्यतेसंदधातितस्माद्यतिषंगमव
दानान्यवद्यति॥३२॥तद्धैकेएवमेवहोत्रेमंथमादधतितऽहोतो
पहूयावैवजिघ्रतितंब्रह्मणेप्रयछतितमग्नीद्वेवजिघ्रत्येतन्मेवो धेहूयछति
तजुषंतिपुरोडाशेवैतरस्ययज्ञस्येडाज्ञाशिरुःसमवद्यंत्येवमेवैत तमग्नी २
तंब्रह्मणेवैवजिघ्रति

१०६१० स्थाधिसमवद्येयुस्तामुपहूयावेवृञ्जतिनत्रान्नीतिजाशितृयीलेवृव्व
यंमन्तामहइतिहस्माहासुरिर्यंस्कुस्वाग्नौजुकृतीति॥३३॥अथ
यतरोदास्यन्नुवतिसुधर्युर्वायजमानोवासउदपात्रमादायपत्न
त्रविक्षिःपरिषिंचन्नुर्यतिसयजमानस्यधितरमवनेजयंत्सावुवनेनि ने ४
क्षेतिपितामहंसावुवनेनिक्षेतित्रपितामहंतधघाशिष्यतेभिषिंचे २०६
देवंतत्र॥३४॥अस्यास्यपुरोजनास्यावदायंसवेपाणेकुरुतेध्म
नानामवदायसवेपाणेकुरुतेमंथस्यावदायसवेपाणेकुरुते३५॥

सयेमामवंतरदिशमनुस्वकिंस्तस्मायजमानस्यपित्रेददास्तसावेतन्नइ
त्युयेमामवांतरदिशमनुस्वकिंस्तस्मायजमानस्यपितामहायददातु
सावेतन्नइत्युयेमामवांतरदिशमनुस्वकिंस्तस्मायजमानस्यप्रपिता
महायददातुसावेतन्नइत्युयेमामवांतरदिशमनुस्वकिंस्तस्मायजमानस्य
मुष्यैत्रपितरोमादयध्वंयथाभागमावृषायध्वमितियथाभागमावृषा
तेत्रेवैतदाहतद्यदेवंपिंडमपोददातितेनोनमिदृनेतस्माद्यज्ञांतां
तरेति॥३६॥तेसुर्वेणकुयज्ञोपवीतिनोभूत्वाउदंचंप्रनिक्रम्याह

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वनीयमुपतिष्ठते देवान्वा एषऽउपावर्त्तते यऽआहिताग्निर्ऋवति योदर्शपूर्ण
मासाभ्यां यजतेयैतत्पित्रयज्ञेनेदवारिष्टस्तुदेवेभ्योनिरुध्यते॥३७॥
ऐंद्रीभ्यामाहवनीयमुपतिष्ठतेऽइंद्रोस्याहवनीयोऽग्नेर्मदंतस्यवप्रि
याऽआधूयतेऽस्तोषतस्वभानवोविप्रानविष्टयामतीयोजाऽइंद्रतेहरी
सुशंहरीवाघयमुघवन्वंदिषीमहीऽइन्द्रेसधमादेषुबंधुरस्तुतोयासि १०७
घशीरऽअनुयोजाऽइंद्रतेहरीइति॥३८॥अथप्रतिपेरुत्यागार्हपत्यमु
पतिष्ठते॥मनोवाकाग्नेहेनाराशंसोनस्तोमेनापिहूणीत्वमग्नेभिः॥

ऽआनयतुमनःपुनःकृत्वेदग्नायजीवसेऽइतोऽकंसुर्यदृशेपुनर्नःपित
रोमनोदत्ताददेयोजनाऽजीवंव्रातंऽसचेमहीतिपित्रयज्ञेनेवैवाएतद्
रक्षांसिघ्नंतेतुदंतेवलुपुनर्जीवानुपिदधतेतुस्माद्दाहजीवंव्रातंऽसचेम
हीति॥३९॥अथयत्रशेदृदातिसपुनःप्राचीनावीतीहृत्वाभिप्रप्र
यजपतुमीमदंतपितरोयथाभागमावृषायिषतेतियथाभागमा
शिषमित्येवैतदाह॥४०॥अथोदपात्रमादायपुनःप्रसव्यंविचिंत्य
शिरिंवम्पुर्येतिसयुजमानस्यपितृमवनयत्यसावुवैनेनिरक्षस्

Indira Gandhi National
Centre for the Arts.

२०८ए० सावुवनेनिस्वेतिपितामहमुसावुवनेऽस्वेतिपितामहमस्सावुवनेनिस्वे
तिप्रपितामहंतद्यथाऽऽङ्कुषेनिषिंचेदेवंतत्पुनःप्रसलविचिःप
रिषिंचन्त्ययेतिप्रसलविनइदंकर्मानुसंतिष्ठतइतिस्मात्पुनः
प्रसलविचिःपरिषिंचन्त्ययेति॥४१॥अथनीविमुद्धस्यनमस्करो
तिपितृदेवत्यावेनीविस्तुस्मान्नीविमुद्धस्यनमस्करोतियज्ञोवैनमो २०८॥
यज्ञियानेवैनानेतत्करोतिषड्धस्यनमस्करोतिषड्वाऋतवस्तुवापि
तुरस्तुहतुष्वेवैतद्यज्ञंप्रतिष्ठापयतितस्मात्षड्धस्यनमस्करोति

गृह्यान्नःपितरोदत्तेतिगृह्याणांहपितरईशतएषोएतुस्याशीःकर्त्रेण
॥४२॥तिसर्वएवयज्ञोपवीतिनोभ्वत्वाग्रेनुयाज्याभ्यांप्रवरिष्यंतइ
ध्माबर्हिर्जमानश्चब्रह्मत्वयश्चात्वरीतःपुरस्तादग्नीदुपविशतिहोताहो
त्रुषदने॥४३॥अथाहब्रह्मन्त्सुस्रास्यामिसमिधमाधास्यन्नितिमन्त्रंवी
क्षेतिस्रुवावादायप्रत्यङ्प्रतिक्रामत्यतिक्रम्याग्नाव्याहदेवान्यजेति
सोपबर्हिषोद्धावनुयाजोयजतिप्रजावैबर्हिर्न्नेत्रजाःपितृषुदधन्नी
तितुस्मादुपबर्हिषोद्धावनुयाजोयजति॥४४॥अथसादयित्वास्रु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वोऽक्षतिस्कुवोऽक्षपरिधीꣳसमङ्ग्धपरिधिमभिपद्याऽऽमाहेषितादे
व्याऽऽक्षातारोऽवडवाऽऽभयत्रेक्षिताऽमानुषाःस्कुवाऽऽयोतिस्कुवाऽऽ
क्षोताप्रतिपद्यतेनाध्वर्युःप्रस्तरꣳसमूह्यपतीत्येवोपास्तेयद्धोतास्रु
क्वाकमाह॥४५॥अधानीदाहनुप्रहरतिस्रु
क्त्वीमेवात्मानमुपस्पृशति॥४६॥अधाहस्रुवदस्वेति॥अऽगानन्नीदꣳ
ह्यनुयऽश्चोयꣳहगादेवाहोतृत्याःस्वस्तिमानुवऽन्नाःशंयोर्ह्येतुपस्य
शत्येवपरिधीन्नानुप्रहरत्यथैतद्धैरनुसमस्यतिपरिधीꣳ॥४७॥

तद्धैकेऽविरुच्छिष्टमनुसमस्यंतितदुधानुऊर्यंहुतोऽछिष्टंनायुनेनु
हुतोऽछिष्टमोऽऽहवासंतितस्मादयोदेवाम्पबहवःप्राम्योयुवा॥४८॥
ब्राह्मणी॥१॥महाहविषाहवैदेवाबृहंजघ्नुःस्तनोएवव्यजयंतुयेयुमे
षांविजितिस्तामुपयानेवैषांतस्मिन्संग्रामऽषवआर्छन्तानेतेरेव
शत्योनिरहरंतताऽऽवृहंतयुऽयंवकेरयऽंता॥१॥अधयुदेषुए
तेर्यजतेऽतऽन्नाहुन्वेवैतस्यतपावृंचनेषुर्मलतीऽतिदेवाऽअऊर्वं
न्नितिन्वेदेषुएतुकरोतियाऽयत्वेवास्यप्रजाजाताऽयाऽऽजाताऽस्ता

Indira Gandhi National Centre for the Arts

उभुयीरुड्डियात्सुमुंचतितास्रस्यानमीवास्रकिल्बिषाःप्रजाःप्रजायं
तेतस्माद्वाएषएतैर्यजतेशातेवैरोद्धानवंतिरुद्रस्यहीषुस्तस्माद्रो
द्धानवंत्येककपालानवंत्येकदेवत्याऽअथसन्नितितस्मादेककपाला
भवंतिशाते वैप्रतिपुरुषीयावंतोगृह्याःस्युस्तावंतएकेना
तिरिक्तानवंतितस्प्रतिपुरुषमेवैतदेकैकेनयास्रस्यप्रजाजाताःस्ता११०
रुड्डियात्सुमुंचत्येकेनातिरिक्तानवंतितद्यएवास्यप्रजाऽअजाता
स्तारुड्डियात्सुमुंचतितस्मादेकेनातिरिक्तानवंतीतिशा४शासजघनेन

गार्हपत्यंयज्ञोपवीतीप्रत्यङ्मुखोदङ्मुखीनएतानुत्क्रामति सतएवो
पोच्छायोदङ्मुखंनुवंसुदीचोहवदुपतेनुपदधात्युत्तरार्द्धेगार्हप
त्यस्यकपालान्युपदधातितद्धैतामुत्तरांदिशंऽसचंतएषास्यैत
स्यैवस्यदिक्तस्मादेतामुत्तरांदिशंऽसचंतेशा५शातेवाएतेऽसुरा
रक्षांसिमानुषोहरुद्रःपशवस्तस्या
द्धैतान्नस्मादनक्तएवस्फ्यःशा६शातोसार्द्धंपात्राऽसमुद्धास्यन्
न्वाहार्यपचनादुल्मुकमादायोदञ्चंरुत्यञ्जुहोत्येषास्यैतस्यैव

Indira Gandhi National Centre for the Arts

१११ए० २म स्यदिक्षणिऊ होति पथाहिदेवस्वरतिर्वउष्यणेऊ होत्येतद्वाअस्यजो
धितंप्रज्ञातमंवसुनंयद्यउष्यंयंतस्माद्यउष्यणेऊ होति॥७॥पला
शस्यपलाशेनमध्यमेनऊ होतिब्रह्मवैपलाशःस्यपलाशंब्रह्मणेऽ
वैतऊ होतिससुर्वैषामेवावद्यत्येकस्यैवनावद्यतियएषोतिरि
क्तोभवतिं॥८॥सुऊ होतिएषतेरुद्रभागःसहस्वस्वसुंबिकया १११
तंजुषस्वस्वाहेत्यंबिकाहवैनामास्यस्वसातयास्येषसहभाग
स्तद्यदस्येषश्चियासहभागस्तस्माच्चैबकानामंस्तद्याअस्य

प्रज्ञाताःस्तरुद्रियाअसुंचति॥९॥श्रुतयएषएकोतिरिक्तोभवति॥
तमाहिंकरनुपकिरत्येषतेरुद्रभागआखुस्तेपशुरितितदस्माआ
खुमेवपशूनामनुदिशतितेनोइतरान्पशून्हिनस्तितद्वुप
किरतितिरइववैगर्भस्तिरइवैतद्वुपकीर्णंतस्माद्वुपकिर
तिक्षुद्राएवास्यप्रजाअज्ञाताःस्तरुद्रियाअसुंचति॥१०॥अथपुन
रेत्यजपंतिाअवरुद्रमदीमस्यवेदवंशंकवैकं। यथानोबुस्यस
स्कुरद्यथानःश्रेयसस्करद्यथानोभवसाययात्॥तेषजमसिते

Indira Gandhi National Centre for the Arts

षजंगवुस्वायपुरुषायनेषजोऽस्खंमेषायमेष्याइत्याशीरेवैषेतुस्प
कर्मणा॥११॥अथापसलविञ्चिःपरियंतिसव्या नूरुनुपाघ्नानास्त्रं
वकंयजामहेसुगंधिंपुष्टिवर्द्धनमुर्वारुकमिवबंधनान्मृत्योर्मुक्षीयमा
मृताद्मित्याशीरेवैषेतस्यकर्मणआशिषमेवैतदाशास्तेतदुस्यैवशुनी
वयोमत्यैर्मुंयातेनामुतात्स्मादाहमत्यैर्मुक्षीयमामुतादिति॥१२॥ २१२
तदुहापिकुमार्यःपरीयुर्नगस्पनजामहाइतियाहवेसाकुडुस्यस्व
स्रसोविदानामसाहवैनगस्पेष्टेतस्मादुहापिकुमार्यःपरीयुर्नग

स्पनजामहाइति॥१३॥तुस्मामुतासोमंत्रोक्तिर्व्यंवर्कंयजामहे
सुगंधिंपतिवेदनमुर्वारुकमिवबंधनादितोमुक्षीयमामु
तइतिसायदितइत्याहजातिमस्तदाहमामुतइतिपुतिमस्तदा
हपुतयोस्यवीस्त्रियेप्रतिष्ठातस्मादाहमामुतइति॥१४॥अथपु
नःप्रसलविञ्चिःपरियंतिदक्षिणानूरुनुपाघ्नानाएतेनैवमेव
एतद्यत्पुनःप्रसलविञ्चिःपरियंतिप्रसलविनइदंकर्मानुसीति
ष्ठाताइतितुस्मात्पुनःप्रसलविञ्चिःपरियंति॥१५॥अथैतो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

न्युज्जमानोंजलोस्मोप्योर्ध्वन्नुदस्पतियुवागोन्नोदाक्रयात्तदात्तु
म्पएवेतुकल्पोनिर्मिमतेतान्विलिप्सेतउपस्पृशंतिनेषजुमेदे
तुकुर्वतेतुस्माद्विलिप्सेतउपस्पृशंति॥१६॥तोधुयोर्हृत
कुयोरुपनुस्यावेणुयष्ट्यावाकुपेवोमयुतआवध्योदज्यरेत्य
यदिवेक्षुवास्थाणुवावेणुंवावल्मीकंवाविदेत्तस्मिन्नुस्रुजत्य ११३
तत्रेरुग्रावसंतेनपरोमुजवतोतीहीत्यवसेनवाश्रुधनीयीति
तुदेनंस्थस्रावसमेवान्चुवार्जतियुत्रयत्रास्पचरणीतदन्चुवह

वाश्रस्पपरोमुजवत्यच्चरणीतस्मादाहुतेनपरोमुजवतोतीहीत्य
वततधन्वाप्रुनाकावसइत्युहिंसन्नंशिवोतीहीत्येवैतदाहस्रुति
वासाइतिनिष्ठापयत्येवैनमेतत्खुपंन्तुहिनकुंवन्नहिनस्तितुस्मा
दाहस्रुतिवासाइति॥१७॥अधदक्षिणान्बाहून्नावर्तेतेप्रती
क्षेपुरोयंतिपुनरेत्यापनुपस्पृशंतिरुद्रियेणैववाएतदवारिषुः
शंतिरापस्तदक्षिःशांत्याशमयंतेति॥१८॥अधुष्केशश्मश्रूणिसमा
रोत्याऽनीउदवस्यायेवुस्येतेनयजतेनहितुदवकल्पतेयदुन्नरवे

Indira Gandhi National Centre for the Arts

दुवग्निहोत्रंजुहुयात्तस्माद्दुदुवस्तिगृहानित्वा निर्म्मथ्याग्नीपौर्णमा
सेनयजतेऽसन्नयज्ञइववाएषयद्वाउ र्मीस्यान्यूषेष्कृतःप्रतिष्ठि
तोयज्ञोयत्पौर्णमासंतुक्लृप्तेनैवैतद्यज्ञेनतताःप्रतितिष्ठतितस्मा
दुदुवस्यति॥१९॥ब्राह्मणी॥अक्षय्यंहवैसत्रंतद्वाउ र्मीस्यायाज्ञि
नोभवति॥संवत्सरंहिदीक्षयंतितेनास्याक्षय्यंभवतितंवैत्रेधाविभ ११४॥
जन्यजंतित्रेधाविभज्यप्रजयंतिसर्वंवैसंवत्सरःसर्वावाअक्ष
य्यमेतेनोहास्याक्षय्यंसत्रंतेनवएतद्धुतद्धैवैतद्दीक्षित्वादेवानुपे

क्षय्यमुवैदेवानामेतेनोहैवास्याक्षय्यंसत्रंतेनवेतद्धुतद्धुस्मा
ह्वाउर्मीस्येर्यंजते॥१॥अथयुस्माछुनासीर्येणयजेतायावैदेवा
नांश्रीरासीत्साकमेधैरीजानानांविजिग्यानानांतछुनमथयूः
संवत्सरंप्रजितस्यरसआसीत्तंसीरंसायावैदेवानांश्रीरा
सीत्साकमेधैरीजानानांविजिग्यानानांयूपवसंवत्सरंप्रजितस्य
रसआसीत्तमेवैतद्धुतयज्ञियंपरिगृह्यात्मन्कुरुतेतस्माछुनासीर्येणय
जते॥२॥तस्यैतस्यैवपाकेरंछुनरंतद्धुनयेयंपरिगृह्यात्मन्कुरुते

वेदिंनुग्राह्लंतिषदाऽएनुमंथत्पत्नींपुंवश्यांजानुवंतिवृयोनुयाजा
एकऽसमिष्टयज्ञ॥३॥अथैतान्येवपुरुषेवीऽषिनवंतिएतैर्वैहवि
र्भिःप्रजापतिःप्रजाअसृजतैतैरुनयैतोद्वरुणपाशात्प्रजाःप्रमुंच
दितैर्वैदेवाब्रह्मघ्नेतैर्वैवव्रजयंतयेयमेषांविजितिस्तांतुयोए
वैषएतैर्यावैवदेवानाऽश्रीरासीत्साकमेधैरीजानानोविजिग्पानु ११५
स्यु२
नांयठवसंवत्सरस्यजितंरुसाऽसीत्तमेवैतदुभुयंपरिगृह्या
मुनक्रुरुतेतस्माद्वाएतानिपुंवद्वीऽषिनवंति॥४॥अथशुना

सीर्यौवादशकपालःपुरोडाशोनवतिसबंधुःशुनासीर्यस्यंपुर्व
मुवावामु॥५॥अथवायव्यंपयोनवतिपुरोहवैप्रजाजातास्रभि
संजानेतद्विजिग्पानुमाप्रजाःश्रियेयुशसेन्द्रायाभिसंजानीता
इतितुस्मात्पयोनवति॥६॥तद्घृतायुर्यंनुवतिअयंवैद्यायुर्यो
यंपुवतएषवाइदंःसर्वंपुष्यायतियदिदंकिंचद्युर्वतिवैदु ष्ठ
षधयोजायंतयुषधीर्जुंधंपुपीत्वातुतएतद्रक्षोधिपुयंस
नवत्येषहिवाएतज्जानयतितुस्माद्घायुर्यंनुवति॥७॥अथ

सौर्यएककपालःपुरोडाशोभवतिएषवैसूर्योयएषतपतेष
वाइदंसूर्यमभिगोपायतिधैसाधुनालादसाधुनालदइदं ष २
सुवंविदधतिसाधेत्वदसौधेत्वदेषमाविजिग्यानेत्रीतःसाधु
नात्वदभिगोपयसाधेत्वविदधदितुस्मासौर्यएककपा
लःपुरोडाशोभवति॥८॥तस्माश्वःश्वेतोदक्षिणातुदेतुस्रू ११६
पंक्रियतेयएषतपतियद्धःश्वेतंनविंदेदपिगौरश्वेतु
स्मात्तुदेतुस्रूपंक्रियतेयएषतपति॥९॥सयत्रैवसाकमे

धेर्युजतेतुहुनासौर्येणयजेतयद्वैत्रिःसंवत्सरस्ययजतेतेनैव
संवत्सरमाप्नोतितस्माद्यदेवकदाचैतेनयजेत॥१०॥तद्वैदाचीरा
पिपयिषंतिस्मयदिरात्रीरापिपयिषेद्यददःपुरस्तात्फाल्गुन्यै
पौर्णमास्याउद्गच्छंतहुनासौर्येणयजेत॥११॥अथदीक्षितानानी
जांनंपुनःफाल्गुनीपौर्णमास्यभिपर्येयात्पुनःप्रयोगरूपइवह
सयदेनघनीजांनंपुनःफाल्गुनीपौर्णमास्यभिपर्येयात्तस्मादनं
नानीजांनंपुनःफाल्गुनीपौर्णमास्यभिपर्येयादितिन्हस्तुर्मानस्य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

॥१२॥ त्रयपुनः प्रयुंजानस्य सर्वेषु फाल्गुनेषु पौर्णमासेषु नास्ति यं
णयजेतायजातुर्वैश्वदेवना घपौर्णमास्यैनै तद्धुनः प्रयुंजानस्य ॥१३॥
अथातः परिवर्त्तनस्येवु सर्वतो मुखोवा अस्यासावादित्यएषवाड
दःसर्वंनिर्हयतियुदिदंकिंचमुष्यतितेनेषुसर्वतोमुखस्तेनानाद
॥१४॥सर्वतोमुखोयुमग्निः॥युतोह्येवकुतश्चानावभ्यादधतितत् ११७॥
तएवप्रदहतितेनेषुसर्वतोमुखस्तेनानादः॥१५॥त्रयायुमग्नुतो
मुखःपुरुषःस्रएतुसर्वतोमुखोभवतियुत्परिवर्त्तयतेसएवमे

वान्नादोभवतियुयेतोवतद्यएवंविद्वान्परिवर्त्तयेतेतुस्माद्वैपरिवर्त्त
येत॥१६॥तुदोवावास्यरिःकिंनुतत्रमुखस्ययदपिसर्वाएवलोमानि
ब्रूपेतयद्वैचिःसंवत्सरस्ययुजेतेनेवुसर्वतोमुखस्तेनान्नादस्तस्मान्ना
डियेतपरिवर्त्तयिनुमिति॥१७॥ब्राह्मणं॥४॥तद्यदाहुःसाकमेधैर्वै
देवाश्चत्रमघंस्तेवैवुव्यजयंतयेयुमेषांद्विजितिंस्तांमितिसर्वैर्हैत्वे
वुदेवाश्चात्मोस्यैदंचमघंसर्वैर्वैवुव्यजयंतयेयुमेषांद्विजितिंस्तां
॥१॥तेहोचुःकेनयुज्ञाकेनानीकेनयोस्यामजितिमुहान्नुरुवाचमुया

राज्ञा मयानीकेनेतितेग्निनाराज्ञाग्निनानीकेनचतुरोमासःप्राजयं
स्तांचुस्रुणावज्रेण्याचविध्यापूर्यंगृह्णन्॥२॥तेहोचुःकेनैवराज्ञा
केनानीकेनयोस्यामइतिसुहुवुरुणेनाचमयाराज्ञामयानीकेने
तितेवुरुणेनैवराज्ञावुरुणेनानीकेनापरांश्चतुरोमासःप्राजयंस्ता
न्ब्राह्मणाचैवुज्रेण्याचविध्यापूर्यंगृह्णन्॥३॥तेहोचुःकेनैवराज्ञा ११८
केनानीकेनयोस्यामइतिसहेंडुवास्मयाराज्ञामयानीकेनेतित
इंडेनैवराज्ञेंडेनानीकेनापरांश्चतुरोमासःप्राजयंस्तास्रुस्रुणाचैव

ज्रेण्याचविध्यापूर्यंगृह्णन्॥४॥सयुहैवंवेदवैनयुजतेग्निनैवैत
द्राज्ञाग्निनानीकेनचतुरोमासःप्रजयतितुग्रेनीश्चत्नीभवतितोहुः
क्करःसाग्रेनीश्चत्नीसाज्रेण्याविध्यायेस्तूपीतोहुःक्करोस्रुस्रुणान्व
यमग्निर्हिस्रुस्तोहितइवुस्थमित्तस्माच्चोहुःक्करोभवतितेनपरि
वर्तयतेतस्रुस्रुणाचैवैनमेतज्रेण्याविध्यापरिगृह्णाति॥५॥अथ
युहुरुणग्रहाःसेर्युजतेवुरुणेनैवैतद्राज्ञावुरुणेनानीकेनापरांश्चतु
रोमासःप्रजयतितुग्रेनीश्चत्नीभवतितोहुःक्करस्तेनयमिवर्तयत

Indira Gandhi National Centre for the Arts

११९।१० तद्ब्रह्मणा वै वेनमेतद्यज्ञो वित्त्वा यज्ञियं यज्ञं परि गृह्णाति ॥ ८ ॥ अथ यद्साकमेधै
र्यजते इंद्रेणैव तद्देवतयेंद्रेणानीकेनापरांश्चतुरो मासः प्रजयति तस्मेनी
शलती भवति लोहः सुरस्तेनाभिवर्तयते ब्रह्मणा वै वेनमेतद्यज्ञो
वित्त्वा यज्ञियं यज्ञं परि गृह्णाति ॥ ९ ॥ सयद्वै स्वदेवेन युजते अग्निरेवतर्हि भ
वत्यग्नेरेवसायुज्यꣳसलोकतांजयत्यथयद्ब्रह्मणाग्नयेसेयंजते ब्रह्म ११९।
णएवतर्हि भवति ब्रह्मणस्यैवसायुज्यꣳसलोकतांजयत्यथयत्सा
कमेधैर्यजतइंद्रएवतर्हि भवतींद्रस्यैवसायुज्यꣳसलोकतांजयति ॥

॥ ८ ॥ सयस्मिन्नृतावमुष्मिंल्लोकेनोतिष्ठेन्नऋतुपरस्माऋतुवेद्यछ
तिपुरऋतुपरस्माऋतुवेद्यछतिसपरमेवस्थानंपरमांगतिंग
छतिवाऋतुर्मोस्ययाजीतदाहुर्नवाऋतुर्मोस्ययाजिनमृतुर्विंदंतिपरमं
छत्येवस्वर्गंलोकंसस्थानंपरमांगतिंगछतीति ॥ १० ॥ आसप्तमी ॥ ४ ॥ पंच
मःप्रपाठकःसमाप्तः ॥ कांडिका १४ ॥ द्वितीयकांडसमाप्तं ॥ २ ॥ सं
प्तिसंवत्१९०३वर्षेश्रावणमासेशुक्लपक्षेद्वादश्यांतिथौश
निदिनेश्रवणेऽर्केमुक्तवारेणस्योवास्तव्यैनउदीच्यज्ञातीयया

१२०१० श्रीक बलीमर्द्दीत्मजवैकुंठेनलीखितंलेखकपाठकयोः कल्याणंभूया
त्॥ यदृष्टि तावान्मातिविभ्रमत्वात्पदार्थहीनंलिखितंमयात्रातत्सर्वं
मार्यैः परिशोधनीयंकोपंनकुर्यात्खलुलेषकस्य॥ यादृशंपुस्तकं
दृष्ट्वातादृशंलीखीतंमया यदिशुद्धमशुद्धंवा नमदोषोनदियते १२०
पुस्तिकापठिकारांमापरहस्तेषुगतागता॥ कदापिदपिलभ्ये
तान्नष्टानष्टास्तुमर्दिता॥ श्री॥ नमष्टिकटिग्रीवाबद्धो
मुष्टिरधोमुखं॥ कष्टेनलिखितंकोर्डयत्नेनपरिपालयेत्॥ या

कदापिदपिलभ्यंतेनष्टानष्टास्तुमर्दिता ५

१२०१० श्रीक बलीमर्द्दीत्मजवैकुंठेनलीखितंलेखकपाठकयोः कल्याणंभूयात्॥ श्री
दृष्टिभावान्मतिविभ्रमत्वात्पदार्थहीनंलिखितंनयात्रातत्सर्वमार्यैः परि
शोधनीयंकोपंनकुर्यात्खलुलेखकस्य॥ पुस्तिकापठिकारांमापरहस्ते
षुगतागता॥ भग्नपृष्टिकटिग्रीवावद्धोमुष्टिरधोमुखं॥ कष्टेनलि
खितंकोर्डयत्नेनपरिपालयेत्॥ श्रीकृ॥ श्रीकृ॥ श्रीकृ॥ श्रीकृ॥
छू॥ छू॥ छू॥ छू॥ छू॥ छू॥ छू॥ छू॥ छू॥ छू॥ छू॥ छू॥ छू॥

नं १९८३

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

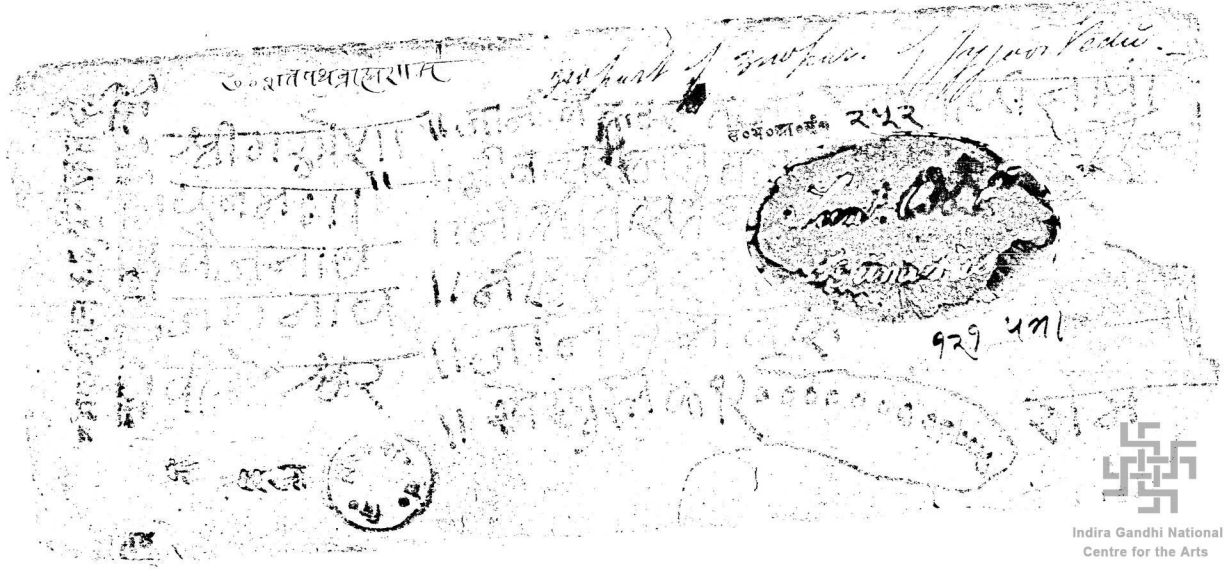

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

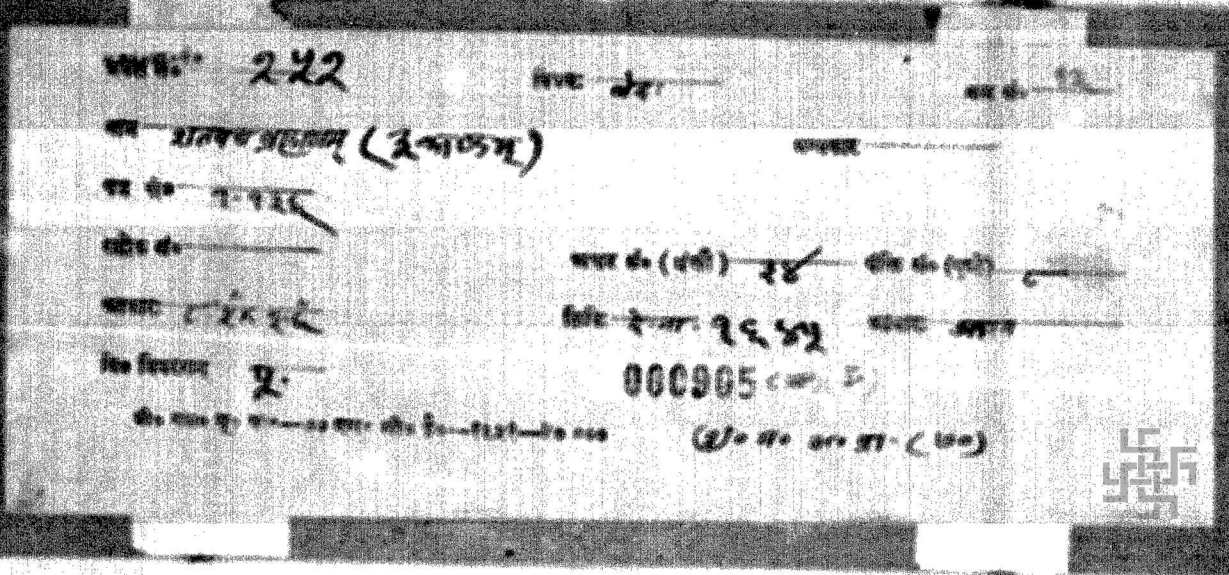

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ॐ॥ ॐ नमः श्रीमहागणपतये॥ देवयुजनंज्ञोषयंतासयुदेवब्रह्मिष्ठ ६ स्यात्तज्ञोषयेरन्यु
दन्यङ्मुनीनिशय्यीतातावि॒दवादिवमुपोदक्रामंदवान्वाऽएषऽउपोक्रामतियादीक्ष
ातसमुदेवादेवयुजानयजातसयुङ्मान्यङ्मेरनिशय्यीताबरंतरऽइवहेङ्कुर्यात्तस्माद्यु
दवब्रह्मिष्ठ ६ स्यात्तज्ञाषायरन्नृतहवर्मसंसम ६ स्यात्तमम ६ संदविन्त्र ६ शिस्यादविन्त्र
६ शिसत्स्रुक्स्रवण ६ स्यात्स्रुचीहिदवानांदिगाथाऽउदक्स्रवणमुदीचीहिमनुष्याणांदिग्द
क्षिणतःप्रत्यङ्शेतमिवस्यादक्षावेदिंक्रियमाण ६ सयद्दक्षिणास्रवण ६ स्याद्धिप्रेङ्खयुजमा
नोमुंलोकुमियात्तथोहयुजमानोज्योग्जीवतितस्माद्दक्षिणतःप्रत्यङ्शेतमिवस्यान्नऽन्यु
रस्माद्देवयजनमात्रमतिरिच्यतेद्विषंत ६ हास्यतद्भ्रातृव्यमन्वतिरिच्यतेकाम ६ द्दक्षिण १

तःस्यादवमुत्तरतऽएतद्वेवसमृद्धंदेवयुजनंयुस्यादवयजनमात्रंपश्चात्परिशिष्यातद्धि
ष्मेहविनमुत्तरादवयज्यापनमतीतिनुदवयुजनस्याऽएतद्वोवाचयाज्ञवल्क्यःवाङ्मोय
दवयुजनंज्ञोषयिष्यामेमंतुसात्ययज्ञोब्रवीस्वोवाऽइयंपृथिवीदवीदवयुजनंयुत्तरा
ऽअस्येकवयजुषेवपरिगृह्ययाजयंदितिऽ४ऋचिजाहिवुदेवयुजनंयेब्राह्मणाःशु
श्रुवांऽसानूवानाद्विद्वांसोयाजयंतितेवाक्लेतान्नदिष्ठतमामिवमन्यामहइति॥५॥
तद्धालांवाद्विमितंवाप्रावीनव ६ शंमिन्वंतिप्रावीहिदवानांदिग्युरस्माद्देवाःप्रत्यंशेम
नुष्याऽउपावृत्तास्तस्मात्प्रत्यःप्राङ्मनुष्यानुहातिऽतस्माऽउहनुप्रतीचीनशिराःशयीतानुह

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वानग्निप्रसार्यशयाऽइतियादक्षिणादिक्सापिदृणंयाप्रतीचीमासर्प्णीणंयतोदवाऽउदक्च क्र
मुःसेषाहीनायादीचीदिक्सामनुष्याणंतस्मान्मानुषऽउदीचीनवऽशामवशालांवाब्रिमि
तंवामिन्वंत्यदीचीहिमनुष्याणांदिग्दीक्षितस्यैवप्राचीनवऽशानादीक्षितेस्याऽतोवाऽएतां
पुरिश्रयंतिानदनिवर्ष्णादितिान्ववृद्वषोदवान्वाऽएषऽउपावर्त्तीतायादीक्षातसादवृतानां
मुकोनवतितिरऽइवावादवामनुष्येभ्यस्तिरऽइवनद्यःपुरिश्रितंतुस्मात्पुरिश्रयंति॥८तं
नसर्वेऽइवाग्निप्रपाद्यतब्राह्मणोवावराजन्योवावैश्योवातहियज्ञियाः॥९सावेनस
र्व्वेणवसंवादतादवान्वाऽएषऽउपावर्त्तीतयोदीक्षातसादवृतानोंमुकोनवतिनावाद २

वाःसर्वेणवसंवदंतब्राह्मणेनवावैराजन्येनवावैश्येनवातहियज्ञियास्तुस्माद्यद्येनऽ
शूद्रेणसंवादाद्वैंदादतुषामेवैकंब्रूयादिममितिद्विवाद्वैममितिद्विवाद्धात्यषऽउतत्र
दीक्षितस्योपचारः॥१०अथारणीपाणेरुत्वाशालामध्वर्य्वऽस्थूणाराजु
मन्निपद्येतद्यजुराहदमगन्मादवयुजंनेष्टथियायत्रदेवासोऽअजुषंतविश्वइतितदस्य
विश्वेइतितदस्यस्वादवेर्जुष्टंनवतियेचेमेब्राह्मणाःसुक्रवाऽउसोनूवानायदाहास्यतद्विभा
मीदंतेब्राह्मणाःसुक्रवाऽउसस्तदाहास्यतेर्जुष्टंनवति॥११यद्वाह॥युत्रदेवासोअजुषं

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तद्विश्वऽइतितदस्यविस्रंसेहेविदुषेभवत्यक्षामाच्यांऽसंतरंतोयजुर्भिरित्यक्षामाभ्यां
वियजुर्भिर्यज्ञस्योदृचंगछंतियज्ञस्योदृचंगछानीत्यावितदाहरायास्याषणसुमिषामदे
मितिनूमाविरायस्योषःश्रीर्वैनूमाशिषामवितदाशास्तसुमिषामादामतीषंमदतीतिवे
तुमाकुर्यःश्रियमश्नुतयुःपरमुतांगछतितस्मादाहसुमिषामादामति॥१२ब्राह्मणं॥१अ
पराक्लृप्तादीक्षंतापुराकेशश्मश्रोर्वपनाद्यक्कामायतंतदश्नीयाद्यद्वासंपाद्यतव्रतंऽहत्यवा
स्यातांशनंनवतियुक्तनाशिशिषेदपिकामंनाश्नीयात्॥शत।१४००अथोत्तरेणशालांपरिश्र ३

यंतिातद्वदक्रेनसुपनिदधतितंनापितऽउपतिष्ठतेतंकेशश्मश्रुवद्वपतेनखानिवनिक्रंतनश्मश्रु
ातस्मिंविपुरुषस्यामध्यंयुत्रास्यापोनोपतिष्ठंतकेशश्मश्रोर्वाऽअस्यनाखेषुवापोनोप
तिष्ठंततद्यक्केशश्मश्रुवद्वपातनखानिवनिक्रंतुतामुध्यमरूवादीक्षाऽइति।२ताद्धेके।
सुर्वऽएवद्वपंतसुर्वऽएवामुध्यमरूवादीक्षिष्यामहऽइतितदुतथानऊर्यद्यद्धिकेशश्म
श्रुवद्वपातनखानिवनिक्रंतुतोदवमोध्यमवतितस्माद्धिकेशश्मश्रुविवद्वपेतनखानि
वनिक्रंतता।३सविनखान्यवायनिक्रंतात।दक्षिणास्यवायसव्यस्यवाअग्रेमानुषाथेवं
दवत्रांगुष्ठेखारवाग्रकनिष्ठिकयोर्वाअग्रेमानुषाथेवंदवत्रा॥४दक्षिणामवायागादानंवि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तारयति। सर्वं वाऽअन्नेमानुषेथे वुदेवत्रा॥५॥ सदक्षिणेमवाग्नेगोदानमभ्युनत्ति। इमाऽआपः शु
मुमसंऽउदवीरितिसयदाहेमाऽआपः शुमुमसंऽउदवीरिति ह्वाज्ञावाऽआपोह्वाज्ञाहिवाऽआ
पस्तस्माद्यानेनायंतिनिम्नंऽउवेतियत्रोपतिष्ठंतनिहंतितत्तादृतुमुवेतहुवेऽशमयतितत्
श्मश्रोदनामषद्वज्रः शोतानहिनस्तितस्मादाहमाऽआपः शुमुमसंऽउदवीरिति। देऽअथदर्भै
तरुणकमंतर्देधाति। उषाधत्रायस्वेतिह्वाज्ञावैक्षुरस्तृथाहिनामषद्वज्रःक्षुरानुहिनस्त्यथ
क्षुरेणाग्निनिर्दधातिस्वधितिर्मैनꣳहिꣳसीरितिह्वाज्ञावैक्षुरस्तृथाहिनामषद्वज्रःक्षुरोन
हिनस्ति।७ प्रछिद्योदपात्रेप्रास्यति। दक्षीमावान्तरंगादानमभ्युनत्तिदक्षीदर्भैतरुणक ४

मंतर्देधातिदक्षीक्षुरेणाग्निनिधायप्रछिद्योदपात्रेप्रास्यति।८ अथनापितायक्षुरंप्रयच्छ
ति। सुकेशश्मश्रुवपतिसयदाकेशश्मश्रूवपति।९ अथस्नाति। आमाध्यावैपुरुषोयदनृ
तंवदतितेनापूतिरंतरतोमुध्यावाऽआपोमुध्यमेवैतादीक्षाऽइतिपवित्रंवाऽआपःपवित्र
पूतोदीक्षाऽइतितस्माद्धिस्नाति।१० सस्नाति। आपोऽअस्मान्मातरःशुंधयंत्वित्यतद्याह
शुंधयंत्वितिहतुनानाहतुवःपुनंत्वितितद्धिसुहूतंयंहातुनपुनंस्तुस्मादाहहातुनाना
हतुवःपुनंत्वितिविश्वꣳहिरिप्रंप्रवहंतिदवीरितियद्धिविश्वꣳसर्वंतच्छुद्धमध्वꣳरि
प्रंतंसर्वꣳहस्मादाध्यंप्रवहंतितस्मादाहविश्वꣳहिरिप्रंप्रवहंतिदवीरिति।११ अथप्रा

डि॰वोदंडु॰क्रामति।उदिदाभ्यःस्रुविःपूतऽएमीत्युद्याभ्यःस्रुविःपूतऽएति।१२अथवासः
परिधत्ते।सर्वत्वायेवस्त्वामुवास्मिन्नेतवृचंदधतियदेवाऽइयंगोस्त्वकुरुषेहिषाऽयऽआस॥
१३तादेवाऽअब्रुवन्नागोवीऽइदꣳसुवैबिभर्त्तिहंतायंपुरुषेवगाव्यंतांदधमतायेषा
वृषंतंतयाहिमंतयाघृणिंतितिहिष्यतऽइति।१४तवत्वायपुरुषागव्येतांवृचमदधुस्त
येषावृषंतंतयाहिमंतयाघृणिंतितिह्वति।१५अवछिनाहिवैपुरुषात्तस्मादस्ययत्रैव
क्वचऽआगावायुह्वाश्वेतंतितुतऽएवलोहितमुत्यंततितस्मिन्नेतांवृचमदधुर्वीसऽए
वतस्मान्नान्यःपुरुषाह्यसोबिभर्त्त्यैताꣳह्यस्मिंस्त्वचमदधुस्तस्माद्वसुवासाऽएवबुभू ५

षस्त्वयावचवासमृध्याऽइतितस्मादुपश्लोकꣳसुवाससंदिदृक्षंतस्त्वयाहिवावासमृद्धो भु
वति।१६नाहोतागार्नेमुःस्यात्।वृदहगोरहमस्यवृचंबिभर्मीतिसाबिभ्यतीत्रसतिचु
वंमऽआदास्यतइतितस्मादुगावःसुवाससमुपैवनिश्रयंता।१७तस्यवाऽएतस्यवासमः
आमुःपर्यासाभवतिवाग्वारन्छादानीविःपिङ्गणंꣳसर्प्पीणंप्रघाताब्रिष्मषांदवानां
तंतवऽआराकानुदक्त्राणामवꣳहिवाऽएतस्यर्द्वादवाऽअन्वायत्तास्तस्माद्दीक्षितवसनं
भवति।१८तद्वाऽआहुतꣳस्यात्।अथातयामतायेतद्धिनिष्पेष्टविक्रयाद्यादुवास्यात्रामे
ध्मꣳकृणुत्रिवावृयतिवातदस्यामध्यमसदितियद्वाऽआहुतꣳस्यादद्विरभ्युक्षेन्मेध्यमस

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

दित्यो यदिद ६ स्नातव्यं निहितमुपल्यूलनक्तं नुवति तनो हापिदीक्षत।१९ तत्पुरिधत्ते
दीक्षातपसोस्तनूरसीत्युदीक्षितस्य वाऽआस्यैषाऽयेतनूर्नवत्यथात्रदीक्षातपसोस्तस्मादाह
दीक्षातपसोस्तनूरसीति तांवाशिवा ६ शग्मांपुरिदधऽइति तांवाशिवा ६ साध्यांपुरिदधऽइत्ये
वैतदाह नडुंवुर्सं पुष्यन्निति पापंवाऽएषोऽयेवुर्सं पुष्यति यममुमदीक्षिताथात्र नडुंतस्मादा
ह नडुंवुर्सं पुष्यन्निति।२० अथैन ६ शालांपुपादयति।साध्न्वेवानडुहश्चर्मणाऽऽस्तीर्याऽऽव
नडुहोवाऽइद ६ सर्वं बिभ्रतास्तादवाऽअब्रुवंधन्वनडुहोवाऽइद ६ सर्वं बिभ्रतोहंतयद
न्यैषांव्रयसांक्षीर्यंतद्धन्वनडुह्यो दूंक्षामतिसयदान्यैषांव्रयसांक्षीर्यमासीत्ताद्धन्वनडुह्

६

योरदधुस्तस्माद्धनुश्चिवानडुंश्चर्मणिछंनुंडू स्तद्धित सर्वोरूपमिवयोधन्वनडुह्योरश्नीया
दंतगतिरिवत ६ हाऽऽहुतमज्रिजनिताऽऽर्ष्णायेगर्भैनिरवधीदितिपापमकदितिपापीकीर्तिस्त
स्माद्धन्वनडुह्यो र्नाश्नीयात्तडुहोवाचयाज्ञवाल्क्याश्नाम्यवाहम ६ सलंवेऽऽवतीति॥२१ आज्य
ण॥२ अपःप्रणीय॥ आग्नाविष्णवेमेकादशकपालंपुरोडाशंनिर्वपत्यग्निर्वैसर्वोदेवताऽग्नेर्
हिसर्वाभ्योदेवताभ्योऽधिक्रत्यग्निर्वैयज्ञस्यावराद्धोविष्णुःपराद्धस्तस्सर्वाभ्यैवैतद्देवताः
परिगृह्यसर्वंवयज्ञंपरिगृह्यदीक्षाऽइतितस्मादाग्नाविष्णवऽएकादशकपालःपुरोडाशोन
वतिा१ तद्धिकाऽआदित्यन्यश्चरुर्निर्वपतितदस्तिपर्युदितमिवाष्टाकपालोसोऽऽदित्यैजाता

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्तुवस्यूरि॥देवा२॥उपप्रियमनुनिःपुरामार्त्रीडुमास्यदितिरश्रोहविपुत्राऽअुदितायोस्त्वे
तुद्देवाऽआदित्याइत्यावृक्षतेसमुहिवातुविक्षत७ हाष्टमुजनयुंचकारमार्त्रीडुंसंदेघाहिवास
यावानुवाद्वस्तावांस्तिर्येऽज्युरुषसंमितऽइत्याहुकआङ्ः३तुऽउहितुऽऊचुःदेवाऽआदित्या
युदस्मानन्वृजनिमातुदमुयेवभ्रङ्तमंविकरवामुनितंविवक्तुर्यथायंपुरुषोविक्तस्तस्य
यानिमा७सानिसंक्रुत्यसंन्यासुस्तुतोहस्तीसुमनवन्तस्मादाङ्नेहस्तिनंप्रतिगृह्णीयात्युरु
षाजानोहिहस्तीतियमुहतद्विवक्तःसविवेवानादित्यस्तास्यमाःप्रजाः॥४सोहावावाराध्नुवा
न्नसुप्रजायोयऽएतमादित्यन्यश्चरुंनिर्वपादितिराध्नोतिहवयऽएतमादित्यन्यश्चरुंनि ७

वपत्यग्नेवैवाग्नावेष्णवःप्रज्ञातः॥५तस्यसमुदशसामिधुन्योनवंतिऽउपा७ष्टुदेवातयजतिपं
चप्रयाजानवंतिपञ्चयोनुयाजाःसंयाजयंतिपुनीःसर्वाभ्यःसमिष्टयजुरवनज्जुहोतिनु
दिदुंदीक्षितवसनंपरिक्षुयपुरायज्ञस्यस७स्थायाऽअृतंगछानीत्युताहियज्ञस्यसमिष्टय
ज्जुः॥६अथाग्नेयेणशालांतिष्ठन्नुपाङ्ः॥अृक्षावेपुरुषोवछिातानरुरावेतन्नवतियुदुपाङ्न
गुविवेपुरुषस्यवाँगावीऽएतन्नवनीतंनवतिस्वयैवेनमेतद्वचासमर्द्धयतितस्माद्वाऽअृन्य
ङ्ः॥७तद्विनवनीतंनवतिघृतंवेदवानांफांटंमनुष्याणांमाथितन्नाहिवघृतंनाफांट७
स्यादेवघृत७स्यात्फांटंमयातयामुतायेतदनमुयातयास्त्रिवायातयामानंकरोतिऽतम्

Indira Gandhi National Centre for the Arts

न्यनक्ति। शीर्षतोऽयऽआपादान्यामनुलोमंमहीनांपयोसीतिमुख्यऽइतिहवाऽएतासामेकनाम
मयऽईङ्कुर्वंतासांवाऽएतत्याया-नवतितस्मादाहमहीनांपायासीतिवाङ्मेदाऽअसिवुङ्मेमेद
हीतिनात्रतिरोहितमिवास्ति।ए अथोख्यावुनक्ति।ऋरुर्विपुरुषस्याक्षिप्रशान्नामुतिह
स्माहयाज्ञवल्क्यादुरक्षऽइवहासपूयोहिवास्यदृषीकानेऽएवेनदुनरुक्षातियंद्यास ६
वानक्ति।१०युत्रवैदवाःऽअसुररक्षासिनिजघ्नुस्तछ्लाक्षादानवःप्रत्युङ्पतिद्वामनुष्या
णामुक्षाणिप्रविवशासऽएषुकनीनकःऽकुमारकऽइवपरि-नासातस्माऽएवैतद्यज्ञमुप
प्रयंसर्वोताश्मपुरंपरिदक्षत्यश्माख्यांजनं।११त्रिकऽकुदंनवति।युत्रवाऽइंद्रोवृत्रमुहं ८

स्तस्ययदक्ष्यासीत्तंगिरित्रिकऽकुदमकरोत्तद्यत्रिकऽकुदंनवतिवुङ्मुष्टीवैतद्वुङ्दृंक्षतितु
स्माात्रिकऽकुदंनवतियुदित्रिकऽकुदंनविंददथत्रिकऽकुदमेवुस्यासमानीह्येवांजनस्यबंधु
ता।१२शरेषीकयानक्ति।द्वाज्राविराङ्गाविरङ्स्तायेसुरलानवत्यमूलंवाऽइदमुनयुतःपू
रिछिन्नऽराङ्तरिक्षमनुचरतियुथायंपुरुषोमूलऽऊनयुतःपरिछिन्नांतरिक्षमनुच
रतितद्यसुरलानवतिविरङ्स्तायेा१३सदक्षिणमवायऽआनक्तिासव्यंवाऽआयमानु
षुणेवैवदवत्रा।१४सऽआनक्तिावृत्रस्यासिकनीनकऽइतिवृत्रस्यैवैषकनीनकस्यदृङ्
दोऽअसिवुङ्मेमेदहीतिनात्रतिरोहितमिवास्ति।१५सदक्षिणऽसक्थ्युषानक्तिासक्थ्

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्रक्ष्मीमथोत्तर ६ सक्त्युजुषानक्ति हिस्त्रक्ष्मीतदुत्तरमेवैतदुत्तरावक्रोति।१६तद्यत्युंवक्रुवऽ
आनक्ति।संवत्सरसंमितावियज्ञःपुंवावऽऋतवःसंवत्सरस्यैतंपंक्त्याप्नोतितस्मात्युंवक्रु
वऽआनक्ति॥१७अथैनंदर्भपवित्रेणपावयति।अमेध्यावैपुरुषोयदनृतंवदतितेनश्
तिरंतरातामध्यावैदर्भामध्यऽएवादीक्षाऽइतिपवित्रंवैदर्भीःपवित्रऽइतोदीक्षाइतित
स्मादैनंदर्भपवित्रेणपावयति॥१८तद्वाऽएकऽस्यात्एकोऽस्यैवायंपुरुषेतदेतस्यैवरू
पेणतस्मादेकऽस्यात्१९अथाऽअपित्रीणिस्फ्यःएकाह्यवायंपवातासायंपुरुषेतःप्र
विष्टास्त्रधाविहितःप्राणऽउदानोव्यानऽइतितदेतस्यैवानुमात्रांतस्मात्रीणिस्युः॥२०अथो

ऽअपिसप्तस्फ्यःसप्तवाऽइमेशीर्षन्प्राणास्तस्मात्सप्तस्फ्यस्त्रिःसप्तान्येवस्फ्यएकविऽशतिरेषै
वंसंपत्।२१तेऽमन्यन्तःसप्तभिःपावयतिवित्युतिर्मापुनात्विति प्रजापतिर्वित्युतिःप्रजा
पतिर्मापुनात्वित्यैवैतदाहद्वाकृतिर्मापुनात्विति प्रजापतिर्वित्युतिःप्रजापतिर्मापुनात्वि
तिप्रजापतिर्विद्वाकृतिःप्रजापतिर्मापुनात्वित्यैवैतदाहादवोमासवितापुनात्वितिनाद्वि
सृष्टंयुंदवःसवितापुनात्तस्मादाहादवोमासवितापुनात्वित्युछिद्रेणपवित्रेणेतियो
वाऽअयंपुवनऽएषोछिद्रंपवित्रमितीनंतदाहसूर्यस्यरश्मिभिरित्येतावैपवित्रागेय
सूर्यस्यरश्मयस्तस्मादाहसूर्यस्यरश्मिभिरिति॥२२तस्यैतपवित्रयतऽइतिपवित्रपतिर्वै

Indira Gandhi National

नवतिपवित्रवृतस्येतिपवित्रवृतोहि नवतियत्कामःपुनेतुछकेयमितियज्ञस्योद्वंगछानी
त्येवैतदाह।२३ अथाग्निषोमारंभ्वावयति।ओवोदवासऽईमाहवामंप्रयत्यध्वरं॥ओवोदवा
सऽआग्निषोमायज्ञियासोहवामहऽइतितदस्मिन्वाःसतीरेवैजऽआशासाते।२४ अथांशु
नार्ज्यवति।स्वाहायज्ञंमनसऽइतिद्वस्वाहोरोरंतरिक्षादितिद्वस्वाहाद्यावापृथिवीभ्यामितिद्वे
स्वाहाद्वातादारभऽइतिमुष्टीकरोति नावियज्ञःप्रत्यक्षमिवारभेयथायंदंडोवाद्वासोवापरो
क्षंविदवाःपरोक्षंयज्ञः।२५सयदाहास्वाहायज्ञंमनसऽइतिनमनसऽआरभतेस्वाहोरोरं
तरिक्षादितितदंतरिक्षादारभतेस्वाहाद्यावापृथिवीभ्यामितितदाभ्यांद्यावापृथिवीभ्यामार ९०

भतेयेयजामहेसर्वमधिस्वाहाद्वातादारभऽइतिद्वातोवियज्ञस्तद्यज्ञंप्रत्यक्षमारभतेऽइ२६ अ
थयस्वाहास्वाहेतिकरोतियाज्ञावेस्वाहाकारायज्ञमेवैतदात्मंधत्तेत्रिऽएवद्वावयछति
द्वावैयज्ञायज्ञमेवैतदात्मंधत्ते।२७ अथैनंछालांप्रपादयतिसुजघनेनाहवनीयमेत्य
यएगार्हपत्यंछसोस्यसंवरोनवत्यासुत्यायैतद्यदास्येषुसंवरोनवत्यासुत्यायाऽअग्निर्वै
योनिर्यज्ञस्यगुप्तोदीक्षितांतारएवैयोनिंगुप्तःसंचरतिसयस्तत्रैजतिवत्यरिवदावृ
त्रैतत्तस्मादिमेगुप्तोऽएजंतिवक्षेवत्यरिवदावर्त्रैतत्तस्मादास्येषुसंचरानवत्यासुत्यायै२८
ब्राह्मणं।३ सुवीणिहवैदीक्षायायज्ञंछोऽभ्रमणानि।उछ्रीतवाऽएषोस्माल्लोकाद्व

लोकमभिजयोदीक्षतऽएतारवतद्यजुर्भिरुक्रूीतंतस्मादाक्रः सुवोणिदीक्षायायुज्रू६ष्टो
ऽक्रूनणोनीतितृतऽएतान्यवांतरामावक्षतऽआक्रूनणोनीत्याकृतायाह्यताऽआकृतिर्हिय
ज्ञःपशेरुवेयुक्रूपत्यृषिषुप्रत्युक्षंयाज्ञायदाकृतिस्तादातृनयज्ञेनोक्रूीतस्माल्लोकादे
वलोकमभि।१ततोयानित्रीणिस्रुवेणाज्युहोति।तान्याधीतयज्रू६षीत्याचक्षतसंपदऽएवक्र
मायवज्रूर्थ६हूयातृथयृत्यंवम६स्रुवाज्युहोतितादवृप्रत्युक्षमाक्रूनणोमनुष्रूयाहितक्रु
होतिवाग्घ्यनुष्टुब्वाग्घियज्ञः॥२अर्द्धः॥यज्ञनवैदेवाः इमांजितिंजिमिंग्युर्यमामियंजि
तिमस्तहोवुःकथंनइदंमनुष्यिरन्याशेरुय६स्यादितियज्ञस्यरसंधीवायथामधुमधुक्रु ११

तोनिर्द्दीयंयुर्विदुर्द्ययज्ञंयूपेनयोपयिन्नातिरोभवन्नथयदेनानायोपयंस्तस्माद्यूपोनामऽ
तद्वाऽऋषीणमनुश्रुतमासातियज्ञ६समभरन्यथायंयज्ञःसंभृतऽएवंवाऽएषयज्ञ६सं
भरतियादतानिजुहोति।४तानिविपंचजुहोतिसंवत्सरसंमितोवैयज्ञःपंचवाऽऋतवःसंव
त्सरस्यतंपंचभिरान्नोतितस्मात्पंचजुहोति।५अथातोहोमस्यैवाऽआकूत्यैप्रयुजेमनसस्वा
हृत्यावाऽअग्नेऽकवातयाजायुतितद्यादवात्रयज्ञस्यनादुवेतुसंभृत्यात्मन्कुरुताद्धोम
मनसायेस्वाहृतिमधुमावेमनसागच्छतियजेयुतितद्यादवात्रयज्ञस्यनादु
वेतुसंभृत्यात्मन्कुरुताऽदीक्षायैतपसेमनसेस्वाहेतिऽअग्नेवेतुहुयातानतुहूयातादसर

स्वत्यै पूष्णेऽयेस्वाहेति। वाय्वै सरस्वत्यै वाग्यज्ञः पशवो वै पूषा पुष्टिर्वै पूषा पुष्टिः पशवः पशवो हि यज्ञस्तस्यै तदात्मन्कुरुते। ऐ तदाऽऽ। अनाद्धि वै ताऽआऽऽहुत यो हूयते प्रतिष्ठिताऽआदवका स्तत्रानं द्वेनसोमो नाग्निरिति। १० आकूत्यै प्रयुजेऽयेस्वाहेति। नातऽएकं चनाग्निर्वाऽआहवाग्निः प्रतिष्ठितः सयदाग्नेऽजुहोति तेनैवैताऽआहवातनूः प्रतिष्ठिता स्तस्मादु सर्वास्वेवाऽयेस्वाहेति जुहोति तऽएतान्याधीतयज्ञ ऽषीत्याचक्षाता। ११ आकूत्यै प्रयुजेऽयेस्वाहेति। आत्मनावाऽअयऽआऽऽहवातयजेयेति तदात्मानऽएव प्रयुङ्क्ते यन्नु तातऽआस्येतऽआत्मंदवतऽआधीतऽभवतऽआकूतिस्वप्रयुङ्क्। १२ मेधायैमनसेऽयेस्वाहेति। मेधयावै मनसाऽग्निगच्छति यजेयेति तदऽआस्येतदऽआत्मंदवतेऽआधीतऽभवति मेधां चैवमनश्च। १३ सरस्वत्यै पूष्णेऽयेस्वाहेति। वाय्वै सरस्वत्यै वाग्यज्ञः सास्यैषात्मंदवताधीतऽभवति वाचं चैवैनश्च पशूंश्चावरुन्धे पशवो वै पूषा पुष्टिर्वै पूषा पुष्टिः पशवः पशवो हि यज्ञस्तस्यैतदऽआत्मन्यशवऽआधीतऽभवंतितद्यदस्यैतदऽआत्मंदवताऽआधीतऽभवंतितस्मादाधीतयज्ञ ऽषिना म। १४ अथचतुर्थंऽजुहोति। आपादवीर्बृहतीर्विश्वंऽनुवाद्यावापृथिवीऽउराऽअंतरिक्ष॥ बृहस्पतयेहविषाविधेमस्वाहेत्यषाहानदीसायज्ञस्यापऽहिकीर्त्तयत्यापोहियाज्ञा द्यावापृथिवीऽउरोऽअंतरिक्षेतिलोकानाऽहिकीर्त्तयतिबृहस्पतयेहविषाविधेमस्वाहेति

ब्रह्मवेब्रूहस्पतिर्ब्रह्मयज्ञऽएतुनोदिषानेदीयोयज्ञस्या१५अथयांपंचमीर्हुस्रुवाज्युहोति।
सादेवप्रत्यङ्ंयज्ञोनुष्टुभाहितोज्युहोतिद्वाग्यानुष्टुब्वाग्घियज्ञः॥१६अथयद्ध्रुवायामाज्यंप
रिशिष्टंभवति।तज्जुह्वामानयतित्रिःस्रुवेणाज्यविलापन्याऽअधिजुह्वांगरह्लाति।युद्वृतीयंग
ह्लातितत्स्रुवमभिघारयति।१७सज्जुहोति।विश्वोदेवस्यनेतुर्मर्त्तोवुरीतसख्यं॥विस्मारायु
ऽइषुध्यतिष्ठमंवृणीतपुष्यसेस्वाहेति।१८सिषादेवतानिःपंक्तिर्भवति।विश्वोदेवस्येति
विश्वेदेवानऽऊतिसावित्रेमार्त्तोवुरीतितिमित्रेष्ठमंवृणीतितिबार्हस्पत्येष्ठमऽहिष्ट्वह
स्पतिःपुष्यसऽइतिपोषम्।१९एसिषादेवतानिःपंक्तिर्भवति।पांक्तायज्ञःपाङ्क्तःपशुःपं १३

क्त्वैवःसंवत्सरोस्यैतमेवैतयाप्नोतियद्दैवतानिःपंक्तिर्भवति।२०तांवाऽअनुष्टुब्भाज्युहोति।द्वा
ग्याऽअनुष्टुब्द्वाग्यज्ञस्तद्यज्ञंप्रत्यक्षमाप्नोति।२१तदाहुःएतामेवैकांजुह्वाद्यस्मैकामायै
तराहृयंतएतयैवतंकाममाप्नोतीतितांवैयाद्यैकांजुह्वात्यैसांजुह्वासर्वैवैदेवैर्मऽसर्वै
रेवनयैतदाप्नात्यथयत्स्रुवमभिघारयतिस्रुवंतदभिघारयतितांध्रुवांजुहोत्यान्ववैतद्दु
ह्यतेसर्वास्त्वैदेवहूयंते।२२तांवाऽअनुष्टुब्भाज्युहोति।सिषाऽनुष्टुप्सत्येकत्रिंऽशदक्षराभवति
दशपाणाऽअंगुलयोदशपाद्यादशप्राणाऽआत्मैकत्रिंऽशायस्मिन्नेतत्प्राणाःप्रतिष्ठि
ताऽएतावान्वैपुरुषःपुरुषोयज्ञःपुरुषसंमितोयज्ञःसयावानेवयज्ञायावत्यस्यमात्रात्

वंतामुवेनयेतदाप्नोतियदक्षुन्निकत्रि७शदक्षरयाजुहोति।२३ब्राह्मणं॥४ दक्षिणेनाहव
नीयंप्राचीनयीवऋक्षाजिनऽउपस्तृणातितयोरनमधिदीक्षयतियुदिद्वनवतस्तदनाया
लोकोरूपंतादनमनयोर्लोकयोरधिदीक्षयति।१संबद्धोनवतःसंबद्धोताविवृहीमो
लोकोतर्धसमुतपश्चाद्वनवतस्तदिमावेवलोकामिथुनीकृत्यतयोरनमधिदीक्षयति।२यु
द्धऽएकंनवतितादषांलोकानां७रूपंतादनामषुलोकषुधिदीक्षयतियानिशुक्लानितु
निदिवोरूपंयानिऋक्षाणितान्यस्मियदिवतरयायान्येवऋक्षाणितानिदिवोरूपंयानिशु
क्लानितान्यस्मियान्येवबभ्रूणांवहरीणितान्यंतरिक्षस्यरूपंतादनामषुलोकेषुधिदीक्षयति १४

॥३अंतकमुतर्हिपश्चात्मृत्यस्यैतदिमानेवलोकान्मिथुनीकृत्यातष्टेनमधिदीक्षयति।४अथज
घनेनऋक्षाजिनेपश्चात्प्राङ्खावाङ्ङउपविशतिसयत्रशुक्लानांवऋक्षाणांवसंधिर्नवति
तादवमन्निमृग्यजपत्मृक्षामयोःशिल्पेस्थऽइतियद्विप्रतिरूपंतच्छिल्पमृक्षांचसामांवपु
तिरूपेस्थऽइत्येवैतदाह।५तेवामारुतीगर्भोवाऽएषनवतियोदीक्षातसक्तुदा७सि
पविशतितस्मान्यक्तांगुलिरिवनवतिन्यक्तांगुलयऽइवहिगर्भाःइसयदाह।तेवामार
नऽइतितेवांप्रविशामीत्येवैतदाह तेमापातमास्ययज्ञस्याद्वऽइतितेमागोपायतमास्यु
यज्ञस्यसऽस्थाऽइत्येवैतदाह॥७अथदक्षिणेनानानाहोति।शर्म्मोसिशर्मेमयछेतिचु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

र्म्मवाऽएतच्छमस्यतद्स्यतुन्मानुष६शर्म्मादेवत्रात्मादाहशर्म्मासिशर्म्मामयछेतिनुमस्तेऽअस्तुमा
माहि६सीरितिश्रुया६संवाऽएषऽउपधिराहतियोयज्ञेयज्ञाहिछमाजिनंतुस्माऽएवितद्य
ज्ञायनिष्क्रीतंतायाहिनामषुयज्ञोनुहिनस्तितुस्मादाहनुमास्तेऽअस्तुमामाहि६सीरितिऽस
विजघनार्द्धेऽइवेवायऽआसीताअथयदुयऽएवमुध्यऽउपविशेद्युऽएनंतत्रानुव्याहुरङ्ग्यु
तिवाप्रवापतिष्यतीतितथाहेवुस्यात्तुस्माज्जघनार्द्धेऽइवेवायःआसीतार्ण्अथामुखतोपुरि
हरातेअंगिरसोहविर्दीक्षितानबुल्यमविंदन्तेनान्युद्रतादृशनमुवाकल्पयंस्तुऽएतामूर्ज्जं
मपश्यंस्तमाक्षिंतांमध्यतुऽआत्मनऽऊर्जंमदधतसमाक्षितयासमाप्नुवंस्तायाऽएवेषुऽएतां १५

८२

मध्यतुऽआत्मनऽऊर्जंधत्तेसमाक्षितयासमाप्नोति।१०सावैशाणीभवति।मृद्व्यसदितिचैवशा
णीयत्रावैप्रजापतिरजायतगर्भोभूवैतस्माद्यज्ञात्तस्यंयान्तदिषंमुल्बमासीत्तुशाणस्तस्मात्त
प्रतयोद्वांतियद्स्यजरायुमीत्तद्दीक्षितवसनमंतरंवाऽउल्बंजरायुणोभवतितस्मादंतरा
द्वासोभवतिसयुग्वैवातःप्रजापतिरजायतगर्भोभूवैतस्माद्यज्ञादवामुवेषोतोजायते
गर्भोभूवैतस्माद्यज्ञात्।११सावैत्रिवृद्भवतित्रिवृद्योनंपशवोयोनंपितामातायज्जायान
तत्तृतीयंतस्मात्त्रिवृद्भवति।१२मुंजवाद्भूनान्वस्ताभवतिवृज्रोवैशरोवज्रस्तायैसुक्का
सुर्गोऽस्रष्टाभवतिसायत्स्रमलविसृष्टास्याद्यथेदमन्यारऊवोमानुषीस्याद्यद्वपसलवि

स्टष्टास्यात्यिष्टादवत्यास्यात्तस्मात्सुकामुर्गुं स्टष्टा भवति॥१३ तांपुरिहरतेंऽक्रुग्गेस्यांगिरस॑
त्यंगिरसोद्येतामूर्जेमुपरभेंन्नूर्ज्मत्रदाऽऊर्जेमुयिधेहीतिनात्रतिरोहितमिवास्ति।१४ अथना
विमुऽऊहात।सोमस्यनीविरसीत्यादीक्षितस्यवाऽअस्यैषायनीविर्भवत्यथात्रदीक्षितस्यसो
मस्यतुस्मादाहसोमस्यनीविरसीति।१५ अथश्रोसुता।गर्भोवाऽएषभवतियोदीक्षातप्रावृतावै
गर्भोऽउल्वानवजरायुणैवतुस्मादेश्रोसुता।१६ सश्रोसुता।विष्णोःशर्म्मासिशर्म्मयुजमानस्यै
त्यंनयंवाऽएषात्रभवतियोदीक्षातविष्णुश्चयुजमानश्चयदहदीक्षातंतद्विष्णुर्भवतियद्युज
ातंतद्युजमानस्तुस्मादाहविष्णोःशर्मासिशर्मयुजमानस्यैति।१७ अथऊर्ध्वविषाणेऽसिविब १६

ग्रा
वाहोवेत्तयोऽष्टयं २

धीतादवाश्वाऽअसुराश्चोभयेप्राजापत्याःप्रजापतिःपितुर्दीयमुपेयुर्मनाऽएवादवाऽउपायन्वा
वमसुरायज्ञामवतद्देवाऽउपायन्वावमसुराऽअमूमवादवाऽउपायन्निमामसुराः।१८ तादवा
यज्ञमब्रुवन्नायाषावाऽइयंवायुपमंत्रयस्वक्रयिष्यातविवेति स्वयंवायुपमंत्रयेक्रयिष्यात
विमेति तामुपामंत्रयतसाहास्माऽआरक्षादिविवायऽआसूयन्तस्मादुस्त्रीपुंऽसोपमंत्रितारक्षादि
विवायेसूयतिसहोवावारक्षादिविवेमऽआसूयीदिति।१९ तहोचुःरुपेवनगवोमंत्रयस्वक्र
यिष्यातविवेति तामुपामंत्रयतसाहास्मेनिपलाशमिवावादतस्मादुस्त्रीपुंऽसोपमंत्रितानिप
लाशमिवेवेवदतिसाहावावनिपलाशमिवेमेवादीदिति।२० तहोचुःउपेवनगवोमंत्रयस्व

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ऽकुर्विष्णुरुरुगायेत्यनुपांशुयजुषं करोत्यसुरा वै देवेभ्यो यज्ञं प्रतिलिप्सन्त
ऽएतं यज्ञक्रतुमपश्यन्नेतेन वै न इष्ट्वा यज्ञं प्रतिलप्स्यामहा इति ते विष्णुं यज्ञमुपा
यन्तस्मादु विष्णुर्देवतानां यज्ञो यज्ञो हि देवेभ्य ऽआयत्तो यज्ञो हि विष्णुः
स्वेनैवैनं भागधेयेन पर्यगृह्णन्त्स्वेनैवैनं भागधेयेन पर्यगृह्णन्नित्यु ह स्माह
याज्ञवल्क्यः ॥ १९ ॥ ते देवा ऽऊचुः कथं नु मनुष्या यज्ञेनेष्ट्वा यज्ञं प्रतिलप्स्यन्त
ऽइति ते विष्णुं यज्ञमुपायन्तस्मादु विष्णुर्देवतानां यज्ञो यज्ञो हि देवेभ्य
ऽआयत्तो यज्ञो हि विष्णुः स्वेनैवैनं भागधेयेन पर्यगृह्णन्त्स्वेनैवैनं भागधेयेन
पर्यगृह्णन्नित्यु ह स्माह याज्ञवल्क्यः ॥ २० ॥ ते देवा ऽऊचुः कथं नु मनुष्या
यज्ञेनेष्ट्वा यज्ञं प्रतिलप्स्यन्त ऽइति ते विष्णुं यज्ञमुपायन्तस्मादु विष्णुर्देवतानां
यज्ञो यज्ञो हि देवेभ्य ऽआयत्तो यज्ञो हि विष्णुः स्वेनैवैनं भागधेयेन पर्यगृह्णन्त्स्वेनै
वैनं भागधेयेन पर्यगृह्णन्नित्यु ह स्माह याज्ञवल्क्यः ॥ २१ ॥ ते देवा ऽऊचुः
कथं नु मनुष्या यज्ञेनेष्ट्वा यज्ञं प्रतिलप्स्यन्त ऽइति ते विष्णुं यज्ञमुपायन्तस्मादु
विष्णुर्देवतानां यज्ञो यज्ञो हि देवेभ्य ऽआयत्तो यज्ञो हि विष्णुः स्वेनैवैनं भाग
धेयेन पर्यगृह्णन्त्स्वेनैवैनं भागधेयेन पर्यगृह्णन्नित्यु ह स्माह याज्ञवल्क्यः ॥ २२ ॥

ते देवा ऽऊचुः कथं नु मनुष्या यज्ञेनेष्ट्वा यज्ञं प्रतिलप्स्यन्त ऽइति ते विष्णुं
यज्ञमुपायन्तस्मादु विष्णुर्देवतानां यज्ञो यज्ञो हि देवेभ्य ऽआयत्तो यज्ञो हि
विष्णुः स्वेनैवैनं भागधेयेन पर्यगृह्णन्त्स्वेनैवैनं भागधेयेन पर्यगृह्णन्नित्यु ह
स्माह याज्ञवल्क्यः ॥ २३ ॥ ते देवा ऽऊचुः कथं नु मनुष्या यज्ञेनेष्ट्वा यज्ञं
प्रतिलप्स्यन्त ऽइति ते विष्णुं यज्ञमुपायन्तस्मादु विष्णुर्देवतानां यज्ञो यज्ञो हि
देवेभ्य ऽआयत्तो यज्ञो हि विष्णुः स्वेनैवैनं भागधेयेन पर्यगृह्णन्त्स्वेनैवैनं
भागधेयेन पर्यगृह्णन्नित्यु ह स्माह याज्ञवल्क्यः ॥ २४ ॥ ते देवा ऽऊचुः कथं नु
मनुष्या यज्ञेनेष्ट्वा यज्ञं प्रतिलप्स्यन्त ऽइति ते विष्णुं यज्ञमुपायन्तस्मादु
विष्णुर्देवतानां यज्ञो यज्ञो हि देवेभ्य ऽआयत्तो यज्ञो हि विष्णुः स्वेनैवैनं
भागधेयेन पर्यगृह्णन्त्स्वेनैवैनं भागधेयेन पर्यगृह्णन्नित्यु ह स्माह याज्ञवल्क्यः ॥ २५ ॥

ते देवा ऽऊचुः कथं नु मनुष्या यज्ञेनेष्ट्वा यज्ञं प्रतिलप्स्यन्त ऽइति ते विष्णुं
यज्ञमुपायन्तस्मादु विष्णुर्देवतानां यज्ञो यज्ञो हि देवेभ्य ऽआयत्तो यज्ञो हि
विष्णुः स्वेनैवैनं भागधेयेन पर्यगृह्णन्त्स्वेनैवैनं भागधेयेन पर्यगृह्णन्नित्यु ह
स्माह याज्ञवल्क्यः ॥ २६ ॥ ते देवा ऽऊचुः कथं नु मनुष्या यज्ञेनेष्ट्वा यज्ञं
प्रतिलप्स्यन्त ऽइति ते विष्णुं यज्ञमुपायन्तस्मादु विष्णुर्देवतानां यज्ञो यज्ञो हि
देवेभ्य ऽआयत्तो यज्ञो हि विष्णुः स्वेनैवैनं भागधेयेन पर्यगृह्णन्त्स्वेनैवैनं
भागधेयेन पर्यगृह्णन्नित्यु ह स्माह याज्ञवल्क्यः ॥ २७ ॥

स्वेऽहन्दसुर्यो हैषां वा गेवमेवेषु द्विषतꣳ सपत्नानामादत्ते वा वृतस्यान्नवानसः पुरा
वामतादृदा॥ २४ सोयं यज्ञो वावमन्निदाध्यो मिथुन्यनया स्यामिति तꣳ संबभूव॥ २५ इंद्रो ह
वाऽईक्षांचक्रे महद्वाऽइदं वृजनिष्यति यज्ञस्य च मिथुनाद्वा चुश्चयुन्मा तेनान्नि नुवेदितिस
ऽइंद्रऽएवगुर्नीभूत्वेतन्मिथुनंप्रविवेश॥ २६ सुहसंवसारजायमानऽईक्षांचक्रे महावीर्यो
वाऽइयंयानिर्यामामुदीधरतयाहोमतोमहादेवा चुंनानुप्रजायेतयुन्मा तेनान्नि नुवेदिति
॥ २७ तꣳप्रतिपरामृशणावेष्याछिनत्तांयज्ञस्यशीर्षन्प्रत्यदधद्यज्ञोहिशुष्मः सयःसयज्ञस्तु
ङ्कस्माज्जिनंयोसायोनिःसाऽऊर्ध्वविषाणऽथयदेनामिंद्रऽआवेष्याछिनत्तस्मादावेष्टितं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वसयुथेवातऽइंद्रोजायतगुर्नीरुचितस्मान्मिथुनादेवमेवैषोतोजायतेगुर्नीरुचितस्मा
न्मिथुनात्।२८तांवाऽउत्तानामिवब्रह्मति।उत्तानेवैवायानिर्गुर्नैवि नर्त्यथदक्षिणंभ्रुवमु
पर्युपरिललाटमुपस्पृशतींद्रस्ययोनिरसीतींद्रस्यैषायोनिरितोवाएनांप्रविशान्प्रविशा
त्यातावाजायमानोजायतेतस्मादाहेंद्रस्ययोनिरसीति।२९कांडी १५०० आष्ट्रान्छिरवति।
सुमस्याःकर्षूस्कधीतियज्ञमुवितुंजनयतियदावैसुषुमंनुवत्यथालंयज्ञायनवतियु
दादुःषुमंनुवतिनतूर्ध्वमानवनालंनवतितद्यज्ञमुवितुंजनयति।३०अथनदीक्षितः॥ १८
कांष्ट्रनवानाखनवाकंडूयेतगुर्नीवाऽएषनवतियोदीक्षतेयावैगुर्नीस्मकांष्ट्रनवान

खनवाकंडूयेदुपास्यंमित्येतेनोदीक्षितःपामनोनुविताहदीक्षितंवाऽअनुरेतासितुतारतां
ऽसिपामनानिजूर्नितोःस्वावियानीरतानुहिनास्यषावाऽएतुस्यस्वायानिर्नवतियुक्तंविषा
णंतथोहनामषानुहिनस्तितुस्माद्दीक्षितःकल्मविषाणायेदुकंडूयतुनान्यनकल्मविषाणा
याः।३१अथास्मिदंडंप्रयछति।वाज्रावैदंडोवीरहत्यायै॥३२औदुंबराभवति।ऊर्नंवाऽ
ऊर्गुदुंबुराऽऊर्जीन्नाद्यस्यावरुध्यैतस्मादौदुंबरोभवति॥३३मुखसंमितोभवति।एता
वद्वैवीर्यंयावान्पुरुषःतावद्वीर्यंतावांस्तद्भवतियन्मुखसंमितः।३४तमुछ्रयति।उछ्रयस्वद्वन
स्पतऽऊर्ध्वोमापाह्यूंहसऽआस्ययज्ञस्योदृचऽइत्यूर्ध्वोमागापायास्ययज्ञस्यसंस्थाया

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ऽइत्येवैतदाह।३५ अत्राहैके। अग्नीध्रेऽन्यूवंति द्वावंवयछेत्युताहिनकिंचनजपिष्यन्नवती
तिब्रूदंतस्तदुतथानऊर्यद्यथापुरांवंध्युवंतमनुलिप्सततंनानुलुनेतेवृ ६ हस्तयज्ञंनानुल्ल
नातस्मादमुत्रिवांगुलीर्न्यावदमुत्रद्वावंयछेत्।३६ अथयद्दीक्षितःस्रुवंवायुर्वीसाम
वानिव्याहरत्यग्निस्थिरमग्निस्थिरामुवेतद्यज्ञमारभ्नातस्मादमुत्रिवांगुलीर्न्यावदमुत्रद्वा
वंयछेत्।३७ अथयद्वावंयछति। द्वाग्नियज्ञोयज्ञामुवेतदात्मंधत्तेथयुद्वावंयमोव्याहरतित
स्मादुहैषद्विस्तोयज्ञःपुराऽग्नेर्नातस्त्रोद्विस्रवीमृवंवायुर्वीजापद्याज्ञावैद्विस्तुस्तुद्य
ज्ञंपुनरारभ्नातस्यैषाप्रायश्चित्तिः।३८ अथैकऽउहदंति। दीक्षितायंब्राह्मणंदीक्षि १९

तोयंब्राह्मणऽइतिनिवेदितमेवैनमेतत्संतंदवेभ्योनिवेदयत्ययंमहावीर्योयोयज्ञंप्रापदि
त्ययंयुष्माकिकोऽहंगोपायतेत्येवैतदाहत्रिष्टुवऽआहत्रिवृद्वियज्ञे।३९ अथयुब्राह्म
णऽइत्याह।अनाद्धवावाऽअस्यातःपुराज्ञानंभवतीदृ ६ ह्याहरक्षा ६ सियोषितमनुसचं
तेतदुतरक्षा ६ स्येवारतऽआदधतीत्यथात्राह्माजायतायाब्रह्मणोयोयज्ञाज्जायतेत
स्मादृषिराजन्यंवाद्विश्यंवाब्राह्मणऽइत्येवब्रूयाद्ब्रह्मणोहिजायतेयोयज्ञाज्जायतेतस्मा
दाऽहुतेसवनऽहृतऽहन्यादनस्तोहवुसवनऽहेतेति।४० ब्राह्मणंप्रथमःप्रपाठकःसमाप्तः॥
॥ ॥कंडिका१२४॥ ॥छ॥ ॥द्वावंयछति॥सुद्वावंयमऽआसुत्रासुमयात्रद्यद्वावंयछ

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ति।९यज्ञेनवैदेवाऽइमांजितिंजिग्युर्यैषामियंजितिरासुहोचुःकथंनइदंमनुष्येरन्न्यारोहेयुरि
स्यादितियज्ञस्यसंधीवायथामधुमधुकृतानिहरेयुर्विदुर्ह्ययज्ञंयूपेनयोपयन्तिवातिरो
नवनुथयादानायोपयंस्तस्माद्यूपोनाम॥२तद्वाऽऋषीणामनुश्रुतमास।तयज्ञंसुमन्नरं
न्यधायंयज्ञःसंभृतऽएवंवाऽएषयज्ञंसंन्नरतियोदीक्षातद्वाविंयज्ञः॥३तामुस्तमितवा
वंविसृजाता।संवत्सरोवैप्रजापतिःप्रजापतिर्यज्ञोहारात्रेवैसंवत्सरऽएतद्यंनपरिक्षवमाने
कुरुतःसोहंनदीक्षिष्टसरात्रिंप्रापक्षयावानवयाऽइयावत्यस्यमात्रानावंतमुवेतदाह्यावावं
विसृजाता।४तद्धकानदत्रंदृष्ट्वाह्यावंविसर्जयंत्यप्रात्रानुभ्यास्तमिताभवतीतिब्रुवंतस्तु २०

दुतथानक्तंयक्षतेस्युर्यन्मेघःस्यात्तस्माद्यत्रिवानुभ्यास्तमितंमन्येततादवह्यावंविसर्जयेत
॥५अथनोनाहरिष्यन्तोह्यावंविसर्जयंति।भूर्भुवःस्वरितियज्ञमुखायायामायज्ञंसंदधाऽइतिब्रु
वंतस्तुदुतथानक्तंयक्षेनहसयज्ञमुखायायतिनसंदधतियुऽएतेनह्यावंविसर्जयंति।६अथ
नोनेवह्यावंविसर्जयेत।व्रतंकृणुतव्रतंकृणुतामिर्ब्रूयाग्नियाज्ञावुनस्युतिर्यज्ञियाऽइत्येष
ह्यस्यात्रयज्ञोभवत्येतद्धविर्यथापुराग्निहोत्रंतद्यज्ञोनेवैतद्यज्ञंसंभृत्ययाज्ञयज्ञंप्रति
ष्ठापयतियज्ञेनयज्ञंसंतनोतिसंततंह्यवास्यैतद्भवतेभवत्यासुवाभृत्यायत्रिरूह्यावाऽत्रा
हरत्रिरुह्यियज्ञ॥७अथाग्निमन्याभृत्यह्यावंविसृजाता।नहसयज्ञमुखायायतिनसंदधतियो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तान्यु नब्रुवंविसृजातसुप्रथमंव्याहरंस्त्यंब्रूवोनिव्याहरति।८ अग्निर्ब्रह्मेति।अग्निर्हैवब्रु
ह्माग्निर्यज्ञइत्यग्निर्हैवयाज्ञावल्क्यनस्यतियज्ञियइतिह्यनस्यतयोहियज्ञियानहिमनुष्यायुजे
रन्यद्धनस्यतायानस्फस्तस्मादाहद्धनस्यतिर्यज्ञियइति।९ अथास्मिन्वत्तुऽअपयंतिादवा
न्वाएषऽउपावर्त्तनयोदीक्षातसादवतानामुकानवतिसृतंवैदवानाऽहविर्नीश्तंतस्माद्ध
पयंतितादषऽएवव्रतयतिनाग्नाजुहोतितद्यादषऽएवव्रतयतिनाग्नाजुहोति।१० यज्ञेनवै
दवाँइमांजितिंजिग्युर्येषामियंजितिस्तेहोचुःकथंनइदंमनुष्यरन्याराद्युऽस्यादितित्
यज्ञस्यरसंधीवायुथामधुमधुह्यातानिर्द्दुयंयुर्विदुह्यंयज्ञंयूपनयोपयिवातिरानवन्

२१

यंयुदनेनायोपयंस्तस्माद्यूपोनाम।११ तद्धाऽऋषीणांमंनुश्चतमासातेयज्ञऽसमभरन्यथा
यंयज्ञःसंभृतऽएषवाऽअत्रयज्ञोभवतियादीक्षतऽएषह्यनंतनुतऽएषऽएनंजनयतितद्यु
क्तादवात्रयज्ञस्यनिह्नवंतेयद्धिदुग्धंतादवेतत्पुनराप्याययतियुदषऽएवव्रतयतिनाग्नि
जुहोतिनहापायेद्युदग्नेजुह्वयाजुह्वदुहैवमन्यतनाजुह्वत।१२ इमेवैप्राणाःमनो
जातामानायुजोदक्षक्रतवोवाग्वाग्निःप्राणोदानोमित्रावरुणौचक्षुरादित्यःश्रोत्रंद्विश्वेदे
वाऽएतासुहैवास्यतद्दवतासुकृतंभवति।१३ तद्धैकेप्रथमेवत्तऽउनौव्रीहियवावावपं
त्कनाऽरसान्न्यांयादवात्रयज्ञस्यनिह्नवंतेयद्धिदुग्धंतत्पुनराप्याययामऽइतिवदंतायद्ध

Indira Gandhi National Centre for the Arts

व्रतदुघानुदुहीतयुस्येवातःकामयतेतत्स्यव्रतंक्रुर्यादतदुहेवास्येताऽउनोव्रीहियवावन्वा
राज्ञोनवतऽइतितदुतथानक्रुर्यान्नहसयज्ञमाप्नोयतिनसंदध्नतियुऽउनोव्रीहियवावा
वपतितस्मादन्यतरामवावापऽइविर्वाऽश्रस्येताऽउनोव्रीहियवावनवतःसयादुवास्येताहृ
विर्नवतस्तादुवास्येतावन्वाराज्ञोनवतोयुद्धव्रतदुघानुदुहीतयुस्येवातःकामयेततत्स्यव्रतं
क्रुर्यात्॥१४तद्धैकेप्रथामव्रतसर्वौषधꣳसर्वसुरभ्यावपंतियुदिदीक्षितमार्त्विर्विंदाद्युनवा
तःकामयेतातनानिषज्येद्यथाव्रतननिषाज्यदितितदुतथानक्रुर्यान्मानुषꣳहतुयज्ञेक्र
वैतिव्रुडंवेतद्यज्ञस्ययन्मानुषंतन्हव्रुडंयाज्यक्रवाणीतियदिदीक्षितमार्त्विर्विंदाद्युनेवा २२

तःकामयेतातनानिषाज्यस्समाह्निहोत्रेवदुष्णा॥१५अथास्मेव्रतंप्रयछतिअतिनीयमानुषंका
लꣳसायंदुग्धमपररात्रेप्रातर्दुग्धमपराह्णेव्याक्रुर्याऽएवदिवंदिवेतन्मानुषंवयाक्रारातिा
१६अथास्मेव्रतंप्रदास्यन्नपऽउपस्पर्शयतिादेवीर्धियंमनामाहसुमृडीकामभिष्टयेवर्चो
धांयज्ञवाहसꣳसुतीर्योनोऽअसद्वशाऽइतिमानुषायवाऽएषपुरुशानायावनेनिक्रोथात्रादे
वीर्धियंमनामाहसुमृडीकामभिष्टयेवर्चोधांयज्ञवाहसꣳसुतीर्योनो
ऽअसद्वशाइतिसयावक्रियज्ञव्रतंव्रतयिष्यन्नपऽउपस्पृशेदातानावापस्पृशात॥१७अथव्र
तंव्रतयतियेदेवामनोजूनामनोयुजाद्दक्रतवास्तनोवंतुतनःपांतुतन्यःस्वाहेतित

Indira Gandhi National Centre for the Arts

द्यथाद्वषड्कृतꣳकृतमेवुमास्येतुद्भवति।१८ अथव्रतंव्रतयित्वानाग्निमुपस्पृशातास्त्राःपीता
नवतस्यूयमापाऽअस्माकमंतरुदारमुशीवाः॥ ताऽअस्मभ्यमयक्ष्याऽअनमीवाऽअनागसः
स्वदंडादवीरमृताऽऋतावृधऽइतिदवान्वाऽएषऽउपावर्तातयादीक्षातसादवृतानाम्नोन
वत्यन्तस्मिंक्वेदवाना ꣳहविर्यथेतद्व्रतप्रदामिथ्याकरोतिव्रतमुपोस्मिंवुन्व्रतंप्रमीणातितु
स्याद्हषात्रायश्चित्तिस्याद्यास्यतंनुमिथ्याकृतंनवतिनव्रतंप्रमीणातितस्मादाहस्त्राःपी
ता नवतस्यूयमापाऽअस्माकमंतरुदारमुशीवाः॥ ताऽअस्मभ्यमयक्ष्याऽअनमीवाऽअनागसः
स्वदंडादवीरमृताऽऋतावृधऽइतिमयावक्रिअव्रतंव्रतयित्वानाग्निमुपस्पृशेदतेनवोप २३

स्पृशाक्रस्तद्वदंयद्व्रतप्रदोव्रतमुपोस्मिंवेत।१९ अथयत्रामक्ष्यन्नवतिनव्रतंप्रमीणाति
ष्टंवाकिंचिद्वाप्रहंतीयंतयज्ञियानन्नरितीयंवेष्टथिवीदवीदवयुजनीसादीक्षितनुनाग्नि
मित्यातस्याऽएतदुकृत्वियज्ञियांतनूमथायज्ञिय ꣳशरीरमग्निमेहत्यापुंवामिनप्रजा
मित्युनयंवाऽऋतऽएत्यापश्चारतश्चसऽएतदपुऽएवमुंवतिनप्रजाम ꣳहामुवःस्वाहाꣳ
ताऽइत्यु ꣳहसऽइवात्यानुंवतियदुदारमुष्टितंनवतितस्मादाहौहा ꣳहामुवऽइतिस्वाहा
ऋताःपृथिवीमाविशातत्याꣳकृतयोन्वाशांताःपृथिवीमाविशातात्यावेतदाह।२० अथपुन
र्लोष्टंन्यस्यतिपृथिव्यासंनातनीयंनेपृथिवीदवीदवयुजनीसादीक्षितनुनाग्निमित्यातस्या

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ऽएतदुक्थ्येवयज्ञियंतन्मुख्यमिक्त्वा मुवास्यामतत्युनर्यज्ञियंतनू
दधतितस्मादाहृष्ठिव्यासंनवेति।२१ अथामुयपरिदायस्वपिति।दवान्वाऽएषऽउपावर्त्तते
योदीक्षितसादवुतानामुक्तानवतिनावुदवुःस्वपंत्युनवस्माद्वावाऽएतस्यास्वाप्नानवत्यग्नि
र्विदवानांव्रतपतिस्तस्माऽएवैतत्परिदायस्वपित्यग्नेव्वऽसुजाग्रहिव्वयऽसुमेदिषीमहीत्य
ग्नेव्वंजाग्रहिव्वयऽस्वस्यामऽइत्येवैतदाहरुद्राणाऽअप्रयुछन्निति गोपायानाप्रमत्तऽ
इत्येवैतदाहप्रबुध्यनःपुनस्कृधीतियत्यैतःसुप्त्वास्वप्तिप्रबुध्यमहाऽएवैनःकुर्व्वित्येवैत
दाह।२२ अथयत्रसुप्त्वापुनर्नीवद्रास्यन्नवति।तद्वाचयतिपुनर्म्मनःपुनरायुर्म्मऽआगन्पुनः २४

प्राणःपुनरात्मामऽआगन्पुनश्चक्षुःपुनःश्रोत्रंमऽआगंनितिसर्व्वेहवाऽएतस्वपतोपक्रामंतिप्रा
णाऽएवनैतैरेवैतत्सुप्त्वापुनःसंगछातेतस्मादाहपुनर्म्मनःपुनरायुर्म्मऽआगन्पुनःप्राणःपुनरा
त्मामऽआगन्पुनश्चक्षुःपुनःश्रोत्रंमऽआगन्॥वैश्वानराऽअदब्धस्तनूपाऽअग्निर्नःपातुदुरि
तादवद्यादितितद्यादेवात्रस्वप्नेनवायेनवामिथ्याकर्म्मतस्मान्नःसर्वस्मादग्निर्गोपायत्वित्येवै
तदाहतस्मादाहवैश्वानराऽअदब्धस्तनूपाऽअग्निर्नःपातुदुरितादवद्यादिति।२३ अथय
द्दीक्षितः।अव्रत्यंवाव्याहरतिक्रुध्यतिवानन्मिथ्याकारातिव्रतंप्रमीणात्यात्काम्यस्यवदीक्षि
तस्याग्निर्विदवानांव्रतपतिस्तामेवैतदुपदधातिवुमाग्नेव्रतपाऽअसिदेवऽआमर्त्येष्वा॥वुं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

यज्ञेष्वीड्यऽइति नास्याहविषाप्रायश्चित्तिस्तथो हास्येतन्नमिथ्याकृतं भवतिनव्रतंव्रमीणातितस्मा
दाहवमान्नव्रतपाऽअसिदेव आमुर्त्यिष्ठा।वंयज्ञेष्वीड्यऽइति।२४ अथयद्दीक्षितायान्हुरंतिान्तु
स्मिन्वाचयतिरास्वयास्मामाभूयोनारतिरासामाहवाऽअस्माऽएतद्धातयद्दीक्षितायान्हु
रंतिसयदाहरास्वयास्मामतिरास्वनाऽइयास्मामात्यावेतदाहाभूयोनारत्यानाभूयोह
रात्यावेतदाहदावानःसविताबुसोदीताबुस्वदादितितथो हास्माऽएतत्सवितृप्रसूतामवदा
नाय भवति।२५ पुरास्तमयादाहदीक्षितब्राह्मंयाछतितामुस्तमितब्राह्मंविसृजातपुरो द
याद्दाहदीक्षितब्राह्मंयाछतितामुदितब्राह्मंविसृजातसंतत्याऽएवाहारावेतद्ब्राह्म्यासंतानात्य २५

ङ्कारात्रि।रहनेनमन्यत्रचरंतमभ्युस्तमियात्नस्वपंतमभ्युदियात्सयुदनमन्यत्रचरंतमभ्यस्त
मियाद्ब्रात्रारनंतदंतरियाद्यस्वपंतमभ्युदियाद्दङ्ऽएनंतदंतरियान्नात्रप्रायश्चित्तिरस्तिप्रतियु
ष्यामुवेतस्मान्नपुरावदृथादुपाभ्युवेयान्नेनमुनिवार्षदनवक्लृप्तऽहतद्यत्पुरावदृथादुपा
भ्यवेयाद्यद्धिनमनिवार्षदथपरिकालंब्राह्मंवदतिनुमानुषीप्रसृतांतद्यत्परिकालंब्राह्मंव
दतिनुमानुषीप्रसृतां।२७ यज्ञनावोदवाः।इमांजितिंजिग्युर्येषामियंजितिस्तेहोचुःकथं
नऽइदंमनुष्यारन्याराद्भवेस्यादितियज्ञस्यरसंधीत्रायथामक्षुमधुकृतानिद्वेयथवि
दुहयज्ञेयुपनायापत्रिवातिरात्रवन्नथयादनेनात्यापयंस्तस्माद्यूपान्नाप्रऽतद्वाऽऋषी

णमनुष्ऋतमासातयज्ञ ७ सुमन्नरन्युथायुंयज्ञःसंभृतऽएवंवाऽएषयज्ञ ७ सुंन्नरतियोदीक्षते
द्वाविंयज्ञस्तद्यदावात्रयज्ञस्यनिद्वांतंयद्धिदुग्धंतादावेतत्पुनरापूरायतियुत्यरिक्तालंवा
वंवदतिनमानुषींप्रस्तांनहापूराययेद्यत्प्रस्तांमानुषींवावंवदतस्मात्यरिक्तालंवावंवद
तिनमानुषींप्रस्तां ७।२६॥ सावेधीक्षात।द्वावहिधीक्षातयज्ञोयहिधीक्षातयज्ञोहिद्वाद्वीक्षि
तोहवैनामेतद्यद्दीक्षितऽइति।३० ब्राह्मणं॥१ आदित्यंचरुंप्रायणीयंनिर्वपति।आदवाहवाऽ
अस्योयज्ञंतन्वानाऽइमांयज्ञादंतरीयुःसाहैषामियंयज्ञोमाहंस्तांवकारकथंनुमुयियज्ञंत
न्वानामांयज्ञादंतरीयुरितित्ऽहयज्ञंनप्रजानुंति॥१ तेहोचुःयुन्वस्यामवयज्ञमुत ७ स्मदिकथं २६

नुनोमुहकथंनप्रजानीमऽइति।२ तेहोचुःअस्यामेवयज्ञंतन्वानाऽइमांयज्ञादंतरगामसा
नइयामवयज्ञममूमुहदिमामावापधवामुति।३ तेहोचुःयंनुवायव्यवयज्ञमुत ७ स्म
हिकथंनुनामुहकथंनप्रजानीमऽइति।४ साहावाचामुंयवयज्ञंतन्वानामांयज्ञादंत
रगातसावाहामवयज्ञममूमुहंनागंनुमकल्पयताथयज्ञंद्रक्ष्याथप्रज्ञास्यथेति।५
तथेतिदवाऽअब्रुवंन्।तंविवुप्रायणीयस्तूदयनीयइतितस्मादवाऽआदित्यऽ
वुप्रायणीयानुवत्यादित्यऽउदयनीयऽइत्यवादितिस्तांतायज्ञमपश्यंस्तम
नन्वतादमयुदादित्यंचरुंप्रायणीयंनिर्वपतियज्ञस्यैवहाप्त्यैयज्ञंदृष्ट्वाक्षीणनितंतन

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वाऽइति तस्मादादित्यं वरुं प्रायणीयं निर्वपति तद्धि निरुप्त ६ हविरासीदनिष्टादवता ७ आत्थे
न्यः पुष्या स्वस्तिः प्रारावता तामयजन्वायुपुष्णा स्मिन्वा यज्ञस्तु यज्ञमपश्यंस्तुमतन्वता ८
आत्थेन्योग्निः प्रारोवता तमयजंस्मयुदा न्नयंयज्ञस्यासीत्तदपश्यन्यद्धिष्ठंयज्ञस्यतुदा
न्नयंतदपश्यंस्तुदतन्वता ९ आत्थेन्यः सोमः प्रारावता तमयजंस्मयुस्सोम्यंयज्ञस्यासीत्त
दपश्यंन्यद्वाऽआर्ड्डीयज्ञस्यतुसोम्यंतदपश्यंस्तुदतन्वत १० आत्थेन्यः सविता प्रारावता तम
यजन्यशवोवैसवितापशवोयज्ञस्तुयज्ञमपश्यंस्तुमतन्वतायथयुस्यादवुताथेहविर्निरु
प्तमासीत्तामयजँन्त ११ तावाऽएताःपंचादवुतायजतिपावैसयज्ञोमुग्धऽआसीत्यार्द्धावै २७

सऽआसीत्तामतानिःपंचनिर्दैवुतानिःप्राजानन्त १२ ऋतवोमुग्धाऽआसन्पंवातानेतानिरवु
पंचनिर्दैवुतानिःप्राजानन्त १३ दिशोमुग्धाऽआसन्पंवाताऽएतानिरवुपंचनिर्दैवुतानिः
प्राजानन्त १४ उदीचीमवदिशंपुष्यस्वस्त्याप्राजानंस्तस्मादुत्तानहिंवाग्यदतिऊरुपंवा
तत्राह्वाग्घ्यषानिदानेनोदीचीऽइत्यतयादिशंप्राजानंन्नुदीचीत्यतास्यदिक् १५ प्राचीमवर्म
दिशंअग्निनाप्राजानंस्तस्मादग्निंपश्चात्प्राचमुइत्यापासातप्राचीऽइत्यतनदिशंप्राजान
न्प्राचीत्यतस्यदिक् १६ दक्षिणामवदिशंसोमेनप्राजानंस्तस्मात्सोमंक्रीतंदक्षिणापुरिवहं
तिंतस्मादाऽऊःपिष्टादवत्यःसोमऽइतिदक्षिणाऽइत्यतनदिशंप्राजानंन्दक्षिणात्यतस्यदिक्

Indira Gandhi National Centre for the Arts

।१७ प्रतीचीमवदिशꣳ। सवित्रा प्रसूजानान्नक्षत्रेभ्यस्सविताय एषतूपतितस्मादेषप्रत्यङ्प्रति
चीꣳ ह्येतन्नदिशंप्रसूजानन्प्रतीचीह्येतत्स्यदिक्।१८ ऊर्ध्वामवदिशं। अदित्याप्रसूजानन्नियंवा
ऽअदितिस्तस्मादस्यामूर्ध्वाऽउषधयाजायंतऽऊर्ध्वोह्येतन्मनुष्यतयऽऊर्ध्वꣳ ह्येतत्यादिशंप्रसू
जानन्नूर्ध्वोह्येतत्स्यदिक्।१९ शिरावियज्ञस्यातिथ्यंबाहूप्राग्रणीरुदयनीयावक्षितौवै
शिराबाहूनवतस्तस्मादक्षितऽआतिथ्यमेतद्ध विषोनवतःप्राग्रणीयस्योदयनीयश्च।२०तदा
ऽहुःयदेवप्राग्रणीयक्रियतेतदुदयनीयक्रियतेयदेवप्राग्रणीयस्यबर्हिर्नीयतेतदुद
यनीयस्यबर्हिर्नीयतीतितदपोह्यनिदधातिनाꣳस्थालीꣳसक्षामकर्षोप्रमृज्यमुक्षणंनिद २८

धातियऽएवप्राग्रणीयस्यर्त्विजोनुयंतितऽउदयनीयस्यर्त्विजोनुयंतितद्युदेतुसमानंयाज्य
क्रियातानूनबाहूसदृशोतूनसरूपो।२१तदुतथानकुर्य्यात्कामामुवेतद्धिरनुप्रहराद्देवं
मुक्षणंनिर्ल्लिज्यस्थालींनिदध्युऽएवप्राग्रणीयस्यर्त्विजोनुयंतितऽउदयनीयस्यर्त्विजोनु
यंतियद्धतेविप्रुषःस्युरप्यन्युऽएवस्फ्यःसयद्धैसमानीर्देवतायुजंतिसमामेनानिरुध्युषि
नुयंतीतूनेवबाहूसदृशोतूनसरूपो।२२सवैपंक्तप्राग्रणीयोदेवतायजतिपंक्तोदयनी
यंतस्मायंवेकादंगुलयःपंक्तिवत्तूछंयंतेनवतिनपुनीःसंयाजयंतिपंक्तीर्ह्येवाऽआप्नो
मुनोबाहूरुर्वीर्ह्यमुंवेतद्यज्ञस्यानिसंस्करोतितस्माछंयंतेनवतिनपुनीःसंयाजयंति

।२३ ब्राह्मणं।२ दिविवै सोमऽआसीत्। अथेहादवास्तेदेवाऽअकामयंतानः सोमोगच्छेत्ते नाग
तनयजेमहीतितऽएतमाय्यऽअसृजंतसुपर्णीवकङ्कौवतद्धिस्म्यांब्राह्मणव्याख्याय
तासोपर्णीकाद्रवंयुथातदासा१तुन्योगायत्रीसाममच्छापतत्तस्याऽआहरंत्यगंधर्वोवि
श्वावसुःपूर्यमुन्मात्तादवाऽअविदुःपुरुषतोवैपरस्तात्सामाथनोनागछतिगंधर्वोवैपूर्य
मिषिषुरिति।२ तेहोचुःयाषिकामावैगंधर्वोवाचामुवैभ्यःप्रहिणवामसानःसहसोमेना
गमिष्यतीतितुन्योवाचंप्रहिणवंस्तेनांसहसोमनागछत।३ तुगंधर्वोऽन्वागत्याब्रुवँना
सामोयुष्माकंवागेवास्माकमितितथेतिहादवाऽअब्रुवन्निहोचेदागान्मेनामनीषुहवानेष्ट २०

निगायान्ता २

विङ्कयामहाइतितोव्यङ्कयंताऽतास्यगंधर्वोःवाचुदानेवप्रोचिरऽइतिवैवयंविद्मेतिवयंचि
द्मेति।५ अथहवाःवीणामेवसृष्ट्वावादयंतानिषदुरितिवैतवयंगास्यामऽइतिवाप्रमो
दविष्यामहऽइतिसादवानुपाववर्त्तसावैसातन्मोघमुपाववर्त्तयास्तुवज्ञःशुंसञ्छोट
तुंगीतमुपाववर्त्तेतस्मादाप्यतर्हिमाघस६हितएवयोषाऽएव६हिवागुपाववर्त्ततामुष्य
न्याऽअनुयोषास्तुस्माद्यएवनृत्यतियोगायतितस्मिंनुवैतान्निमिंतमाऽइवाहतद्धाऽए
तदुनयंदावृष्णासीत्। सोमश्चवाङ्कसयास्मंक्रीणात्यागत्याऽएवागातनयजाइत्यागाग
तनहवैसासामनयजातयोक्रीतनयुजातु७ अथयद्धवायामाज्येपुरिनिष्टंनुवति। तु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

जुहोंचउस्रुवोविगृह्णातिबर्हिषाहिरण्यंप्रबध्नवधुयजुहोतिऋक्त्रेनपुयसाजुहवानीति
समानजन्मावेपुयश्चहिरण्यंचानयुऽह्यग्निरतमं७।८सहिरण्यमुवदक्षतिएषातस्रुक्
तनूरतहूर्वऽइतिब्रुवावाऽएतद्यद्धिरण्यंतुयासुंनवत्राजंगाछतिसयदाहतुयासुंनवे
तिातुयासुंष्टचास्रुवात्युवेतुदाहत्राजंगाछतिसोमोवित्राद्धोमंगाछत्युवेतुदाहाएतोंय
ष्युवादोदवाःप्राहिणवांस्सोममछवामुवेनामषऽएतत्सुहिणंतिसोममछद्वायुसामक्रय
णंनिदानंनतामतयुऊत्याप्रीणातिप्रीतुयासुमंक्रीणातिा९०सुजुहोतिाजुरसीत्यतु
ङवाऽअस्याऽएकंनामयजुरसीतिहतामुनासुतिमुनसावाऽइयंवाग्धतामुनावाऽइदंपुर ३०

स्ताद्वावाऽइछंवदामेतद्वादीरित्यलुप्तमिवहवेद्वायादद्यन्मुनोनस्यात्तस्मादाहहतामुनास
तिा११अर्द्धः॥जुष्टाविप्लवऽइतिाजुष्टासोमायात्युवेतुदाहयुमाछमऽइतितुस्यास्तसत्य
सवसःप्रसवऽइतिसत्यप्रसवानऽएधिसामंनोछहीत्युवेतुदाहतान्वायंत्रमशीयस्वाहेति
सुहवेतन्वोयंत्रमश्नातायायज्ञस्योदृचंगछतियज्ञस्योदृचंगछानीत्युवेतुदाह।१२ऋ
ग्धहिरण्यमपोऽरतिातन्मनुष्येषुहिरण्यंकरोतिसयस्रुहिरण्यंजुऽह्यात्युरागुहिवेतन्मनुष्ये
न्योहिरण्यंप्रदृज्यात्तंनुमनुष्येषुहिरण्यमभिगमयेत।१३सापाऽरतिास्रुक्रुमसिचंद्रुम
स्यमृतमसिविश्वदेवमसीतिऋक्त्रेनपुयसाऽक्वायादुवेतत्तुदाहस्रुक्रुमसीतिस्रुक्रुऽह्ये

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तुञ्चेद्रुमसीति चेद्रुऽह्यतद्दमृतमसीत्यमृतऽह्यतद्धिस्वदेवुमसीति ह्विस्वादवुऽह्यतुत्समुच्यद्रु
णंबर्हिष्यपिसृजतिसूत्रेणहिरण्ययंप्रबध्नीत।१४ अथापरंचरुंगृहीतमुज्यंगृहीत्वा।अन्वार
ब्धस्वयजमानेत्याहापोसुंवंतिशालायेद्वारदक्षिणतःसामकृत्यएषुपनिष्ठातत्सुहिताभू
विनामतुस्तीप्राहिषीद्वाग्विसोमकृत्याणिदानन्नामतयाऽकृत्याप्रेषीत्प्रीतयासुमं
त्रीणनीति।१५ अथोपनिष्क्रम्याग्निमंत्रयतेविद्मसिमनासीतिचित्तंवाऽइदंमनोवाग्नुव
दतिधीरसिदक्षिणेतिधियाधियाह्यतयामनुष्याजुन्यषंस्मात्यूनेऽनवप्रकामाद्येने ३१
वगुष्यग्निरिवतुस्मादाहधीरसीतिदक्षिणेतिदक्षिणाह्यषाह्यत्रियासियज्ञियासीतिक्षत्रियु

ह्यषायज्ञियाह्यषादितिरस्युनयतःश्रीर्ह्मीतिसयादनयासमानऽसद्विपर्योसंब्रुदतियदुपरंत
त्सूर्वंकरोतियत्सूर्वंतदुपरंतुनोनयतःश्रीर्ह्मीर्ह्मीतस्मादाहादितिरस्यनयतःश्रीर्ह्मीति।१६
सानःसुप्रावीसुप्रतीचेधीति।सुप्रावीनऽएधिसोमंनोळहीत्यवैतदाहसुप्रतीचीनऽएधिसो
मननःसहशुनारहीत्यवैतदाहतस्मादाहसानःसुप्रावीसुप्रतीचेधीति।१७ मित्रस्त्वापदिब
ध्नीतामिति।ब्रह्मणावाऽएषायद्रुक्षुःसायद्रुक्वान्निहितास्याद्ब्रह्मणास्याद्धनन्निहितास्मा
दयातवस्यादेतद्वाऽअवरुणंयन्मित्रऽसायशारज्वान्निहितायतेवमास्येतद्भवतियद्व
रुमित्रस्त्वापदिबध्नीतान्निति।१८ पूषाध्वनस्यान्विति।इयंवैपृथिवीपूषायस्यवाऽइयमध्व

Indira Gandhi National Centre for the Arts

न्नाघ्री नवतितस्यनक्रावनुक्लुप्नवतितुस्मादाहृषाश्वनस्यावितिः१९ इंद्रायाध्वक्षायेति।
स्वध्वक्षासदित्यावितुदाहयदाहेंद्रायाध्वक्षायत्युनुवामातुमत्यतामुन्मितानुभ्रातासुगा
र्न्यनुसरवासुस्थ्यऽइतिसायुन्नजुन्मातुनानुमतासोममाछहीत्यावितुदाहसादविदेव
माछहीतिदवीत्यषादवुमाछितियद्वाक्सामंतस्मादाहसादविदेवमाछहीतींद्रायसाममि
तींद्रावियजुस्यदवतातस्मादाहेंद्रायसाममितिरुद्रस्त्वावर्त्तयवित्यप्रणाशायेतुदाहरुद्र
ऽहिनातिपशुवःस्वस्तिसाममसवापुनारहीतिस्वस्तिनःसोमनसहपुनारहीत्यावितुदाह।२०॥
तांयाथेवादादवाःप्रोहिणवास्साममछसिनांसहसामनागछादवुमावेनामषऽएतत्प्रहिणो ३२

तिसोममछसिनऽसहसोमेनागछति।२१तांयाथेवादादवाःवुक्कयंतगंधर्वैःसादवानुपा
वर्त्तातेवामावेनामतद्यजमानाविक्कयातसायुजमानमुपावर्त्तातताभुदीवीमत्याऊर्व्वत्युदी
वीहिमनुष्याणांदिक्षाऽएवयुजमानस्यतस्मादुदीवीमत्याऊर्व्वति।२२ब्राह्मणाऽइतीत्या
ध्वर्यवः॥॥सप्तपदान्यनुनिक्रामतिदृढुऽएवेनामतत्तस्मात्सप्तपदान्यनुनिक्रामतियत्रवै
द्यावःप्रजातानिछंदाऽसिसप्तपदावैतुषांपराद्र्योशक्करीतामावेतत्यरस्तादद्र्वीवींवृंङ्तु
स्मात्सप्तपदान्यनुनिक्रामति।१सावैद्यावुऽएवरूपेणानुनिक्रामतिवसोस्त्वास्यदितिरस्या
दित्यासिरुद्रासिचंद्रासीतिवसवीत्यषादितिह्येषादित्याद्यषारुद्राद्यषाचंद्राद्यषाहृद

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्युतिष्ट्वासुमेरमाविंतिब्रह्मावेबृहस्युतिर्बृहस्युतिष्ट्वासाधुनावर्त्तयविंत्योवेतदाहरुद्रोवु
सुभिरुवकऽइत्युपणाशायेतदाहरुद्रऽहिनातिपशावः।२ अथसप्तमुपदंपर्युपविशंति।सप्त
रण्यंपादुनिधेयजुहोतिनवाऽअनमावाऽकृतिर्हैयातग्निरतसंवेहिरण्यंताद्याहास्युमाग्निम
त्यवाऽकृतिर्कृता नवतिबृहद्रावाऽआज्यंबृहद्रावेवतदाज्येनस्तृणुतताऽस्त्वास्वीऽकृत
।३सुजुहोति।अदित्यास्त्वास्नेनाजिघर्म्मीतीयंवेदृथिव्यदितिरास्येहिस्रुक्जुहोतिदेवयु
जानदृथिव्याऽइतिदेवयुजानहिदृथिव्युजुहोतीडायास्पदमसिघृतवस्वाहृतिगोवोऽ
ऽडागार्हिपादजुहोतिघृतवस्वाहृतिघृतवाध्यतदन्विऽकृतंनवति।४ अथस्फ्यमादायपरि ३३

लिखति।बृहद्रावेस्फ्योबृहद्रावेणवेतत्परिलिखतित्रिरुक्त्वःपरिलिखतित्रिवृतोवेतबृहद्रावेण स
मंतंपरिगृह्णात्यनतिक्रमायापसपरिलिखति।आस्मरमास्वृतियजमानरमास्वात्यावेतदाहा
यसमुल्लिखपदंऽस्थाल्याऽसंवपत्यास्मानबंधुरितियजमानानबंधुरित्योवेतदाह।६।
अथापऽउपऽनिनयतियत्रवाऽअस्येखनंतःक्रीऽउद्वेत्यपघ्नंतिशांतिरापस्तदद्भिःशांत्या
शमयंतितदद्भिःसंदधातितस्मादपऽउपनिनयति।७ अथयजमानायपदंप्रयच्छति॥
वेराय्यऽइतिपशवोवेरायस्त्वेतिपशवऽइत्योवेतदाहतद्यजमानःप्रतिगृह्णातिमराय
ऽइतिपंक्तोवोवेरायामुष्यैपशवऽइत्योवेतदाह।८ अथाध्वर्युरात्मानमुपस्पृशति।मावयऽ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

राजास्याषाण्ढियोष्मुतितूष्णीहाध्वर्युः पशुन्यऽआत्मानंनांतरति।एष वैश्वथपान्यपदंप्रतिपु
राहरंति।गृहावैपुन्येऽप्रतिष्ठातऊर्ध्वमुविनामतत्प्रतिष्ठायांप्रतिष्ठापयतितस्मात्पान्यपदंप्र
तिपुराहरंति।१० तांनेष्ट्वावयति।तुतारायऽइत्युत्थिना ७ सामक्रयण्यासंख्यापयतिवृ
षावैसोमाप्याषापान्यषवाऽअत्रसोमाभवतियत्सामक्रयणीमिथुनमेवतत्प्रजननं
क्रियातत्स्मादना ७ सामक्रयण्यासंख्यापयंति।११ ससंख्यापयति।समरख्यादध्वर्यासं
दक्षिणायाहवक्षसा॥ मामऽआयुःप्रमोषीर्मोऽअहंतववीरंविदेयतवादविसंदृशीत्यात्मिष
मेवैतदाशास्तेपुत्रोवैवीरःपुत्रंविंदेयतवसंदृशीत्येवैतदाह।१२ सायाबक्रःपिंगाक्षी॥ २४

सासामक्रयणीयत्रवाऽइंद्राविष्णूत्रेक्षेसहस्तोवेरायतोतादक्तात्परिक्षेतोत्रेक्षेप्राजनय
तोतस्माद्यापयतुर्हित्रेक्षेसहस्तेयाऊर्योदाकेवातिरिच्यते।१३ सायाबक्रुःपिंगाक्षी।सासा
मक्रयण्युथयारोहिणीसाद्यात्रेधीयामिदंराजासंयामंजित्वादाकुरुतथयारोहिणीश्येता
क्षीसापिट्टादवत्यायामिदंपिट्टान्याघ्नंति।१४ कोडीसंख्या १६००॥ सायाबक्रुःपिंगाक्षी।सा
सामक्रयणीस्याद्युदिबक्रेपिंगाक्षीनविंदुदरुणस्याद्युद्यरुणेनविंदाड्डाहिणीद्यात्रेधीस्या
ड्डाहिण्येहवैवाश्वतादयाऽआशोनयोंत।१५ सास्यादुष्वीताद्याऽएषानिदानेनयुसो
मक्रयण्युयातसाम्नीवाऽइयंद्यागुयातयाम्न्युष्वीतातस्मादुष्वीतास्यासास्यादवंडाकूटाका

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ण्कर्णलक्षितासन्नशफासाद्युकरूपैकरूपाहीयांद्वाक्।१।६।ब्राह्मणो।४पदुःसमुष्यपाणेऽ
श्ववाननिक्तातद्यत्याणेश्ववाननिक्तद्वाज्रावाऽआज्य७रतःसामानद्वाज्रेणज्येनारतःसो
म७हिनुसानीतितस्मात्याणेऽश्ववाननिक्ता१श्रुथास्या७हिरण्यंबध्नीताद्वयंवाऽइदंनु
तृतीयमस्तिसत्योवेवानृतंवसत्यमेवादवाऽअनृतंमनुष्याऽअग्निरतसंवेहिरण्य७सत्यु
ना७श्रुनुपस्पृशानिसात्यनासामंपुराहणनीतितस्माद्वाऽअस्या७हिरण्यंबध्नीता२श्रुथ
संश्रुथतिासामापनुहनमाहरासामपर्याणहनमाहरास्त्रीषमाहरतिसयादवाग्नानं
तास्सामापनुहन७स्याद्वासाह्यास्येतद्ध्रुवतिाग्नानु७ह्यतुस्यवासःसायाहिन७ाग्न ३५

नुनापचुरतिाग्नानतेहाथयऽआहयुदवकिंवेतियद्धिवकिंवनुवतितस्माद्यादवशोनानंत
स्सामापनुहन७स्याद्यादवकिंवासामपर्याणहनं।३युद्धस्त्रीषंविंदेत्।दुस्त्रीषःस्याद्यद्धस्त्री
षंनुविंदेत्सामपर्याणहनस्येवद्यंगुलंवाच्यंगुलंवावक्रंतदुस्त्रीषभाजनुमधर्युवीयुजमा
नावासोमापनुहनमादत्तयुएवकृष्णसामपर्याणहनं।४अथायेणराजानंद्विविंचंतिंतु
दुदक्रंनऽउपनिहितोभवतिनुद्वाह्मणऽउपास्तंतदभ्युयंतिश्रोवा।५तदायुरुवाचयति।
एषातगायत्रोभागऽइतिमासामायब्रूतादषातत्रिष्टुभोभागऽइतिमासामायब्रूतादे
षातजागताभागऽइतिमासामायब्रूताछंदानामुना७सांम्राज्यंगाछतिमासामायब्रूता

Indira Gandhi National Centre for the Arts

दित्येकं वाऽएषुक्रीयुमाणेऽनिक्रीयातछंदसामवराज्यायछंदसा ७ सोम्राज्यायघ्नंतिवाऽएन
मतद्यदग्निष्टुएवंतिनामतदाहछंदसामववाराज्यायक्रीणमिछंदसा ७ सोम्राज्यायनव
धायत्याप्नुत्यप्राडुपविशतिदक्षसाग्निमृशतिआत्माकासीतिस्वऽएवैनंयजमानेतद्भवतिय
दागतस्तस्मादाहात्माकासीतिसुक्रस्तयद्यऽइतिसुक्रऽ७ह्यस्माऽइदंयद्दीक्षन्नवतिविविंत
स्त्वाविविन्वंतितिसर्वंवायेतदाह।७अत्रहेकाऽएणंवाकाष्ठंवाऽमविंत्वापास्यंतितद्धतुत्यान्
ऊर्योऽक्षंवेवासोमाविडन्याऽउषधयोनंवेक्षत्रियस्यविक्षयथायसितमनुहायाछिद्य
परास्यादवंतन्तस्मादन्यंवृत्वाविंतस्त्वाविविन्वंतितद्यऽएवास्यविवितारस्तऽएनं २६

विविन्वंति।८अथद्व्यासःद्वियुएंवाचतुर्युएंवाप्रादेशोदशोपसृणातितद्वाजानंमि
मीतमयद्वाजानंमिमीततस्मान्मात्रामनुष्येषुपात्रायावाथन्यामात्रांऽएसाविन्यामिमीता
सवितावैदवानांप्रसवितानाथाहास्माऽएषसवितृप्रसूतऽएवैनंयजमानंकरोति।९०अतिछंद
सामिमीतऽएषावैसर्वाणिछंदाऽउसियदतिछंदास्तायाहास्मैषसर्वैरवछंदोभिर्मिता
नवतितस्मादतिछंदसामिमीता।११सुमिमीताअग्नित्यादवऽ७सवितारमाणाएषाःकविक्र
तुर्योमिसत्यसवऽरत्नधमग्निप्रियंमतिंकविंऽऊर्ध्वोयुस्यामतिर्नोऽअदिक्षतस्वीम
निहिरण्यपाणिरमिमीतसुक्रतुःकृपास्वरितिा१२एतयासर्वोनिःएतयावतसृनिरत

Indira Gandhi National Centre for the Arts

यातिसृभिरतुयाद्वाभ्यामेतायैतुयेविकायेतुयाद्वाभ्यामतुयातिसृभिरतुयावतसृभिरे
तुयासद्वीभिःसमस्यांजलिनाध्वसवपति।१३सवाऽउदावन्याचंमिमीत।सयुदुदावंन्याचंमि
मीतऽइमाऽएवितदंयुलीनांनाजानाःकारातितस्मादिमानानाजायंतुथयुस्महसद्वीभिर्मि
मीतसऽश्लिष्टाऽइवहिवमाजायरंस्तुस्माद्वाऽउदावन्याचंमिमीत।१४यादृवादावंन्याचं
मिमीताऽइमाऽएवितंनानावीर्याःकारातितस्मादिमानानावीर्यो स्तुस्माद्वाऽउदावंन्याचंमि
मीत।१५यादृवोदावंन्याचंमिमीताद्विराजामेवितदद्वीचींवपुरावींवयुनक्तिपुराव्यृहदे
वेभ्योयज्ञंवृहत्यद्वीचीमनुष्यानवतितस्माद्वाऽउदावंन्याचंमिमीत।१६अथयदृशद्भ ३७

वोमिमीतादृशाक्षरावेद्विराड्विराजःसोमस्तुस्माद्दृशद्भवोमिमीत।१७अथसोमोपनुहनस्य
समुत्यायोतान्ऽउन्नीषणद्विग्रथ्नातिप्रजान्यास्वुतिप्रजान्याह्यनंक्रीणतिमयादावद ७
शिरश्चाऽउसोवांतरापनितनिवतादवास्यितुकारातिं।१८अथमाध्यंगुल्याकाशंकारातिं।
प्रजास्वानुप्राणंविंतितमयत्वीववाऽएनामतुसमायछंनप्राणमिवकारातितुस्यितदुताऽए
वमध्यतुःप्राणमुत्सृजतितंतेःप्राणंतंप्रजाऽअनुप्राणंतितुस्मादाहप्रजास्वानुप्राणंविंति
तुऽसोमविक्रयिणंप्रयछत्यथातःपुणनास्यिवा१९ब्राह्मणं।५मविराजानंपणातामयदा
जानंपणातंतुस्मादिदुऽसऽसर्वंपुण्यंमुऽआहासोमविक्रयिन्क्रयास्तासोमाराजा३०३

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तिक्रय्यऽइत्याहसोमविक्रयीतंवैतक्रीणीतिक्रीणीहीत्याहसोमविक्रयीकलयातक्रीणा
नीतिभूयावाऽअतःसोमाराजाहीतीत्याहसामविक्रयीभूयऽएवातःसोमाराजाहीनिम
हांस्त्ववागुर्महिमित्यध्वर्युः१रागाद्वैप्रतिधुक्षातस्यैष्टंतंतस्यशीरस्तस्यैदधितस्यैमस्तु त
स्याऽआतंचनंतस्यैनवनीतंतस्यैघृतंतस्याऽआमिक्षातस्यैवाजिनं७।२क्रीफुनातक्रीणा
नीतिभूयावाऽअतःसोमाराजाहीतीत्याहसामविक्रयीभूयऽएवातःसोमाराजाहीं
तिमहांस्त्ववागुर्महिमित्यध्वर्युरतान्यवदञ्छीर्याण्युदाख्याहपदातार्द्धनातगुवात
क्रीणमीतिक्रीतःसोमाराजित्याहसामविक्रयीवयाऽसिप्रब्रूहीति।३सऽआहावंद्रं ३८

तत्वस्त्रंतक्षागातांधनुस्तेमिथुनाःगावोतिस्त्रस्तन्याऽइतिसयुदध्वीकुर्णंतपरःसंपादयं
तितस्मादिदंऽसक्तुस्त्वंपुण्यमध्वीकुर्णंतपरःसंपादयंत्यथयुदध्वर्युरवागुद्वीर्याण्युदावृष्टे
नासोमस्यासामविक्रयीमहिताविसोमादावाहिसोमोथितदध्वर्युर्गंमिष्यतितस्यैपश्यन्वी
र्याणिक्रीणदितितस्मादध्वर्युरवागुद्वीर्याण्युदावृष्टेनासोमस्यासामविक्रयीधऽथयत्युंच
क्रुवःपणातासंवत्सरसंमितादेयज्ञःपंचवाऽऋतवःसंवत्सरस्यतेपंचभिराप्नोतितस्मात्यं
चक्रुवःपणातापऽथहिरण्यंद्वाचयतिस्रुक्वास्रुक्कृणक्रीणमीतिस्रुक्रुंह्यतद्वैस्रुक्कृण
क्रीणतियत्सोमंहिरण्यनवंद्रंवाडणतिवंडुंह्यतद्वंडुणक्रीणंतियत्सोमंहिर

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ण्येनामृतममृतानुत्यमृतऽउह्यतुदमृतनक्रीणतियास्माऽहिरण्येनाद्द्रूथसोमविक्रयिणं
मन्निप्रकंपयति।साग्मातागारितियुजमानातागोरित्यवेतुदाहतद्युजमानमभ्याक्रुत्यन्य
स्यत्यास्मातवंद्राणीतिसऽआत्मान्यवुद्वीर्यधात्तशरीरामवासामविक्रयीहरातनतनूतःसो
मविक्रय्यादत्ते।७ अथाजायांप्रतीचीनमुख्यांवाचयति।तपसस्तनूरसीतितपासाहवाऽए
षाप्रजापातःसंभृतायदजातस्मादाहतपसस्तनूरसीतिप्रजापातवैर्ल्ऽइतिसायत्रिःसं
वत्सरस्यविजायातातनप्रजापातवैर्लेःपरमेणपशुनाक्रीयसऽइतिसायत्रिःसंवत्सरस्य
विजायातातनपरमःपशुःसहस्रापोषंपुषेयमित्याशिषामावेतदाशास्तेऽमावसहस्रं ३९

ऽमानंगछानीत्येवेतुदाह।८ सवाऽआनानेवाजांप्रयुछति।आनानराजानमादत्तऽआजाहवै
नामेषायुदजितयाव्यनमंततऽआजतिनामतत्यराद्धमाजत्यावह्नातीर्ऽअथाराजानमाद
त्ते।मित्रोनऽएहिसुमित्रधऽइतिशिवानःशंतऽएहीत्येवेतुदाहतंयुजमानस्यदक्षिणऽऊरो
प्रत्यूह्यद्वासानिदधतीड्रस्यारुमाविशादक्षिणमित्यसवाऽअत्रेंद्रोनवतियद्युजमानस्तु
स्मादाहेंद्रस्यारुमाविशादक्षिणमित्युशंनुशंतमितिप्रियःप्रियमित्येवेतुदाहास्यानास्या
नमितिशिवःशिवमित्येवेतुदाह।१० अथासामक्रयणानन्तुदिशंति।स्वानभ्राजांघारबंनां
एहस्तसुहस्तकृशानावेतवःसामक्रयणास्तान्कृधेमावादनंनितिधिष्ण्यानांवाऽएतना

Indira Gandhi National Centre for the Arts

जानानेतानिवेधिक्ष्यानोनामानितान्येवेभ्यऽएतदन्वदिक्षत्।११अथात्रापाक्रुतिगृह्णीवाऽ
एषनवतियादीक्षितप्रावृतावेगृह्णीऽउल्बानवजरायुणावतम् त्राजीजनततस्मादापाक्रुतऽ
एषवाऽअत्रगार्ह्णीनवतितस्मात्परिवृतानवतिपरिवृताऽइवहिगृह्णीऽउल्बानवजरायु
णावा१२ अथद्वावयति।।परिमाग्नेदुश्चरिताद्बाधस्वामासुचरितन्नजेत्यासीनवाऽएनामष
ऽआगच्छतिसऽआगतऽउत्तिष्ठतितन्मिथ्याकरोतिव्रतंप्रमीणातितस्यादिषाप्रायश्चित्ति
न्तिस्तथाहास्यितंनमिथ्याकृतंनवतिनव्रतंप्रमीणातितस्मादाहपरिमाग्नेदुश्चरिता द्बा
धस्वामासुचरितन्नजेति।१३अथराजानमादायोत्तिष्ठति।उदायुषास्वायुषोदस्थाममृतं ४०

शाऽअन्वित्यमृतंवाऽएषोनृत्तिष्ठतियःसोमंक्रीतंतस्मादाहोदायुषास्वायुषोदस्थानमृतंशा
अन्विति।१४अथराजानमादायाराहणमभिष्क्रामति।प्रतिपंथामपद्महिस्वस्तिगामनेहसं।।
येनविश्वाःपरिद्विषोवृणक्तिविंदतेवस्विति।१५दवाहविंयजुंतंन्वानाःसुरक्षसे
भ्यऽआसंगाद्भिनयोवक्तुस्तऽएतद्यजुःस्वस्त्ययनंदद्दशुस्तऽएतेनयजुषानाष्ट्रारक्षा
ऽस्यपहत्यैतस्ययजुषाभयेनाष्ट्रनिवातस्वस्तिसमाश्नवतंतथाएवेषऽएतंनयु
जुषानाष्ट्रारक्षाऽस्यपहत्यैतस्ययजुषाभयेनाष्ट्रनिवातस्वस्तिसमश्नातंतस्मा
दाहप्रतिपंथामपद्महिस्वस्तिगामानहसंयेनविश्वाःपरिद्विषोवृणक्तिविंदतेवस्वि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ति।१६ तंवाऽइत्तिहरंति। अनसापरिवहंतिमहयंत्यावेनामतत्तस्माच्छीर्ष्णोबीज७हरंत्य
नासादावहंति।१७ अथयदपामंतक्रीणंति। रासावाऽआपःसुरसामावेतक्रीणात्यथयद्धि
रण्यं नुवतिसशुक्रामावेतक्रीणात्यथयद्वासा नुवतिसुवचसामावेतक्रीणात्यथयद्दजा
नुवतिसतपसामावेतक्रीणात्यथयाऽऽनुनुवतिसाशिरामावेतक्रीणात्यथयन्मिथुनोनु
वतःसामिथुनामावेतक्रीणातितंवेदशन्निरवक्रीणीयान्नादशन्निर्दशाक्षरावैविराड्वै
राजःसामसत्तस्माद्दशन्निरवक्रीणीयान्नादशन्निः॥१८ ब्राह्मणं। द्वितीयःप्रपाठकः
समाप्तः॥ ॥कंडिका१२८॥ ॥छ॥ ॥उंनीऽऊर्ध्वाजिनमास्तृणाति।अदित्यास्त्वगसीति ४१

सासावबंधुरात्मनमासादयत्यदित्यसदऽआसीदतीयंवैपृथिव्यदितिःसयंप्रतिष्ठात
दस्यामावेनामतत्प्रतिष्ठायांप्रतिष्ठापयतितस्मादाहादित्यसदऽआसीदति।१ अथैवंम
न्निपद्यवाचयति। अस्तन्नाद्यांवृषनोऽअंतरिक्षमितिदवाहवैयज्ञंतन्वानास्तसुरक्षास्तु
न्यऽआसंगाद्धिनयावकुस्तुएनामतऊर्ग्यायाऽसामवुवधाऽइकुर्यदाहास्तन्नाद्यांवृषनो
ऽअंतरिक्षमिति।२ अमिमीतवरिमाणंपृथिव्याऽइति।तादानानमाछाकानास्तृणोतितस्यहि
नुहंतास्तिनुवाधायानमालाकाऽआस्तृतास्तस्मादाहामिमीतवरिमाणंपृथिव्याऽइति।३॥
आसीदद्विश्वाभुवनानिसम्राडितितादानानद७सर्वंमास्तृणोतितस्यहिनुहंतास्तिनुवाधा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यानदꣳसर्वमास्मृतेतस्मादाहासीदद्विश्वानुवनानिसंम्राडिति।४ विश्वेत्तानि वरुणस्यव्रता
नीति।तदस्माऽइदꣳसर्व्वमनुवर्त्मकारातियुदिदंकिंचनकंचनप्रत्यक्ष्यामिनेतस्मादाहविश्वेत्ता
निवरुणस्यव्रतानीति।५ अथासामपर्याणहानेनपर्याणह्यति।नाददनंनाष्ट्रारक्षाꣳसिप्रमृशा
नितिगार्ग्योवाएषनवतितिरऽइवविगर्गीस्तिरऽइवेतद्यत्यर्याणꣳतिरऽइवेवादवामनुष्ये
ष्वस्तिरऽइवैतद्यत्यर्याणꣳतस्माद्विपर्याणह्यति।६ सुपर्याणह्यति।विश्वानषुव्येतरिक्षेततानेति
विश्वानषुहीदमंतरिक्षेवितंतृक्षायेषुवाजमर्वस्सुपर्यꣳउस्त्रियास्वितिद्वीर्यं विवाजाःपुमा
ꣳसोवेनःपुꣳस्त्वेवेतद्वीर्यंदधातिपयऽउस्त्रियास्वितिपायोहीदमुस्त्रियासुहितꣳहरु ४२

कꣳवरुणेविद्वग्निमितिहस्मुद्यंकꣳउमीनाजंवपुविशेविद्वग्निमितिविद्धुद्यंप्र
नास्वग्निर्दिविसूर्यमदधात्सामसुद्राविति दिविद्यासोसूर्योहितःसामसुद्रावितिगिरिषुदि
सामस्तस्मादाहदिविसूर्यमदधात्सोमसुद्राविति।७ अथयदिहुलक्षाजिननवतःतयारन्यतरत्प्रत्यानह्यतिप्रतीनाहनाजनंयुद्धꣳएकंनवतिलक्षाजिनयोवाएवावरुत्यप्रत्यानह्यतिप्रतीनाहनाजनꣳसूर्यस्यवहुरागाहामुरद्धःकनीनकाःयत्रितादृङ्निरीयासंभ्राजमानाविपश्चितंतिसूर्यासावेतत्पुरस्तात्कारातिसूर्यःपुरस्तान्नाष्ट्रारक्षाꣳस्यपघ्नान्त्यथोनयनानाष्ट्राणपुरिवहंति।८ उद्धातप्रऽउग्र्यफलाकनवतःतदेतारणंतिष्ठंसुब्र

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्नाणाप्राजतिश्रेयान्वाएषोन्योरोहाङ्गवतिकात्यतमहेत्यन्योरोढुंतस्मादंतारणतिष्ठन्प्रा
जति।ऐपलाशशाखयाप्राजतियत्रवैगायत्रीसोममच्छापतन्तदस्याआहरंत्याअपादस्ता
न्यायत्यपर्णेप्रविछदगायत्र्यैवासोमस्यवाराऽस्तुत्यतिवापर्णेनवत्तस्मात्यर्णेनाम
तद्यादवात्रसोमस्यन्यक्तंतदिहोपसदितितस्मात्यलाशशाखयाप्राजति।१० अथानङ्वा
हावाजेतिातोयदिऽआसोस्यातामन्यतरावाऽऽसक्तस्तत्रविद्याद्ऋषिश्रुत्येषमःपर्जन्याद्वृ
ष्टिमान्नविश्वतीत्यतुविज्ञानं।११ अथयुनक्ति।उस्रावृतंधर्षीहावित्युस्रोहिनवाताधू
र्षीहावितिधूर्वोहोहिनवातायुज्यथामनश्रऽइतियुज्यातुह्यनश्रइत्युनात्वावितितद्वी ४३

रहणावित्युपापऽतावितितद्ब्रह्मवोदनावितिब्रह्मवोदानोहिनवतःस्वस्तियुजमानस्यगृहा
नाऽछतमितियथनावंतरानाड्वारऽछाऽसिनहिऽस्मरवामतदाह।१२ अथपश्चान्यरिक्रम्या
अपालंबुमनिपद्याहसोमायक्रीतायानुब्रूहीतिसोमायपर्युह्यमाणायुतिवातायतरु
थाकामयत।१३ अथद्वावयति।नाड्वामसिप्रत्यवस्वऽवस्यतऽइतिनड्वोह्यस्यिषनव
तितस्मान्नान्यमाडियातुह्यस्यराजानःसन्नागाऽआगछंतिपूर्वीराज्ञानिवदतिनड्वोहि
नवतितस्मादाहनाड्वामसीतिप्रत्यवस्वऽवस्यतऽइतिऽवनानाऽहयषपतिर्विश्वान्य
निधुमानीत्युगानिविविश्वानिधुमान्युगान्युवितद्ब्याहमात्वापरिपरिणेविदंमात्वाप

Indira Gandhi National Centre for the Arts

रिपंथिनोद्विदंन्मावावृकाःअथायवोद्विदन्नितियाथेनमंतरानाष्ट्रारक्षाःसिनविंदयुरवमे
तदाह।१४ श्येनानूत्वापरापातति।द्वयाएवैनामतद्भूतंप्रपातयतियद्वाउभयंतन्नाष्ट्रारक्षाः
सिनान्ववयंत्यतद्द्वयसामोजिष्ठंबलिष्ठंयाक्षयनस्तामवितद्भूतंप्रपातयतियदाहत्रय
नोनूत्वापरापातति।१५अथशरीरामवान्त्यावहंति।यजमानस्यगृहान्नाछतान्नोसंस्कृतमिति
नात्रतिरोहितमिवास्ति।१६अथसुब्रह्मण्यामाक्रयति।यथायन्यःपक्ष्यंस्यात्तान्क्रयादि
त्याहुवःपक्षास्मीत्यवामवैतद्द्वयोयज्ञंनिवदयतिसुब्रह्मण्या३ॐसुब्रह्मण्या३मि
तिब्रह्महिदवान्प्रत्यावयतित्रिष्कृवआहत्रिवृद्धियज्ञः।१७इंद्रागच्छतिइंद्रोवैयज्ञस्यादव ४४

तात्समादाहेंद्रागच्छेतिहरिवआगछामुक्षतियेमेषवृषणश्वस्यामान॥गोरावस्कंदिनहल्या
यिजारतितद्यान्यवास्यवरुणनितारविनामतत्सुमादयिषति।१८कौशिकब्राह्मणागोत
मब्रुवाणेति।शश्वद्धितदारुणिनाधुनोपज्ञातंयाज्ञातमब्रुवाणेतिसयदिकामायतब्रूयाद
तद्यद्यकामायतापिनाद्रियतेत्याहसुत्यामितियावदाहसुत्यानुवति।१९दवाब्रह्मण
आगछातिति।तद्दवांश्चब्राह्मणांश्चाहितद्यत्रोनयेरार्धनुवतियद्दवैब्राह्मणेश्च॥२०॥ अ ५
अथप्रतिप्रस्थाताग्नायणशालामग्नीषोमीयणपशुनाप्रत्युपतिष्ठतग्नीषोमोवैदेव
मंतजैनऽआदधातायादीक्षतआग्नावैष्णवंत्र्यादादीक्षणीयंहविर्नीवतियावद्विष्णु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

सोमः सहविर्वोऽएषादवानां भवतियादीक्षितादनमंतर्जेऽआदधातत्यक्ष्णात्मानंनि
क्रीणीते।२१तद्विकाऽआहवनीयादुल्मुकमाहरंत्ययमग्निरयꣳसोमस्तस्याꣳसहसद्यो
निष्क्रेष्यामहऽइतिब्रूदंतस्तुदतस्यानकुर्याद्यत्रवाऽएतोक्वचतत्सहिव।२२सविद्विरूपो भ
वति।द्विदेवात्याहिभवतिदेवतयोरसमादक्ष्णासारंङ्गःस्यादित्याङ्गारतद्भिनाम्यरूप
तमभिवृतियदिक्ष्णासारंगंनविंददाथाऽअपिलोहितसारंगःस्यात्।२३तस्मिन्वाचयति।
नमोमित्रस्यवरुणस्यचक्षसमाहादेवायतदृतꣳसपर्यतान्दरादुशादवज्ञातायाकृत्वे
दिवस्पुत्रायसूर्यायशꣳसातृतिनमऽएवास्माऽएतत्करातिमित्रधियामुदानानेतृकुरुत ४५

॥२४॥अथाध्वर्युरागृह्णंद्विमुंचति।वरुणास्यात्वंननमसीत्यपस्तृणातिनानापस्तृणातिवरुणस्य
स्कंभसर्जनीस्थऽइतिशाम्यऽउदूहतिसयदूहवरुणस्यस्कंभसर्जनीस्थइतिवरुणएवास्य
षऽएतद्भिभवतियत्सोमःक्रीतः।२५अथचवारराजासंदीमाददातिद्योवाऽआसीमानुषाय
राज्ञऽआददातऽआर्थितोचवारायास्यसऋसर्वस्यैष्टे।२६औदुंबरीभवति।ऊर्नंवा
ऽऊर्गुदुंबरऊर्जोन्नाद्यस्यावरुध्येतस्मादौदुंबरीभवति।२७नाभिदघ्नाभवति।अत्रवा
ऽऊर्नंपतितिष्ठत्यन्नꣳसोमस्तस्मान्नाभिदघ्नाभवत्यत्राऽएवास्तसऽआशयारतःसोम
स्तस्मादत्रदघ्नाभवति।२८नामनिगृह्णाति।वरुणस्यऽऋतसदन्यसीत्यथैतत्साजिनमासृ

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ण्तिवृरुणस्यऽऋतसदनमसीत्याग्नेयेनमासादयतिवृरुणस्यऽऋतसदनमासीदितिसयदाह
वृरुणस्यऽऋतसदनमसी[redacted]दितिवृरुणायैवैतद्यजमानंप्रतिष्ठापयति।१९ आग्नेय
ऽशालांप्रपादयति।सुप्रपादयंन्वाचयतियातध्यमानिहविषायुजेतिताताद्विस्वापरिहृर
स्वयज्ञं॥गयस्फानःप्रतरणःसुवीरोवीरहाप्रचरासामदुर्योनितिगृहावैदुर्यागृहान्नःशिवः
शंतातापशुभ्यस्त्वचारात्युवैतदाह।२० अत्रैहीक्षऽउदपात्रमुपनिनयंतियथाराज्ञऽआगता
यादकुमाहारादवामतदितिवृदंतस्तदुतयानुऊर्यान्मानुषंऽहतयाज्ञऽऊर्वंतिष्ठेवैत
द्यज्ञस्ययन्मानुषंनद्यृद्धेयाज्ञंकरवाणीतितस्मान्नापनिनायत।२१ ब्राह्मणं।१ इतीयाध्यायः॥ ४ ६

शिराविद्यज्ञस्यातिष्ठंबाहूप्रायणीयादयनीये॥अनितोविशिराबाहूनवतस्तस्मादनित
ऽआतिथ्यामातृहविषीनवतःप्रायणीयश्चादयनीयश्च।१ अथयस्मादातिथ्यंनामाअतिथि
वीऽएषएतस्यागछतियास्मामःक्रीतस्तस्मादेतद्यथाराज्ञवाब्राह्मणस्यवामहाहंवामहुंजं
वापुत्रंदृहमानुषंऽहविर्दृहवानामवैमस्माऽएतदातिथ्यंकरातिरतदाहुःस्त्रीतीत्य
गृह्णीयादितियत्रवाऽअर्हंतमागतंनापवायंतिक्रुध्यतिवेसतत्रतथाहापविताभवति
॥३तद्वाऽअन्यतरऽएवविमुक्तःस्यात्।अन्यतराविक्रीथगृह्णीयादयदन्यतरोविमुक्तस्त
नागतायुद्वन्यतराविमुक्तास्तनापवितः॥४ तदुतथानऊर्यतावैमुच्यैवप्रपाद्यगृह्णी

Indira Gandhi National Centre for the Arts

याद्यथादेवानांवृणंतद्वाऽअनुमनुष्याणंतस्मान्मानुषेयावन्नविमुंचातनेवास्मेतावद्व
दक्ऽहरंतिनापवितिंऊर्वत्यनागाताहिसतावद्भवत्यथयादेवविमुंचातथास्माऽउदक्ऽ
हरंत्यथापवितिंऊर्वतितर्हिहिसाऽआगाताभवतितस्माद्विमुच्येवप्रपद्यगृह्णीयात्पा
सविसंवरमाणऽइवगृह्णीयात्तथाह्यपविताभवतितत्प्रत्यंचारनातपर्युह्यमाणंवियु ५८
जमानाचारनातथात्रपुंनयुतऽएवतन्मिथुनाचारनातयत्रवाऽअर्हन्नागच्छति
सर्वगृह्याऽइववेतत्रावरुंतितथाह्यपविताभवतिहसवाऽआप्नुवंतोयजुषागृ
ह्णीयात्तायनोवान्यानिहवीꣳष्यृकंवाऽएषुनागृह्यमाणेनिगृह्णीयातछंदसामवराज्या ४७

यछंदसाꣳसोमराज्यायतस्यछंदाꣳस्यन्वितःसावयानियुयाराज्ञोराजानोराजसूतःसूत
मुण्यएवमस्यछंदाꣳस्यन्वितःसावयानि।७नवेतदवकल्पातायछंदाꣳस्यऽइतिकुवलंगृ
ह्णीयाद्यत्रवाऽअर्हतिपवंतितदन्वितःसावयाचानक्रानवंत्युराजानाराजसूतःसूत
ग्रामण्यस्तस्माद्यत्रिवेतस्मिगृह्णीयात्तादवछंदाꣳस्यन्वानजेत्।८सुगृह्णाति।अग्नेस्त
नूरसिविष्णवेत्यग्निर्वैगायत्रीतुजायत्रीमन्वानजति।९एषासामस्यतनूरसिविष्ण
वेत्वेतिक्षत्रंवैसामःक्षत्रंत्रिष्टुप्त्रिष्टुभमन्वानजति।१०अतिथिरतिथ्युमसिविष्ण
वेत्वेतिसासास्याऽआगायथास्पष्टस्योद्गारऽएवमास्यैषऽऋतेछंदाꣳस्यः।११रेपनायवा

सोम भृतद्विष्णावावृति। तद्गायत्रीमन्वाहनजति सायुङ्गायत्रीऋयनो भृत्वादिवःसोममाहर
त्तन्नसाऋयनः सोम भृत्तिनेवेनामतन्द्वीर्यंणद्वितीयमन्वाहनजति।१२ अग्नायवाराय स्या
षादद्विष्णावावृति पशावावैराय स्यैषः पशावाजगती तद्जगतीमन्वाहनजति।१३ अथयत्यु
वद्वावृङ्क्ते संवत्सरसंमितावैयज्ञः पुरुषवाऽऋतवः संवत्सरस्यतंपञ्चभिरात्नोति तु
स्मात्पंचद्वावृङ्क्त्यथयद्विष्णावावाद्विष्णवेवावृतिवृङ्क्ते द्विष्णावहिवृङ्क्ते तियायज्ञा
यवृङ्क्ते।१४ नवकपालःपुरोडाशोभवति शिरावैयज्ञस्यातिथ्यंनवाक्षराविगायच्य
ष्टोतानियान्यन्वाहप्रणावानवमःपृथिव्यैवैयज्ञस्यगायत्रीपृथिव्यैवैऽएषयज्ञस्यतत्संनव ४८

पालःपुरोडाशोभवति।१५ काश्मर्यमय्याःपरिधयोदवाहवाएतंवनस्पतिभ्योद्यंदद्भुर्य
काश्मर्यंवै शिरावैयज्ञस्यातिथ्यान्नछिरायज्ञस्यनाद्धारक्षाऽसिहिनुसन्नितितस्माकाश्मर्य
मय्याःपरिधयोभवंति।१६ आश्वत्थवालःप्रस्तरोयाज्ञहादावान्यापवक्रामात्साम्वाभृत्वापरा
ङ्ङावर्त्ततस्यादवाऽअनुहायद्वालानन्निपदुस्तानालुलुपुस्तानालुप्यसाईवैसन्यासुस्तु
तऽएताऽउषधयःसम्भवन्यदश्वत्थवालःशिरावैयज्ञस्यातिथ्यंजघनाद्धीद्वालाऽउभयु
तऽएवैतद्यज्ञेपरिवृङ्क्तियदाश्वत्थवालःप्रस्तरोभवति।१७ एकयोद्विधृतीनुद्वर्हिश्च
प्रस्तरश्चसंलुप्यातऽइत्याहात्मूयाज्यवैसद्वीएवैवतद्गृह्णातिनद्व्यत्रा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

नुयाजा नुवंति।१८ आसाद्यहवी ँ ष्यग्निमंथति। शिरोवै यज्ञस्यातिष्यं जनयंतिवाएनमे
तद्यन्मंथंतिशीर्षतावाऽआयज्ञायमानाजायत शीर्षतएवैतदायय ज्ञंजनयत्यग्निर्वि
सर्वोदेवताऽआग्नोहिसर्वाभ्योदेवताभ्योजुह्वति शिरोवै यज्ञस्यातिष्य ँ शीर्षतएवैत
द्यज्ञ ँ सर्वाभिर्देवताभिः समर्द्धयतितस्मादग्निंमंथति।१९ साधिमंथन ँ शुकलमाद
त्ताऽआमुष्त्रेत्रमसीत्य त्रह्यग्निर्ह्योयातस्मादाहाग्नेर्ज्योत्रमसीति।२० अथदर्भैतरु
णाकनिदधाति। वृषाणेस्थऽइतितद्यावैवाऽएतासस्त्रियौसाकंजावतावेवैतो।२१ अथाध
रारणिंनिदधाति। उर्व्वश्यसीत्युत्तरारणिमाज्यविलापनीमुपस्पृशत्याथुरसीतितामनिनि ४९

दधातिपुरूरवाऽअसीत्यर्व्वशीवाऽएषाऽअसराःपुरूरवाःपुतिरथयत्तस्मान्मिथुनादजायततदा
युरवामविषऽएतस्मान्मिथुनाद्यज्ञंजनयत्याहायुरथ्यमानायानुब्रूहीति।२२ समंथ
तिगायत्रीएवाछंदसामंथामित्रिष्टुभेनवाछंदसामंथामिजागतेनवाछंदसामंथामीति
तंविछंदाभिरवमंथतिछंदा ँ सिमथ्यमानान्याहछंदा ँ स्युवैतद्यज्ञमन्वायातयति
यथामुमादित्य ँ रश्मयोजातायानुब्रूहीत्याहयदाजायतप्रक्षियमाणायत्यनुब्रूहर
न्।२३ सानुप्रहरति। नुवतन्नःसमनसौसुत्वतसावरपसौ॥ मायज्ञ ँ हि ँ सिष्टं मायज्ञप
तिंजातावदसोशिवोनवतमद्युनऽइतिशंतिमवाभ्यामतृदतियथानान्यान्यु ँ हि ँ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्यातां।२४ अथस्रुवेणोपहत्याज्यंजुहोत्यग्नावग्निश्चरतिप्रविष्टऽऋषीणांपुत्रोऽ
अग्निशस्तिपावा॥सनःस्योनःसुयजायजहुदावान्याहव्यंसदमप्रयुछंस्वाहृत्याङ्
त्यैवाऽएतमजीजनततोमतयाङ्कृत्याप्रैषीत्तस्मादेवमग्निंजुहोति।२५तद्दिडांतंभवति
नानुयाजान्यजंतिशिराविवयजुस्यातिथ्यंपूर्वार्द्धोविशिरःपूर्वार्द्धोवैतद्यज्ञस्याग्निसंस्क
रोतिसयद्धानुयाजान्याजेद्यथाशीर्षतःपर्योङ्कृत्यपादोप्रतिदध्यादेवंतत्तस्माद्दिडांतंभव
तिनानुयाजान्यजंति।२६।ब्राह्मणं।२आतिथ्यंनवैदवाऽइष्टातोऽमदविंदंतेचउद्धी
व्यद्रवन्नान्यान्यस्यश्रियाऽअतिष्ठमानाऽअग्निर्वैसुभिःसोमारुद्रैर्वरुणऽआदित्यैरिंद्रो ५०

मरुद्भिर्बृहस्पतिर्विश्वेदेवैरित्यहिकऽआङ्गिरसंतेचवातब्रिस्रोदवायेतुचउद्धीव्यद्रवं
स्तांक्विडुतानसुररक्षसान्यनुव्यावयुः।१तविदुःपापीयाऽसावेनवामासुररक्षसानिवि
नानुव्यवायुर्द्विषाड्याविरध्यामाहंतसंज्ञानामहाऽएवास्यश्रियंतिष्ठामहाऽइतिताऽइंद्रस्यश्रि
यंऽअतिष्ठंततोमादाङ्गिरंद्रःसद्धीदवताऽइंद्रश्रेष्ठादेवाऽइति।२ततोमादुहनस्वाऽऋतीयस्नु
यंऽएषांपरस्त्रामिवनवतिसऽएनानन्वयावितिताप्रियंद्विषतांकरातिनद्विषाड्याध्यंतित
स्मान्नत्रीयंस्यादेवंविद्वान्नत्रीयातप्रियंद्विषतांकरातिनद्विषाड्याध्यंतितस्मान्न
त्रीयंतावाहुःहंतहंतयाकरवामहैयद्यानऽइदमाप्रदिवामवाजयंमसदिति।४कोडी

Indira Gandhi National Centre for the Arts

॥१७००॥ अङ्गेप्रपा० तादवाः॥ जुष्टास्तनूःप्रियाणिधामानिसाङ्गे ऽसमवददिरातहोचुरातु
ननःसनानासादातनविश्वाङ्गानऽएतदतिक्रामादितिकास्यापद्रष्टुरितितन्नूनमुरवशाकरः
स्यतियावाऽअयंपवतऽएषतन्नूनमशाकरःसायंप्रज्ञानामुपद्रष्टाप्रविष्टस्तावित्सोप्राणो
दानो॥५॥तस्मादाङ्गःमानादवामनुष्यस्याजानेतीतिमनसासंकल्पयतितत्प्राणमुपिपद्यात
प्राणंद्वातंद्वातादवेभ्यऽआवाष्टयथापुरुषस्यमनः॥६॥तस्मादतद्दृषिणाभ्युक्तंमनसा
संकल्पयतितद्वातमुपिगछतिद्वातादवभ्यऽआवाष्टयथापुरुषातमनऽइति॥७॥तादवाः॥ ५१
जुष्टास्तनूःप्रियाणिधामानिसाङ्गे ऽसमवददिरातहोचुरातननःसनानासादातनविश्वं ज्यो

नऽएतदतिक्रामादितितादवाऽआथतहिनातिक्रामंतिकहिस्मयेदतिक्रामयुरतऽहिद्वदे
युरकऽहवेदवाद्वतंचरंतिसत्यामवतस्मादषांजितमनपजय्यंतस्माद्युऽज्ञएवऽहवाऽअस्य
जितमनपजय्यामवंयाज्ञाभवतियुऽएवंविद्वांसत्यंवदतितादतुतानूनत्रैनिदानना॥८॥तादव
वाः॥ जुष्टास्तनूःप्रियाणिधामानिसाङ्गे ऽसमवददिरायेतऽआज्यान्यवगृह्णानाजुष्टास्त
नूःप्रियाणिधामानिसाङ्गे ऽसमवद्यंतस्माद्वहनसाद्वेणवसमभ्यावयान्नान्नजुष्टास्तन्वः
प्रियाणिधामानिसाङ्गे ऽसमभ्यवायानितियानादहसमभ्यावयांन्नासमेद्वाद्यदिदऽहव्याङ्ग
नसुतानूनत्रिणाद्राग्धव्यमितिवै॥९॥अथातागृह्णात्यवाऽआपतायवापरिपतायगृह्णामी

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तियावाऽअयंपवतऽएषआचपुततिपरिवपतात्यतुस्माऽउहिरुक्लातितुस्मादाहापतयेवा
परिपतायेरुक्लामीति।१० तनूनप्त्रेशाक्करायुति।यावाऽअयंपवतऽएषतनूनप्त्रेशाक्करऽ
एतुस्माऽउहिरुक्लातितुस्मादाहतनूनप्त्रेशाक्करायुति।११ शुक्रनऽउजिष्ठायुति।एषोवेश
क्रोजिष्ठऽएतुस्माऽउहिरुक्लातितुस्मादाहशुक्रनऽउजिष्ठायुति।१२ अथातःसम्
वमशांत्यवाएतद्वादवाऽऊयःसुमामिरऽइळेन्यःसामुथासाद्यानऽएतदतिक्रामादितु
थाऽएवितुऽएतसुममंतऽइळेन्यःसामुथासाद्यानऽएतदतिक्रामादिति।१३ तुसमवम
शांति।अनाधृष्टमस्यनाधृष्यंदवानामाजऽइत्यनाधृष्टाहिदवाऽआसेन्नाधृष्याःसहसंतः ५२

समानंवदंतःसमानंदधाणादवानामाजऽइतिदवानांवेजुष्टास्तन्वःप्रियाणिधामान्य
नुनिशास्यनिशस्तिपाऽअननिशास्तन्यमितिसर्वा ऽहिदवाऽअनुशस्तिंतीर्माऽअंज
सासत्यमुपागषमितिसत्युवदानिमदमुनिक्रमिषमित्यवितुदाहस्वितुमाधाऽइतिस्वि
तहितुहवाऽआत्मानमुदधतयुसत्यमवदन्युसत्यमुऊर्वंस्तुस्मादाहस्वितुमाधाऽइति
।१४ अथयास्तुहवाःजुष्टास्तनूःप्रियाणिधामानिसाङ्गे ऽसमवददिरतदिंद्रसुन्यद
धतिषवाऽइंद्रायुएषतपतिनुहवाऽएषाऽयततापयुथाहिवदमन्युक्षुमवऽहवा
सांतानुवितुहीर्यीणतपतिनुस्माद्युदिबहुवादीक्करनटहुपतयऽएवब्रुवतमभ्यस्मिंच

Indira Gandhi National Centre for the Arts

प्रयाऽछयुःसहितषामिंद्रभाजनंभवतियुक्तदक्षिणावतादीक्षितयुजमानायेवव्रतमभ्य
क्षिंचप्रयाऽछयुरिदुऽत्याऽकरिंद्रोयुजमानऽइति।१५अथयास्तुद्दवाःजुष्टास्तनूःप्रियाणि
धामानिसाऽईऽसमेवददिरत्साऽईऽसंजाघ्नतसामानवत्तस्मादाऽकःसत्यऽसामदव
जऽसामेति।१६ब्राह्मणं।३आतिथ्यनवादवाऽइष्टा।तोऽसमुदविंदत्तुतानूनत्रैःसम
शाम्यंस्तुऽएतस्यप्रायश्चित्तिमिछंन्यदान्यान्यंपापमवदन्नाहपुरावभृथात्युनर्दीक्षामवा
कल्पयंस्तुऽएतामवांतरदीक्षामपश्यन्।१।तस्मिन्नेववृचंवित्पुल्यंगयंतातापावाऽअग्निस्तु
पादीक्षातदवांतरदीक्षामुपायंस्तद्यदवांतरदीक्षामुपायंस्तस्मादवांतरदीक्षासंतरामंगु ५३

लीरुचंतसंतरामुखलोपुर्यस्नामुविनामतऽसंतीपुर्योस्यंततथाऽएवैषुएतद्यदृतःप्राचीनमव
त्युवाकारात्यवत्युवाचुदतितास्योवैतत्प्रायश्चित्तिंकुरुता।२।सास्मिन्नेववृचंवित्पुल्यंगयातात
पावाऽअग्निस्तापादीक्षातदवांतरदीक्षामुपैतिसंतरामंगुलीरुचातसंतरामुखलोपुर्यस्नामु
विनामतऽसंतीपुर्यैस्यातप्रजामुहैवताद्दवाऽउपायन्।३।तस्मिन्नेववृचंवित्पुल्यंगयंतोऽअ
ग्निर्द्वैमिथुनस्यकर्त्तीप्रजनयितातत्प्रजामुपायंसंतरामंगुलीरुचंतसंतरामुखलोतत्प्रजा
मात्मंन्नकुर्वतताथाऽएवैषुऽएतत्प्रजामावृंक्तेति।४सोग्निन्नेववृचंवित्पुल्यंगयातोऽग्नि
र्द्वैमिथुनस्यकर्त्तीप्रजनयितातत्प्रजामुपैतिसंतरामंगुलीरुचातसंतरामुखलोतत्प्रजामा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्मन्कुरुतात्पादवानामुहस्मदीक्षितुर्नोयुःसमिद्धारुवास्वाध्यस्युंवाविसृज्युततुꣳहस्मेतरस्यै
वितरꣳरूपेणुतरास्युतरमसुररक्षसानिजिघ्राꣳसंतितुहपापंवृदेतऽउपसामुयुरितिवेमां
वमचिकीषारितिमाजिघ्राꣳसीरित्यग्निर्हिवतथ्यानान्युमुवादाग्नेतथ्यानान्यः॥ब्रह्मतुहोचुः॥
अपीछंवामाग्नवादिष्टꣳरितिनिवाहमन्यंनमामन्यऽइति॥७ ततविदुः॥अथंवेनाविरक्ष
स्तामोस्यिवरूपमसामातुनरक्षाꣳस्यतिमाद्यामाहतुनस्वर्गंलोकꣳसमश्नविष्यामह
इतितास्मारवरूपमभवंस्तुनरक्षाꣳस्यत्युमुचंतातुन[redacted]स्वर्गंलोक
ꣳसमाश्नवततथाऽएवेषऽएतदाग्नारवरूपंभवतितुनरक्षाꣳस्यतिमुच्यातातुनस्वर्गं ५४

ब्रह्मयते २

लोकꣳसमश्नातसवेसमिधामुवाभ्यादधदवांतरदीक्षामुपेति॥८ सुसमिधमभ्यादधाति
अग्नऽव्रतपास्वव्रतपाऽइत्यग्निर्हिदेवानांव्रतपतिस्तस्मादाहाग्नेव्रतपास्वव्रतपाऽइति
यातुवतनूरियꣳसामुयियामुमतनूरेषासावयि॥सहनोव्रतानीतितुदग्निनावुचंविषु
ल्यंगयातनुमदीक्षांदीक्षापतिर्मुन्यतामनुतुपस्तुपस्यतिरितितदवांतरंदीक्षामुपेति सेन
रामंगुलीरवातसंतरांमुखलोपुर्यस्तामुविनामेतꣳसतीपुर्यस्यात॥९ अथेनमुतामदंती
निरुपचरंति।तुपावाऽअग्निस्तुपोमुदंत्यस्तुस्मादनेमदंतीनिरुपचरंति।१० अथमदंतीरुप
स्पृश्यराजानमाप्याययंतिनद्यन्मदंतीरुपस्पृश्यराजानमाप्यायुयंतिवृज्यावाऽआज्यꣳ

रतः सोमानह्याज्येनारतः सोम ऽहिनुसामेतित्स्मान्मुदंतीरुपस्तृणरोजानमाप्याय
यंति।११ तद्दाऽऽहुः।यस्माऽएतदाप्यायनंक्रियतऽआतिथ्य ऽसोमायतामवोयऽआप्यायये मु
रथावांतरदीक्षामथतान्नत्राणीतितदुतथानुऽऊर्योयज्ञस्यवाऽएवंकर्मोत्रवाऽएनांस्मुद
विंदात्तस ऽशमुमवपूर्वमुपायन्नथावांतरदीक्षामथाप्यायनं।१२ तद्युदाप्यायुयंति।।दवो
विसोमादिविहिसोमाह्यत्रोविसोमऽआसीत्तास्येतछरीरंयद्भिराप्यायदृश्यमानस्तादुषा
शानानोमोषधिर्जायतऽइतिहस्माहास्यतऽकउरोदालकिस्तोमतदाहुत्यान्निषुएवंतिनोदी
क्षापसद्भिस्तान्नत्राप्यायानन्सोमंकुर्वंतीतितथाऽएवनामषुऽएतद्दीक्षापसद्भि ५५

स्तान्नत्राप्यायानन्सोमंकरोति।१३ मधुसारघमितिवाऽआऽऽहुःयज्ञोहावैमधुसारघमथै
तऽएवसराघामधुह्वातायुद्दविजस्तद्युथामधुमधुह्वतऽआप्यायुयंयुरवोमुवेतद्यज्ञमा
प्यायंयंति।१४ याज्ञवल्क्योदवाः।इमांजितिंजिग्युर्येषामियंजितिस्तार्हिचुःकथंनऽइदंमन्
ष्यैरन्भ्योरोद्युऽस्यादितितयज्ञस्यरसंधीवायुथामधुमधुह्वातानिर्द्वियंयुर्विदुस्तय
ज्ञंयुपनायापयित्वातिरानवन्नथयुदानन्नायापयंस्तस्माद्यूपोनामा१५ तद्दाऽऽहुषी
णामुग्रुतमासातियज्ञऽसमन्नरन्यथायंयज्ञःसंधृतऽएवंवाऽएषयज्ञऽसंन्नरतियो
दीक्षातवाऽयंयज्ञस्तद्युदवात्रयज्ञस्यनिह्नुतंयद्विदुध्यंतदेवतत्पुनराप्याययति।१६

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तावेषड्डूवाप्यायय॑न्तिषड्वाऽऋतवऽऋतवऽएवैतद्भूवाप्यायय॑न्ति॥१७॥ तऽआप्यायय॑न्ति॥ आ॒ऽशुरꣳशुरऽशुष्टादवासामुप्यायतामितितदस्याꣳशुमꣳशुमवुप्यायय॑न्तीन्द्रायैक धनविदऽइतीन्द्रावियज्ञस्यादवुप्रीतातुस्मादाहेन्द्रायैत्यैकधनविदऽइति शतुꣳरा तꣳहस्मवाऽएषादवान्प्रत्येकऽएवाꣳशुरैकधनानुप्यायतादृशदशवाऽउभयमिन्द्रः प्यायतामावमिन्द्रायप्यायास्वेतीन्द्रावियज्ञस्यादवुतासायैवयज्ञस्यादवुतातामावैत दुप्यायय॑त्यावमिन्द्रायप्यायास्वेतितुदतस्मिन्नाप्यायनंदधात्युप्यायय॑ासमोस्मꣳसीस न्यामधेयेतिसंयुस्मानुतितत्तुदाहयुस्मान्यत्युथयदनुब्रूतातदुतुदाहयुन्मधायुनिस्व ५६

स्तितादवासामसुत्यामशीयात्युकावाऽएतुषामाशीर्नवत्यृविजोवयुजमानस्यवयज्ञस्यो दृꣳहंगाछामुतियज्ञास्यादृꣳहंगछानीत्युवैतदाह॥१८॥ अथप्रस्तारनिकुर्वतेऽउत्तरतऽउपवा रावियज्ञोथैतद्दक्षिणेवान्वित्याप्यायय॑न्त्यनिर्द्धियज्ञस्तद्यज्ञंपशुतऽऊर्द्धतितन्मिथ्याऽऊ र्द्धंतिदावुभ्यऽआवृश्चांतयाज्ञावित्रस्तारस्तद्यज्ञंपुनरारभंतेतस्मादेषाप्रायश्चित्तिस्तु यादेषामतंन्नमिथ्याऽऋतंनवतिनादावुभ्यऽआवृश्चांतस्मात्प्रस्तारनिकुर्वाता॥१९॥ तुदाऽऊ॑ अꣳकेनिकुर्वीरꣳननन्नॅरꣳइत्यनाक्तेवनिकुर्वीरन्नप्रहरणꣳह्युवाक्तस्या॥२० तनिकुर्वतेऽएषारायुःप्रोषनुगायऽऋतुमृतवादिभ्यऽइतिसत्युꣳसत्यवादिभ्यऽइत्यु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वेतुदाहनामाद्यावापृथिवीभ्यामितितुदाभ्यांद्यावापृथिवीभ्यांनिह्नुवातयाशारिदꣳसुवैमि
धि।२१ अथाहसमुच्छ्रयप्रस्तरं।अग्नीन्मुदंत्यापाऽऽहुतिमुदंतीत्यग्नीदाहतानिरेहीत्युपर्युपर्य
ग्निमुतिहरतिसयुनानुप्रहरात्यातनह्यतऊर्ध्वोन्यूहानिप्रचरिष्यन्नवत्यथेदुपर्युपर्यग्नि य
मतिहरतितादृवास्यानुप्रहृतभाजनंभवतितमग्नीधप्रयच्छतितमग्नीनिदधाति।२२ ब्रा
ह्मणं।४ योवावेयज्ञस्यापसदःशिरःप्रवर्ग्योऽस्तुस्माद्युदिप्रवर्ग्येवाऽनुवतिप्रवर्ग्येणप्र
चर्योथापसद्भिःप्रचरंतितद्ग्रीवाःप्रतिदधति।१ तद्याःपृथिवीङ्कनुवाक्याऽनुवंति।ताऽप ५७
राङ्कुर्याद्याद्याद्याऽनुवाक्यास्ताऽअनुवाक्यास्तद्धृतिषजतितस्मादिमानिग्रीवाणंपृथ्वीणिवृ

तिषक्तानीमान्यस्थीनि।२ दवाश्ववाऽअसुराश्चाऽउभयेप्राजापत्याःपस्पृधिरेतानासुराऽए
षुलोकेषुपुरश्चक्रिरेयस्मयीमुवास्मिंल्लोकेरजतामंतरिक्षेहरिणींदिवि।३ तद्देवाऽ
अस्पृण्वतातऽएतान्निरुपसद्भिरुपासीदंस्तद्युदुपासीदंस्तस्मादुपसदानामातपुरःप्राग्नि
देन्निमंल्लोकान्प्राजयंस्तस्मादाहुरुपसदापुरंजयंतीतियदाहापासातानुतानमंमानुषी
पुरंजयंति।४ एतान्निर्द्विदावाउपसद्भिःपुरःप्राग्निदेन्निमंल्लोकान्प्राजयंस्तथोऽएव
षऽएतंन्नाहिवास्मात्रस्मिंल्लोकेकश्चनपुरःक्रुतऽइमानुवेतल्लोकान्प्रजिनन्नीमंलो
कान्प्रजयतितस्मादुपसद्भिर्यजत।५ तावाऽआज्यहविषाभवंतिद्युज्ञावाऽआज्यामातृ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

नवेदवाब्रह्मणेज्येनपुरःप्राणिंदन्निमंलोकान्प्राजयंस्तुथोऽएवेषऽएतुनब्रह्मणेज्य
नेमांलोकान्प्रनिनत्तीमांलोकान्प्रजयतितस्मादाज्यहविषानवंतिहसवाऽआष्टाहवो
ज्ञुहोगृह्णाति।चतुरुपभृत्युथोऽइतरथाऽऊस्वचतुरवद्यवोज्ञुहोगृह्णा[redacted]
[redacted]यादाष्टाहुत्रऽउपभृतीति।७सवाऽआष्टावे
वद्यवोज्ञुहोगृह्णाति।चतुरुपभृतितद्ब्रह्मन्निहारंकारातितनब्रह्मणेन्निहारेणेमां
लोकान्प्रनिनत्तीमांलोकान्प्रजयति।८अग्नीषोमोवेदवानाऽसयुज्ञोतान्याऽसाहु
गृह्णातिद्विक्षवऽएकाकिनन्यतरामुवाघारमाघारयतियऽएकावेणप्रतिक्रामतिवाऽ ५८

उत्तरमाघारमाघार्योन्निजित्याऽअन्निजयानीतितस्मादन्यतरामुवाघारमाघारयतियऽ
एकवेणा९अथाश्राव्यनहोतारंप्रहणीतासीदाहोतरित्यवाहोपविशतिहोताहोटषुदन
ऽउपविश्यप्रासौतिप्रस्रोताध्वर्युःस्रुचावादत्ता१०सऽआहातिक्रामंन्नयायनुब्रूहीति।आ
श्राव्याहाग्नियाजुतिवषङ्कृतंजुहोति।११अथाहासामायनुब्रूहीति।आश्राव्याहसो
मंयाजुतिवषङ्कृतंजुहोति।१२अथयदुपभृत्याज्यंभवतितस्मानयमानऽआहद्वि
क्षावनुब्रूहीत्याश्राव्याहद्विक्षुंयाजुतिवषङ्कृतंजुहोति।१३सयत्समानुत्रतिष्ठंजुहोति।
नयाथदंप्रवरंसंवरत्यन्निजित्याऽअन्निजयानीत्यथयादेतादवृतायजतिब्रह्मणेवत्सं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्करोत्यग्निमुनीक ७ सोम ७ शल्यं द्विष्मुकुल्मलं ७।१४ संवत्सरोहि वुज्रो। ग्निर्वीऽग्रुहःसो
मारात्रिरुषयदंतारणंतद्धिक्षुरंतद्धिपरिप्लवमान ७ संवत्सरंकरोति।१५ संवत्सरावुज्रःए
तुनविदवाःसंवत्सरणंवुज्रेणपुरःप्रांनिंदन्निमांलोकान्प्रजयंस्तुत्याऽएवैषऽएतेन
संवत्सरणंवुज्रेणेमांलोकान्प्रजिनन्तीमांलोकान्प्रजयतितस्मादतादवुतायजति
।१६ सवितिस्तुऽउपसदऽउपयात्। त्रयावाऽऋतवःसंवत्सरस्यसंवत्सरास्येवतूङ्
पंक्तियातसंवत्सरामेवतसंस्करातिद्विरुक्तयाप्रचुरतिद्विरुक्तया।१७ ताःषड्डुपद्यंते
षड्डाऽऋतवःसंवत्सरस्यसंवत्सरास्येवतूङ्पंक्तियातसंवत्सरामेवतसंस्करोति।१८॥ ५९

यद्धद्वादशोपसदऽउपयात्। द्वादशावेमासाःसंवत्सरस्यसंवत्सरास्येवतूङ्पंक्तियातसंवत्स
रामेवतसंस्करातिद्विरुक्तयाप्रचुरतिद्विरुक्तया।१९ तास्वुउर्विष्ठशतिःसंपद्यात। वुउर्विष्ठश
तिर्विसंवत्सरस्याऽर्धमासाःसंवत्सरास्येवतूङ्पंक्तियातसंवत्सरामेवतसंस्करोति।२० सयुत्सायं प्रातः
प्रचुरतिातयात्यवसंपसंपद्यातसयुत्स्रवेऽलूप्रचुरतितूजयत्युथयुदपराङ्प्रचुरतिसुजि
तमसदित्युथयुजुहोतीदंवेपुरंयुध्यंतिताजिवास्वाऽसतींप्रपद्यात।२१ सयुत्स्रचुरति।तद्धक
ध्यत्युथयुसंतिष्ठातत्तूजयत्युथयुजुहोतिस्वामेवतसतींप्रपद्यात॥२२ सजुहोति।युयाद्वि
रुक्तस्याङ्गःप्रचरिष्यन्नवतियातऽआग्नयःशयातनवैषिष्टागङ्कारषाऽउयंवुवाऽऋपावधी॥

वेषंवुवोऽअपावधीस्वाहृत्येवुꣳरूपाहिंसीदयस्मुधीहिंसीत्।२३अथजुहोतियुयाद्विर्
कस्याङ्कःप्रवरिष्यन्नवतियातऽअमेरजःशयातन्नूर्वेर्षिष्ठागङ्कारष्मा॥उयंवुवोऽअपावधी
वेषंवुवोऽअपावधीस्वाहृत्येवुꣳरूपाहिंसीदजताहिंसीत्।२४अथजुहोतियुयाद्विर्
कस्याङ्कःप्रवरिष्यन्नवतियातऽआमहरिशयातन्नूर्वेर्षिष्ठागङ्कारष्मा॥उयंवुवोऽअपावधी
वेषंवुवोऽअपावधीस्वाहृत्यवुꣳरूपाहिंसीद्धरिणीहिंसीर्माद्युद्धक्षुदाशापसदऽउपयामु
ग्रउरहामुकयाप्रचुरग्रउरहामुकया।२५अथातोव्रतापसदामवापरुऽउवीर्वीऽअन्याऽउ
पसदःपुराङ्कीरन्याःसयासामुकंप्रथमाहंदाग्ध्युथद्धावृथत्रीस्तःपरुऽउवाऽरथयासांत्रीन्स ६०

थमाहंदाग्ध्युथद्धावथेकंतःपुरोङ्कीर्योवेपुरोङ्कीस्तःपरुऽउवाऽर्यीःपरुऽउवाऽस्तःपुराङ्कीरन्
तपसावेलोकंजयंति।तदस्यैतत्परःपरऽएवचुरीयस्तुणानवतिपरःपरःश्रेया6संलोकंज
यतिचुसीयानुहैवास्मिंलोकेनवतियुऽएवंविद्वान्पुराङ्कीरुपसदऽउपैतितस्मादुपुराङ्की
रावापसदऽउपयाद्युद्धक्षुदाशापसदऽउपयात्रीश्चउरहोदाहृयह्वोचउरहामुकंचउर
हं॥२७ब्राह्मणं॥५तृतीयःप्रपाठकःसमाप्तः॥कंडिका१२२चउत्तर्यध्यायः॥१९॥तद्यऽएषु
श्वोर्ध्वोवुर्षिष्ठस्तृणराजोनवति।तस्मात्त्रीङ्क्रामतित्रीन्चिक्रमोस्तुछंकुनिहंतिसोतःपा
तः॥१तस्मान्मध्यमाछंकोःदक्षिणंपुंचदशविक्रमान्क्रामतितुछंकुनिहंतिसादक्षिणश्रोणिः२

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तस्मान्मध्यमाछंकोः। उदङ्ङुदश्विक्रमान्त्सुक्रामतितुछंकंनिर्हंतिसान्तराश्रोणिः।३ तस्मा
न्मध्यमाछंकाः।प्राङ्षड्भिर्छंशतेश्विक्रमान्त्सुक्रामतितुछंकंनिर्हंतिसप्तदशभिः।४ तस्मान्मध्य
माछंकोः।दक्षिणाद्धादशश्विक्रमान्त्सुक्रामतितुछंकंनिर्हंतिमदुक्षिणोछंसः।५ तस्मान्मध्यमा
छंकाः।उदङ्द्वादशश्विक्रमान्त्सुक्रामतितुछंकंनिर्हंतिसऽउत्तराछंसऽएषामात्मावृदः
।६ अथयत्त्रिछंशद्विक्रमापश्चाद्भवति।त्रिछंशदक्षरावैविराड्विराजावैदवाऽअस्मिं
लोकेप्रत्यतिष्ठंस्तायाऽएवैषुएतद्विराजेवास्मिंलोकेप्रतितिष्ठति।७ अथायत्रिपित्र्य
स्त्रिछंशस्युः।स्त्रयस्त्रिछंशदक्षरावैविराड्विराजेवास्मिंलोकेप्रतितिष्ठति।८ अथयत्त्रि

छंशद्विक्रमाप्रावीनवति।षड्भिछंशदक्षरावैबृहतीबृहत्यावैदवाःस्वर्गंलोकछंसमाश्नवत
तायाऽएवैषुएतद्बृहत्यैवस्वर्गंलोकछंसमश्नुतासास्यदिव्याहवनीयानवति।९ अथय
द्बृउत्वित्रिछंशतिद्विक्रमापुरस्ताद्भवति।बृउत्वित्रिछंशत्यक्षरावैगायत्रीप्रत्यङ्वैयज्ञस्य
गायत्रीप्रत्यञ्चमेवैषुयज्ञस्यतत्साबृउत्वित्रिछंशतिद्विक्रमापुरस्ताद्भवात्यषामात्मावृदः
।१० अथयत्यश्चाद्वरीयसीनवति।पश्चाद्वरीयसीहथुस्त्राणिरितिवैयाषांपशूछंसंतियु
द्वैवपश्चाद्वरीयसीनवतिपश्चाद्वैवैतद्वरीयःप्रजननंकरोतितस्मात्पश्चाद्वरीयसःप्रजन
नादिमाःप्रजाःप्रजायंते।११ नासिकाहवाऽएषायज्ञस्ययदुत्तरवेदिःरथयद्देनामुत्तरांद्यु

दरूपकिरतितस्मादुत्तरवेदिर्नीम।१२ ह्याहवाऽइदमग्रेप्रजाऽआसुः।आदित्याश्चैवांगिरसश्च
तांगिरसःसूर्व्वंयज्ञ६ समन्तंरास्तुयज्ञ६ संकृत्योदुरग्निमिमांनःश्वःसुत्यामादित्यैभ्यःप्रब्रू
ह्यानुनानायाज्ञनयाजयतेति।१३ तेहादित्याऽऊचुः।उपजानीतयथास्मानंवांगिरसो
याजयांनवयमंगिरसऽइति।१४ तेहोचुर्नवाऽआन्यनयज्ञादपक्रमणमस्त्यंतरामवसु
त्यांश्रियामहाऽइतितयज्ञ६ संजकुस्तुयज्ञ६ संकृत्योदुःश्वःसुत्यांवेदुमस्मभ्यमनेशु
वाचाथवयमद्यसुत्यामवदृभ्यंब्रूमांगिरोभ्यश्चातुषांनस्व६ होतासीति।१५ तन्यु
ामवुप्रतिप्रजिघ्युः।अंगिरासाच्छातहायंगिरासामायचागत्यचुक्रुधुरिवकर्यंनुनाइतश्च ६२

प्रतिह तवन्तः १

रंनुप्रत्यादृथाऽइति।१६ सहोवाचाऽनिंद्यावुमादृषतुसानिंद्यो ह्वैतानाशकमुपक्रमित
मितितस्मादुहानिंद्यस्यदृतानापक्रामतुरेतेनसद्यःक्रियांगिरसऽआदित्यानयाजयंस
सद्यःक्री।।१७ तभ्योवाचंदक्षिणामानयांस्मानप्रत्यृङ्कंह्यस्यामहयुदिप्रतियहीष्यामि
ऽइतितदुतद्यज्ञस्यकर्मनव्यमुच्यतयुद्दक्षिणामासीत।१८ त्रयेभ्यःसूर्यंदक्षिणामान
यंनातंप्रत्यृङ्कंस्तस्माद्दहस्माऽरंगिरासावयंवाऽआर्विजीनाःस्मावयंदक्षिणीयाऽआस्मा
ऽअस्मानिरवप्रतिगृहीतायुरेषतपतीतिस्मासद्यःक्रियांश्वःस्मातादक्षिणा।१९ तस्य
रुक्मःपुरस्ताद्भवति।तादनस्यरूपंक्रियतयुरेषतपतियद्यस्व६श्वतंनुविदद्यिंगार

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वुश्चेतः स्यात्तस्यरुक्मः पुरस्ताद्भवतितादृतस्यरूपंक्रियातयुऽएवतपति।२०।तुन्योहवाकु
ल्काधाकूनमादषास्त्रयान्बंधुनाऽकनाऽयादतंप्रत्युयहीष्टनमामितिसाहेन्योपवक्रामु
सानुयानंतारणादेवासुरांस्त्रयस्त्रींस्त्रिऽहीन्हूत्वादृदानावचारतामुपेवादेवाऽअमंत्रयं
तापासुराऽअग्निरवादेवानांवृतऽआससहरक्षाऽइत्यसुररक्षसमसुराणा६।२१।सादे
वानुपावर्त्स्यंत्युवाचायुद्धऽउपावर्त्तेयकिंमतनःस्यादितिहूवीमवृवान्नराकृतिःप्राप्स्य
तीत्युथहेषादेवानुवावयंमयाकुंवाशिष्यमाशासिष्यावःसर्वासमर्द्धियतऽइतिसे
वंदेवानुपाववर्त्ते।२२।सयद्वार्युमाणेग्नौ।उन्नरावदिंद्याघारयतियादृवेनामादादेवाऽअब्रु ६३
वंस्त्वंवोवान्नराकृतिःप्राप्स्यतीतितादृवेनामतत्यूवीमग्नेराकृतिःप्राप्नोतिवाग्व्यवानिदा
नानाथयदुत्तरावदिमुपकिरतियज्ञस्यैवसर्वंवायद्वाग्घिंकरोतिवाग्घ्यवाऽइदंसर्वंवाग्घि
शाम्यनविमिमीतायुगेनयुत्रहरंतिशाम्यायातारहरंतियुगशाम्यनवेयाग्यंयुंजंतिसायादृ
वादःसिऽहीन्हूत्वाशोतवाचरत्तादृवेनामतद्यात्ययुनक्ति।२४।तस्मान्निवृत्तदक्षिणंन्नपृ
तिगृह्णीयात्तासिऽहीहिनंन्हूत्वादक्षिणेतिनाहामाऊवीतसिऽहीहिवेनंन्हूत्वादक्षिणे
तिनाहान्युस्मेदद्याद्यज्ञंतुदंन्युत्रात्मनःऊवीतत्तस्माद्यास्युपिपापऽइवसमानबंधुःस्या
त्रस्माऽएनांदद्यात्सयद्दृदातितादनऽसिऽहीन्हूत्वानक्षिणातियुदुसमानबंधावदृदाति

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तुदुनान्यत्रात्मनःऊरुतऽएषानिवृत्तदक्षिणोयेप्रतिष्ठा।२५अथशम्योश्चस्फ्येनादात्तात्यू
ऽएषुष्टवीर्द्धोऽउत्तरार्द्धःशंकुर्नवतितस्मात्त्यद्यूक्रामतित्रीन्चित्रमांस्तञ्जावालेपुरि लि
खतिसावाव्वालस्यमात्रानात्रमात्रास्तियत्रिवुस्वयंमनसामान्यतायेणाकरंतञ्जावालेपुरि
लिखता।२६सव्वद्यंतात्उदीचींशम्योर्निदधातिसपुरिलिखतितस्मायनीमसीतीमा
मुवेतुदाहास्याऽहितन्नऽएति।२७अथपुरस्तात्उदीचींशम्योर्निदधातिसपुरिलिख
तित्विस्मायनीमसीतीमामुवेतुदाहास्याऽहित्विविदानऽएति।२८अथानुवद्यंतांप्राचीं ६४
ंशम्योर्निदधातिसपुरिलिखत्युवतान्मानाथितादितीमामुवेतुदाहयुत्रनाथितुन्मा

वतादितिः।२९आथात्तरतःप्राचींशम्योर्निदधातिसपुरिलिखत्युवतान्मावथितादितीमा
मुवेतुदाहयुत्रव्यथितुन्मावतादितिः।३०अथहरतियुत्रहरतितदग्नीहुपसीदतिसवाऽ
अग्नीनामवनामानिगृह्णहरतियांन्वाऽअसूंदवाआयमान्हात्रायप्राहणातातप्राध
न्वंस्तइमाएवृष्टथिवीरुपासर्प्पन्निमामुहेवाहुऽअस्याःपुरातुन्नेवतुंनिदानेनहरति
।३१सप्रहरतिविदुदग्निर्नोन्नानामासऽअंगिरऽआयुनानाम्नहीतिसयत्प्राधन्वंस्त
दायुर्दधातितस्मैरयतियास्योष्टथिव्यामसीतियास्योष्टथिव्यामसीतिहवानिदध
तियात्रुनाधृष्टंनामयज्ञियंतन्नवादधऽइतियात्रुनाधृष्टऽराक्षानिर्नामयज्ञियंतुन

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वादधऽइत्येवैतदाहानुवादवुवीतयऽइतिवऽएष्येऽहरतिदावुभ्यस्त्वाजुष्टꣳहरामीत्येवैतदाहतोवेवुऽस्त्वाक्ष्यावालाद्धरतिवृतास्रावेदिशःसर्वाभ्यऽएवैनामतद्दिग्भ्योहरति।३२ऋथानुव्रहतीसिꣳह्यसिसपत्नसाहीदावुभ्यःकल्पास्त्वितिसायुदवादःसिꣳह्यसीतिसपत्नसाहीत्येवैनाम्नीस्त्वाशोतवावरत्वादेवैनामतदाहसिꣳह्यसीतिसपत्नसाहीत्येवैनाम्नीयसःक्रियास्मात्येवैतदाहदावुभ्यःकल्पास्त्वितियाषावाऽउत्तरावदिस्तामुवेतद्दावुभ्यःकल्पयति।३३तोवेयुगमात्रीवासर्वेतःकरोतियुजमानस्यवादृशादृशपदान्निदृशाद्धरावेवैविराड्वायुर्वैविराड्वायाज्ञामाध्यनाग्निकामिवकरोतिसमानत्रामीनाक्षा ६५

धारयाणीति।३४तामद्भिरुन्दतिसायुदवादःसिꣳह्यसीतिसपत्नसाहीत्येवैनाम्नीस्त्वाशोतवावरछोतिरापस्तामद्भिःशमयतियाषावाऽउत्तरावदिस्तामुवेतद्दावुभ्योहिन्वतितस्मादद्भिरुन्दतिसिꣳह्यसिसपत्नसाहीदावुभ्यःशुंधास्त्वित्युथसिकतानिरनुविकिरत्यलंकारान्यवसिकताभ्राजंतऽइवहिसिकताऽअग्नेर्वाऽएतद्रूपंयत्सिकताऽअग्निंवाऽअस्यामाधक्ष्युन्नवतिंथोहेनामग्निनेहिनस्तितस्मात्सिकतानिरनुविकिरतिसासिꣳह्यसिसपत्नसाहीदावुभ्यःशुंनास्वित्याहैनांछादयतिसाछन्नेताꣳरात्रिंवसतिऽइति ब्राह्मणं।१ इध्मंमन्यादधतिऽउपयमनीरुपकल्पयंत्याज्यमधिश्रयतिस्रुवंस्रुचंचसंमा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

र्शूपयात्यग्न्याज्यंपंवग्रहीतंरक्षीतयदापुदीन्नऽइध्मान्नवति।१अथाघ्यद्धंतीध्मं।जुपयद्धं
त्कपयुमनीरथाहान्नुयेप्रह्रियुमाणस्यनुब्रूह्युक्स्फ्यान्नादहीत्यन्नूदितिप्रतिप्रस्थातुऽ
स्फ्यायेतुस्मान्मध्यमाछंकार्युएषाह्युदर्जेघनार्द्धेनवतितद्युदवात्रांतःपातुनगार्हपत्य
स्याह्युदर्युवर्द्धिनंनवतितुदुवितुदन्नुसंतनोति।२तार्द्धिकाउंत्तरावद्वेरन्नूदायंतितुडुतुथा
नुऊर्युदेवितुस्मान्मध्यमाछंकारन्नूदयात्तऽआयंत्यागन्नंत्फत्तरान्नदिं।३कांडीसंख्या१७००
प्राङ्गणीरध्वर्युरादत्तासपुरस्तादवाग्रेप्राङ्गत्युदङ्गिछंन्निंडाघाषुस्त्वाव्रसुनिःपुरस्तात्या
व्रितींडाघाषुस्त्वाव्रसुनिःपुरस्ताज्जापयव्रित्युवेतुदाह।४अथपश्चात्प्राङ्गति।प्रावनास्त्वा

रुङ्गिःपश्चात्पावितिप्रवेतास्त्वारुङ्गिःपश्चाज्जापयव्रित्युवेतुदाह।५अथदक्षिणतःप्राङ्गति।
मुनाजवास्त्वापितृनिर्दक्षिणतःपावितिमुनाजवास्त्वापितृनिर्दक्षिणतोगापायव्रित्युवेतु
दाह।६अथोत्तरतःप्राङ्गति।विश्वकर्म्मोवादित्युत्तरतःपावितिविश्वकर्म्मोवादित्युत्त
रतोगापायव्रित्युवेतुदाह।७अथयाःप्रोक्षण्यःपरिशिष्युंतातद्युऽएतद्भुवंस्वक्रीत्व
यायोदक्षिणतान्यंतनबर्हिर्वेदिनियतीदमहंतन्नंद्यांबर्हिर्द्वीयज्ञान्निःसृजामीतिमा
युदुवादःसिंहीस्त्वाशोतावाचस्तामुवास्याऽएतद्भुवंबर्हिर्द्वीयज्ञान्निःसृजतियुदिनानि
वारद्युक्ःअनिवारदादित्रादिदमहंतन्नंद्वारमुमाग्निन्निःसृजामीतितुमतयाशुचाविध्यति

Indira Gandhi National Centre for the Arts

सा३शा॒वे॑नु॒वा मु॑लो॒कामति॑।८सयु॒द्धा॑र्यमा॑णे॒ऽग्नौ॑।उत्त॑रावदि॑दा॒घार॑यति॒यादु॒वेना॑मा॒दा॒दवा
ऽ॒ब्रु॒व॒न्पू॒र्वो॒वा॒न्नरा॒कु॒तिः॒प्रा॒प्स्य॒ती॒ति॒तादु॒वेना॑मतत्पू॒र्वो॑मान्नरा॒कु॒तिः॒प्रा॒प्नो॒ति॒या॒द्ध॒षा॒दे
वानु॒ब्र॒वी॒द्यो॒मु॒या॒को॒वा॒शि॒ष॒मा॒शा॒सि॒षु॒द्ध॒मा॒व॒ः॒सु॒म॒र्द्धि॒ष्य॒त॒ऽइ॒ति॒ता॒मन॑या॒त्र॒र्वि॒जा॒यु॒ज
मा॒नाया॒शि॒ष॒मा॒शा॒सा॒त्सा॒स्मै॒सु॒र्वी॒सु॒मृ॒ध्या॒ता॒ऽइ॒ति॒तद्वा॒ऽए॒तादृ॒कं॒ऊ॒र्वं॒द्व॒यं॒का॒रा॒ति॒यु॒दु॒म्
त्तरावदि॑दा॒घार॑यत्यु॒थु॒यै॒षा॒मु॒ध्यना॒भि॒क॒व॒न्नु॒व॒ति॒तु॒स्यै॒यपू॒र्वं॒स्त्रक्ती॒तु॒यो॒यो॒दृ॒क्षि॒णा॑।१०
तस्यामु॒घार॑यति॒।सि॒ऊ॒ह्यसि॒स्वाहे॒त्य॒थो॒पर॑या॒ऽउत्त॑रस्या॒ऽसि॒ऊ॒ह्यस्यादि॒त्य॒वनिः॒स्वाहे॒
त्य॒थो॒पर॑यो॒दृ॒क्षि॒णस्या॒ऽसि॒ऊ॒ह्यसि॒ब्रह्म॒वनिः॒क्षत्र॒वनिः॒स्वाहे॒ति॒ब॒क्रो॒वि॒यु॒जः॒सा॒वी॒स्त॒द्ध्रु॒
ह्म॒च॒क्ष॒त्रं॒वा॒शा॒स्त॒ऽउ॒ने॒वी॒र्यो॑।११ अ॒थ॒ध्रु॒व॒या॒ऽउत्त॑रस्या॒ऽसि॒ऊ॒ह्यसि॒सु॒प्र॒जा॒वनी॑राय॒स्योष॒वनु
निः॒स्वाहे॒तित॒त्प्र॒जामा॒शा॒स्त॒यदा॑ह॒सु॒प्र॒जा॒वनि॒रि॒ति॒रा॒य॒स्योष॒वनि॒रि॒ति॒ऋ॒मावि॒रा॒यास्युष॒स्त॒
द्धू॒मान॒मा॒शा॒स्त॒।१२ अ॒थ॒म॒ध्य॒ऽआ॒घार॑यति॒।सि॒ऊ॒ह्यस्यु॒व॒हा॒दवा॒न्यु॒ज॒मा॒ना॒य॒स्वाहे॒ति॒त॒द्ह
वान्यु॒ज॒मा॒ना॒यो॒वा॒ह॒य॒त्य॒थ॒स्रु॒व॒मु॒द्य॒च्छ॒ति॒ऋ॒त॒न्या॒स्वे॒ति॒प्र॒जा॒वे॒ऽऋ॒ता॒नि॒प्र॒जा॒न्या॒स्वे॒
त्यो॒वे॒त॒दा॑ह।१३ अ॒थ॒प॒रि॒धी॒न्प॒रि॒द॒धा॒ति॒।ध्रु॒वा॒सि॒ध॒र्त्री॒वृ॒ष्ट॒ऽइ॒ति॒मध्य॑मं॒ध्रु॒व॒द्यु॒दस्य॑
त॒रि॒दृ॒ष्ट॒ऽइ॒ति॒दृ॒क्षि॒ण॒म॒च्यु॒त॒द्यु॒दसि॒दि॒वं॒दृ॒ष्ट॒ऽइ॒त्यु॒त्त॒र॒मा॒नः॒पु॒री॒ष॒म॒सी॒ति॒सं॒भा॒रा
नु॒प॒नि॒द॒ध॒ति॒त॒द्ध्रु॒सं॒भा॒रा॒न्नु॒व॒न्त्य॒मा॒र॒वं॒स॒र्व॒वा॒य॑।१४ शरी॑र॒ऽइ॒वा॒स्य॒पी॒ष्ठ॒दा॒रू॒न॒द्य

Indira Gandhi National
Centre for the

त्येऽउदारवाःपरिधयोभवंतिशरीराणेवैनामतत्समर्द्धयतिऽऊस्तंकरोति।१५ माऽसुऽ
हिवास्यगुल्गुलूतद्यऽगुल्गुभवतिमाऽसोनेवैनमेतत्समर्द्धयतिऽऊस्तंकरोति।१६ गंधाऽ
हिवास्यसुगंधितुजनंतद्यसुगंधितुजनंभवतिगंधोनेवैनामतत्समर्द्धयतिऽऊस्तंकरो
ति।१७ अथयद्दाऽस्रुक्काभवति।वृक्षाहैवैविषाणाऽअंतरेणशिरुकाऽरात्रिमुवासत
द्यदेवरात्रान्न्यंक्तेतदिडायैसदितेतस्माद्दाऽस्रुक्काभवतितस्माद्यांशीऽस्रोनदिष्ठ ऽ
स्यात्तामाछिद्याद्दारद्यऽक्तांनविंददुपियामवकोचाहरत्तद्यत्परिधयोभवंतिगुह्या
एवैनइरऽइत्याहनमुत्तरंपरिधयऽआगुरितिं।१८ ब्राह्मणं।२पुरुषोवैयज्ञःपुरुषास्तुनय ६८

ज्ञोयदेनंपुरुषस्तनुतऽएषोवैतायुमानायुवानवपुरुषस्तावान्विधीयतेतस्मात्पुरुषोयज्ञः।१
शिरऽएवास्यहविर्द्धानंवक्षऽवंदवंतयाथयदस्मिंत्सामानभवतिहविर्द्धिदवानाऽसामस्त
स्माद्धविर्द्धानंनामा२ अंडकांडः।४३०।मुखमेवास्याहवनीयःसयदाहवनीयञ्जुहोतियथा
मुखऽआसिंवादवंतंत।२स्रुपुएवास्ययुणाबाहूऽएवास्याग्नीध्रीयश्चमाऽर्जीलीयश्चा४
उदरमुवास्यसदःतस्मात्सदसिनक्षयंतियद्धीदंकिंवाश्रुत्यदरऽएवदऽसर्वंप्रतिनिष्ठ
त्यथयदस्मिंन्विस्रंसदवाऽअसीदंस्तस्मात्सदानामतऽउऽएवास्मिन्नातब्राह्मणाविस्रं
सगात्राःसीदंतिप५ अथयावतीज्यघानानाग्नीषादावुवास्यैतावद्वैतायुमानीयावान

Indira Gandhi National Centre for the Arts

हविर्धानंचत्यनयोर्द्वारोऽसद्हस्तभारयंपुरुषश्रांतऽसंहरतिः शृतिकेऽ

वपुरुषस्तावान्विधीयतेतस्मात्पुरुषोयज्ञः।६ऽउनयतिद्वारऽएवैतद्धविर्धानऽउपतिष्ठेते
।७तमुववर्त्तयंतिदक्षिणेनेवदक्षिणमुत्तरेणोत्तरंयद्वषायस्तद्दक्षिणऽस्यात्पत्नु
याःसमुवृत्तायाः।८छदिरधिनिदधतियदिछदिर्नविद्युश्छदिःसंमितांनिधिंप्रत्यु
न्त्यंतिरगुह्यांपरिश्रयंत्यक्ष्ण्यायाभ्यांछदिःपश्चादधिनिदधतिछदिःसंमितोवाधिं
।९ऋथपुनःप्रपद्यावऽउगृह्णीतमाज्यंगृह्णीवासावित्रंप्रसवायजुहोतिसविताविद्वा
नांप्रसवितासविर्द्देवप्रसूतायज्ञंतनवामहाऽइतियजमानोवैयज्ञंतनुतेतस्मात्सावित्रं
जुहोति।१०सुजुहोति।युंजातमनऽउतयुंजातधियऽइतिमनसावेवैनंतद्वाचायज्ञंतनव

तसयदाहयुंजातमनःइतितन्मनोयुनक्त्युतयुंजातधियऽइतितद्वाचंयुनक्तिधियाधियो
ह्यतयामनुष्याजुज्यूषंत्युन्नक्तानवग्रकामाद्यानवगुधाभिरितिताभ्यांयुक्ताभ्यांयज्ञं
तन्नाति।११विप्राविप्रस्यबृहतोविपश्चितऽइति।यावैब्राह्मणाःऽऽऽश्रवाऽउसानूवानास्ते
विप्रास्तानेवैतद्भ्याहबृहतोविपश्चितऽइतियज्ञोवैबृहद्विपश्चिद्यज्ञमेवैतद्भ्याह
विहात्रादधेवयुनाविदुकऽइतिविहिहात्रादधातियज्ञंतन्वानामहीदवुस्यसविदः
परिष्टुतिःस्वाहृतितुसावित्रंप्रसवायजुहोति।१२अर्द्धप्रपाठ॥६६॥अथापरंचउगृह्णी
तमाज्यंगृह्णीवा॥उपनिष्क्रामतिदक्षिणयाद्वारापुनर्निष्क्रमयंतिसदक्षिणस्यहविर्द्धान

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्यदक्षिणायांवर्त्तन्याऽहिरण्यंनिधायजुहोतीदंविष्णुर्विचक्रमात्रधानिदाधपदेसमूढ
मस्यपाऽसुरस्वाहेतिसऽस्रवंपुन्यपाणावानयतिसाक्षस्यसंतापमुपानक्रिदवश्रुतोद
विश्वाघाषतमितिप्रयछतिप्रतिप्रस्थात्रेस्रुवंवाज्यविलापनींचपर्य्याणयंतिपुन्नीमुखौ
जघानानाम्नी।।२चतुर्गृहीतमाज्यंगृहीत्वाप्रतिप्रस्थातात्तरस्यहविर्द्धानस्यदक्षिणायां
वर्त्तन्याऽहिरण्यंनिधायजुहोतीरावतीधनुमतीहिरण्मतऽस्यवसुनीमनावदस्यां
।।व्यस्कभ्नारोदसीविष्णावातदाधर्थेपृथिवीमभितोमयूखैःस्वाहेतिसऽस्रवंपुन्यै
पाणावानयतिसाक्षस्यसंतापमुपानक्रिदवश्रुतोदावश्वाघोषतमितितद्यादवंजुहोति ७०

।।१४दवाहविर्यज्ञेतन्वानाःातसुररक्षासुभ्यऽआसंगाद्भिनयोवक्षुर्बीज्रावाऽआज्यंतुऽएतेन
वज्रेणाज्येनदक्षिणातानाष्ट्रारक्षाऽसुवाघंस्तायेषांनियानंनान्वुवायंस्तायाऽएवेषुऽए
तेनवज्रेणाज्यनदक्षिणातानाष्ट्रारक्षाऽसुवहंतितथास्यनियानंनान्वुवयंतिनद्यद्विक्ष
वीभ्यामृग्योजुहोतिविक्षवऽहिहविर्द्धानं।१५अथयत्यन्यक्षस्पसंतापमुपानक्रिाप्रज्ञ
ननामुवेतक्रियातयदावित्स्त्रियेचपुऽसुश्चसंतपातथारतःसिच्यातनत्ततःप्रजायते
पुरागुपानक्रिपुराग्न्येवारतःसिच्यातुथाहहविर्द्धानाभ्यांप्रवर्त्यमानाभ्यामनुब्रूहीति
।१६अथवाचयतिाप्रावीप्रतमधरंकल्पयेतीऽइत्यधारादियज्ञःप्राचीप्रतंयज्ञंकल्पयं

नीऽइत्यावेतदाहार्ध्वंयज्ञेनयतंमाजिङ्करतमित्यूर्ध्वमिमंयज्ञंदवलोकंनयतमित्यावेत
दाहमाजिङ्करतमितितादतुस्माऽअङ्गलामशास्तसमुङ्ह्यवप्रवर्त्तयंयुर्यानासर्जे
तामसुर्योवाऽएषाद्वाग्याद्वानुदिहासुर्योद्वाग्वदादितियुक्सर्जेतां।१७तद्वावायत्
स्वंगाछमावदतंदवीदुर्यऽआयुर्मीनिर्वीदिष्टंप्रजांमानिर्वीदिष्टमितितास्यादिषात्रा
यश्चित्तिः॥१८तदाङ्गिरुत्तरावादुःप्रत्यंङ्ङुक्रामत्रीन्विक्रमांस्तद्विर्द्वीनस्थापय
साहविर्द्वीनयामोत्रितिनात्रमास्तियुत्रिवुस्वयंमनसामान्यतनाहवसत्रात्यंतिकृना
इरतस्थापयत्।१९तऽअग्निमंत्रयाताऽउत्तरामथांवृष्मिन्मृवाऽइतिवृष्मोह्यतत्मृथि ७१
ष्टि१

वेन्नवतिदिविद्यस्याहवनीयोन्नवतिनन्यस्तेकरोतितद्विद्वेमस्यरूपं।२०अथोत्तरेण प
र्येत्याध्वर्युःदक्षिणेहविर्द्वीनमुपस्तभ्नातिद्विप्लानुकंवीर्याणिप्रवोचंयःपार्थिवानि
द्विमामरजाऽसि॥यःअस्कभायदुत्तरेसधस्थेद्विचक्रमाणस्त्रेधरुगायाविष्ण
वाद्वुतिमथीमुपनिहंनीतरतस्तातायदुचमानुषी।२१अथप्रतिप्रस्थाताउत्तरेहवि
र्द्वीनमुपस्तभ्नातिदिवावाद्विष्णऽउतवापृथिव्यामाहावाद्विष्णऽउरोरंतरिक्षात्॥
उनाहिहस्तावसुनाप्रणस्वाप्रयछदक्षिणादातसव्याद्विष्णवाद्वुतिमथीमुपनि
हंनीतरतस्तातायदुचमानुषतद्यद्विष्णवेयज्ञियरूपवुरंतिद्विष्णवेऽहिहवि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ह्वीनं॥२२ अथमध्यमुंछदिरुपस्तृण्वाचयति।प्रतिहिंकुस्तवातवीर्येणमृगानुन्नीमुञ्
वारागिरिष्ठाः॥यास्यारुषुत्रिषुविक्रमाणाश्चधिक्रियंतिभुवनानिविश्वतीदुंहेवास्ये
तुछीर्षकपालंयदिदमुपरिष्टाद्धीवाल्यंतुक्षियंत्यन्यानिशीर्षकपालानितुस्मादाहाधि
क्षियंतीरिश अथरराट्टामुपस्तृण्वाचयति।विष्णोस्त्वारराटमसीतिललाटंहेवा
स्यतदथोह्याय्याऽउपस्तृण्वाचयतिविष्णोः श्नप्त्रेस्थऽइतिस्रुक्कंहेवास्यानऽआ
यंयदिदंपश्चाच्छदिर्भवतीदुंहेवास्यतुछीर्षकपालंयदिदंपश्चात्॥२४ अथलस्यूनं
न्यासुंयमाप्रसीव्यति।विष्णोःस्यूरसीत्यथयंथिंकारातिविष्णोर्ध्रुवासीतिनाभ्य

वपुद्यातऽइतितंप्रुक्षतिकूर्मेन्विश्थितायाहाध्वर्युंवायुजमानंवायाहोनुविंदतितंनिष्ठि
तमनुमृशतिविष्णवुमसीतिविष्णवेंहेहविर्धानं॥२५ ब्राह्मणं॥३ द्वयंवाऽअन्यत्परवोः
खायंतात्रिरावियत्तस्यहविर्धानंतद्युऽइमशीर्षंश्चत्वारःकूपाऽइमावेदाद्वाविमौहोतारौ
नुवेतुक्षरंतिनुस्माद्वुपरवोन्खनतिरादवाश्ववाऽअसुराश्चोनुयंप्राजापत्याःपस्पृ
धिरेततोसुराऽएषुलोकेषुस्त्यांवलगांनिचखनुरुतेवुंविदुवानत्तिनवेतिरतद्धेदवा
ऽअस्मावेतातऽएतेःस्त्यांवलगानुदखनन्यदावेस्त्यांमुत्खनंत्यथुसालसामाधाच
वतितायाऽएवैषाऽएतद्यद्यस्माऽअत्रकृष्टिविषन्नृत्यःस्त्यांवलगांनिखनतितानावेत

Indira Gandhi National Centre for the Arts

दुक्किरतितस्मादुपरवोन्खनतिसदक्षिणस्यहविर्धानस्याधधःप्रउगंखनति।३सोत्रि
मादत्तेादवस्यत्वासवितुःप्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यामाददेनार्यसीतिसमानउए
तस्ययजुषाबंधुर्योषोवाएषायदुत्रिरुतस्मादाहनार्यसीति।४तान्त्रादशमात्रंविनापुरि
लिखन्ति।इदमहउरुकांग्रीवाऽअपिकृंतामीतिद्व्याद्व्याणेवतंना
ष्ट्राणेउरुकांग्रीवाऽअपिकृंततिा५तद्यावतोधुर्वीतयाहदक्षिणमवायपरिलिखदया
परयोत्तरमथापरयादक्षिणमथधुर्वयोत्तरंदक्ष्णयोऽइतरथाऽअपरयोत्तरवाय
ऽउत्तरंपरिलिखदथधुर्वयोदक्षिणमथापरयादक्षिणमथधुर्वयोत्तरमित्याथाऽअपि ७३

समीक्षएवपरिलिखदतोद्व्यावात्तमंपरिलिखद्यएषधुर्वयोत्तरोनुवति।७तान्यद्यापरिलि
खितामवयथाधुर्वंखनति।बृहन्नसिबृहद्वाऽइत्युपास्तात्युवनानतन्महयात्यवयदाहबृह
न्नसिबृहद्वाऽइतिबृहतीमिंद्रायद्व्यावंद्वादतीद्व्यावियज्ञस्यादवतावित्रवऽउहविर्धानंत
त्संदंकारातितस्मादाहबृहतीमिंद्रायद्व्यावंद्वादति।८राक्षहएंद्वलगहनमिति।रक्षसा
ऽह्यतेद्वलगानांवधुयखायंतावित्रवीमितिवित्रवीहिहविर्धानद्वाक्।एतान्यथाखा
तामावुक्किरति।इदमहंतंद्वलगमुक्किरामियंमेनिष्ट्यायमुमात्यानिखानतिनिष्ट्यावा
ऽअमात्यावाऽत्योद्वलगांनिखनतितानुवतदुक्किरति।१०इदमहंतंद्वलगमुक्किरामि।

Indira Gandhi National Centre for the Arts

यंमसमानोयमुसमानोनिचखानेतिसमानोवावाऽअसमानोवाऽएत्यंबलगांनिखनतितानेवितदुक्तिरति।११इदमहंतंबलगमुक्तिरामियंमसबंधुर्यमुसबंधुर्निचखानेतिसबंधुर्वावाऽअसबंधुर्वाऽएत्यंबलगांनिखनतितानेवितदुक्तिरति।१२इदमहंतंबलगमुक्तिरामि।यंमसजातायमुसजातोनिचखानेतिसजातावावाऽअसजातावाऽएत्यंबलगांनिखनतितानेवितदुक्तिरत्यएत्यंकिरामीत्यंततऽउहैवैतदेत्यमुक्तिरति।१३तान्बाऽएमाऽआन्खनेत्याऽआतोवाऽएषांतानेवैतदेत्यंमोहयतितानक्षणयासंदंशंदंतियुवक्लेत्यानुशाकुयादुपि समीचस्तुस्मादिमेप्राणाःपरःसंविड्डुवयुत्सृष्टेनडमितिप्रत्याहकल्याणमुवैतन्मानुषेवाचो ७४

सत्रराऽडस्यन्निमातिदाजनाराऽडसिरकोहासद्वैराऽडस्यमित्रहेत्याशीरावेषैतस्यकर्म्मणऽआदि
ष्टमुवैतदाशास्ते।१५अथाध्वर्युश्चयुजमानश्चसंमृशातःपूर्वोयाद्दक्षिणोध्वर्युर्नेवत्युपरयो
रुत्तारयुजमानःसाध्वर्युःपृच्छतियुजमानकिमात्रमितिनडमित्याहतोन्नोसाहत्यप्राऽएवाध्वर्युः
॥१६अथापरोयाद्दक्षिणोध्वर्युर्नेवति।पूर्वोयाद्युजमानःसयुजमानःपृच्छत्यध्वर्यो
किमात्रमितिनडमित्याहतन्मऽइतियुजमानस्तद्यादवऽएसंमृशातिप्राणानेवैतत्सयुजःकरो
तस्तुस्मादिमेप्राणाःपरःसंविड्डुवयुत्सृष्टेनडमितिप्रत्याहकल्याणमुवैतन्मानुषेवाचो
वदतितस्मात्सृष्टेनडमितिप्रत्याहयाप्राह्मात्याकोवाप्राह्मणस्यबंधुर्म्मध्यमानवैत

Indira Gandhi National Centre for the Arts

कुरुते।१७ सप्रोक्षति।रक्षोहणेवोवल्गहनऽइतिराक्षोहणेह्येतद्वल्गहनोह्येतप्रोक्षं
मिवैष्णवानितिवैष्णवाह्येत।१८ अथयाःप्रोक्षणीःपरिशिष्युंत।ताऽअवाटष्वनयति
तद्याऽइमाःप्राणेष्वपस्ताऽएवैतद्दधतितस्मादेषुप्राणेष्विमाऽआपः।१९ सोवनयति।र
क्षोहणावोवल्गहनावनयामिवैष्णवानित्युथबर्हिषेवैनाःप्रोक्षणीर्नाथाणिचोदीचीनाथा
णिचोवस्तृणातितद्यानीमानिप्राणेषुलोमानितान्येवैतद्दधतितस्मादेषुप्राणेष्विमानि
लोमानि।२० सावस्तृणाति।रक्षोहणावोवल्गहनावस्तृणामिवैष्णवानित्युथबर्हिषेवैषि ७५
तनूनीवोपरिष्टात्प्रच्छादयतिकृशाहैवास्यात॥२१ अथाधिषवणफलकेऽउपदधाति।र

रक्षोहणेवांवल्गहनीनाऽउपदधामिवैष्णवीऽइतिहनूहैवास्यातऽअथपूर्यहैतिरक्षोह
णेवांवल्गहनीपूर्यहामिवैष्णवीऽइतिहैवैत्याह्येवैनेऽएतदुशिथिलेकारातिं॥२२ अथा
धिषवणंपरिहरंतिसर्वोराहितंजिक्षाहैवास्यैषातद्यत्सर्वोराहितंभवतिजाहिनीव्
हीयंजिक्षातंनिदधातिवैष्णवमसीतिवैष्णवमेवैह्येतत्।२३ अथयाप्लवोऽउपावहरति।दंता
हैवास्यग्रावाणस्तद्यज्जिह्वानिरन्निषुवेतियथादंष्ट्राःस्यादेवंतन्नोनिदधातिवैष्णवा
स्थनिवैष्णवाह्येतऽएतद्वैयज्ञस्यशिरःसंस्कृतं॥२४ ब्राह्मणं।४ पंचमाध्यायः॥ ॥उदर
मुवास्यसदःतस्मात्सदसिनक्षयंतियद्धीदंकिंचान्नंत्युदरऽएवद्ध सर्वंप्रतितिष्ठत्यथ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

यदस्मिन्विश्वेदवाऽअसीदंस्तस्मात्सादानामतऽउऽएवास्मिन्नेतब्राह्मणविश्वागात्राःसीदं
त्यिंद्रादवृतया।१तन्मध्यऽऊदुंबरींमिनाति।ऊर्नेवाऽऊर्युदुंबरऽउदरामवास्यसदस्तन्म
ध्यातोन्नाद्यंदधातितस्मान्मध्यऽऊदुंबरींमिनाति।२अथयऽएषुमध्यमःशंकुर्नवतिवै
दर्जघनार्द्धंतस्मात्प्राङ्क्रामतिषड्विंक्रमांदक्षिणसन्नममुपक्रामतिसंपदःक्रामायतद
वटंपरिलिखति।३सात्रिमादन्ना।दवस्यत्वासवितुःप्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ता
भ्यामादादनार्यसीतिसमानऽएतस्ययज्ञक्षाबंधुर्योषोवाऽएषायदत्रिस्तस्मादाहनार्य
सीति।४अथावटंपरिलिखति।इदमहंरक्षसांग्रीवाऽअपिकृंतामीतिवज्रोवाऽअत्रि

मुद्धिर१

वैवज्रेणैवैतंनाभ्रातृव्यंरक्षसांग्रीवाऽअपिकृंततिपअथखनतिप्रोंवमुद्धरतियजमानेनसं
मायोदुंबरीपरिवासयतितामायत्यैप्राचीनिदधात्यतावन्मात्राणिबह्वोषुपरिष्टादधिनि
दधति।६अथयुवमत्यःप्राह्मण्यनवंति।आपोहवाऽओषधीनाऽरसस्तस्मादोषधयःकृ
वल्यःखादितानुधिन्वंत्योषधयऽउहापाऽरसस्तस्मादापःपीताःकृवाल्पानुधिन्वंतियु
दिवोनद्यःसऽउस्रष्टनवंत्योषेवधिन्वंतितर्हिहिसरसानवंतिसरसान्निःप्राह्मणानि
।७दवाश्चवाऽअसुराश्चोऽनूखप्राजापत्याःपस्पृधिरतातादवन्यःसर्वाऽएवोषधय
ईयुर्यावादेवेभ्योनयु॥८तद्धिदवाऽअस्पृण्वतानऽएतिःसर्वाःसपत्नानामाषधीरयुव

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तयदयुवतत्तस्माद्युवानमाहुर्तहोचुः। हंतयः सुव्रीसामाषधीनाꣳरसस्तंयुवेषुदधामितिस
यः सुव्रीसामाषधीनाꣳरसः आसीत्तंयुवेषुदधुस्तस्माद्युत्रान्याऽउषधाय्स्तायंतित्राद
तामादमानावर्हंतऽएवꣳह्यषुरममदधुस्तायाऽएवेषाऽएतेः सुव्रीः सपत्नानामोषधीर्युते
तस्माद्युवमत्यः प्राङ्गाणा नवंति।१० सयुवानावपति। युवासियव्यास्माद्वाषायव्या
रातीरितिनात्रतिराहितमिवास्त्यथाप्राङ्गात्याकावेप्राङ्गाणस्यबंधुर्मध्यमावेतक
राति।११ साप्राङ्गति। दिवꣳवांतरिक्षायत्वाष्टथिव्यैत्वेतीमानावेतान्त्राकान्त्रक्षीरास
नभाजयत्यषुलोकꣳरसंदधति।१२ अथयाः प्राङ्गाणाः परिशिष्यंतास्ताऽअवटे ७७

वनयतिश्रुंधंतोलोकाः पिष्टषुदनाऽइतिपिष्टादवात्यावेकूपः खातस्तामावेतान्मध्यंकरो
ति।१३ अथबर्हिषाप्राचीनायाणिचोदीचीनायाणिचावस्तृणतिपिष्टषुदनमसीतिपि
ष्टादवत्यैवाऽअस्याऽएतद्भवतियंन्निखातꣳसायथानिखातोषधिषुमितास्यादवमता
स्त्वाषधिषुमितानवति।१४ तामुद्यछति। उद्दिवꣳस्तभानोतरिक्षंदृꣳहस्वपृथिव्या
मितीमानावेतल्लोकान्त्रक्षीरासनभाजयत्येषुलोकꣳरसंदधति।१५ अथमिनो
ति। ऋतानस्त्वामासुतामिनात्वितियावाऽअयंपवतऽएषऋतानामासुतस्तादनामिते
नमिनातिमित्रावरुणौधर्त्रावाणधर्म्माणतिप्राणादानोवेमित्रावरुणौतादनोप्राणादा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

नाभ्यांमिनाति।१६ अथपुर्यूहति। ब्रह्मवृतिवाहत्रवृनिरायस्योषवृनिपुर्यूहामीतिबह्वीवि
युजुःप्राशीस्तद्ब्रह्मवहत्रंवाशास्तऽउनेद्वीर्यंरायास्याषवनीतिरूमावुरायास्युर्षस्तुद्ब्र
मानमाशास्ति।१७ अथपुर्यूषति। ब्रह्मदेवहत्रंदेवाहायुर्देवंहप्रजांदेवंहुत्याशीरावि
षितस्यकर्म्मणऽआशिषामावेतदाशास्तसमंरूमिपुर्यूषणंकरोतिगर्त्तस्यवाऽउपरिरूम्यु
थेवादवत्रातथाहागर्त्तमिद्रवति।१८ अथापऽउपनिनयति। यूत्रवाऽअस्यखनंतःक्रू
ऊर्द्वंत्यपघ्नंतिशांतिरापस्तदद्भिःशांत्याशमयतितदद्भिःसंदधातिनस्मादपऽउपनिनयति।
।१९ अथेवमग्निपुच्चावयति। ध्रुवासिध्रुवायंयुजमानास्मिन्नायतनेप्रजायांतनपशु

या रूस्यादितिपशुनिरितिवेवंयंकामंकामयतासासमृद्धातं।२० अथस्रुवेणोपह
त्याज्यंविष्टपमभिजुहोतिद्यौर्नेदावाष्टथिवीर्यथामितिदिमद्यावाष्टवीऽऊर्ज्जी र
सेनाजयत्यन्नायरूर्ज्जेरसंदधातिरसवत्याऽउपजीवनीयऽइमाःप्रजाऽउपजीवं
ति।२१ अथछदिरधिनिदधाति। इंद्रस्यछदिरसीत्येवहिसादाविश्वजनस्यछायेतिवि
श्वेजात्यस्मिन्ब्राह्मणऽआसातेतदुनयतस्छदिषीऽउपदधात्यंतरतस्त्रीणिपरस्त्रीणि
तानिनवनवंतित्रिष्टाद्वियज्ञानवावित्रिष्टत्समान्नवनवंति॥२२ तदुदीवीनवꣳशꣳसुदा
नवतिप्राचीनवꣳशꣳहविर्द्धानमतोहिदेवानांनिष्कवत्यंयद्धविर्द्धानंतस्मात्तत्रनाश्नंति

नु नह्ययंति निष्क्रव्ये ऽह्यतद्देवानाꣳ सयोहतत्राग्नीयाद्वा नह्यायद्वामूर्द्धोहास्यद्विषते
दृष्येतमिश्रयदाग्नीध्रेवसदश्चतस्मान्नाया रश्नंतितस्माद्वह्ययंतिमिश्रोह्यतऽउदीचीविमनु
ष्याणांदिक्स्मादुदीचीनवꣳशꣳसादानवति।२३तत्परिश्रयंति।परिवागिर्वैणागिरऽएमा
नवंतुविश्वतः॥बृद्धायुमनुबृद्धायाजुष्टानवंतुजुष्टयऽइतीं ह्येवैगिर्वैवाचागिरावैरो
वितद्भक्त्रंपरिहꣳहतितदिदंक्त्रमुनयातावित्रापरिहृढं।२४अथलस्मूज्न्यास्यंद्यायाप्रसी
व्यति।इंद्रस्यस्मूरसीत्यथयंथिंकारातीं द्रस्यध्रुवासीतिनद्यवपद्याताऽइतितंप्रक्षानकर्म
न्विष्यतितायाहाध्वर्युर्वायजमानंवाग्राहानविंदतितंनिष्ठितमन्निमृशात्विंद्रमसीत्यिंद्रꣳहि ७९

सदः।२५अथहविर्द्धानायाःजघनार्द्धꣳसमन्वीक्ष्योत्तरेणाग्नीध्रंमिनातितस्यार्द्धमंतर्वेदि
स्यादर्द्धंबहिर्वेद्यथोऽअपिनूयार्द्धंदंतावेदिस्याकुनीयाबहिर्वेद्याथाऽअपिसर्वामुवांत
र्वेदिस्यातंनिष्ठितमन्निमृशातिवेश्वादवमसीतिद्वयानेतावेश्वादवंयदस्मिन्पूर्वेद्यर्विश्वे
देवाबसतीवरीष्वपवसंतितानावेश्वादवं।२६।देवाहविर्यजंतन्वानाः।रक्षसुररक्षासुन्य
ऽआसंगाद्विनयांचक्रुस्तोदक्षिणातासुररक्षसान्यासजुस्तोसदासाजिग्युस्तेषामतां
द्विघ्नानुद्वापयांचक्रुर्यऽएतेतःसदस७।२७सार्वेहस्मवाऽएतपुराज्वलंतिायथायमाह
वनीयायथागार्हपत्यायथाग्नीध्रीयस्तद्यतऽएनानुद्वापयंस्ततऽएवैतेनज्वलंतितानो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ग्नीध्रमभिसृजेरुरुधुस्तानृच्छेद्मा ग्नीध्रस्यजिग्युस्तातावित्स्वादवाऽअमृतत्वमुपाजयंस्तस्मा
द्वित्स्वादवं॥२८ तांदवाःप्रतिसमिंधतायथाप्रत्यवास्यन्तस्मादनांस्वानसवनऽएवप्रतिसमिंध
ातेतस्माद्यःसमृद्धःसऽआग्नीध्रंकुर्याद्यावेज्ञातानस्वानःसमृद्धस्तस्मादग्नीध्रथमायद
क्षिणंनयंत्याताहिवित्स्वादवाऽअमृतत्वमपाजयंस्तस्माद्यंदीक्षितानामबल्यंवित्ददा
ग्नीध्रमनंनयातिब्रूयान्नदनान्नंतंनारिष्यतीतितद्यदाताद्वित्स्वादवाऽअमृतत्वमपाजयं
स्तस्माद्वित्स्वादवं॥२९ ब्राह्मणं॥५ चतुर्थेप्रपाठकःसमाप्तः॥ ॥कांडी१३२॥ ॥छंद्विजा
मानाहिवास्यधिस्त्याःशमसमंकायवेसमंकास्तद्विजामानएतऽउहिवास्येतऽआत्म ८०

नः॥१ दिविवासामऽआसीत्रथंहदवास्तदवाऽअकामयंतानःसोमागछेत्तनागातनयजे
महीतितऽएतमायेऽअस्रजंतसुपर्णंचकङ्कंचवागवसुपर्णंयंकङ्कास्त्याऽसमदंचकुः॥२
तुहत्वीयुमानऽऊचेऽयतरोनोदवीयःपरापुरयादात्मानंनोसोजयादितिताथतिसाहकङ्क
रुवाचपुरेहास्तुतिःसाहसुपर्णुवाचाऽस्यसलिलस्यपारेश्वःश्वेतस्थाणोसवातेतमहंपश्य
मीतितामववुंपश्यसीतितऽहीत्यथहकङ्कुरुवाचतस्यवालान्यषंजितममुंवाताधूनोतित
महंपश्यामीति॥४ सायुसुपर्ण्युवाचाऽस्यसलिलस्यपारऽइतिद्विदिर्विसलिलंवद्विमव
सातदुवाचाश्वःश्वेतस्थाणोसवतऽइत्यग्निर्वोऽअश्वःश्वेतायुपस्थाणुरथयुकङ्कुरुवाच

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तुस्य ब्रालोन्यषंजितुममुंब्रातार्धानातितुमहंपश्यामीतिरशनाहेवसा।५साहसुपुत्रकेवाच।एहि
दंपतावाब्रुदिउंयतरानोजुयतीतिसाहकडूरुवाचब्रुमवपतवंवेनऽआख्यास्यसियतरानो
जुयतीति।६साहसुपर्ण्यूपातातुडतुथेवासयुथाकडूरुवाचतामागतामन्यकवादब्रुमाजिषी
३रहा३मितिब्रमितिहावावितद्याख्यान७सोपर्ण्यकाद्रवमितिहि कांडी१९००साहक
डूरुवाचआत्मानंवेब्राजिषंदिव्यासोसोमस्तोदावन्यऽआहरातनादावन्यऽआत्मानंनि
श्रीणाष्मूतितप्तुतिसाछंदाऽसिसस्राजसागायत्रीदिवःसोममाहरत्।८हिरण्मयोहंऊर्ध्वो
रंतरवहितऽआस।तुहस्मह्वरपवीनिमषंनिमषमभिसंधात्तादीक्षातपासोहवातऽआसऽ ८१

स्तुमातुगंधर्वोःसोमरक्षाजुयुपुरिमधिक्ष्याश्माहात्राःएतयोरन्यतरांकुशीमाचिछेदातांदे
वेभ्यःप्रदादोसादीक्षातयादवाऽअदीक्षंत।१०अथद्वितीयांऊशीमाचिछेदातांदावन्यःप्रद
दातन्तुपस्तुयादवास्तुपऽउपायंन्नुपसदस्तुपाह्युपसदः।११।खदिरएहासोममाजखाद।।
तस्माश्वदिरायुदाननाखिदन्तुस्माश्वादिरायूपानवतिखादिरेवास्याछावाकस्यदिनं
गोपनायांजहारसाछावाकाहीयत।१२तमिंद्राग्नीऽअनुसमतनुतांप्रजानांप्रजात्यैतस्मा
दिंद्राग्नीछावाकः।१३तस्माद्दीक्षितारजानंगापायंतिनान्नापहरानितितस्मात्तत्रसुयुक्तवि
कार्षद्यस्यहागापनायामपहरंतिहीयतह।१४तस्माद्ब्रह्मचारिणऽआचार्यंगोपायंति।

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ष्टहान्यस्रन्नेनोपहरानितितस्मात्तत्रसुगुप्तंविकीर्षेद्यस्यहागपनुद्यामपहरंतिहीयातहते
नितनसुपर्णीदवेभ्यआत्मानंनिरक्रीणीततत्स्मादाङःपुण्यालोकऽईजानऽइति।१५ऋण
ंहवेपुरुषाज्जायमानऽएवास्मृत्यारात्मनाजायातसयद्युजातयुथेवतत्सुपर्णीदवेभ्य
आत्मानंनिरक्रीणीतिवामावेषऽएतन्मृत्यारात्मानंनिष्क्रीणीता।१६तानादवाऽअयजंता
तामातगंधर्वोःसामरक्षाऽअन्वाजग्मुस्तन्वागत्माब्रुवंन्नुतानायज्ञऽआनजतमानोय
ज्ञादंतुगीतास्ववानापियाज्ञभागऽइति।१७तहोचुःकिंनस्तुतःस्यादितियुथेवास्या
मुचागाम्नारारुरामवामवास्यापीहगोम्नारानविष्यामऽइति।१८तायुतिदवाऽअब्रुवन्नसो ८२

मक्रयणावशंतिताभ्यऽएतासामक्रयणंनुदिशत्युथेनानब्रुवंस्तृतीयसवनावाहृत्याङ्
तिःप्राप्स्यतिनुसोम्यापहृतोहियुष्मसोमपीथास्तुनासामाङतिंन्नाहियुतिसेनानषाटती
यसवनएवहृत्याङतिःप्राप्नातिनुसोम्यायुछालोकेधिधिक्ष्यान्धाघारयति।१९अथय
दाग्नाहाष्युंतिातद्धाविष्यतीतिसयुदाग्नाजुहुंतितादनानवत्युथयुद्धःसामंबिभ्रतऽउप
युपरिचरिष्यंतितद्धोविष्यतीतिसयुदनोसामंबिभ्रतउपर्युपरिवरंतितादनानवतितु
स्मादध्युःसमुयाधिक्ष्यान्नातीयादध्युर्हिसामंबिभर्तितामातव्यान्तनप्रत्यासातसएष
तृषावयान्तमापद्यततमग्निर्वोनिदाहद्यावायोदवःपस्रनामीष्टसुवाहिनमग्निमन्य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तत्तस्माद्युद्यध्यायोः शालायामुर्ध्वः स्याद्दुत्तराग्नेवाग्नीध्रीय ॐ संवारत्र।२० तवाऽएता सोम
स्येवगुह्येन्युप्यंतऽआहवनीयः पुरस्तान्माऽलीयादक्षिणतऽआग्नीध्रीयऽउत्तरात्तथ
यस्तदसितपश्चात्।२१ तुषांवाऽअर्द्धानुपकिरंति।अर्द्धानन्तुदिशोत्यतऽउहैवैतद्ध्रि
यर्द्धीन्नऽउपकिरंवर्द्धानन्तुदिशंऽउत्तथायुस्माद्ब्राह्मणागनाःस्मोदिवस्तुथातंलोकंप्रति
प्रज्ञास्यामस्तुथानजिह्माऽएष्यामऽइति।२२ सक्तवायानुपकिरंति।तुनास्मिंलोकेप्रत्युद्धं
नवंत्युथयानन्तुदिशंतितुनामुष्मिंलोकेप्रत्युद्धंनवंति।२३ तावेद्विनामानोनवंति।एतु
ऽउहैवैतद्ध्रियंतिनवाऽएनिनीमनिरराम्मायुषांनःसोममपाहार्षुरितद्वितीयानिनामा ८३

निकरवामहाऽइतितद्वितीयानिनामान्यऊर्ध्वंतातेरराध्रुवन्यानुपदधातसोमपीथंसातुथय
ज्ञःऋनजेस्तुस्माद्विनामानस्तुस्माद्ब्राह्मणोनृध्यमानद्वितीयंनामऊर्ध्वंतराध्नुतिहैवयुऽए
वंविद्वांद्वितीयंनामऊरुतात्।२४ सयदग्नेजुहोतितावद्वैवयुजुहोतितुस्माद्वैवाःसंत्युथयस्म
दग्निनद्ध्यंतितन्मनुष्येषुजुहोतितुस्मान्मनुष्याःसंत्युथयुद्धविर्द्धानयेनिराशऊसाःसी
दंतितत्पितृषुजुहोतितुस्मात्पितरःसंति।२५ यावैप्रजायज्ञेनवानक्काःपुराभृतावैता
ऽएवामावैतद्याऽइमाःप्रजाऽऋपराभृतास्तायज्ञऽआनजतिमनुष्यानुपशावादवा
नुवयाऽस्मोषधयाह्यनस्मुतायुदिदंविंविवमुतस्मैयज्ञऽआनक्कातद्वास्मैतऽ

उन्नयेदेवमनुष्याःपितरःसंपिबंतासेषुसंपातहस्मदत्तमानाऽएवपुरासंपिबंतऽउतै
तर्ह्यदत्तमानाः।२६ब्राह्मणं।१सर्वंवाऽएषाग्निदीक्षातायादीक्षातयज्ञंह्यग्निदीक्ष
तायज्ञंह्येवदंसर्वमनुतंयज्ञंसंभृत्ययुमिममग्निदीक्षातसर्वमिदंविसृजाता१यु
ङ्क्तेसर्ज्जिनानिजुहोतिसयुदिदंसर्वंविसृजातत्तस्माद्विसर्ज्जिनानिनामतस्माद्यापि
व्रतःस्यात्सोन्वारब्धेतयुक्तअन्यत्रचुरंन्नाद्रियेतयाद्विजुहोतितादृगवदंसर्वंविसृज
ता२युङ्क्तेवाविसर्ज्जिनानिजुहोतियाज्ञावैविष्णुःसादेवेभ्यऽइमाद्विक्रांतिंविचक्रमे
येषामियंद्विक्रांतिरिदामवप्रथामुनपादुनपस्याराथेदंतरिक्षंद्वितीयनद्विष्णुन्मे ८५

२५

नितास्वेवैषऽएतस्मैविष्णुर्यज्ञोविक्रांतिंविक्रमातयुङ्क्तेतस्माद्विसर्ज्जिनानिजुहोति।
।२सापराङ्क्षाद्यदिंस्त्रीवी।अर्द्धर्चेप्रदायसंप्रेंधतऽइध्मंन्यादधत्युपयमनीरुपक
ल्पयंत्याज्यमधिश्रयतिस्रुवःसंमार्ष्टिपात्राजानंयजमानंकरुतेयासामक्रूरएषे
पदंजघनेनगार्हपत्यंपरिक्रामतिपदावेवप्रतितिष्ठतिप्रतिष्ठित्याऽएवा४तद्विद्वे।वद
ङ्क्तोऽकूर्वंति।यत्राहवनीयमुद्धरंतितासूपयमनीषुवदंतीगमुक्षेवदंतीगमुक्षा
पांजंत्यतासूपयमनीषुवदंतीगंजघाननगार्हपत्यंवदंतीगंपरिक्रामति।।पंतुद्ध
तथानकुर्यात्।सार्द्धामवपरिक्रामेरंजघाननगार्हपत्यमुपोत्सृज्यंवदंतेद्व

तेजुक्रोचोपनृतिवृक्तातिपंक्तग्रहीतंदृष्टवदाज्यंज्योतिरसिविश्वरूपंविश्वेषांदेवाना
ꣳसमिदितिविश्वादेवꣳहिदृष्टवदाज्यंधरयंतिस्रुचोयदाप्रदीप्तऽइध्मानुवतिघृतयजु
होतिध्रुवꣳसोमतनूरक्षाद्याहुषाज्यानुक्रातन्यऽउरुयंतासिविश्वरूपꣳस्वाहेतिनादातुने
वास्योदृष्टियोंप्रतिष्ठायांप्रतितिष्ठात्यातुनेमंलोकꣳस्पृणुतेऽथाग्नावद्वितीयामाकु
तिंजुहोति।जुषाणोऽअग्नुराज्यस्यावꣳस्वाहेत्यपऽउहेवतुदावरादाज्यावेबिनेमि
यथामांतरानाष्ट्ररक्षाꣳसिनुहिनुसान्नवेमाकनीयाꣳसमेवद्यक्रुवातिनयतास्तोकामवु
स्तोकाद्यमुरितितामतकनीयाꣳसामवद्यक्रुवात्यनयंस्तोकामवस्तोकाद्यमूरादा ८५

भा१
ज्योनीषात्समादग्नेद्वितीयाꣳकृतिंजुहोति।१८उद्यछंतीर्धीऽउपयछंत्युपयमनीरथा
हागमयप्रक्रियमाणायानुब्रूहिसामायप्रणीयमानायस्तुतिवागायप्रक्रियमाणायानुब्रूही
तिवदब्रूयात्ताऽएआददातयाद्धाद्धाणकलशंद्वायव्यानीध्मंकार्ष्मर्वमुयान्यरिधीनाꣳस्व
वालंप्रस्तरामेद्धावोद्विधतीतद्बर्हिरुपसेनद्धंभवतिद्वपाꣳश्रपाणेरशानाऽअरणीअधिमं
थनःशुकलोद्वयाणेतत्समादायप्रोवऽआयंतिसऽएषऽऊर्ध्वोयज्ञऽएति।१९तदायसुवा
वयतिऽआग्नेयसुपथारायऽअस्मान्विश्वादेवद्वसुनानिविद्वान्।युयोध्यस्मज्जु
राणमानोभूयिष्ठांतेनमऽउक्तिंविधेमत्यग्निमावेतत्पुरस्ताकरोत्यग्निःपुरस्तान्नाष्ट्रा

रक्षाꣳस्यपघ्नेत्यथ्रुन्नयेनानाष्ट्रेणहरंतिनऽआयेत्यागछंत्याग्नीध्रंतमाग्नीध्रनिदधा
ति।११सन्निहितꣳहोति।अयुनाऽअग्निर्व्वैरिवस्कृणवयंमृधःपुरऽएतप्रनिदंन्॥अयं
वाजंजयउवाजसातावयꣳशत्रूंजयउजुर्ब्भाणःस्वाहेतितूदातूनेवतुस्मिंनंतूरि
ष्टेप्रतिष्ठायांप्रतितिष्ठत्येतूनेतूंलोकꣳस्पृणुते।१२तूद्वनिदधतिग्रावूा।ब्रह्माणकलशं
वायुव्यान्यप्युतरमादायायंतिनदुत्तारणाहवनीयमुपसादयंति।१३प्रोक्षणीरध्वर्युरुद
त्तासऽइध्मंवायप्रोक्षत्यथाबर्हिःप्रयछंतितत्पुरस्ताद्धोमायासादयंति
तात्प्रोक्ष्योपनिनीयबर्हिस्तꣳस्थयंथिमाश्ववालःप्रस्तरऽउपसंनाह्यंतिनवतितंग्रंथिंग्रथ्नंति ८६

बर्हिषःप्रस्तरमेकंदक्षिणेबर्हिषिस्तीर्त्वाबर्हिःकार्ष्मर्यमुख्यान्परिधीन्परिदधातिपरिधीयपरि
धीꣳसमिधंवन्यादधात्यन्वाधायसमिधो।१४अथयजुर्होति।उरुविष्णोविक्रमस्वोरुक्ष
यायनस्कृधि॥घृतंघृतयोनेपिबप्रप्रयजुपतिंतिरस्वाहेतितूदातूनेवतुस्यांदिविप्रति
ष्ठायांप्रतितिष्ठात्यातूनेतूंलोकꣳस्पृणुतायुदतयाजुहोति॥१५यद्वदुविष्णव्यर्ज्जुहो
ति।कुनीयाꣳसंवाऽएनमेतद्धक्ष्यतीत्यानेषुस्तांकामवास्तांकाल्यमुस्तामतदनयं
प्रायुयुऽएविषतंकातियज्ञमेवयाज्ञाहविष्मुस्तस्माद्विष्णव्यर्ज्जुहोति।१६अथासा
द्यस्कवोपुऽउपस्तृण्यराजानंप्रणादयतितद्यदासाद्यस्कवोपुऽउपस्तृण्यराजानंप्रपादयेत्

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तिब्रुव्रोवाऽआज्यꣳरतःसोमानद्भ्त्रेणाज्येनारतःसोमꣳहिनुमानीतितस्मादाज्यस्तु
वोपऽउपस्तृणराजानंप्रपादयति।१७ सदक्षिणस्यहविर्द्धानस्यनीडऽस्माजिनमास्तृणा
ति॥तुदेनमासादयतिदेवसवितरेषतसोमस्तुरङ्क्ष्वमावादन्नितितादनंदवायै
वसवित्रेपुरिददातिगुप्त्यै॥१८ अथानुसञ्ज्योपतिष्ठतएतंवादवासामादावादवांऽ३
ऽउपागाऽइदमहंमनुष्यांसहरायस्पोषेणेत्यग्नीषोमावाऽएतुमंतर्जेनऽआदक्षातयादी
क्षतऽआग्नाविष्णवꣳह्यादादीक्षणीयꣳहविर्न्नवतियावद्विद्वांसःसोमःसहविर्द्धीऽएष ८७
ादवानांन्नवतियोदीक्षातातादनमंतर्जेनऽआदक्षाततत्प्रत्युक्षꣳसामान्निर्मुच्यातयदाहै

तन्नवंदवसोमादवोदवांऽ३ऽउपागाऽइदमहंमनुष्यांसहरायस्पोषेणेतिन्नमावैरायस्पोषः
सहन्नाम्नात्यावेतुदाह॥१९ अथापनिष्क्रामतिस्वाहानिर्व्वरुणस्यपाशान्मुच्याऽइतिवरुण
पाशोवाऽएषांतुन्नवतियान्यस्यासंस्तत्प्रत्युक्षंवरुणपाशान्निर्मुच्यातयदाहस्वाहानिर्व्वरु
णस्यपाशान्मुच्याऽइति।२० अथेत्याहवनीयसमिधमन्वादधातिअग्नव्रतपास्तुव्रतपाऽइ
त्यग्निर्हिदवानांव्रतुपतिस्तुस्मादाहाग्नव्रतपास्तुव्रतपाऽइतियातुवतन्नर्म्मय्युन्नदिषा
सावुलियामुमतन्नस्त्वय्युन्नदियꣳसामुयि॥यथायथानोव्रतपातव्रतान्यनुमदीक्षादी
क्षापतिरमꣳसानुतपस्यतिरितितत्प्रत्युक्षमाग्निर्मुच्यतेसास्तुनसुतात्मनायजतेतुस्माद
स्यात्राश्नंतिमानुषाहिन्नवतितुस्मादस्यात्रनामगृह्णंतिमानुषाहिन्नवत्यथयत्पुरानाग्नें

तियथाहविषोऽकृतस्यनाश्नीयादवंतत्तस्माद्दीक्षितस्यनाश्नीयादथाऽंगुलीर्विसृजते॥२ ब्रा
ह्मणा॥१यूपंब्रह्मन्वित्स्रुवंजुहोतिब्रह्म वाहियूपस्तस्माद्ब्रह्मन्यज्जुहोति१यद्ध्रुवंब्रह्म
न्याजुहोतियज्ञोवैब्रह्मन्यज्ञेनैवतद्यूपमवैतितस्माद्ब्रह्मन्यज्जुहोति२सयदिस्रुवाजु
होतिवज्रंगृहीत्वाजुहोतियद्यु स्रुवेणस्रुवेणावपहत्यजुहोत्यु ह्यब्रह्मोद्विक्रम
स्रुक्षयायनस्रुधि॥घृतंघृतयोनिंबन्धुप्रयजूपतिंतिरस्वाहेति३यदाज्यंपरिशिष्टंभव
तितदादित्यायत्तद्वाःशस्त्रंभवतितत्तद्वादित्तऽआयंतिसयंयूपंजाघन्यंति४तामवभृ
थमवजघतिपश्चाद्वैवप्राङ्डिंछन्नत्तिमंत्रयतेत्यन्योऽअगान्नान्योऽउपागामित्युत्तद्य
न्योनेतिनान्यानुपैतितस्मादाहात्यन्योऽअगान्नान्योऽउपागामिति५अथोक्षापूरन्योवि ८८

दंपरोवारन्यऽइतिअथोदग्घ्नंपूरन्योवृश्चतियऽएतस्मात्पुरोवोनवंतिपरोवारन्यऽइति
पुराद्यनमवारन्योवृश्चतियऽएतस्मादथोवोनवंतितस्मादाहोक्षापूरन्योविदंपरावरो
न्यऽइतिदात्वाजुषामाहादवद्यनस्यातादवयज्यायाऽइतितद्यथाबहूनांमुध्यासाधु
वेकर्म्मणेजुष्टंतसरातमनास्तस्मेकर्म्मणेस्यादवामवेनामतद्बहूनांमुध्यासाधुवेकर्म्मे
णेजुषातसुरातमनावृश्चनायनवति७दवास्त्वोदवयज्यायेजुषंतामितितद्विसृ
ष्टंयदवाःसाधुवेकर्म्मणेजुषांतेतस्मादाहदेवास्त्वोदवयज्यायेजुषंतामिति८अथस्रुव
मेणपस्पशतिविघ्नावावृतिविघ्नावाहियूपायाज्ञोवैविघ्नुर्यज्ञायुद्यनंवृश्चतितस्मा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

दाहद्विष्मावद्वेति।९ अथदन्तरुणकुमंतुद्देक्षति।उषाधत्रायस्वेतिब्रुत्रोवेपरश्वस्तुथोहि
नमेषवज्रःपरश्वनेहिनस्त्युथपरश्वनाप्रहरतिस्वधितिमेनꣳहिꣳसीरितिब्रुत्रोवेपरश्वस्तु
थोहिनाम ।षवज्रःपरश्वनेहिनस्ति।१० सयंप्रथमꣳशकलमपछिनत्तितमादत्तेतंवाश्वनक
स्तंनेवृश्चेदुतुल्येनमनसावदंतितथानोनप्रतिबाधात॥११ तंप्रोंवंपातयेत्प्रावीहिदवानंदि
गृथाऽउदंचमुदीचीहिमनुष्याणंदिगुथाप्रत्यंवंदक्षिणाख्वावेनंदिशःपरिबिबाधिषते
षावदिक्षिद्दक्षिणंतस्मादेनंदक्षिणाख्यदिशःपरिबिबाधिषत।१२ तंप्रच्यवमानमनुमंत्रयते।
द्यौर्मालेखीरंतरिक्षंमाहिꣳसीःपृथिव्यासंभवेतिब्रुत्राोवाऽएषनवतियंयूपायवृश्चंतित्

स्माद्ब्रुत्रात्प्रच्यवमानादिमेलोकाःसꣳरेजंतेतदेन्यऽएवनमेतद्ब्रोकुन्यःशमयतितेयमंलोकं
छोतानहिनस्ति।१३ सयदाहद्यौर्मालेखीरितिदिवंमाहिꣳसीरित्येवैतदाहांतरिक्षंमाहिꣳ
सीरितिनात्रतिरोहितमिवास्तिपृथिव्यासंभवेतिपृथिव्यासंजानीष्वेत्येवैतदाहायꣳहिवा
स्वधितिस्तेतिजानःप्रणिनायमहतेसौभगायेत्यषाह्यनꣳस्वधितिस्तेजमानःप्रणय
ति।१४ अथाब्रुश्वनमभिजुहोति।नेदतोनाष्ट्रारक्षाꣳस्यनूत्तिष्ठानितिब्रुत्रोवाऽआज्यंत
द्ब्रुत्रेणैवैतंनाष्ट्रारक्षाꣳस्यवबाधततथातानाष्ट्रारक्षाꣳस्यनूत्तिष्ठंत्याग्नेयोवाऽ
आज्यंतद्ब्रुनस्यतिष्ठावैताद्ब्रुतादधातितस्माद्ब्रुतसऽआब्रुश्वनाद्ब्रुनस्यतायानुप्रजायं

ात।१५ सुज्रुहोति।अृतस्त्रेदवद्वनस्पतिगतुवाङ्गाविरोहसहस्रवल्शाविवयुꣳरुहेमुतिनात्रति
रोहितमिवास्ति।१६ तंपरिवासयति।सयुवंतामवाग्यपरिवासयेत्रावंस्यात।१७ अर्द्धःप्रपा०
६४।।पुंचारन्निंपरिवासयेत्।पांड्वायज्ञःपांड्वःपशुःपुंचर्त्वःसंवत्सरस्यतुस्मात्पुंचारन्निंप
रिवासयेत्।१८ षुडरन्निंपरिवासयेत्।षड्वाऽऋतवःसंवत्सरस्यसंवत्सरोवुज्रोवुज्रोयू
पस्तुस्मात्षुडरन्निंपरिवासायेत्।१९ अष्टरन्निंपरिवासायेत्।अष्टाक्षरावुगायत्री ऽर्वा
ङ्वीवियज्ञस्यगायत्रीऽर्वाङ्ईꣳएषयज्ञस्यतस्मादष्टरन्निंपरिवासयेत्।।२० नुवारन्निंपरि
वासायेत्।त्रिदहियाज्ञानुवावित्रिदत्तस्मान्नुवारन्निंपरिवासायेत्।।२१ एकादशारन्निंपरि ६०

वासयेत्।एकादशाक्षरावित्रिष्टुवुज्रस्त्रिष्टुवुज्रोयूपस्तुस्मादेकादशारन्निंपरिवासयेत्।।२२
द्वादशारन्निंपरिवासायेत्।द्वादशावैमासाःसंवत्सरस्यसंवत्सरावुज्रोवुज्रोयूपस्तुस्माद्वाद
शारन्निंपरिवासयेत्।।२३ त्रयोदशारन्निंपरिवासायेत्।त्रयोदशावैमासाःसंवत्सरस्यसंव
त्सरोवुज्रोवुज्रोयूपस्तुस्मात्त्रयोदशारन्निंपरिवासायेत्।।२४ पंचदशारन्निंपरिवास
यत्।पंचदशावैवुज्रोवुज्रोयूपस्तुस्मात्पंचदशारन्निंपरिवासयेत्।।२५ सप्तदशा
रन्निर्वीजपेयूपः।अृपरिमितऽएवस्यादपरिमितेनवाऽएतेनवुज्रेणदेवाऽअृपरिमि
तमजयंस्तस्याऽएवमुऽएतेनवुज्रेणपरिमितानेवापरिमितंजयतितस्मादपरिमितऽ

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

एवस्यात्।२६।सवाऽअष्टाश्रि र्नवति।अष्टाक्षरावैगायत्रीप्रवोर्द्धोवियज्ञस्यगायत्री
प्रवोर्द्धएषयज्ञस्यतस्मादष्टाश्रि र्नवति।२७ब्राह्मणं।३षष्ठोऽध्यायः॥ ॥अत्रि
मादात्।।देवस्यत्वासवितुःप्रसवश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यामाददेनार्य्यसीति
समानऽएतस्ययुजुषोबंधुर्योषावाऽएषायदत्रिस्तस्मादाहनार्यसीति।१अथावटं
परिलिखति।इदमहंरक्षसांग्रीवाऽअपिकृंतामीतिवाज्रावाऽअत्रिर्वज्रेणैवैनं
नाष्ट्राणंरक्षसांग्रीवाऽअपिकृंततति।२अथखनति।प्रांवमुत्करमुत्किरत्यूपारणंस
मांसावटंखननंतदग्रेणप्रांवंयूपंनिदधात्यतावन्मात्राणिबहूंष्यपरिशादधिनिद

धातितादृवोपरिष्टाद्यूपशकलमधिनिदधातिपुरस्तात्पाश्चेत्यषालमुपनिदधात्युथयुव
मत्यःप्राक्षणोनवंतिसोमावेवबंधुः।३सयुवानावपतियुवोसियवयास्माद्वाषायवया
रातीरितिनात्रतिरोहितमिवास्त्यथप्राक्त्यैवैवाप्राक्षणस्यबंधुर्मेध्यमेवतत्करोति।४सप्रो
क्षतिदिवेत्वांतरिक्षायत्वापृथिव्यैत्वेतिवाज्रोवैयूपऽएषालोकानामन्निरुध्याऽएषावा
लोकानामन्निरुध्यैप्राक्षामीत्येवैतदाह।५अथयाःप्राक्षणःपरिशिष्यंतताऽअवटे
वनयतिशुंधंतांलोकाःपितृषदनाऽइतिपितृदेवत्यावैकूपःखातस्तामेवैतन्मेध्यंक
रोति।६अथबर्हींषिप्राचीनायाणिचादीचीनायाणिचावस्तृणतिपितृषदनमसीतिपि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

देवत्यंवाऽअस्येतद्भवतियंनिखातꣳसयद्युनिखातऽओषधिषुमितःस्यादेवमेतास्वो
षधिषुमिता भवति।७ अथयूपशकलंप्रास्यति।तेजोहवाएतद्यजमानस्यतीनांयुद्धाद्याश
कलस्तस्माद्यदाबाह्याद्वाशकलमपतद्ब्रुवंत्यथस्रुच्यंतितेजाद्यद्यूपशकलं
प्रास्यतिसातेजसंमिनवानीतियद्देवऽएवैनंभवतिनान्यऽएषहियज्ञकृतामध्यस्तस्मा
द्यूपशकलंप्रास्यति।८ समुप्रास्यति।अग्नेर्वैरसिस्वावेशऽउन्नृणामितिपुरस्ताद्वाऽअ
स्मादेवोपदधातितस्मादाहाग्नेर्वैरसिस्वावेशऽउन्नृणामित्यतस्यवित्तादधिवा
स्थास्यतीत्यधिद्यनंतिष्ठतितस्मादाहितस्यवित्तादधिवास्थास्यतीति।९ अथस्रुवेण ९२

पहत्याज्यंऽअवदानमभिजुहोतिनूदधस्तोनाङ्गारक्काꣳस्युपोत्तिष्ठानितिब्रुवोवाऽआज्यंत
द्वाज्यंवैतंनाङ्गारक्काꣳस्युवबाधतेतद्यावस्तोनाङ्गारक्काꣳसिनापोत्तिष्ठेत्यथपुरस्तात्प
रीत्यादंडासीनायूपमभिमृऽआदयूपायाज्यमानायानुब्रूहीति।१० सोनक्षिादेवस्त्वा
सवितामुध्वनक्षितिसवितावैदेवानांप्रसवितायजमानावाऽएषुनिदानिदानेनयद्यू
पःसर्ब्वेवाऽइदंमध्युदिदंकिंचतेदनमानुनसर्ब्वेणसꣳस्पर्शयतितदस्मैसविताप्रसवि
तात्रासोतितस्मादाहदेवस्त्वासवितामुध्वनक्षितिं।११ अथस्रुवेणाज्यमुन्नयतिप्रत्युज्यशुन्धि
मुंचतिसुपिप्पलाभ्यस्त्वौषधीभ्यऽइतिपिप्पलꣳहिवास्यतत्तद्यन्मेध्यंसंगृहीतमिव

भवतितिर्यग्वाऽइदंवृद्धेऽपिप्पलमाहृत७मयादुवेद७संबंधनंवांतरोपेनितमिवतादृवे
तत्करोतितस्मान्मध्यंसंगृहीतमिवभवति।१२ओंतमग्निष्ठामनक्ति।युज्जमानावाऽअग्नि
ष्ठारसऽआज्य७रासनेवतद्युज्जमानमनक्तितस्मादांतमग्निष्ठामनक्त्यथपरिव्ययणंप्रति
समंतंपरिमृशत्यथाहाछीयमाणयानुब्रूहीति।१३सऽउछ्रयति।द्यामग्रेणस्पृ
हऽओंतरिक्षंमाध्यनाप्राःपृथिवीमुपरेणाह७हीरितिब्रुवन्नावियूपऽएषांलोकानां
मन्निजित्यातनब्रुवन्नेषांलोकांस्पृणुतऽएभ्योलोकंभ्यःसपुन्नांनिर्भजति।१४ओं
थमिनाति।यातधामान्युरसिगमाध्येयत्रगावोभूरिशृंगाऽअयासः।।अत्राहतद्रु ९३

रुगायस्यविष्णोःपरमंपदमवभारिभरीत्येतयात्रिष्टुभानिनोतिब्रुवन्त्रिष्टुब्वैवीर्यं
पस्तुस्मात्रिष्टुभानिनाति।१५संवृत्यग्निमग्निष्ठांमिनाति।युज्जमानावाऽअग्निष्ठाग्निरुवै
यज्ञःसयदाग्नेरग्निष्ठा७कलायश्चलद्वयज्ञाद्युजमानस्तुस्मात्संवृत्यग्निमग्निष्ठांमिना
त्यथपर्यूहत्यथपर्यावर्तयत्यथाऽपउपनिनयति।१६ओंथिवुमग्निपुद्यच्चयति।विष्णु
रुक्रमोणिपश्यतयुताव्रतानिपस्याशा।।इंद्रस्ययुज्यःसखतिब्रुवंवाऽएषवृत्रहा
षाढ्यायूपमुद्दत्रिश्रियद्विष्णोर्द्विजिंतिंपश्यतत्येवैतदादृदाद्दविष्णोःक्रमो
णिपश्यतयुताव्रतानिपस्याशा।।इंद्रस्ययुज्यःसखतीद्रावियज्ञस्यादवृताविष्ण

वोयूपस्त ७ सेंद्रं करोति तस्मादाहुंद्रस्ययुज्यःसखेति।१७ अथवषाल मुदीक्षाते।तद्विष्णो
परमंपद ७ सदापश्यंति सूरयः॥ दिवीवचक्षुराततमितिवज्रंवाएषप्राहाषाद्यायूपमुद्
शिश्रियत्रांद्विष्णाद्विजितिंपश्यात्यात्मवेतदाहयदाहतद्विष्णोःपरमंपद ७ सदापश्यं
तिसूरयः॥ दिवीवचक्षुराततमिति।१८ अथपरिव्ययति।अनयतासंस्त्रेवपरिव्ययति त
स्मादत्रेवपरिव्ययत्यात्रवहीदंवासानवत्यंन्नाद्यासवासिंनतद्धत्यात्रवहीदमंन्नंप्र
तितिष्ठतितस्मादत्रेवपरिव्ययति।१९ त्रिवृतापरिव्ययति।त्रिवृद्वैनंपशवोन्नंपितामा
तायज्ञायातत्तृतीयंतस्मात्त्रिवृतापरिव्यय॥२० सपरिव्ययति।परिवीरसिपरिवाद्धवि ९४

र्द्विश्रोव्ययंतांपरीमंयुजमान ७ रायोमनुष्याणमितितद्युजमानायाशिषमाशास्तेयदारुप
रीमंयुजमान ७ रायामनुष्याणमिति।२१ अथयूपशकलमवगूहति।दिवःस्तुरसीतिप्र
जाहिवास्येषातस्माद्युदियूपेकादशिनीस्यात्स्तु ७ स्वामवावगूहेद्विपर्यासंतस्याहेषामु
ग्ध्नुव्रताप्रजाजायतथायाविपर्यासमवगूहतिनस्तु ७ स्वंतस्याहेषामुग्ध्नुननुव्रताप्र
जायातस्मादुस्तु ७ स्वामवावगूहेद्विपर्यास ७।२२ स्वर्गस्योहेषुलोकस्यसमारोहणा
क्रियातायुद्यूपशकलःस्यु ७ रशनारशनाखियूपशकलाश्चषालेचषालास्व
र्गंलोक ७ समश्नुते॥२३ अथयस्मास्त्रुरुनोमाएतस्माद्वाएषोपछिद्यातत्तदास्यतत्स्वमे

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वारुनीवतित्स्माच्चुरुनोमा॥२५॥तस्ययंत्रिखातोतुनपिटलोकुंजयत्युथयुइड्डेनिखातादार
शमायोतुनमनुष्यलोकुंजयत्युथयुइड्डेउरशनायाऽआवषालात्तुनादवलोकुंजयत्युथ
युइड्डेवषालाह्यंगुलेवाह्यंगुलेवासाधुऽइतिदवास्तुमेनातुमोलोकुंजयतिसलोकाहवि
साध्यहिवेनवतियऽएवामताहुद॥२५॥तंवइड्डेभिनोति॥छन्नोवियूपाद्वाज्यादंडःप्र
वीड्डेविदंडस्यान्निपद्यप्रहरतिइड्डेऽएषयज्ञस्यतस्मात्प्रवीड्डेभिनाति॥२६॥यज्ञेन
वैदवाःइमांजितिंजिग्युर्येषामियंजितिस्तोहासुःकथंनऽइदमनुष्यरन्याराद्युऽस्या
दितिातयज्ञस्यरसंधावायथामधुमधुकृतानिडेत्यथुर्विदुस्तयज्ञंयूपनयोपयंतिवा ॥ ९५

तिरोभवंत्यथयुदनेनायोपयंस्तस्माद्यूपोनामपुरस्ताद्विप्रज्ञापुरस्तान्मनोजवस्तुस्मात्प्रवीड्डे
मिनोति॥२७॥सवाऽअष्टाश्रिनवति॥अष्टाक्षरावैगायत्रीप्रवीड्डोवैयज्ञस्यगायत्रीप्रवीड्डेऽ
एषयज्ञस्यतस्मादष्टाश्रिनवति॥२८॥तऽहास्मेतादवाऽअनुप्रहरंति॥युष्मदमाप्यतार्क्षीकऽ
प्रहरंतीतिादवाऽअकृंवेनितितातारक्षाऽसियज्ञमनूदपिबंत॥२९॥तादवाऽअध्वर्युमब्रु
वन्नायूपशकलामवृक्षुखितदहेषुस्वगाकृतान्नविष्यतितायारक्षाऽसियज्ञेनानूत्या
स्मेतयंवेवृज्रऽउद्यतऽइति॥३०॥साध्वर्युःयूपशकलामुवाजुहोत्तदहेषुस्वगाकृतऽआ
सीत्तायारक्षाऽसियज्ञेनानूदपिबंतायंवेवृज्रऽउद्यतऽइति॥३१॥तथोऽएवैषुएतत्यूपश

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

कल्पमेवजुहोतितदृष्टस्वर्गस्तोनवतितथोरक्षाऽसियज्ञेनाकृत्विंतायंवबुध्नऽउद्यतऽ
इतिसज्जुहोतिदिवंतथ्मोगच्छत्स्वाज्योतिःपृथिवीनस्मनाष्टएणस्वाहृति॥३२ ब्राह्मण॥४ याव
तीवाचदिस्तावतीपृथिवी।बुध्नावेयूपास्तदिमामेवतत्पृथिवीमतेबुध्नेस्टणुतास्युसपत्नो
निर्नजतितस्माद्यूपेकादशिनी नवतिद्वादशऽउपशाया नवतिद्वितष्टस्तेदक्षिणतऽउपनिदध
तितद्यद्वादशऽउपशाया नवति१कोडी२००० दवाहवियज्ञेतन्वानाःतसुररक्षास्यऽआ
संगाद्विनयंवक्रुस्तद्यऽएतऽउद्धितायाथषुरस्तात्यावेस्टणुतवास्टणुतयथादेऽवबुध्न
तास्तुनावेस्टणुतवानवास्टणुतवैनंवैयऽएषद्वादशऽउपशाया नवतियाथषुरायता ९६

नस्मायद्योद्यतमुग्रुतामवामषबुध्नऽउद्यतादक्षिणतोनाष्ट्राणाऽरक्षसामुपहत्यैतस्माद्वाद
शऽउपशाया नवति१२तंनिदधातिएषातपृथिव्यांलोकऽआरण्यास्तपशुरितिपशुश्चवेयूपश्च
तदस्माऽआरण्यामवपशूनामुद्दिशतितानाऽएषुपशुषुनवतितद्वयंयूपेकादशिन्यसं
मुखनमाङ्क्तःश्वःसुत्यायेहोच्चोवाकसंमिन्वंतिप्रबुध्नबुतायेवबुश्नःसुत्यायेयूपंमिन्वंती
त्युचाऽतद्धुतथानकुर्यातऽग्निष्टामावाछ्यदिदंवियूपमुद्धित्याध्वर्युरुपरिव्ययणंन्योचने
त्युपरिवीतावाऽएताऽरात्रिंबसंतिसान्ववपरिहापशावेयूपमुछ्रयंतिप्रातर्विपश्चना
लनेतेतस्माद्वुत्रातारावाछ्येत॥४ सयऽउत्तराग्निष्टास्यात्तामवायऽउछ्रायदथदक्षि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

णमथोत्तरंदक्षिणार्द्धमुत्तमंतथोदीची भवति।५ अथोऽइतरथाऽऊः।दक्षिणमेवार्द्धमिष्टाहुर्य
यदाथोत्तरमथदक्षिणमुत्तरार्द्धमुत्तमंतथाहास्यादगवकर्म्मानुसंतिष्ठतऽइति।दक्षायाद्य
र्षिष्ठःसदक्षिणार्द्धःस्यात्।अथकसीयानथकसीयानुत्तरार्द्धोकसिष्ठस्तथोदीची भवति।
।७ अथपत्नीभ्यःपत्नीरुपमृद्नंतियत्सर्वेवाएतान्वैवपत्नीरुपऽउह्यंतेतत्त्वाष्ट्रंपशुमाल
भतेत्वष्टावैमिथुनरूपंरूपेणैवास्मिन्मिथुनंरूपंदधातीमेवैतन्मिथुनंप्रजननंयावत्प्रजननंतायन्मुष्करस्तस्मान्मुष्कराभवतितंन्नमऽइत्स्थापयत्यूर्य्यस्यैषतामावाम्रजे
त्यूर्य्यमऽइत्स्थापयेत्प्रजायैहैतमियात्तत्प्रजामुत्सृजतितस्मान्नमऽइत्स्थापयत्यूर्य्यस्यैषतामं ९७

वोत्सृजेत्।।८ ब्राह्मणं।।५ पशुश्चवैरूपंचानवाऽएतयूपात्पशुमालभेतकदाचनतद्यत्रुद्रा
नहवाऽएतस्माऽअग्नयपशवश्चक्रमिरेयदेनमनविष्यंन्यथेदमेनंहनतायुर्याहवाएद्विपात्पु
रुषऽउच्छ्रितऽएवऽहवैद्विपादऽउच्छ्रितास्रुगेतातादवाऽएतंवृज्रेदद्दशुःयद्यूपंतमुच्छि
श्रियुस्तस्माद्वीषाप्रावृश्चियंतत्तनूश्चऽउष्णादाऽअनवंस्तातानमनवन्यथेदमेनंहनतोऽएत
स्मिहवाऽएतस्मिंतस्माद्यूपऽएवपशुमालभेतनान्नियूपाकदाचनोऽअथोपाहुत्यपशुं।
अग्निंमथित्वानियुनक्तिनद्यत्रुद्रानहवाऽएतस्माऽअग्नेपशवश्चक्रमिरेयद्वविरनविष्य
न्यथेनानिदऽहविर्हूतानमोजुक्रुतितोदवाऽउपनिरुरुक्रुलऽउपनिरुद्धानोपावेयुः।३

तहोवुः।नवाऽग्नमस्यायांवि कुर्यादग्नीहविर्जुकृतिनेतांप्रतिष्ठामुपरुध्यवुपश्रुनग्निंमथि
वाग्नावग्निंजुहवामात्वद्दिषंत्यषावेकिलहविषायामऽएषाप्रतिष्ठाग्नोवेकिलहविर्जुक
तीतितताग्न्यवेषंतितातारातमनसऽआलंनायनविषंतीति।४तऽउपरुध्यवुपश्रुनाग्र
ग्निंमथित्वाग्नावग्निमजुहवुस्तद्वि दुरषावेकिलहविषायामऽएषाप्रतिष्ठाग्नोवेकिलहवि
र्जुकृतीतितताग्न्यवायंस्तातारातमनसऽआलंनायानवैनाप्तथोऽएवषऽएतत्।उपरुध्य
वुपश्रुमग्निंमथित्वाग्नावग्निंजुहोतिसाद्वेदषावेकिलहविषायामऽएषाप्रतिष्ठाग्नोवेकिल ४८
हविर्जुकृतीतितेताग्न्यवेतितेतोरातमनाऽआलंनायनवतितस्माद्वपाकृत्यपश्रुमग्निंमथि

वानियुनक्तिाद्धतदाकुः।नोपाक्रयोन्नाग्निंमेथद्धरानोमेवादायांजसोपपरत्यानिध्नयति
युंज्यादितिनदुतथानकुर्याद्यथाधर्मंतिरश्चयाचिकीर्षेदवंतत्तस्मादतादवानुपरीयात्।७
श्रथद्वणमादायोपाकरोति।द्वितीयवांनिरूणध्मऽइतिद्वितीयवाग्द्वीर्यवांनाऽसद्वणमाद
त्ते।उपावीरसीत्युपहिद्वितीयोवतितस्मादाहोपावीरसीत्युपदेवांदेवीर्विशःप्रागुरितिदे
वायाऽएनाविशोयत्यशावुस्त्रिषतादवुन्यऽइत्येवतदाहयदाहोपदेवांदेवीर्विशःप्रागुरि
ति।९ऽउशिजोवृक्तिमानितिविद्वाꣳसोहिदेवास्तस्मादाहोशिजोवृक्तिमानिति।१०द्र
वत्त्वष्टुःसुरमेति।त्वष्टावेपश्रूनामीष्टपशवोवत्सुतानतादेवाऽअतिष्ठमानोस्त्वष्टारमब्रु

वंन्नुपनिम दितियदाहादुवव्रष्ट्वेसुरमेति॥११हव्यातस्वदेतामितिायदावाऽएतऽएतुस्मा
ऽअधियंतयुद्धविरन्नविष्यंस्तुस्मादाहहव्यातस्वदेतामिति।१२।रवतीरमध्वमितिारवंतोहि
पशवस्तुस्मादाहारवतीरमध्वमितिबृहस्पातधारयाव्वस्वीतिब्रह्मवेबृहस्पतिःपशवा
व्वसुतानतदेवाऽअतिष्ठमानान्ब्रह्मणेवपरस्तात्यर्यदधुस्तेनात्यायंस्तायाऽएवनानेष
ऽएतब्रह्मणेवपरस्तात्परिदधातितेनातियंतितस्मादाहबृहस्पातधारयाव्वस्वीतिपा
शंकवाप्रतिमुंचत्यथातानियोजनास्येव॥१२ब्राह्मणंद्वंपंचमःप्रपाठकःसमाप्तः॥ ॥
कोडी१२७ उंपाशंकवाप्रतिमुंचति।ऋतस्यवादवहविःपाशनप्रतिमुंचामीतिध्रुवेणा

वाऽएषायद्रुजुस्तादनमेतद्दतास्यवपाशेनप्रतिमुंचतितुथोहनामषाव्रुणारजुर्नेहिना
स्ति।१धुर्षोमानुषऽइतिानवाऽएतमाग्रमनुष्याधात्मासयादेवर्तमपाशेनेताद्दवहविःप्रति
मुंचत्युथेनंमनुष्योधात्मातितस्मादाहधुर्षोमानुषऽइति।२ऋथनिंयुनक्तिादवस्यत्वासवितुः
प्रसावश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यामग्नीषोमाभ्यांजुष्टंनियुनज्मीतितद्यथैवादोदवु
तायेहविर्गृहीतंक्रुन्नादिशत्यवमेवतद्दवुताभ्यामादिशत्यथप्रोक्षत्यक्रोवाब्राह्मणस्यबंधुमे
ध्यमेवतत्करोति।३समप्रोक्षति।ऋद्ध्यास्वोषधीभ्यऽइतितद्यतऽएवसंभवतिततऽएवतन्मेध्यं
करोतीदंहियदाव्रुर्वत्याथौषधयोजायंतऽउषधीर्जुष्वाप्रुःपीत्वातुतऽएषरसःसंभवतिर

सादृतोरृतसःपशवस्तद्घृतऽएवुसंनवतियुतश्चजायातनुतऽएवितन्मेध्यंकरोति।४॥ अनुवा
मातामन्यतामनुपितृति।सहिमाऽश्चाधिपितुश्चजायातद्घृतऽएवजायातनुतऽएवितान्मध्यं
करात्यनुभ्रातासगर्भ्योनुसखासयूथ्यऽइतिसयुत्रेजुमातनवानुमतमारभनऽइत्येवैतदाहा
ग्नीषोमाभ्यांवाजुष्टंप्रोक्षामीतितद्द्यावापृथिवीताभ्यामारभतेताभ्यांमध्यंकरोति।५ अथोपरि
क्लाति। अपांपरुरसीतितादनमंतरतोमध्यं करोत्यथाधस्तादुपोक्षत्यापोदेवीःस्वदंतुस्वा
न्तंविस्रेदहविरितितादनꣳसर्वतोमध्यं करोति।६ अथाहार्याय समिध्यमानायानुब्रूहीति।
सऽउत्तरमाघारमाघार्यासꣳस्रवेयंस्रुवोपार्यंत्यजुक्रापशुꣳसमनक्तिशिरोवियत्स्यात्तर १००

ऽआघारऽएषवाऽअत्रयज्ञोनवतियुत्यशुस्तद्यत्रऽएवेतच्छिरःछृतिदधातितस्माज्जुक्रापशुꣳ
समनक्ति।७ सललाटेसमनक्ति।सांतप्राणाद्वातनगछतामितिसमंगानियुजत्रेरित्यꣳसायाः
संयत्रुपतिराशिषतिप्राणाःसयुस्मिक्रामायपशुमालभंतत्प्राणानुहीत्येवैतदाह।८ इदं
विष्णोःसंजुष्यमानस्यप्राणेवातमपिपद्यातत्प्राणानुहियत्रेप्राणेवातमपिपद्याताऽइत्येवै
तदाहसमंगानियुजत्रेरित्यंगेवोऽअस्ययजेतत्प्राणानुहियात्रंगेयंजंताऽइत्येवैतदाहसं
यज्ञपतिराशिषतियुजमानायवाऽएतन्नाशिषमाशासतत्प्राणानुहियत्रयायुजमानायाशि
षमाशासंताऽइत्येवैतदाहसादयतिस्रुवावष्टब्धप्रवराय्याआवयतिसासावबंधुः।९ अथ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

द्वितीयमाश्रावयति द्वेह्युत्रहोतारो नुवतः सुमित्रावरुणयोर्हविराश्रावयतियुजमानंवेव
पूर्वणीतन्निर्हि देवानांविशांपुरऽएतत्यग्निर्हि देवतानांमुखंतस्मादाहाग्निर्हि देवानांविशांपुरः
एतत्यंयुजमानोमनुष्याणामितितऽहिंसान्वार्द्धीनुवतियस्मिंन्नुर्द्धेयुजातत्तस्मादाहायं
युजमानोमनुष्याणामितितयोरस्तूरिगाहपत्यंदीदयच्चतऽहिमाद्धायऽइतितयोरनात्तानि
गार्हपत्यानिशतंत्वर्षाणिसंवित्त्युवेतदाह।१० ग्रक्षऽमीसंष्टंवानावसंष्टंवानोतन्वऽइति।
ग्रक्षऽस्यवसंष्टंवाथांमापितरित्येवतदाहतोहयुत्तरंरूपंसंष्टंवीयातांप्राग्नियुजमानंद
क्ष्मयदाग्नीजुहोतितादृषोग्नाग्रयऽइत्यथयाग्नावात्विजोयुजमानायाशिषमाशास १०१

तेतामास्मेसुक्षीमग्निःसमर्द्धयतितद्ग्रक्षऽस्यवसंष्टंवातेनापितरंस्तस्मादाहग्रक्षऽमीसंष्टंवा
नावसंष्टंवानोतन्वऽइति।११ ब्राह्मणंसप्तमोध्यायः॥ तद्यत्रैतत्प्रवृताहौंदुंबरेषदनऽउपविशु
तिं।तदुपविश्यप्रसौतिप्रसृताध्वर्युःस्रुचावादत्ते।१ग्रयाग्नीन्निश्चरंतिंतद्यदाग्नीन्निश्चरंति
सार्द्धेवैवाऽएषमुनसासार्द्धेवात्मनायज्ञऽसंनरतिसंवजिहीर्षतियोदीक्षातंत्यरिरि
क्षानऽइवात्मानवतितामतान्निराग्नीन्निराप्यायंयंतितद्यदाप्यायंयंतितस्मादाग्नियोनाम
तस्मादाग्नीन्निश्चरंति।२तवाऽएतऽएकादशप्रयाजानवंति।दशवाऽइमेपुरुषेप्राणाऽआ
त्मैकादशोयस्मिन्नेतत्प्राणाःप्रतिष्ठिताऽएतावान्वैपुरुषस्तदस्यसर्वमात्मानमाप्यायंयंति

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तस्मादेकादशप्रयाजानवंति।३ सुऽआऽआयाहासमिधाप्रेष्येतिपुरश्चप्रेष्येतिचतुर्थेचतुर्थप्र
याजसमानयमानोदशनिःप्रयाजेश्वरतिदशप्रयाजानिष्ट्वाहशासमाहरत्यसिंविशासऽइत्य
वद्यति।४ अथयूपशकलमादत्तेतावुयज्ञकऽआक्रोपशोर्लाटमुपस्पृशतिद्यातुनाक्रोप
शुस्त्रायथामितिद्व्याविधूपशकलोद्युत्रःशासाद्युद्धऽआज्यंतामवितक्लृप्तंवज्रेऽसं
भृत्यतमस्याग्निमाग्नारंकरोतिनुदतेनाष्ट्रारक्षाऽसिहिनुसंनितिपुनर्यूपशकलमवयू
हत्यषातप्रज्ञाताग्निरस्त्वित्याहशासंप्रयुक्तंसादयतिसुक्वा।५ अथाहपुर्यग्नायनुब्रूही
ति।उल्मुकमादायाग्नीत्पुर्यग्निंकरोतितद्यत्पुर्यग्निंकरात्युक्षिद्रामोवनामतदग्निनापुरिष्ट १०२

क्लातिनुदतेनाष्ट्रारक्षाऽसिप्रमृशानित्यग्निर्हिरुक्सामपहंतात्स्मात्पुर्यग्निंकरोतितद्धत्रिन
ऽअपुर्यंतितदग्निपुरिहरतिदक्षुदाऽऽःपुनारतंदुल्मुकऽहरदयात्रान्यामवाग्निंनिर्मथ्यत
स्मिन्नन्नऽअपयेयुरादवनीयोवाऽएषनवाऽएषतस्मियदस्मिंनुप्तंऽअपुण्यंयुस्तस्मिवा
ऽएषयदस्मिंदृतेंजुह्वयुरितिऽतदुतथानऊर्यात्ययथावित्रसितमवुमस्यतद्भवतियु
दानपुर्यग्निंकरोतिसयथाग्रसितमनुहायाछिद्यतदंन्यत्रसंभरंतस्मिन्प्रयाछादवंतत्त
स्मादवंतत्तस्मादतस्यैवाल्मुकस्योगारंनिर्दृद्यतस्मिन्नन्नऽअपयेयुःऽअथोल्मुकमा
दायाग्नीत्पुरस्तात्प्रतिपद्यतेऽग्निमोवतत्पुरस्ताकरोत्यग्निःपुरस्तान्नाष्ट्रारक्षाऽस्यघ्नंते

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्यथ्युन्नयेनानाड्वुणंपशुंनयंतितंवपाश्रपणी-र्न्यांप्रतिप्रस्थातान्वार-नातप्रतिप्रस्थातारमध्वर्युर
ध्वर्युयजमानःऽएतदाऽऽनिषयुजमाननान्वार-न्योमृत्युवाह्यतेनयंतितस्मान्नान्वार-न्नातति
तदान्ववार-नेतनवाऽएतंमृत्युवनयंतियंयज्ञायनयंतितस्मादन्वान्ववार-नेतयज्ञादुहै
वात्मानमंतरियाद्यन्नान्वार-नेततस्मादन्वेवार-नेततत्यारुहमन्वारब्धं-नवतिवपाश्रपणी
र्न्यांप्रतिप्रस्थाताप्रतिप्रस्थातारमध्वर्युरध्वर्युयजमानऽएतदुपारुहमन्वारब्धं-नवति॥२०
अथस्त्रीणियेवादःऽआहृत्याणऽअध्वर्युरादत्तसुऽआश्रावयाहोपाप्रष्यहोतर्ईयुदावुन्य १०३
ऽइत्यतदुवित्स्वादवेपरोऽ॥११अथवावयतिऽरवतियुजमानऽइतिवाश्विरवतीसायंहाब्ब

ऽऊब्बुदतिानुनवोयेवतीप्रियंधाऽआविशेत्यनार्त्तिमाविशेत्येवतदाहोरो रंतरिक्षमजूर्द्दे
वुनवातानुत्यंतरिक्षंवाऽअनुरक्षस्यत्यमूलमुनयुतःपरिछिन्नेयुथायंपुरुषामूलऽउ
नयुतःपरिछिन्नांतरिक्षमनुचुरतितद्वातानिन६संविदानांतरिक्षा ऽऊपायुत्यवेतदाह
यदाहोरोरंतरिक्षमजूर्द्दावुनवातानुति॥१२अस्युहविषस्मुनायाजुतिाद्यावामावेतदा
हुनार्त्तिस्यास्यहविषऽआत्मुनायाजुतिसुमस्यतुन्वानवेतिद्यावामावेतदाहुनार्त्तिस्यास्य
हविषस्तंन्वासंनवेति॥१३तद्यत्रिनंविशंतिातत्युरस्तात्तृणमुपास्यतिद्यावर्षाद्यवृष्ट्यय
सियाज्ञयज्ञपतिंधाऽइतिबर्हिरवास्माऽएतत्स्तृणत्यस्कंन्न६हविरसदितितद्यादवास्या

Indira Gandhi National Centre for the Arts

त्रविशस्यमानस्यकिंचिरस्केदतितदेतस्मिंस्त्रुतितिष्ठतितद्यानानुद्यानवति।१४ अथपुनरत्याह
वनीयमन्याहृत्यामातानुदस्यसंज्ञप्यमानस्याध्वर्ज्ञाऽत्रसामतितस्यनकूटनप्रब्रूतिमानु
षंहितन्नोऽएवपश्वाकर्णंपिटादवत्यंहितदपिगृह्यावेवमुखंतमुखंतिद्विष्कंवाकुर्वंतितं
नाहजहिमारयतिमानुषंहितंसंज्ञपयान्वगंनितितद्धिदवत्रासयदाह्वगंनित्यंतर्हि
द्व्यषदेवाननुगच्छतितस्मादाह्वगंनिति।१५तद्यत्रिनंनिविध्यंतितत्पुरासंज्ञपनाजुहोति
स्वाहादावन्यऽइत्यथयदाग्रहसंज्ञप्तःपशुरित्यथजुहोतिदावन्यःस्वाहेतिपुरस्तात्स्वा १०५
हाकृतस्यावाऽआन्यादवाऽउपरिष्टात्स्वाहाकृतयोन्यतानावितत्प्रीणातितऽएनमुत्तयेदे

वाःप्रीताःस्वर्गंलोकंमन्निवहंतितवाऽएतत्पुरिपक्वोऽइत्याकूतीसयुदिकामयेतजुहुयाद
तियुक्तकामयेतापिनाद्रियेत।१६ब्राह्मणंश्रयदाग्रहसंज्ञप्तःपशुरितिअथाध्वर्युराहानुष्टःपु
न्नीमुदानयत्युदानयतिनुष्टापुन्नीपोनुजनंबिभ्रतीं।१तांह्वावयतिनुमस्तऽआतानुतियज्ञो
वाऽआतानायज्ञंहितंह्वातानुनयज्ञऽआतानाजघनाद्धीवाऽएषयज्ञस्ययत्पुन्नीतामे
तत्प्रीतंयज्ञंप्रसादयिष्यन्नवतितस्माऽएवतद्यज्ञायनिकृततथाहिनामेषयाज्ञानहि
नस्तिनस्मादाहनमस्तऽआतानति।२अनर्वाप्रेहीति।असपानुनाप्रेहीत्येवतदाहदृतं
स्येकल्पाऽउपऽकृतस्यपथ्याऽअन्विति।साधुपात्येवतदाहदेवीरापःश्रृङ्गाद्वोदृंहंतुप

Indira Gandhi National Centre for the Arts

रिविष्टादेवेषुमुपरिविष्टाद्वयुंपरिविष्टाद्रक्षास्मेत्यपऽएवतत्पावयति।३अथपशोःप्राण
नद्भिःपन्युपस्पृशति।तद्यदद्भिःप्राणनुपस्पृशतिजीवंवैदेवानाꣳहविरमृतममृतानामाप्ये
तत्यꣳसंधत्तेतियत्रꣳऋषंतियद्धिशासत्यापोवैप्राणास्तदस्मिंस्तान्प्राणंदधातितोयंतजीव
मवदेवानाꣳहविर्नेवत्यमृतममृतानो।४अथयत्पन्युपस्पृशति।योषावैपत्नीयोषाखलुवाऽइ
माःप्रजाःप्रजायंततादनामतत्स्योयोषायैप्रजनयतितस्मात्पन्युपस्पृशति।५सापस्पृशति।
द्यावेतꣳसंधमीतिमुखंप्राणंतꣳसंधमीतिनासिकेवदुस्तꣳसंधमीत्यक्ष्योस्त्रोत्रंतꣳसंधमी
तिकर्णौनाभिंतेꣳसंधमीतियोयमनिरुक्तःप्राणोमद्धंतꣳसंधमीतिवापायुंतꣳसंधमीति १०५

योयंपश्वात्प्राणस्तत्प्राणंदधातितꣳसमीरयत्युयꣳसꣳहृत्यपदश्चरित्रांस्तेꣳसंधमीतिपद्भिर्वै
प्रतितिष्ठतिप्रतिष्ठित्याऽएवतादनंप्रतिष्ठापयति।६अथयाऽआपःपरिस्रुतास्रुतीर्वायो
वात्यावाताभिरनंयुजमानश्चशीर्षतायुनुषिंवतस्तत्प्राणंस्थिवासिंस्तोत्रेधत्तꣳसुच्छिनम्
तःसमीरयतः।७तद्यत्क्रूरीऽऊर्वंतियदास्थापयंतिशांतिरापस्तदद्भिःशांत्याशमयतस्तत्
दद्भिःसंधत्तः।८तावनुषिंवतोमनस्तऽआप्यायतांवाक्तऽआप्यायतांप्राणस्तऽआप्याय
तांचक्षुस्तऽआप्यायताꣳश्रोत्रंतऽआप्यायतामितितत्प्राणंधत्तस्तꣳसमीरयतायत्ति
क्रूरंयदास्थितंतत्तऽआप्यायतांनिष्ट्यायतामिति।९तद्यत्क्रूरीऽऊर्वंतियदास्थापयंति

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

शांतिरापस्तदद्भिः शांत्या शमयतस्तदद्भिः संधत्तस्तेऽध्वचितन्मेध्यंकुरुतः शमहोभ्यः
इतिजघाननपशुंनिनयतः।१० तद्यत्क्रूरीऊर्वेति।यदाह्वापयेतिनादतदन्वृशांतान्यहो
रात्राणिसंनितितस्माच्छमाहोभ्यः इतिजघाननपशुंनिनयतेः।११ अथोत्तानंपशुंपर्यस्य
ति।सवृणंतर्दधत्यावधत्रायस्तुतिर्वज्रोवाअग्निस्तुथोहैनमेषवज्रोग्निर्नहिनस्त्यथाग्नि
नाग्निनिदधातिस्वधितामेनंहि ६ सीरितिवज्रोवाअग्निस्तुथोनामवज्राग्निर्नहिनस्ति। १२ ५
।१२ सायाघ्रातास्त्रिः।तयाग्निनिदधाति साहियज्ञकृतामध्यतद्यदग्नेष्टकाएस्यतआवृपा १०६
णंकुरुतेयथाक्षुंतद्दक्षिणेनादात्।१३ सयत्राक्षुयति।यतएतास्त्रीहितमुत्यतितदुनयु

तोनक्रिरक्षसोनागोसीतिरक्षसाऽएषनागोयदस्तृक्।।१४ तदुपास्यान्तितिष्ठति।इदमहंऽ
रक्षोन्तितिष्ठामीदमहंऽरक्षोवबाधऽइदमहंऽरक्षोधमंतमानयामीतितद्यज्ञोनावेतन्ना
ष्ट्वारक्षाऽस्यवबाधातद्यदमूलमुनयुतःपरिछिन्नंनवत्यमूलेवाऽइदमुनयुतःपरिछिं
नंऽरक्षांतरिक्षमनुचरतियथायंपुरुषोमूलऽनयुतःपरिछिनांत्तरिक्षमनुचरतितस्मादमू
लमुनयुतःपरिछिन्नंभवति।१५ अथवपामुखिवदंति।तयावपाश्रुपाणिपात्रोस्मीतिघृतन
द्यावापृथिवीप्रोर्णुवाथामितितदिमद्यावापृथिवीऽऊर्ऊरासनाजुयत्यनायासऽऊर्ऊर
संदधातितरसवत्याऽउपजीवनीयाऽइमाःप्रजाऽउपजीवंति।१६ कार्ष्मर्यमु.
ख्यावपाश्रुपाणिर्भवतः।यत्रविदवाऽअग्नियपशुमालभिरतदुहीवःक्रियमाणस्याऽऊ

धःपपातस ऽएषवज्रनस्तिरजायततद्यज्रुषुमाणस्यावाङुपतत्तस्माकार्ष्मर्य्यस्तुनोवनमेत
न्माधश्चनसमर्द्धयतिछन्नेकारतित्तस्माकार्ष्मर्य्यमय्योवपाश्रपणेो नवत॥१७ तांपरिवास
यति।तांपश्रुश्रपाणेप्रतपतित्योहास्यात्रापिशृता नवतिपुनरुल्मुकमग्नीदादत्तेतज्घाननवा
वालंयंतितऽआयंत्यागछंत्याहवनीयंऽसऽएतत्रृणमध्वर्युराहवनीयेप्रास्यतिवायोवव
स्तोकानामितिस्तोकानांऽहिषासमित॥१८ अथोत्तरतस्त्रिश्चवांप्रतपति।आत्यष्चवाऽ
एषाग्निं नवतिदक्षिणतःपरीत्यश्रपयिष्यंस्तस्माऽएवैतंनिक्रुतताया हिनामाषान्नियंतम
ग्निंनेहिनस्तितस्मादुत्तरतस्त्रिश्चवांप्रतपति।१९ तामंतरेणयूपंवाग्निंवहरंति।तद्यस १०७

मुयानहरंतियुनान्युनिहवीऽषिहरंतिनेदृशतयासमुयायज्ञेप्रमज्जामेतियुवाव्यननहरं
त्यायेणयूपंबहिर्द्धाहयज्ञाकुर्युस्तस्मादंतरेणयूपंवाग्निंवहरंतिदक्षिणतःपरीत्यप्रतिप्रस्था
ताश्रपयति।२० अथस्कावाणेपहत्याज्यंश्रध्वर्युर्वपामभिजुहोत्यग्निराज्यस्यावृंऽछस्वा
हेतित्योहास्यातास्तोकाःश्रृताःस्वाहालताऽआकुतायाश्रुवाग्निंप्राप्नुवंति।२१ अथाह
स्तोकेभ्योनुब्रूहीतिसऽआग्नेयीस्तोकेभ्योवाहतद्यदाग्नेयीस्तोकेभ्योवाहतुःप्रदा
नादेवृष्टिरितायाग्नेवृष्टिंवनुतसऽएतेस्तोकेरोतास्तोकान्वनुततऽएतास्तोकावर्षं
तितस्मादाग्नेयीस्तोकेभ्योवाहयदाश्रृता भवति।२२ अथाहप्रतिप्रस्थाताश्रृताप्रचार

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ति।स्रुवावादायाध्वर्युरतिक्रम्याश्रावयेतिप्रेष्येतिद्विषड्गृहीतञ्जुहोति।२३ कृत्वा च
पामवायग्निंधारयति।अथषदाज्यंतुहुरुकाध्वर्यवःषदाज्यामवायग्निंधारयं
तिप्राणःषदाज्यमितिह्युदंतस्तुहुहयाज्ञवल्क्यंवुरुकाध्वर्युरनुव्याजहारवंक्रंवैतंप्राणं
वाऽअयमंतरगादध्वर्युःप्राणऽएनंऽहासयतीति।२४ सहस्मबाह्वऽअन्वावव्याहरमो प
लितोबाह्वङ्किंस्विद्ब्राह्मणस्यद्वावावभ्रावितिनतदाद्रियातातामावाऽएषप्रयाजो
नवतीदंविहविर्यज्ञऽउत्तामुप्रयाजेऽकवामवायग्निंधारयतितस्मिंहिप्रथमावाज्यना १०८
गोहोष्यंन्नवतिद्वपांवाऽअत्रप्रथमाऽहोष्यंन्नवतितस्माद्वपामवायग्निंधारयद्यथ

षदाज्यमुथयुत्यस्रुनाग्निंधारयतिनदुश्चतमग्निंधारयाणीत्यतादवास्यसुर्वःपस्रुरग्निंधारि
तोभवतियद्वपामग्निंधारयतितस्माद्वपामवायग्निंधारयद्यथषदाज्यं।२५ अथाज्यमु
पस्तृणीता।अथहिरण्यशकलमवदधात्यथद्वपामवद्यंन्नाहाग्नीषोमाभ्यांछागस्यद्वपायै
मेदसोनुब्रूहीत्यथहिरण्यशकलमवदधात्यापरिष्टाद्विराज्यस्यानिधारयति।२६ तद्यु
द्विरण्यशकलावनिताभवतःघ्नंतिवाऽएतत्यस्रुंयदग्नौजुह्वत्यमृतमायुर्हिरण्यं
तदमृतऽआयुषिप्रतितिष्ठतितथातऽउदतिनथासंजीवतितस्माद्धिरण्यशकलावनितो
भवतऽआश्रावयाहाग्नीषोमाभ्यांछागस्यद्वपांमेदःप्रेष्येतिनप्रस्थितमित्याहप्रसुतेप्र

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्थितमिति ब्रूषङ्कृतञ्जुहोति।२७ऊर्ध्वो ह वै पाप्मोऽमीषां। ह पाप्मा प्रपाणो लुवानुप्रास्यति स्वाहा
कृतऽऊर्ध्वं नः समारुतं गच्छतमिति नुदिमऽएवास्मा ता यां ह पाममिश्रपामति।
।२८ तद्यद्ध पाप्मा चरंति। यस्मै वा एवं विदुषे पशुमालभंते ततो ह वै तमेवैतद्ध वै नाम ततो नाम ह
नष्टीर्णं ति सिषादयिषते तं नाम ह नष्टीर्णाशां ता त्तराणि हवीं षि श्रपयमाणान्यु परमति तु
स्माद्ध पाप्मा चरंति।।२९।। अर्द्धः ।। अथ वा वालमार्ज्मेयंता क्रूरीवाऽएतत्कुर्वंतियत्संज्ञ
पयंतियद्विशा मतिशांतिरापस्तद्भिः शांत्याशमयंतत्तद्भिः संदधातत्स्माच्चावाल
मार्ज्मेयंता ३०ब्राह्मणं। ३यद्ध वत्यः पशुर्नवति। तद्ध वत्यं पुरोडाशमनुनिर्व्वपति तद्यत्तु

रोडाशमनुनिर्व्वपति सुव्विष्टकृद्वाऽएष पशूनामाप्नोयद्वीह्यवो तेनैवैनमेतन्मेधेन समर्द्धय
तिऋक्तेकरोतितस्मात्पुरोडाशमनुनिर्व्वपति।१अथ यद्ध पाप्मा प्रचर्यो। तं नपुरोडाशं न प्र
चरति मध्यतो वाऽएमां ह पाममुच्छिंदंति मध्यतऽएवैनमेतन्मेधेन समर्द्धयतिऋक्तेक
रोतितस्माद्ध पाप्मा प्रचर्यो। तं नपुरोडाशेन प्रचरत्येषान्वै वितस्य बंधुर्यत्रुक्वैषपशुं प्र
रोडाशानुनिरुप्यति।२ अथ पशुं विशास्ति। त्रिः प्रचावयति त्रिः प्रकृत्स्य हृदयमुत्त
मंकुरुतादितिद्विर्हृदयशूलः।३ अथशमितारं सुंशास्ति। यद्वाष्टक्राकृतुंहविः शमि
ता३रितिश्रृतमित्यवृश्चतानुष्टतुं नगवानुष्टतुंहीति।४ अथजुक्काष्टषदाज्यस्योपह

Indira Gandhi National Centre for the Arts

त्वाऽध्वर्युरुपनिष्क्रामत्यृच्छति शृतꣳ हविः शमिताऽरिति शृतमित्याहर्तुर्देवानामित्यपाꣳ ध्वर्युः। यत्तद्यत्पृच्छति शृतं वै देवानाꣳ हविर्नो शृतꣳ शमिता वेतद्धदयुदिशृतं वा नवत्यु शृतं वाऽद्तद्यत्पृच्छति। शृतं नप्रवराणीतितद्यद्युशृतं नवति शृतमवादेवानाꣳ हविर्नव तिशृतं यजमानस्यानानाऽऽध्वर्युर्नवति शमितुरितदेनो नवति त्रिष्कृवः पृच्छति त्रिर्हृद्धिय ज्ञाथयदाहर्तुर्देवानामितिनर्द्धि देवानांयद्धृतं तस्मादाहर्तुर्देवानामिति। ऽ सहृदयमेवा यन्निधारयति। आत्मावै मनो हृदयं प्राणः पृषदाज्यमात्मन्येवतन्मनसिप्राणं दधातितस्थे नसासंप्राणः प्राणेनगच्छतामितिनस्वाहाकरोतिनुद्येषाकृतिरुद्धासयतिपशूणां तेजोधान नवा वालमेतरणयूपंवाग्निंवहरंतिातद्यत्समुद्यानहरंतियेनान्यानिहवीꣳषिहरंतिशृ तꣳ संतंनुदंगाश्चाद्विक्षात्तनकूरीक्षातनसमुद्यायज्ञंप्रसुजामतियदुवाद्येनन्हरंत्यये णयूपंबर्हिर्हृदयशंकुर्युस्तस्मादेतरणयूपंवाग्निंवहरंतिदक्षिणातानिधुयप्रतिप्रस्था तावद्यतिलक्षशाखाऽउत्तरबर्हिर्नवंतिनाऽऽध्वद्यतितद्यत्सलक्षशाखाऽउत्तरबर्हिर्न वंति। ९० युत्रोवादेवाऽऽयेपशुमालेनिरातेवृष्णशीर्षीतायुष्कावामातेवुविन्नुलेने रंनितिवृष्टुर्हिपशवः सएषशीर्षन्मस्तिष्कानूक्यस्वमजातस्मात्सुप्तोऽवबुद्धाद्य

११०

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तमभ्युवमन्त्रयेतान्नाम्नीयावृष्टुर्यैतदनिवांते।११तस्यावोङ्कृधःपपातासएषहुनस्पति
रजायततंदेवाःप्रापश्यंस्तस्मात्प्रख्यःप्र ारख्याहवैनामैतद्यत्प्रख्यऽइतितंनैवनामत
न्मोधनसमर्दयतिऋक्तंकरोतितस्मात्प्रख्याऽउत्तरबर्हिर्भवंति।१२अथाज्यमुप
स्तृणीताज्यंकोवापकृतिरवसाहामहवन्याऽसमवत्तधन्यामुथहिरण्यशकलावव
दधतिज्यंकोवापकृतिरवा१३ अथमानातायेहविषानुवावऽआहतद्यन्मानातायै
हविषानुवावऽआहसर्वंहवैदेवतापशुमालभ्यमानमुपसंगच्छतिममनामयहीष्य
तिममनामयहीष्यतीतिसर्वस्माऽएहिदेवतानाऽहविःपशुस्तस्माऽसर्वंसंदेवतानां ११११

पत्नीमनाऽस्यतानिभवंतिनान्येवैतत्स्त्रीणातितथोहामाघायदेवतानांमनाऽस्य
पसंगतानिभवंतितस्मान्मनोतायेहविषानुवावऽआह।१४सहृदयास्यैवायुर्वद्यति।
तद्यन्मध्यतःसाताहृदयस्यायुर्वद्यतिप्राणोविहृदयमानाद्ययमूर्ध्वःप्राणःसंचरति
प्राणोविपश्चर्यावाध्वप्राणेनप्राणितावत्पश्चरथयदास्मात्प्राणेपक्रामतिदुर्वैव
तर्हिभूतोनर्थ्योभोता१५हृदयमुविपश्चःतदस्यात्मनऽएवायुर्वद्यतितस्माद्यदिदं
किंचिदवदानऽहीयतेनतदाद्रियेतसर्वस्यैहवास्यतत्यान्नारवत्तंभवतियहृदयस्या
युर्वद्यतितस्मान्मध्यतःसाताहृदयस्यैवायुर्वद्यत्यथयथाऽर्वा१६अथजिह्वायै।

Indira Gandhi National Centre for the Arts

साहीयं प्रवोद्वीत्प्रतिष्ठत्युथवृक्षसन्तद्धितानाथैकवरस्यादात्माथपार्श्वीयारथतन्निन्नो
थवृक्कायाः।१७गुदंत्रधक्कातिःस्तुविमापयुड्यामुध्यंजुक्कांहक्षत्वावद्यत्युणिमच्यं
गश्रोथैकवरायोश्राणारतावंनुजुक्कामवद्यति।१८श्राथापभृतिःच्यंग्यस्यादात्माग्रु
दंद्वक्षत्वावद्यतिच्युंग्यायोश्राणेरथहिरण्यशकलावुवदक्षत्योपरिष्टाद्ज्यस्या
न्निधारयति।१९श्रथवसाहोमंश्रक्लातिःरडसीतिलालायवहिंस्तस्मादाहरडसी
त्यन्निष्ठाश्रीणात्वित्यन्निष्ठेतऊर्ध्वंपुरुषतितस्मादाहन्निष्ठाश्रीणात्वित्युपस्वासमरि
णंनित्याप्रोक्षतमांगभ्योरमंसंनुरंतितस्मादाहापस्वासमरिणंनिति।२०घा ११२

तस्यंश्रुज्याऽइति।श्रंतरिक्षंवाऽश्रयमनुपवातेयंपवातंतरिक्षायवेश्क्लातितस्मादाहवान
स्यत्वाश्रुज्याऽइति।२१प्रस्तारंऽहुत्याऽइति।एषवैप्रस्तारंऽहिरतस्माऽउहिश्क्लातितस्मादा
हप्रस्तारंऽहुत्याऽइति।२२ऊष्माणंवाश्विषदितिःएषवाऽऊष्मेतस्माऽउहिश्क्लातितस्मा
दाहोष्माणंवाश्विषदित्याथापरिष्टाद्हिरण्यस्यान्निधारयति।कांऽई।२१०।२३ श्रथपार्श्वे
नवास्मिनावाप्रायातिःप्रयुतेद्वषऽइतितेनाष्ट्राऽएवतद्वृक्षंऽस्यतोपहंति।२४ श्रथय
द्यूष्परिशिष्यतेतत्समवत्तक्षन्यामानयतितेनर्दंश्रास्यतिजिक्कंचवृक्षस्तनिमतेनवे
न्निधुमथोपरिष्टाद्हिरण्यशकलावन्निताभवातांघृतिवा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

एतत्यस्रुंयदाज्यहोमजुहूकृत्यमृतमायुर्हिरण्यंतदमृतऽआयुषिप्रतितिष्ठतितद्यतऽउदतिततुथा
संजीवतितस्माद्धिरण्यशकलावन्तितोनवतेः॥२६॥अथयुदक्रूयावद्युतिसव्यस्यवादाम्नो
दक्षिणयाश्चश्रोणेर्दक्षिणस्यवादाम्नःसव्यायाश्चश्रोणस्तस्मादयंपशुरक्रूयापादाहर
त्यथयत्संप्रगवद्येसमीवोहिवायंपशुःपदोहरत्तस्मादक्रूयावद्यत्युथयंनुशीर्ष्णीवद्यु
तिनाऽऽसायानीन्द्रस्यनापरमक्रांयाः॥२७॥असुराहवाऽआयंपशुमालभिरेतद्वावनीषा
नापावयुस्तान्हयंदृष्टिर्व्युवाचुमेनदाददूमहंवऽएतस्याध्वक्षानविष्यामियथायथे
तऽएतन्नचरिष्यंतीति॥२८॥साहोवाचान्यतरामवाऊतिमाहोषुरन्यतरांपुर्यशिषंनि ११३

तिसयांपर्यशिष्ठंस्तानीमान्यवदानानितुतोदवाःस्विष्टकृतन्यंगाएषुपानजेस्तुस्माच्यंगा
एषयासुराऽअवाद्येछीर्ष्णीऽऽसायारुन्द्रस्यापरमक्रांयास्तुस्मात्तुषांनावाद्यद्यन्विवव
ष्टारुन्द्रमन्युवमन्तुस्मादन्द्रस्यनावाद्यद्याहाग्नीषोमाभ्यांछागस्यहविषानुब्रूहीत्या
श्रावयाहाग्नीषोमाभ्यांछागस्यहविःप्रेष्येतिनप्रस्थितमित्याहप्रसुतप्रस्थितमिति॥२९॥
अंतारणद्वितीयाज्यायेवसाहोमंजुहोतिशतावाऽअयमूर्ध्वोमधऽउच्छितायुमस्या
ऽइमऽरसंप्रजाऽउपजीवंत्यर्वाचीनंदिवारसावित्वसाहोमारासामाध्वरासानेवेतद्रसं
तीव्रीकारातितस्मादयऽरासाद्यमानोनुहीयत॥३०॥नद्यदंतारणद्वितीयाज्यायेवसा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

होमंजुहोति।इयं वाऽअदितिर्दिशोद्यौरदितिरन्तरिक्षमदितिरित्यै
तत्स्मादंतरेणदितिरियाज्यायै वसाहोमंजुहोति।३१ सर्पिर्जुहोति।घृतंघृतपावानः पिबत वसां
सोवसापावानः पिबतांतरिक्षस्यहविरसिस्वाहेत्यंतरिक्षमेवैतद्यज्ञस्यावरुन्धे
वाऽअंतरिक्षंतद्यदेनेनेमाः प्रजाः प्राणित्यास्वादनित्यश्चांतरिक्षमनुचरंतितन्नवास्यादवं वृष
ङ्क्तेजुहोतियानिजुक्कामवदानानि नुवंति।३२ अथजुक्कार्षदाज्यास्यापघ्नन्नाहावुन
स्पतायनुब्रूहीत्याश्रावयाहवुनस्पतायप्रेष्यतिवषङ्कृतंजुहोतितद्धवुनस्पतायजुहो
त्यनामवितद्धव्यंयूपंनाभिनंकरोतिसामावैवुनस्पतिःपशुमावितासामंकरोतितद्य १९४

दंतरेणनेऽआकूतीजुहोतितथोनयंव्याप्नोतितस्मादंतरेणनेऽआकूतीजुहोति।३३ अ
थयान्कपशूत्यवदानानि नुवंति।तानिसमानयमानऽआहानुयेस्विष्टकृतंनुब्रूहीत्याश्रा
वयाहानुयेस्विष्टकृताप्रेष्यतिवषङ्कृतंजुहोति।३४ अथयुद्धसाहामुस्यपरिशिष्यात।तंनदि
शोव्याघारयतिदिशःप्रदिशऽआदिशोविदिशऽउद्दिशादिग्भ्यःस्वाहेतिरसोवैवुद्धसाहो
मःसर्वास्त्वावंतुद्दिक्षुरसंदधातितस्मादयंदिशिदिशिरसोनिगम्यत।३५ अथपशुंसं
मृशति।एतर्हिसंमृज्ञीनस्यकालोथयत्युरासंमृशतियुऽइमंऽउपतिष्ठंतातद्विमथिष्यतऽइ
तिशंकमानोयुद्धविमाथोनशंकेतावैवसंमृशेत्॥३६ एंवुःप्राणंऽअंगंऽअंगनिदीध्यद्वं

ङ्ऽउदानोऽअंगेऽअंगेनिधीतऽइतियदंगात्संविक्लेदते भवतितत्प्राणेदानाभ्याꣳसंदधातिदेववषट्करोतिसꣳसमेतुसलक्ष्मायद्विषुरूपंभवातीतिलक्ष्मनेवैतत्करोतिदेवत्रायंतमवासस्वास्यानुवामानापितरामदंवितिनद्यत्रिनमाहोषीत्तदेनꣳस्वेलुवानुसमस्यतिसास्यलक्ष्मामुष्मिंल्लोकेऽआत्मा भवति॥३७ ब्राह्मणं॥४ त्रीणिहविषांसंवत्सरेकादशानि। एकादशप्रयाजाऽएकादशाप्रयाजादशापाणाऽअंगुलयादशापाद्यादशाप्राणाः प्राणऽउदानोव्यानऽइत्येतावान्वैपुरुषायुःपरमायुषमेवैतेनाप्नोत्यꣳसर्वमनुपश्यति॥१ तदाहुः। किंतद्यज्ञक्रियातायनप्राणाः सर्वेभ्योंगेभ्यः शिवइति।२ यदेवमुदंत्रेधाकरोति। प्राणोविमुदः सायंप्राङ्गतंतत्समयंप्राणानुसंचरति।३ सयदेवमुदंत्रेधाकरोति। तृतीयमुपयद्यस्तृतीयंजुहोतितृतीयमुपभृतितेनप्राणः सर्वेभ्योंगेभ्यः शिवः।४ सहावैवमुपसृमालक्षतायुऽएनंमधमुपनायद्यदिक्षशःस्याद्युदयेस्यामदमः परिशिष्येततऊर्द्धमस्तमयात्प्राणोविमुदः सायंप्राङ्गतंतत्समयंप्राणोनुसंचरति प्राणोविपस्मर्योवाह्यवप्राणेनप्राणितावत्यस्मरथयुदास्मात्प्राणोपक्रामतिदाह्यवतर्हिभूतोनर्थ्यःशेतापरुदोविपस्मः। मुदाविमुधस्तदेनंमधमुपनयतियद्धऽअ॒ꣳसलोनवतिस्वयमुपतऽएवतर्हिमुधंभवतिदऽअ॒थपृषदाज्येगृह्णातिद्वयंवाऽइदꣳसर्प्पिस्त्वेवदधित्वंद्वंवैमिथुनंप्रजननंमिथुनमेवतत्प्रजननंक्रियते॥

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तुनानुयाजेषुचरतिपशवोवाऽअनुयाजाःपशूनेवतत्पुष्टेवेतत्पयोदधाति
तदिदंपशुषुपयोहितंप्राणोहिपृषदाज्यमन्नंहिपृषदाज्यमन्नंहिप्राणःतनपुरस्ता
दनुयाजेषुचरतिसायंयुक्तस्यात्प्राणंस्तामुवेतद्दधातितनपश्चादुपयजतिसयोयुप
श्चात्प्राणंस्तामुवेतद्दधातिताविमाऽउनयतःप्राणोहितोयश्चायमुपरिष्टाद्यश्चाधस्ता
त्प्राणंतद्वाएतादृक्वाच्यांवृषाङ्कारातिअधयोवत्यास्विष्टऽउपयजत्यथयद्यजंत
मुपयजतितस्मादुपयजोनामाथयदुपयजतिप्रैवतुजनयतिप
श्चाध्युपयजतिपश्चाद्धियाषेप्रजाःप्रजायंते१०सऽउपयजतिसमुद्रंगच्छस्वाहेति १२६

त्यापोवेसमुद्रऽआपोरेतारेतऽएवेतत्सिंचति११अंतरिक्षंगच्छस्वाहेति।अंतरिक्षंवाऽअ
नुप्रजाःप्रजायंतेतंतरिक्षमुवेतदनुप्रजनयति१२देवंसवितारंगच्छस्वाहेति।सवितावै
देवानांप्रसवितासवितृप्रसूतऽएवेतत्प्रजनयति१३मित्रावरुणौगच्छस्वाहेति।प्राणो
दानोवैमित्रावरुणौप्राणोदानावुवेतत्प्रजासुदधाति१४अहोरात्रेगच्छ
स्वाहेति।अहोरात्रेवाअनुप्रजाःप्रजायंतेअहोरात्रेऽएवेतदनुप्रजनयति१५छंदाꣳ
सिगच्छस्वाहेति।सप्तवैछंदाꣳसिसप्तग्राम्याःपशवःसप्तारण्यास्तानुवेतदनुप्रजन
यति१६द्यावापृथिवीगच्छस्वाहेति।प्रजापतिर्वैप्रजाःसृष्ट्वाद्यावापृथिवीभ्यांपर्यगृ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

क्लान्ताऽइमाद्यावापृथिवी न्योपरिष्टाद्धीतास्तथोऽएवैषऽएतत्प्रजाःसृष्ट्वाताद्यावापृथिवी
न्योपरिष्टाद्धाति।१७ अथात्युपयजति।सयुन्नात्युपयजद्यावात्वाहिवायप्रजाःसृष्टास्ता
वात्वाहिवसुर्न्नप्रजायारंन्नथयुदत्युपयजति।प्रैवैतज्जनयतितस्मादिमाःप्रजाःपुनर
न्यावर्त्तेप्रजायंते।१८ ब्राह्मणं।५ प्रजायंतसोत्कपयजति॥ षष्ठःप्रपाठकःसमाप्तः॥ ॥
कंडी९१२॥ ॥ॐसात्कपयजति।यज्ञंगच्छस्वाहेत्यापोवियन्नऽआपारातारतऽए
वितत्सिंचति।१सामंगच्छस्वाहेति।रातावासामारतऽएवैतत्सिंचति।२दिवंनुभो
गच्छस्वाहेति।आपोवैदिवंनुनऽआपारातारतऽएवैतत्सिंचति।३अग्निंविश्वा ११७
आ

नरंगच्छस्वाहेति।४यंवैपृथिव्यग्निंविश्वानरःसयंप्रतिष्ठामाप्नोतत्प्रतिष्ठामन्निप्रजनय
ति।४ अथमुखंवाएतन्मुखंवाएतद्यज्ञस्यसमृद्ध्यैयद्दक्षिणाहोतेतथोहोपयुष्टात्मानंनानुप्रवृणक्ति।५ अथजा
घन्यापत्नीःसंयाजयंतिजघनार्द्धोवैजाघनीजघनार्द्धोद्वियोषायैप्रजाःप्रजायंतातस्त्रि
वितज्जनयंत्याघन्यापत्नीःसंयाजयंति।६ अंतरतोदवानींपत्नीन्याधत्तेऽअंतरातावै
योषायैप्रजाःप्रजायंतऽउपरिष्टादनुयेगृहपतयऽउपरिष्टाद्धिवृषायोषामुधिद्रवति।
७ अथहृदयशूलेनावघ्रंयंतिपाशाहैवाऽआलभ्यमानस्यहृदयंऽशुक्समभ्यैति
हृदयाद्धृदयशूलमुथयुच्छृतस्यपरिधंत्तेतितदलंजुषंतस्मादुपरिष्टाद्धिवृशूलाकुर्यात्

त्रिः प्रचक्रातपत्नीहृदयंप्रदृह्योत्तमंप्रत्युवदधाति।८ अथहृदयशूलंप्रयच्छति।तंनृष्थि
व्यांपरास्यन्नासुसयत्पृथिव्यांपरास्यदोषधीश्चवनस्पतीन्त्सिषासुक्रुविशद्यदसुपरा
स्यदपऽएषासुक्रुविशत्तस्मान्नृष्थिव्यांनासुर्ए अपऽएवाभ्यावृत्यायत्रशुष्कस्यवार्द्रे
स्यवसंधिःस्यात्तदुपयूहेद्यद्धऽअन्यवायनायत्नायदयर्णयूपमुदपात्रेनिनीयंयत्रशु
ष्कस्यवार्द्रस्यवसंधिर्नवतितदुपयूहतिमापोमोषधीर्हिंसीरितितद्यानापोनोषधीर्हिन
स्तिक्षाम्नाध्यन्नोराजेस्तातावरुणानामुंव॥यदाकुर्य्याऽइतिवरुणेतिशयामहेतातावरुण
नामुंवतितादृगेवसुर्वस्माद्वरुणपाशात्सुर्वस्माद्वरुणात्मुंचति॥१० अथाग्निमंत्रयते। १९८

सुमित्रियानऽआपऽओषधयःसन्तुदुर्मित्रियास्तस्मैसन्तुयस्मान्द्वेष्टियंवयंद्विष्मऽइति
यत्रवाऽएतन्नप्रचरंत्यापश्चहवाऽअस्मात्रावदोषधयश्चापक्राम्यवतिक्षंतितदुतान्निर्मित्र
मेवैतद्यंकुरुतेतथोहैनंताःपुनःप्रविशंत्यापोत्तत्रप्रायश्चित्तिः क्रियतसावुनाग्नीषोमीय
स्यपशोःकारातिनाग्नेयस्यचशाखायाऽएवानूबंध्यायैताऽहिसार्ष्नुयज्ञःसंतिष्ठतऽए
तदुहास्याग्नीषोमीयस्यचपशोरालभनेनवरितंनवतियद्वशायाश्चरंति
॥११ ब्राह्मणं।१ अष्टमोऽध्यायः॥ ॥प्रजापतिर्वैप्रजाःससृजानोरिरिवानऽइवामन्यतात्म
स्मात्पुराद्यःप्रजाऽआसुनोस्मप्रजाःस्त्रियंनाद्यायतस्थिरे॥१सऽएक्षतारिष्यैवायुस्मा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ऽउ कामायास्मृद्धिर्नाम स कामः समार्द्धि पराच्यो मत्प्रजाः ऽअभूवन्नाम प्रजाः श्रियेन्नाद्यायास्थि
षातेति। २ स ऽ एवं ह तत्प्रजापतिः॥ कथं न्वु पुनरात्मानमाप्याययेयोपमा प्रजाः समावर्त्तेरंस्तिष्ठे
रन्मे प्रजाः श्रियेन्नाद्यायेति। ३ सोऽर्चञ्छ्राम्यंश्चचार प्रजाकामः। स ऽ एतामेकादशिनीमपश्य
त्स ऽ एकादशिन्येष्ट्वा प्रजापतिः पुनरात्मानमाप्याययतापैनं प्रजाः समावर्त्तन्तातिष्ठन्तास्य प्र
जाः श्रियेन्नाद्याय स वसीयानेवेष्ट्वाभवत्॥ ४ तस्मादेकमेकादशिन्या यजेत। एवं ह वै प्रज
याः पशुभिराप्यायते ऽपैनं प्रजाः समावर्त्तन्ते तिष्ठन्तेस्य प्रजाः श्रियेन्नाद्याय स वसीयान् ११९
वेष्ट्वा भवत्य तस्मादेकमेकादशिन्या यजेत। ५ स ऽ आग्नेयं प्रथमं पशुमालभते। अग्निर्वै

त्मनाकुरुतान्नेनो ऽएत्विष ऽएतदाप्याययतेऽन्नमेनमुपसमावर्त्ततेऽन्नमनुकामात्मनः
देवतानां मुखं प्रजनयिता स प्रजापतिः स ऽउ ऽएव यजमानस्तस्मादाग्नेयो भवति। ६ अथ
सारस्वतं। वाग्वै सरस्वती वाचैवतत्प्रजापतिः पुनरात्मानमाप्याययत वागेनमुपसमावर्त्त
त वाचमनुकामात्मनाकुरुत वाग्वा ऽ एविष ऽएतदाप्याययते वागेनमुपसमावर्त्तते वाच
मनुकामात्मनः कुरुते। ७ अथ सौम्यं। अन्नं वै सोमोऽन्नेनैवतत्प्रजापतिः पुनरात्मानमा
प्याययतान्नमेनमुपसमावर्त्ततान्नमनुकामात्मनः कुरुत। ८ तद्धु सारस्वतमनु भवति
वाग्वै सरस्वत्यन्नं सोमस्तस्माद्यो वाचा प्रसाम्यन्नादो हैव भवति। ९ अथ पौष्णं। पशवो
वै पूषा पशुभिरेवतत्प्रजापतिः पुनरात्मानमाप्याययत पशव ऽएनमुपसमावर्त्तन्त पशू

Indira Gandhi National Centre for the Arts

नुकानात्मनोऽकुरुतपशुभिर्वैविषुऽएतदाप्यायतपशवऽएनमुपसमावर्त्तंतपशूनन्नु
कानात्मनःकुरुते।१०अथबार्हस्पत्यंब्रह्मवैबृहस्पतिर्ब्रह्मणेवत्प्रजापतिःपुनरात्मान
माप्याययतब्रह्मिनमुपसमावर्त्तंतब्रह्मान्नुकमात्मानाकुरुतब्रह्मणेऽएवैषऽएतदाप्याय
तब्रह्मिनमुपसमावर्त्तंतब्रह्मान्नुकमात्मनःकुरुते।।११तद्यत्योक्षमनुभवति।पशवावैब्रह्म
षाब्रह्मबृहस्पतिस्तस्माद्ब्राह्मणःपशूनभिध्रुतमःपुरोहित्याभ्यस्यन्नवंतिमुखऽआहिता
स्तस्माद्धुतसर्वंदन्वाजिनवासीवरति।१२अथवैश्वदेवंसर्वंवैविश्वेदेवाःसर्वेणेवत्
प्रजापतिःपुनरात्मानमाप्याययतसर्वेमनमुपसमावर्त्तंतसर्वंमनुकमात्मनोकुरुत ०१०

सर्वेणऽएवैषऽएतदाप्यायतेसर्वेमनमुपसमावर्त्तंतसर्वंमनुकमात्मनःकुरुते।१३तद्यद्वा
हैस्पत्यमनुभवतिब्रह्मवैबृहस्पतिःसर्वमिदंविश्वंब्रह्मणेवतत्सर्वस्यब्रह्ममुखंकरो
तितस्मादस्यसर्वस्यब्राह्मणेमुखं।१४अथेंद्रियंवैवीर्यमिंद्रऽइंद्रियेणैवत्वीर्येण
प्रजापतिःपुनरात्मानमाप्याययतेंद्रियमनंवीर्यमुपसमावर्त्तेतेंद्रियंवीर्यमनुकमात्मनो
कुरुतेंद्रियेणैऽएवैषऽएतद्वीर्येणाप्यायतऽइंद्रियमनंवीर्यमुपसमावर्त्ततऽइंद्रियंवी
र्यमनुकमात्मनःकुरुते।१५तद्यद्वैश्वदेवमनुभवतिकृत्स्नंवाऽइंद्रावैश्वावैश्वदेवाऽ
अनाद्यमेवास्माऽएतत्पुरस्ताद्धरति।१६अथमारुतं।वैश्वावैमरुताऽऊमावेवैष्णव

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वतत्प्रजापतिःपुनरात्मानमाप्याययतत्रूमेनमुपसमावर्त्तेतत्रूमानमनुकमात्मनोऽकुरु
तत्रूम्नोऽएविषऽएतदाप्यायातत्रूमेनमुपसमावर्त्तेतत्रूमानमनुकमात्मनःकुरुते।१७
तद्यदिंद्रमनुनुवतिक्षत्रंवाऽइंद्रोद्विशाद्विस्वादवाद्विशावेमरुतोद्विशोवेतक्षत्रंपरि
बृंहतितदिदंक्षत्रमुभयतोद्विशापरिगृहीं।१८अथेंद्राग्नीतेजोवाऽअग्निरिंद्रियंवीर्यमिंद्र
ऽउनाग्न्यामवतद्वीर्यान्प्रजापतिःपुनरात्मानमाप्याययातानेऽएनंवीर्यऽउपसमावर्त्ते
तामुनेवीर्यऽअनुकऽआत्मनाऽकुरुतोनाग्न्यांत्वेविषऽएतद्वीर्यान्यामाप्यायतऽउनेऽ
एनंवीर्यऽउपसमावर्त्तेतऽउनेवीर्यमनुकऽआत्मनःकुरुते।१९अथसावित्रुंऽसवि १२१

तावित्रदवानांप्रसवितातुथोहास्माऽएतत्सवितृप्रसृताऽएवसुर्वंकामाःसमृध्यंते॥२०अथवारु
णमंतताऽआलभतेतादनुसुर्वस्माद्वरुणपाशात्सुर्वस्माद्वरुण्यात्मुंचति॥२१तस्माद्युदि
यूपेकादशिनीस्यात्।आग्नेयुमेवाग्निंछनियुंज्यादायुतरान्द्युपनायंयुर्यथाऽइवं।२२युद्ध
पुश्चकादशिनीस्यात्।आग्नेयामवयूपऽआलभेरंन्नायुतरान्यथाऽइवं।२३तान्यत्रोदीचो
नयंतिआग्नेयामवप्रथमंनयंत्यायुतरान्यथाऽइवं॥२४तांन्यत्रनिविध्यंतिआग्नेयामव
प्रथमंदक्षिणाद्धिनिविध्यंत्यायुतरानुदीचातिनीयंयथाऽइवं।२५तेषांयत्रवपुन्निःप्र
चरंतिआग्नेयास्थिवप्रथमस्यवपुयाप्रचरंत्यायुतरेषांयथाऽइवं॥२६तेर्युत्रप्रचरंति।

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ऋग्नेयुनेवुप्रथमेनप्रचरंत्याथुतोरर्यथाऽर्वे॥२७ ब्राह्मणाऽयुत्रावियज्ञस्यशिरो छिद्य
ता तस्यरसोऽद्भ्वापःप्रविवशातुनेवतद्रसेनापःस्यंदंतेतामुवेतद्रसऽस्यंदमानंमन्यंता९सयु
द्भसतीवुरीरछेति।तमेवेतद्रसमाकृत्ययाज्यदधातिरसवंतंयज्ञंकरोतितस्माद्भसतीवुरीरछे
ति॥२तावेसर्वेषुसवनेषुद्विनजति।सर्वेष्वेवतत्सवनेषुरसंदधातिसर्वाणिसवनानिरस
वंतिकरोतितस्मात्सर्वेषुसवनेषुद्विनजति।३तावेस्यंदमानानांगृह्णीयात्।एद्धिसयज्ञस्य
रसस्तस्मात्स्यंदमानानांगृह्णीयात्।४गोपीथायवाऽएतागृह्यंते।सर्वेवाऽइदमन्यदिलय
तियदिदंकिंचापित्यास्यंपुवानाथेनाऽएवानलयंतितस्मात्स्यंदमानानांगृह्णीयात्।५दिवागृ

ह्णीयात्।पुरुषन्यज्ञस्यरसंगृह्णातीतितस्माद्दिवागृह्णीयादतोस्मेवगृह्णातियुऽएषतपति
द्विश्वेभ्योह्येनादेवेभ्योगृह्णातिरश्मयोह्यस्यद्विश्वेदेवास्तस्माद्दिवागृह्णीयाद्दिववावाऽ
एषतस्माद्दिवदिवागृह्णीयात्।६एतद्धवेद्विश्वेदेवाःयुजमानस्यगृहानागच्छंतिसयुः
पुरादित्युस्यास्तमयाद्भसतीवुरीगृह्णातियथाश्रुयस्यागमिष्यत्यावसथानापक्रान्त
नापासीतिवंतन्नऽएतद्धविःप्रविशंतितऽएतासुद्भसतीवुरीष्वेवसंतिसऽउपवसथः॥७सय
स्यागृहीताअभ्यस्तमियात्।तत्रप्रायश्चित्तिःक्रियातयदिपुराजानःस्यान्निनाद्याद्भ
ह्णीयाद्दिवादित्यस्यताःपुरागृहीतानवंतियद्धऽअनीजानःस्याद्युऽएनमीजानऽउपाव

Indira Gandhi National Centre for the Arts

सितोवापर्यवसितोवास्यात्तस्यनिनाद्याऽऽग्नीध्याद्विवाहितस्यताःपुराग्रहीतानुवंतिऽयुङ्
ऽएतद्वैनयंनविंदत्।उल्कुषीमुवादाग्नापपुरयात्तामुपर्युपरिधारयन्नग्नीध्याद्विरण॰
वापर्युपरिधारयंन्नग्नीध्यात्तादतस्यरूपंक्रियतयुऽएषतपति।ऐ अथातागग्नीत्यवाऽ
विष्नतीरिमाऽआपऽइतियज्ञस्यद्यासुरसःप्राविशत्तस्मादाहहविष्मतीरिमाऽआपऽइति
हविष्मां२।ऽआविवासतीति हविष्मान्नाद्यनायुजमानऽआविवासतितस्मादाहहविष्मां२।
ऽआविवासतीति।१०हविष्मांदवोऽअध्वरऽइति।अध्वरावैयज्ञस्तद्यास्मेयज्ञायग्नीत्ति
तंहविष्मंतंकरोतितस्मादाहहविष्मांदवोऽअध्वरऽइति।११हविष्मां२।ऽअस्तुसूर्यऽइ १२३

ति।एतास्मैवैग्नीत्तियुएषतपतिविश्वेभ्योद्यनादेवेभ्योग्नीत्तिरस्मैवैद्यस्यविश्वेदेवा
स्तस्मादाहहविष्मां२।ऽअस्तुसूर्यऽइति।१२ताऽआहृत्यजघाननगार्हपत्यंसादयतिऽग्नेर
वैषन्नग्रहस्यसुदसिसादयामीत्यग्नावैनार्त्तेग्रहस्यसुदसिसादयामीत्यवैतदाहाथयु
दाग्नीषामीयःपशुःसंतिष्ठातेथपुरिहरतियुक्तामातुत्याहायणंहविर्वैनयुजमानऽआ
स्तताऽआदत्ते।१३सदक्षिणंनिष्क्रामतिताद्दक्षिणाताऽआग्नेयीस्तुतिविश्वेभ्योद्यनादेवेभ्योग्नींद्राग्नीहविष्मादवास्ताःपुनराहृत्यायणं
पुन्नीतंसादयतिसजघाननपुनीपर्येत्यताऽआदत्ते॥१४सऽउत्तरेणनिष्क्रामतिताऽउ

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्रराय॒ऽआ॒ग्नी॒ध्रमा॑दयति मित्रावरु॒णयो॑र्भागधे॒यीस्थ॒ इति॑ नेवृ॒ऽआ॑दयेदति॒रिक्त॑मे॒तेन्नि
वृ॒ऽसं॑प॒स्सं॑पद्यत॒ऽइ॑न्द्रा॒ग्न्यो॑र्भागधे॒यीस्थ॒ इत्य॑वद्रू॒याद्यदे॒वानति॒रिक्तं॒तथा॑ सं॑पस्सं॑पद्यते॥१५
गु॒ह्यै॒वा॒ऽए॒ताः परि॑क्रियंते॒ऽग्निः पु॒रस्ता॑दु॒त्थि॒ताः स॒मं॑तं॑पु॒ल्यं॑ग्यं॑ते॒ना॒ष्ट्रा॒र॒क्षा॒ऽ स्यप॑ ह्न
त्य॒स्ता॒ऽआ॒ग्नी॒ध्र॒मा॒द॒य॒ति॒ वि॒श्वे॒षां॒दे॒वा॒नां॒भा॒गधे॒यीस्थ॒ इति॒तदा॑सु॒वि॒श्वा॑दे॒वां॒सा॒व॒त्रा
य॒त्ये॒ते॒वि॒च्छ॒मं॒ता॒व॒रं॒तस्मा॒द॒मं॒ती॒र्यो॒ना॒म॒च्छ॒मं॒ता॒ऽ॒ह्वे॒वि॒च्छ॒रं॒नवंतियऽए॒वमे॒ताद्रुदा॥१६
ता॒नि॒वा॒ऽए॒ता॒नि॒।स॒न्न॒यु॒ज्ञ॒ऽषि॒ नवंति॒ चतु॒र्निगृ॑ह्णा॒त्यु॒कन॑ज॒घ॒नेन॒गा॒र्ह॒प॒त्य॒ऽसा॒द
य॒त्ये॒केन॑परिह॒र॒त्ये॒केना॒ग्नी॒ध्रता॒नि॒स॒न्न॒य॒त्रवे॒त्ता॒वः प्र॒जा॒ता॒नि॒छे॒दा॒ऽसि॒स॒न्न॒पदा॒व॥ १२४

ता॒षो॒प॒रा॒र्ध्यो॒ग्नी॒ध्रं॒क॒र्य॒ता॒म॒नि॒सं॑पु॒दे॒तस्मा॒स॒न्न॒यु॒ज्ञ॒ऽषि॒ नवंति॥१७ ब्रा॒ह्म॒णे॥२ तो॒सं॑प्रबोधयं
ति॥ तप॒ऽउ॑प॒स्तृ॒त्या॒ग्नी॒ध्रमुप॒स॒मा॒य॒ंति॒ त॒ऽआ॒ज्यानि॒गृ॒ह्य॒ तगृ॒ह्णी॒वा॒ज्या॒न्या॒ये॒त्या॒सा॒द्या॒ज्या
नि॥१ अ॒थ॒रा॒जा॒न॒मु॒पा॒व॒ह॒र॒ति॒ ऽइ॒यंवे॒प्र॒ति॒ष्ठा॒ज॒नु॒रासां॑प्र॒जा॒ना॒मि॒मामु॑वे॒तु
त्प्र॒ति॒ष्ठा॒म॒न्फ॒पा॒व॒ह॒र॒ति॒तु॒मास्यु॒त॒नु॒ते॒तु॒मास्यु॒ज॒न॒य॒ति॥२ अर्द्धः प्रपाठकः॥ श्रे॒ता॒रऐ॒षु
ऽउ॒पा॒व॒ह॒र॒ति॒।य॒ज्ञो॒वा॒ऽअ॒न॒स्तान्व॒य॒ज्ञो॒न्न॒ब॒हि॒र्द्धी॒क॒रो॒ति॒या॒वसु॑सं॑मु॒ख॒ध॒नि॒दध
ति॒ क्ष॒त्रेवा॒सा॒मा॒वि॒शा॒या॒वा॒णः क्ष॒त्रा॒मु॒वे॒त॒द्वि॒श्यु॒ध्यू॒हति॒त॒द्यु॒सं॑मु॒खा॒न्न॒वंति॒ वि॒शा॒मे॒वे
त॒सं॑मु॒खा॒न्क्ष॒त्रि॒य॒म॒न्यु॒विवा॒दिनी॑कारा॒ति॒त॒स्मा॒सं॑मु॒खा॒न॒वंति॥२ स॒ऽउ॑पा॒व॒ह॒र॒ति॒।क्ष॒

Indira Gandhi National Centre for the Arts

दुवामुनसेवेतियजमानास्येतत्कामायाहदुदायनहिमुनसायुजमानस्तंकामंकामयतेयत्का
म्मायुजाततस्मादाहदुदेवामुनासवेति।४ दिवुवासूर्योयवेति।दवलोकायवेत्यवेतदा
हयदाहदिवालुतिसूर्योयाचुतिदावुभ्यस्वेत्यवेतदाहोर्ध्वमिमुमधरंदिविदे वेषुहात्राय
छेत्यधारावियज्ञऽऊर्ध्वमिमंयज्ञंदिविदावषुधहीत्यवेतदाह॥५ सामराजन्त्विस्वांस्वं
प्रजाऽउपावाराहेति।तादनमासांप्रजानामाधिपत्यायराज्यायापावहरति।६ ध्रुवोसिधरुण
ज्योपतिष्ठते।विश्वास्त्वांप्रजाऽउपावाराहंवित्युयथायथमिवावाऽएतत्करोतियदाह विश्वा
स्त्वांप्रजाऽउपावाराहंतिक्षत्रंवासामस्तत्यापवस्यसंकरोतितद्धदमनुपापवस्यसं

क्रियातथात्रयथायथंकरोतियथाहवैयदाहविश्वास्त्वांप्रजाऽउपावरोहंवितितादनमा
निःप्रजानिःप्रत्यवाराहयतितस्माद्धक्षत्रियमायुँमिमाःप्रजाविशःप्रत्यवाराहंतितमधु
स्तादुपासतऽउपसीनाहुताप्रातरनुवाकमनुवदन्त्यवति।७ ध्रुवसमिधमभ्यादधा
दाहादित्यःप्रातर्यावभ्योनुब्रूहीतिछंदाऽसिवैदावाःप्रातर्यावाणस्छंदाऽस्यनुया
जादावभ्यःप्रेष्यादवान्यजेतिवाऽअनुयाजिश्चरंतिऽतु दुहेकऽआहुःादावभ्योनु
ब्रूहीतितद्धतथानब्रूयाछंदाऽसिवैदावाःप्रातर्यावाणस्छंदाऽस्यनुयाजादावभ्यःप्रे
ष्यादवान्याजेतिवाऽअनुयाजिश्चरंतितस्माद्धब्रूयादादावभ्यःप्रातर्यावभ्योनुब्रू

हीत्येवाऽऽश्रथयत्समिधमन्वाद्धतिछंदाꣳस्येवैतत्समिंधश्रथयत्होताप्रातरनुवाकम
न्वाहछंदाꣳस्येवैतत्पुनरापाययत्यथातयामानिकरोतियातयामानिवैदेवश्छंदाꣳ
सिछंदाꣳसिहिदेवाःस्वर्गंलोकꣳसमाश्नवतनवाऽऽश्रत्सुवैतनूरꣳसंतितछंदाꣳस्ये
वैतत्पुनरापाययत्यथातयामानिकरोतितेरथा तयामेर्यज्ञंतन्वातत्साद्धोता
प्रातरनुवाकमन्वाह।१० तदाहुःवैःप्रातरनुवाकस्यप्रतिगरऽइतिजायद्धैवाध्वर्युरुपा
सीतसर्यंनिमिषतिसाहैवास्यप्रतिगरस्तुहुतथानुकुर्यद्यदिनिद्रायादुपिकामꣳस्वप्यास्म
यत्रहोताप्रातरनुवाकंपरिदधातितत्स्रवणीतिस्रुत्रवतितस्मांचꣳहीतमाज्यंगृही ११६

त्राजुहोति।११ यत्रवैयज्ञस्यशिरोछिद्यतातत्स्यरसोऽक्रवापःप्रविवेशतमदःदर्भैरुर्वैसतीवै
रीन्निराहरत्यथायात्रयज्ञस्यरसःपरिशिष्टस्तामेवतदवछिंति।१२ यद्धवैतामाऽऽहुतिंजुहोति।
एतामेवतद्यज्ञस्यरसमन्निधत्तेस्रुणीततमाꣳसंधयान्यऽउवैवैतादवुतान्यऽआऽऽहुतिंजुहो
तिताऽएवैतत्प्रीणातिताऽआस्मैतृप्ताःप्रीताऽएतंयज्ञस्यरसꣳसंनमंति।१३ कांडी२२००सु
जुहोति।शृणोत्वग्निःसमिधाहवंमऽइतिशृणोत्वग्निरनुमेजानात्वित्येवैतदा
हशृणोत्वंद्यावापृथिवीऽआदवीरितिशृणोत्वंतुमऽइदमापानुमजानंत्वित्येवैतदाहश्रोताया
वाणात्विदुषानयज्ञमितिशृणोत्वंतुमऽइदंयावाणंनुमेजानंत्वित्येवैतदाहत्विदुषानयज्ञमि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तिविद्वा६मोहिग्रावाणःशृणोतुदेवःसविताहुवेमस्वाहेतिशृणोतुमइंदेवःसविता
नुमजानात्वित्येवैतदाहसवितावैदेवानांप्रसवितातस्मादेवैतुद्यज्ञस्यर
समृद्धिति॥१४॥अथापरंस्वरुंगृहीत्वा।उदग्रयुन्नाहापऽइत्याहातरित्य
पऽइत्याहैतरित्येवैतदाहतद्यदेनोहोतान्वाहैतामेवैतद्यज्ञस्यरसमन्निप्रस्तृणीतत
मारुंधऽएनानुत्वेवैतदनुतिष्ठातनोदनानंतरानाष्ट्रारक्षा६सिहिनसंनिति।१५॥अथसं
प्रेष्यति।मित्रावरुणस्यत्वमसाध्ययैवैहिनुष्टःपत्नीरुदानयेकधनिनऽएनाग्नीध्रावाल
त्वसतीवरीभिःप्रत्युपतिष्ठासोहाहत्वमासुनावृतिंसंप्रेषऽएवैषा१६तऽउदैवोनिष्क्रामं ११७

तिजघुनेनवाव्वालमुग्रेणाग्नीध्र६सयुग्यांतुतोदिग्यापोनुवंतितुग्यंतितावेसहपत्नीभिर्यं
तिनद्यसहपत्नीभिर्यंति।१७॥युत्रवैयज्ञस्यशिरोछिद्यतातस्यरासाङ्गवापःप्रविवशातमे
तेगंधर्वोःसामरक्षाजुगुपुः।१८॥तेहादेवाऽऊचुःइयंमुन्नावहनाष्ट्रायदिमंगंधर्वोःक
र्थंन्विमं मुनयेनाष्ट्रयज्ञस्यरसमाहरामेति।१९॥तेहाचुःयाषिकामावैगंध
र्वोःसहवपत्नीभिरयामातपत्नीष्ववगंधर्वोगर्धिष्यंत्यथैतमुनायनाष्ट्रयज्ञस्यरस
माहरिष्यामऽइति।२०॥तेसहपत्नीभिरीयुःतपत्नीष्ववगंधर्वोजगृह्युरथैतमुनाय
नाष्ट्रयज्ञस्यरसमाजह्रुः॥२१॥तथोऽएवैषऽएतेनसहवपत्नीभिरतितापत्नीष्ववगं

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

धर्द्धीगृध्यंत्याथेतमुन्नयेनाष्ट्रयज्ञस्यरसमाहरति।२२सोपोन्निजुहोति।एताऽहवाऽआ
ऽकृतिऽऽकृतामषुयज्ञस्यरसऽउपसामेतिताप्रत्युत्रिष्ठतितामावेतदाविश्कृत्यरुद्धाति।२३
याद्वावेतामाकृतिंजुहोति।एतामावेतद्यज्ञस्यरसमन्निप्रस्तृणीततमाऽऽधत्तमापायाचतिया
न्यऽउविवेतादेवताभ्यऽआकृतिंजुहोतिताऽएवेतत्प्रीणातिताऽआस्मैदत्ताःप्रीताऽएते
यज्ञस्यरसऽसंनमंति।२४ मजुहोतिादेवीरापोऽअपान्नपादितिादेव्योत्यापस्तस्मादाहादे
वीरापोऽअपान्नपादितियावऽऊर्मिर्हविष्यइत्यावऽऊर्मिर्यज्ञियइत्यावेतदाहेंद्रियं १२८
वान्मदिंतमऽइतिद्वीर्यवानित्येवेतदाहयदाहेंद्रियावानितिमदिंतमइतिस्वादिष्ठइत्येवे

तदाहतेतादेवेभ्योदवत्रादत्तेत्यतादनाऽअथाविश्यदाहतेतादेवेभ्योदवत्रादत्तेतिशुक्रेण
न्यऽइतिसत्येविश्कृऽऽसत्यापुन्यऽइत्यावेतदाहयुषांनागस्थस्वाहेतितुषामुत्येषुना
गः।२५ अथमित्रावरुणचमासानेतामाकृतिमुपन्नावयति।कार्षिरसीतियथावाऽअंगारो
ग्निनाशातःस्यादवामषाकृतिरतयादेवतयाप्सातानवतिराजानंवाऽएतान्निरद्भिरुप
स्पृज्यवतियाऽएतामित्रावरुणचमासद्वाज्रावाऽआज्यऽऽरतःसामानद्भ्रियाज्यन
रतःसामऽहिनसानीतितस्माद्वाऽआपन्नावयति।२६ अथगृह्णातिसमुद्रस्यवाक्षित्या
ऽउन्नयामीत्यापोवैसमुद्रास्त्वावेतदाहतिंदधातितस्मादापऽएतावतिनोगृह्यज्य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

मानन्नक्षीयेतत्तदाज्यकधनानुन्नयंतितदनुपोन्नुजनॉन्।२७तद्यन्मित्रावरुणत्वमसेनगृह्णा
ति।यत्रविदवेभ्योयज्ञापाक्रामत्तामत्तद्वाःप्रेषुरवप्रेषमिछन्युगरुग्निःप्रारावयन्नि
विड्भिर्न्योवदयंस्तस्मान्मित्रावरुणत्वमासेनगृह्णाति।२८तऽआयंति।प्रत्युपतिष्ठातमीछ्वा
ह्वालह्वसतीवरीनिश्चहोटत्वमसेनवसऽउपर्युपरिवाचालऽसऽस्यशीयतिह्वसतीवरीश्चमे
त्रावरुणत्वमंवसमापोऽअद्भिरग्मतसमोषधीनिरोषधीरितियश्चासोदृश्वेद्युराङ्कोयज्ञ
स्यरासायश्चाद्याङ्कतस्तामावितुन्नयऽसऽसृजति।२९तद्धिक्रऽएवमित्रावरुणत्वमसे
ह्वसतीवरीनेयंत्यामित्रावरुणत्वमसाह्वसतीवरीषुयश्चासोदृश्वेद्धराङ्कोतायज्ञस्यरसायु २२९

श्चाद्याङ्कतस्तामावितुन्नयऽसऽसृजामऽइतिह्वदंतस्तुकृतयानऊर्योद्यद्वाऽआधवनीये
समवनयतितादृवेषऽउन्नायायज्ञस्यरसःसऽसृज्यातथाहोटत्वमासह्वसतीवरीर्गृह्णा
तिनियाम्याभ्यस्तद्यदुपर्युपरिवाचालऽसऽस्यशीयत्युतावित्वादृवमुपादक्रामंस्तद्यज
मानमेवैतत्स्वर्ग्येपंथानमनुसंख्यापयति।३०तऽआयंति।तऽहोताष्टछत्यध्वर्योवर
पाऽइत्यविदापाऽइत्यावितुदाहतंप्रत्याहोतेवनंनमुरित्यविदमुयोमनऽसतेत्यै
वितुदाह।३१सयद्यनिष्टामःस्यात्।यदिप्रवरण्याऽसऽस्रवःपरिशिष्टालऽहोमाय
स्यात्तेजुहुयाद्यद्यनालऽहोमायस्यादपरंवाऽगृहीतमाज्यंगृहीत्वाजुहोतियमग्ने

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ष्टमुमुर्त्यमुवाव्राजेषुयंजुनाः॥सयंतासरस्वतीरिषःस्वाहेत्याग्नेय्याजुहोत्यग्निर्वोअग्निष्टो
मस्तुदग्नावग्निष्टोमंप्रतिष्ठापयतिमुत्रैवत्याऽपुरुषसंमितावाऽअग्निष्टोमऽएवंजुह्वयाद्यु
द्यग्निष्टोमःस्यात्।३२यद्यूक्ळ्यःस्यात्।मध्यमंपरिधिमुपस्थाग्नेत्रयःपरिधयस्त्रीणिछ
न्दांसितुरुहितुर्हियज्ञःप्रतितिष्ठतियद्यऽअतिरात्रोवाषोडशीवा स्यान्नवुजुह्वयान्नुम
ध्यमंपरिधिमुपस्थाग्नेसमुद्यवुरस्मीमित्यनुपाद्यंयाजयंयजन्नुरन्यावर्त्तयति।३३अ
युंगाऽअयुंगाऽएकधनानवंति।त्रयावापुंवावापुंवावासन्नुवासन्नुवानुवावनुवोविंशादश
वात्रयोदशवात्रयोदशवापुंवदशवाद्वंद्वमुहमिथुनंप्रजननमथयाऽएषएकोतिरिच्यु

तसयुजमानस्यश्रियमन्युतिरिच्यातसवाऽएषा७सधनंयोयुजमानस्यश्रियमन्युतिरिच्यु
तद्यादषा७सधनंतस्मादेकधनानाम।३४ब्राह्मणं४अथाधिषवणंपर्युपविशंति।अथा
स्या७हिरण्यंबभ्रीतद्वयंवाऽइदंनुद्वतीयमस्तिसत्यंचैवानृतंचसत्यमवादवाऽअनृतंमनु
ष्याऽअग्निरतसंवेहिरण्य७सत्येना७शुनुपस्थाग्नेसात्यनसोमंपुराहणानीतितस्मा
द्वाऽअस्या७हिरण्यंबभ्रीता१अथयावाणमादत्ते।तवाऽएतद्रूपमुयायावाणोनवंति
दावावेसोमादिविहिसोमोहवैवेसोमऽआसीत्तस्यैतच्छरीरंयुज्रियोयदूषमानस्तच्छ
रीरेणैवैनामतसुमर्द्धयतिहस्रंकारातितस्मादूषमुयानवंतिघ्नंतिवाऽएनामतद्यु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

दक्षिणेवेतिनेमेतन्नेतितथातऽउदेतितथासंजीवतितस्मादक्षमक्षाभ्यावाणान्नवेति
।२तमादत्तेऽादेवस्यत्वासवितुःप्रसवश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यामाददेरावासीतिसवि
तावैदवोनःप्रसवितासृष्टःप्रसृतऽएवैनामतदादत्तेश्विनाबाहुभ्यामित्यश्विनावध्व
र्यूतत्तोयारवबाहुभ्यामादत्तेनस्वाभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यामितिपूषाऽनागडुघस्तत्तास्यैव
हस्ताभ्यामादत्तेनस्वाभ्यांबृहस्पतेर्वाऽएषतस्यनमनुष्यानर्नीतामतान्निर्दैवृताऽनिरादत्तेऽ३
आदादेरावासीति।यदावाऽएनामतनान्निषुएवंत्यथाऽऽकृतिर्नवतियदाऽऽकृतिंजुहोत्युप
दक्षिणाददात्येत द्यावयऽरासतऽआकृतीश्चदक्षिणाश्चतस्मादाहरावासीति।४ १३१

गभीरमिमुमधरंकृधीति।अधरावैयज्ञामहांतमिमंयज्ञंकृधीत्येवैतदाहेंद्रायसुषूतम
मिनींद्रोवैयज्ञस्यादवतात्तस्मादाहेंद्रायतिसुषूतममितिसुसुततममित्येवैतदाहात्तामु
नपविनात्यपवाऽउत्तमःपवित्रोस्तामस्तस्मादाहात्तामुनपविनत्सूर्यस्वेतंमधुमंतंपुण्य
स्वेतमितिरसवंतमित्येवैतदाहयदाहार्जस्वेतंमधुमंतंपुण्यस्वेतमिति।५अथद्यावंयछ
तिादेवाहवैयज्ञंतंन्वानास्तेसुरक्षसेभ्यऽआसंगाद्भिनयोवक्रुस्तेहवैरुपाऽऽशुयज्ञा
मद्यावंयछामितिताऽउपाऽऽशुयज्ञंन्वावमयछन्।द्यथनियाभ्याऽआहरतिनास्वनं
द्यावयतिनियाभ्यास्थादेवश्रुतस्तप्येयतमामानामतर्प्येयतद्यावंप्रतर्प्येयतप्राणं

मतर्प्यतचक्षुर्मेतर्प्यतश्रोत्रंमेतर्प्यतात्मानंमतर्प्यतप्रजांमतर्प्यतपशून्मेत
र्प्यतगणान्मतर्प्यतगणांममाविष्टषन्निति रासावाऽआपस्तास्त्वेवैतामाविषमाग्ना
स्तेसर्वेचर्मऽआत्मानंतर्पयतप्रजांमतर्पयतपशून्मेतर्पयतगणान्मेमाविष्टषंनि
तिसयऽएषऽउपाऽशुसवनःसविवस्वानादित्यानिदानुमासास्पेषव्यानः।७तमन्नि
मिमीतेघ्नंतिवाऽएनामतद्यदग्निषुएवंतिताम्तनघ्नंतिततोतऽउदंतितयासंजीवंति
यद्वैवमिमीततस्मान्मात्रामनुष्यषुपशवोवोपन्यामात्राऽसमिमीतेइंद्रायत्वावसु
मतरुद्रवतऽइतीन्द्रोवैयज्ञस्यादेवतातस्मादाहेंद्रायत्वे तिवसुमतरुद्रवतऽइति १३२

रुद्रोश्वा

तदिंद्रामवानुवसंस्वानजतीन्द्रायत्वादित्यवतऽइतितदिंद्रामवान्त्वादित्यानुनजतीन्द्रायत्वा
नेमातिघ्नऽइतिसपुनावाऽअग्निमातिरिंद्रायत्वासपत्नघ्नऽइत्येवैतदाहैसास्योद्धारो
यथाग्नेष्टस्योद्धारऽएवमस्येषऽऋतेदेवेभ्यःएक्ष्यनायत्वासामन्नृतऽइतिनुद्धा
यत्र्यैमिमीतनुयेत्वारायस्पोषदइत्यग्निर्द्विगायत्रीतद्धायत्र्यैमिमीतसायद्धाय
त्र्यैक्ष्यनाऽन्नत्वादिवःसामसामाहरात्तनसाक्ष्यनःसोमऽन्नात्तनेवास्याऽएतद्वीर्यंणद्वि
तीयंमिमीते।१०ऋतुयत्यैवद्धात्वामिमीते।संवत्सरसंमितोवैयज्ञःपंचवाऽऋतवःसं
वत्सरस्यतेपंचभिरात्नोतितस्मात्यैवद्धात्वोमिमीते।११तमन्निमृशतियत्तेसोमदिविज्यो

तिर्यत्सृथिव्यांयदुरावंतरिक्षे॥तनास्मेयुजमानायोरुराये॒ऽध्यधिदात्रात्रावशतियत्र
वाऽएषायादवानाऽहविर्भवतऽइंद्रावाक्रामेवसुवीर्याणवात्मनादवानाऽहविर्भ
वमितिसऽएतास्तिस्रस्तनूरपश्यत्तासुद्विन्यधत्त॥१२॥तद्वादवाऽअस्यैवतातास्यैतानि
वितास्तनूरानुवंसऽइंद्रस्तनऽएवादवानाऽहविरनवत्तायाऽएवास्यैषऽएतानिवितास्तनूरा
प्नोतिसऽइंद्रस्तनऽएवादवानाऽहविर्नवतितस्मादवमन्निमृशति॥१३॥अथनियाभ्यानिरुपसृ
जति॥ओषाहविर्वृत्रंजघ्नुषेनिवेतद्वीर्येणापःस्यंदंततस्मादनाःस्यंदमानानकिंवनपृ
तिधरयातनाहस्वामवद्वृशांवरुःकासिन्नुवयंतिछमहियानिरस्मानिदात्राहतऽइति १३३
सुवैवाऽइदमिंद्रायतस्थानुमासयुदिदंकिंचुपियोपवात॥१४॥सऽइंद्रोब्रवीत्सुवैविमऽ
इदंतस्थानंयुदिदंकिंचतिष्ठधामवमऽइतिताहाचुःकिंनस्ततःस्यादितिप्रथमनक्षऽए
ववःसामस्यराज्ञऽइतिताथुतिताऽअस्माऽअतिष्ठंततास्तस्थानाऽउरसिन्यृङ्क्तीतद्यु
दनाऽउरसिन्युङ्क्तीतत्सांनियाभ्यानामतायेवैनाएतद्यजमानऽउरसिनियुङ्क्तीतसु
ऽआसामेषप्रथमनक्षःसोमस्यराज्ञायेनियाभ्यानिरुपसृजति॥१५॥सऽउपसृजति॥स्वा
त्रास्थवृत्रंतुरऽइतिशिवाह्यापस्तस्मादाहस्वात्रास्थेतिवृत्रंतुरऽइतिवृत्रंह्येताऽअघ्न
न्नाधृष्टीऽअमृतस्यपत्नीरित्यमृताह्यापस्तादवीर्देवात्रमंयज्ञंनयातनिनात्रतिरोहि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तमिवास्त्युपदधाति सोमस्यपिबातु तितउपदधाऽएवप्रथमꣳहꣳ६ सोमस्यराज्ञोꣳहꣳयंति
।१६ अथप्रहरिष्यन्नायंद्विष्यात्तंमनसाध्यायेदमुष्याऽअहंप्रहरामिनꣳन्यमितियान्वे
वमंमानुषंब्राह्मणꣳहंतितान्वेवपुरिवद्धातथकिंयएतादावाहिसोमोघ्नंतिवाऽएनामत
द्यदनिष्टुवंतितामातनघ्नंतितथातऽउदतितुथासंजीवतितथाननस्युꣳभवतियद्धनुद्वि
ष्याद्पिदृणामवमनसाध्यायन्नाथाऽआननस्युꣳभवति।१७ सप्रहरतिमानेमोसंविक्ठा
ऽइतिमावंन्निषीमोसंविक्ठाऽअमुष्माऽअहंप्रहरामिनꣳन्यमित्येवतदाहोर्जंधक्ष्वेतिरसं २३५
धास्वेत्येवतदाहद्विषाणेवीड्वीसतीवीडायथामूर्जंदधाथामितीमेऽएवतत्फलकेऽआ

क्रमित्युहिकऽआक्रमःकिंनुतत्रयोप्यातफलकेनिंद्यादिमंहोवद्यावापृथिवीऽएतस्माद्वज्रा
द्बिभ्यतास्मऽउरजेततदान्यामुविनामतद्यावापृथिवीभ्याꣳशमयतितायामुशोतानहिन
स्मूर्जंदधाथामितिरसंदधाथामित्येवतदाहपाप्माहातानसोमꣳहतितदस्यसुवंपाप्मा
नꣳहंति।१८ सावित्रिरनिष्टुगितित्रिःसंभरतिवज्रोनियानमुपतितद्वज्रादशाक्षरावि
राड्विराजःसोमस्तत्समाद्वज्रवःसंपादयति।१९ अथयंनियानमुपतियत्रवाऽएषोय
दवानꣳहविर्भवतताद्धमादित्याऽनिर्दहंत्यग्निर्मिथुनेनप्रियेणधाम्नासꣳ
स्राजायतितामताद्धवाऽआनिर्दहंत्यग्निर्मिथुनेनप्रियेणधाम्नासमस्यैयंन्यंनियानमुपा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यंस्तुथोऽएवेनमेषऽएतदाग्निर्द्विस्मिंश्चुनेनप्रियेणधाम्नासꣳस्यशीयतियंनियान्नमुष्येति
।२० सऽउपेतिऽआगुपागुदगधरागक्सर्वेतस्वादिशऽआध्वंवितितादनमाग्निर्द्विस्मिंश्चु
नेनप्रियेणधाम्नासꣳस्यशीयत्यंबनिष्परसमरीर्विदामितियाषावाऽअंबायाषादिशस्तु
स्मादाहांबनिष्पारतिसमरीर्विदामितिप्रजावाऽअरीःसंप्रजाजानतामित्येवैतदाहतस्माद्या
ऽअपिविदूरमिवप्रजानवंतिसामवताजानाततस्मादाहसमरीर्विदामिति।२१ अथयस्मा३ो
मानामायत्रवाऽएषायेदवानाꣳहविर्बभूवतद्धांचाक्रमिवसर्वेणवात्मनादवानाꣳह
विर्भवतितस्ययाजुष्टतमातन्नरासतामपनिदधेतादवाअस्मृएवतातहाचुरुपैवैतां १३५

प्रवृहस्यसंहिवनऽएतयाहविरधीतितांहरइवोपप्रावृहतस्वावैमऽएषेतितस्मात्सोमोनाम
।।२२ अथयस्माद्याज्ञानामाघ्नंतिवाऽएनामतद्यदग्निष्णवंतितद्यादनंतंवातातादनंजनयं
तिसतायुमानोजायतसयंजायाततस्माद्योजायंजायंहविनामतद्यद्यजऽइति।२३ तत्रि
तामपिवाचमुवादावंमंगप्रश्नꣳसिषोदवःशविष्ठमत्र्यं।।नवदन्योमघवंनस्तिमडितंद्र
ब्रवीमितन्नवऽइतिमात्र्योहैवैतद्वंनुवावव्रामावैतोजनयितासिनान्यस्त्वदितिं।२४ अथ
यनियान्याभ्योयहान्विरुक्तातोआपोहवैवृत्रंजघ्नुस्तोनावैनद्धार्यंणापःस्यंदंतस्यंद
मानानोंवावसतीवरीरुक्तातिवसतीवरीभ्योनियान्यानियान्याभ्योयहान्विरुक्तैतात्

नोवतद्वीर्यंएवयद्वाच्चिरूक्तंतदोदृवमसाद्योषावाऽऊग्घातायोषायेवाऽइमाःप्रजाःप्र
जायंतेतदेनामतोस्यैयाषायाऽऊचोहाउःप्रजनयतितस्माद्योदृवमसात्॥२५ब्राह्मणं
॥५सप्तमःप्रपाठकःसमाप्तः॥ ॥कंडिका११४इत्यध्वरंनामकांडेदृतीयंसमाप्तं॥ ॥एवंकं
डिकासंख्याटपत्र्ए ब्राह्मणनि३७तदाङ्कः१२॥ ॥संवत्१६४५वर्षेकार्त्तिकशुदि८शुक्रे
लिखितं॥मादं॥शुभंभवतु॥ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

Indira Gandhi National Centre for the Arts

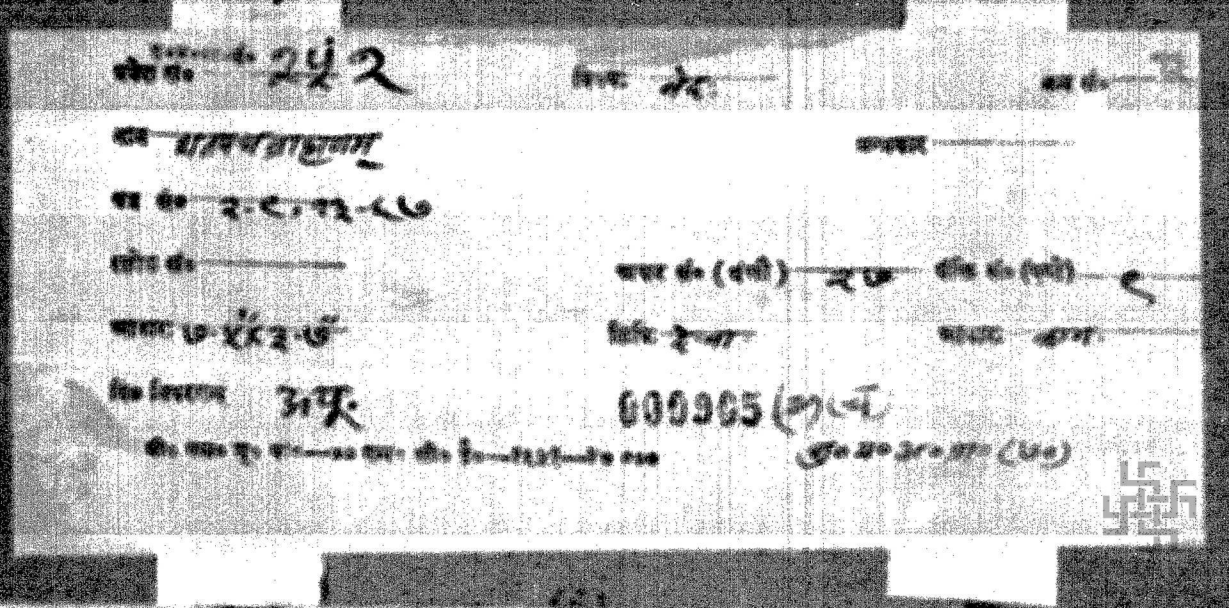

दस्मा छिरस्मा स्मि नेत्मि स्मिन्त्वाणः अञ्जयंनतस्मादेवेतछिरोयदस्त्वाणः
अञ्जयंनतस्मादुत्वाणः स्त्रियोघवैसुवेस्मिन्नात्मन्नयंनतस्मादुस्त्रीरंशः॥४॥
सएववपुरुषःप्रजापतिरनवद्यासवैःसपुरुषःप्रजापतिरनवद्यमेवैनमुप सृ
स्मिन्स्त्रीयुतेःपा॥ सवैसप्तपुरुषानवति॥सप्तपुरुषोह्ययंपुरुषोयज्जीवः आ
त्मात्रयःपञ्चपुछानिन्द्रियाणिद्वितीयमुपुरुषस्यात्मत्रयःपञ्चपुछाःप्रयश्चदे
वेनपुरुषेणात्मनवहीयतितेनद्वौवैणयुत्मात्मपञ्चपुछाःप्रद्यछतिःद्वा॥
अथह्यस्त्रियेनिद्वीयुतोवैवेतमाऽसप्तानांपुरुषाणांश्रीयोरसस्तमेतद्व
ह्यसमुद्दहतितदस्मेतछिरस्मिन्नेत्मिन्स्वेदवाःश्रिताःअथदिसवेभ्या
न्वेभ्योजुद्दतितस्मादेवेतछिरः॥७॥स्त्रीयेपुरुषःप्रजापतिरकामयतमयात्मा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तुपोतप्यतसुश्रातुस्तेपानःपेनमस्तत्तुसोवेदन्यहारतुडूपंमुयोवेस्रवति
ओंमांवैएषवेतिसुश्रातुस्तेपानोमूदूःसुश्रापमूपसिकत७शुर्करामश्मानमयो
हिरण्यमोषधिवनस्पत्यस्तततेमोदृथिवीव्याछादयत॥१३॥तावा एतावनुवस्
टयादयुमस्त्यतत्तुस्मादाहुस्विद्वदग्निरितीयुर्ह्यग्निरस्यैदिसुवीग्निश्रीयते॥१४॥
अहहुइयंवतिष्ठेतितद्धिमरस्वन्नामधथय-सुदृथिव्यस्तुस्तेय७सुर्वस्मामुं
यमानागायद्यदगायत्तस्मादियंगायत्र्युथोआहुरग्निरेवास्यैदृष्टेसुर्वःस्तोमुं
यमानागायद्यदगायत्तस्मादग्निर्गायत्रइतितस्माद्वैतद्यःसुर्वःस्तोमुय
मेगायतिवैवुगोतुवारमेते॥१५॥ब्राह्मणम्॥सोकामयतप्रजायेतिस्रीर्ह्यएव
वस्याप्रजायेतेतिसोग्निमाधथिवीमिथुनंसमभवत्तत्तृतीयं

वेत्तीयस्यसुक्ति १

तव्योह्यस्यांतत्तस्माच्चित्यश्चित्यउयंद्यमानस्यभवतितस्माद्वेवचि
त्यः॥१६॥तदेतावाब्रह्मणा॥पुवतुव्योव्यस्यःसतलुमबुद्धाःसमुस्थिमे
ब्राह्मणाःपुवैताःपुचचितयस्तेपुचचितोश्चिनोत्यतुमिरुवैनतुचिनोतिसुश्चिनोति
नोतिसुश्चिनोतितस्माच्चितयः॥१७॥सवःसुप्रजापतिर्व्येस्यःसता॥सवस्त
सुश्रस्यताःपवतुव्योव्यस्यःसततेवस्तेपुचवोब्राह्मणवःपुचैताश्चित
यस्तद्यत्तुचितीश्चिनोत्यतुमिरुवैनतुचिनोतिसुश्चिनोतितस्माच्चितयः
३॥१८॥सवस्रेःप्रजापतिर्व्येस्यःसता॥अयमेवसुद्यायुर्योयमतःप्रा
णाश्रस्यताःऋतवःएवतत्तोव्यस्यःसतदिशस्ताःपुचवैदिशःपुचैता
श्चितयस्तद्यत्तुचितिश्चिनोतिदिग्मिरुवैनतुचिनोतिसुश्चिनोतितस्माच्चितयः४॥१९

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

अध्वर्युतेग्निर्निधीयतेनोसुब्रह्मण्यऽसुरघ्नुर्वैयेग्निर्हितुरतुवंतु
न्हुदेनमग्निःसमुदधात्॥२०॥कंडिकाश्चतस्रः॥३॥षष्ठी॥अथोऽआहुः
प्रजापतिरवधिस्त्वेत्यवधीसुमाधत्तेतितेदेवाऽअग्नुनक्षवत्स्यं
मुपितुःप्रजापतिमिवज्यमेतिसवुऽएवैनंहन्तुमिच्छेमिच्छेवधिष्म
तीतिघृतमादेतुप्रजापतिऽएतमग्निंत्यजतो॥२१॥तेवा
अग्नावुक्तिमिरिषज्यास्तेयोनुक्तिमुहुःस्तेनंकु
रुतेस्वधाघृतंछिद्रंसमुनवत्स्माद्वैकास्माद्वैके
सुरेकाःपवन्युक्तिमेवैनंस्तुकुर्वंति॥२२॥सोऽब्रवीत्॥द्यावाप
थिवीऽउपावहमाभ्यांवैमाऽयंकश्चनाद्यादितिवैमाऽयंकश्चनाद्यादिति

ब्रह्मणाहाक्रोद्योगायुस्त्वमुक्तमतीमेयंतिष्टकाधिष्ठाऽग्निंचिकुयादि
त्यवतुत्पितुरप्रजापतिंनिवज्यतीतिनश्च॥२३॥अथहस्माहतुरश्वः॥क्षत्रंवै
मुजुमन्यऽइष्टकाधिश्रोतोकेवृणुक्षत्रायैवैनंक्षत्रियुन्क्षिणुवयुक्षवन्ध
सुरोसुवतितुजऽइंसुब्रह्मवतितुदेधतेतुस्माल्लोकेष्टणुएवमुक्षत्री
तुवध्यादित्यवतुदुहतुयेवैचेन्युत्वेद्युतस्थितिःस्थासुरघ्नुपितुपुत्रा॥
बुद्धोग्निमुत्सृजतेतुनोपोत्थापितावुदेतुमाग्निःसमुदधातुनैतुस्याग्निः
पितोतुदेवुदेवानुहुजतेनैषदेवुनोपितावुदेतुदेवुःसमुदधुसेनै
तुचदेवुःपितुरःरहाजमुद्दऽएतुद्भवतिःपितावपुत्रुप्रजापतिऽ
आग्निंत्रप्रजापतिंत्रप्रजापतिंत्रदेवुंत्रदेवुंत्रप्रजापतिंत्रबुस्वधे

Indira Gandhi National Centre for the Arts

दाग्नाः सञ्चदधाति तुयदेवतुचुतिधाग्वै सुदेवुतांगिरस्वदितिप्राणो
वा सुगिरः कचुलीदितिस्थिरासीदेत्येतदुघोषुतिष्टितामीदुतिधावु
चेवैनमेतुप्राणोनचविनोतिधाग्वाग्तिप्राणाइङ्गएडुग्नोग्निर्वो
वानग्निर्वावत्यस्यमात्रातावतेवैनमेतुश्विनोतीडाग्नीवैसर्वदेवाः
सर्वदेवत्योग्निर्वोवानग्निर्वोवत्यस्यमात्रातावतेवैनमेतुश्विनोति
तदाहुःकस्मादस्याग्निश्चीयतइतिब्रूवेसुदेवतायत्वे
तदिमामेवरसेनानुव्यहरत्यत्रयत्रदेवाःसमस्कुर्वसदेनमस्यो
वाधिसमग्रंश्चैवैकैवेष्टकेयमेवेयंश्चाग्निरास्तेहिसर्वाग्निश्ची
यतेसेयंचक्षुःस्रक्तिर्द्विशीर्ष्णीत्वस्यसुस्रक्तयस्तस्माच्चक्षुःस्रक्तयइष्टकाश्च

वर्तीनाऽन्यानुसुर्वाइष्टकाश्चारण्येनातुदाङ्गाःयदेवामुकेदक्षोयकपर्दोदक्षइतीयंने
वत्रयमाग्नेयीष्टकातद्धकिंचात्रमन्त्रंपदधात्येकैवेष्टकाघ्रुवत्व
ध्रुवीर्वैस्रुपदधातिसुरक्षिष्टकाएवैवमेनंपुरुषुपदधातियद्विश्वि
त्यराकलैःप्रोक्षतिसुहिरण्येष्टकाएवैवमेनंपदधातियद्वेखलेनाव
लेखासमिधमादधातिसाघानस्येष्टकाएवस्फुरन्तीमुपदधाति
बुधिमुबुध्नंयत्किंचात्रान्नंपदधातिसैवान्नस्येष्टकेयमुपदधाति
कोऽश्वाःतुदाङ्गाःकतरत्तइष्टकाशःशिरइतिजघनंउपसृज्यचक्षुषे
इतीतरेकचाङ्गःसुवर्णमात्रंकुर्यादाचक्षुषमेवैतदुपसृजतेवीर्यवे
वास्यैतासुर्वाएतदमात्रंसुवर्णमात्रंइष्टकाभवतीतिनेतुजाकुर्यात्तेन

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

पुरुषमासीत्सद्यो रूपमवत्॥३॥सो कामयत॥भूयसं वसीयात्मजायेतेति स
आदित्यं दिवं मिथुनं समभवत्तत आण्डं समवर्त्तत तदभ्यमृजाद्
तो विरहीतितुतमाडुमा असृज्यतैषवैरेतीयदुक्तस्तरितमासीत्तो
निनदस्त्रीणि भवन्नथसुः कपालेरसो लिप्त आसीत्तुअवान्तर
दिशो भवन्नथसत्कपालमासीत्तदिशो भवत्॥४॥सइमाँल्लोकान्
सृष्ट्वा कामयतः॥तुः पडुसृजेयमागंएयुलोकेषुसुरितिः॥५॥सम्
नसाद्यंचं मिथुनं समभवत्॥सोष्टोडशानाभ्यं नवत्तेष्टोवसवोऽभ्य
जयंतताननयमुपादधात्॥६॥समुनसैवाद्यंचं मिथुनं समभवत्स
एकादशाडशानाभ्यं भवन्नएकादशरुद्राअसृज्यंततुनंतरिक्ष

उपादधात्॥७॥समुनसैवाद्यंचं मिथुनं समभवत्सोष्टाडशानाभ्यं
वत्तेद्वादशादित्याअसृज्यंततुदिव्युपादधात्॥८॥समुनसैवाद्यंचं मि
थुनं समभवत्सुगभ्यं नवत्सद्विपादंवुनसृजततुदिक्षुपादधात्॥९॥
सृष्ट्वाडुडुं॥रग्निमेवस्वष्टवसवोन्वसृज्यततुनयामुपादधाद्यायुः
सद्वासानंतरिक्षआदित्यमादित्यास्तुन्दिविद्विक्षदेवुअडुमसंतु
दिक्षुपादधादिति॥१०॥अथोखलूः॥पडुपतिरेवेमाँल्लोकान्सृष्ट्वा
दद्विद्वाप्रत्यतिष्ठत्तस्मादमाःकुथाःशोन्नमपद्यंततुदाक्षायणीमभव
त्सुडुभ्यएववुद्रारोभ्योदेवानसृजततुवाचःप्राणास्तेभ्योमुर्त्योःपडु
रत्यतीमतमशनायासृजततुशानःपडुपतिस्त्वेवदंसर्वमसृजतयु
दिदंकिंच॥११॥सुपडुः सृष्ट्वा॥सर्वमात्मिमित्यवसत्संतस्मा

ह्रेतयः सुर्वमाऽभिमेतिमेवमऽसतेतस्माद्विस्रोऽस्तस्राणोमधातऽउदक्
मत्रमिनेनमुक्तेदेवाऽअजुह्वु॥१२॥सोऽग्निमब्रवीत्॥त्वंमासुधेही
तिकिमेतेतोभविष्यतीतित्वयामुचक्षातेऽयावैपुत्राणाऽगुध्यतेतुनपित
रपितामहपुत्रपौत्रमुचक्षतेत्वयामुचक्षाताऽइमंमासुधेहीतितथेति
तमग्निःसमदधात्तस्मादेतंप्रह्वापतिऽसुतमग्निमित्युचक्षतेऽग्रहवाए
नेनपितरपितामहपुत्रपौत्रचक्षतेसुएवैवेद॥१३॥तमब्रवीत्॥कुमि
सोपधास्यामीतिहिताएवेत्यब्रवीत्प्राणावैहितंप्राणाहिसर्वेभ्योभू
तेभ्योहितस्तद्यदेनऽहितऽउपादधात्तस्मादाहुपधास्यामुपदधाम्यु
पधमितिं॥१४॥तदाहुः॥किंहितंकिमुपहितमितिप्राणाएवैव
हितंयोगुपहितंप्राणाहियोगुपवहितोप्राणास्वेवैहितमंगान्युपहि
तप्राणेहीमान्यंगान्युपवहितानि॥१५॥सोऽसृष्वचित्यऽआसी॥य

प्रजापतिरभवन्नेतद्रूपंकृत्वापैरयं
अमृताऽभवंस्तद्यदेवैतेनप्राणाऽभवन्यत्प्रजापतिर्यदेवास्तदेवै
तेनभवति॥१६॥ब्राह्मणम्॥२॥श्रीः॥प्रजापतिर्वाइदमग्रऽआ
सीत्॥एकएवसोकामयतस्याप्रजायेयेतिसोऽश्राम्यत्सतपोत
प्यतततस्माकृतात्रेपानादापोसृज्यंतस्मात्पुरुषात्रह्मादापोजायंते
॥१॥आपोब्रुवन्॥कथंनुभवामेतितप्रश्वमित्यब्रवीत्॥अतप्यतवः
केनमसृजतेतस्मादपातप्तानाकेनोजायते॥२॥केनोब्रवीत्॥
कोहभवानीतितप्रश्वेत्यब्रवीत्सोतप्यतसमुदमसृजतेतद्रेफेन
समृतेयदस्रावेष्टमानंकुरुतेसवुदोपहन्यतेमृदेवभवति॥३॥

काः क्रयीदनिष्क्रीता न वै निर्याः पशोः क्रीत्या
योऽनदन्नादवा॰ न घास्ताः श्रियं एनानि तानि प
शीर्षण्युपधायानितानि क्रसिध्नयेतास्ताः पंच वित्त
घ्नन्त्रशीर्षण्युपधायदक्षिणोत्यतिरक्तच्छीर्षणि
रेतानि क्रसिध्नन्ति॥११॥ तं एतं सर्वं पशवायदग्निस्तस्मा
दग्नौ पशवोरमंतपशुनिरक्तन्पशवारमंतं तस्माद्य
स्यपशवोरमंतिं तस्मिन्नग्निराधीयानग्निर्हविष्यन्नाव
स्नातावि प्रजापतिरयंकेतस्मादेनंस्पर्शयेद्

तिरक्तवत्॥१२॥ रक्तैकशाकुरक्तिवानिः स्रवैःपशुरियंजोतद्
घाएतेरक्तसर्वः प्रजापतिरयद्घ्नतन्नादचाग्नरंतंपरीयादिति
पात्रघट्टनेरक्तसर्वियंजेतन्नादचाग्नरंतंपरीयादिति
तथाक्रयौप्ढवानातदितादियादथोपथस्तदियादथौक
तनःसंन्नरेदेतानिवाएतक्रुसिध्नयेतास्त्रिंतीःसंन्नरति
तस्मात्तथानक्रयौतु॥१३॥ याघ्वेतान्पशूनालभतेक्र
यतनमेवैतदग्नयेकरोतिनह्यनायतनेक्वचनरस्ता
न्नैवायतनंनादत्तम्पुरस्तान्निदधातितदेनंपशवग्नि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

रूपावर्त्तात॥१४॥प्रुरुषाण्यागोरविरजोचवांत्यतावातावि
र्विपशावान्नंपशवस्त्वावदन्नंतादित्स्फुरस्तान्निदधति
तादनंपशवन्नतिरूपावर्त्तान॥१५॥पंचनवंतिपंचहायनम्
यदेताश्चितयस्तन्यएतन्यंजायतनानिनिदधंतितादन
शँन्नन्निरूपावर्त्तात॥१६॥तद्यन्निदन्निन्यृतिबरुवाद्यात्स्व
योयुदेताश्चितयाथयंकोमायतियथानंकाममाप्नुयाद्
जमोनोयुक्तोमृषेतकुर्मऋतान॥१७॥प्रुरुषंप्रथमंमालभ
तेप्रुरुषोहिप्रथमुःपशूनामथाश्वंप्रुरुषंछंत्यन्तोथगाम् १५
१५ अछंत्यन्तोगारयांविंगाछंत्यन्तविरथाऽजमविंछंत्यन्जस्

दनाद्यथाऽवैयथाश्वमालभतात॥१८॥तांषांविषमारश
नाःस्फःप्रुरुषमप्यवर्षिष्टाथऽस्थीयस्थथऽस्थीयस्तीदुध
थाऽरूपेपशूनाछंरशनाःकरातापापवसंसायंसवान्नु
वसमाःस्फुःसवोःसदशःसवोंघातसमाःसर्वेसदृशा
ऽग्नयोऽछंयांतानन्नछंछंयांतानसमास्तानसदृशा॥
॥१९॥तदाहुःकथमस्येषाग्निःपंचपुरुषःसर्वःपशुरिति
चवतीनिप्रुरोडाशकपालंप्रुचवापतदयंप्रथमाष्टा
न्मयीऽकाथयत्प्रुमालभतातन्नपश्चिप्रुकापानय
यद्वपामनितोहिरण्यंशकात्तानवतस्तेनहिरण्येऽग्नी

प्यतथयदिक्षयूपःपरियंस्तेननानस्यात्पशुकामपात
थयदाज्यंग्रोक्षणीःश्रुरोडाशस्यनाम्नेपंचमीष्टकापत
एवमुहासांषोग्निःपंचेष्टकःसर्वःपशुरात्मानवनि-
तेषांचत्रिंशतिःसामिधेन्यःयत्रिंशत्यर्धमासा
विसंवत्सरःसंवत्सरोग्नियोवानग्नियावत्यस्यमात्रा
नावतिविनामेतत्समिधःसरःयद्वचत्रिंशति
श्चत्रिंशत्यक्षरागायत्रीगायत्रीग्नियोवानग्नियो १५
वत्यस्यमात्रानावतिविनमेतत्समिधाम्रस्यद्वचत्रि

ंशतिश्चत्रिंशोवैग्नियोवैतत्यस्यमात्रानावतिविनमे
च्छुरुषोदशेदस्याअंगुल्योदशापाद्यश्चत्वार्यंगानिउरु
पंःग्रजापतिःप्रजापतिरग्नियोवानग्नियावत्यस्यमात्रानो
वतिविनमेतत्समिधोम्रस्यद्वचत्रिंशतीगायत्रीत्रिंशच्चान्या
दंप्राणागायत्यात्मात्रिष्टुप्प्राणमेवासगायत्रीःसमि
धश्चात्मानंत्रिष्टुप्समिधंत्रिष्टुभानुवंत्यन्तिनागायत्रो
मुधेत्वयमात्मात्रिनःप्राणान्तूयसीःम्रस्तागायत्रीस
व्यादकनीयसीरूपरिष्टाद्धूयाछंसीम्रुरस्तात्प्राण

Indira Gandhi National Centre for the Arts

व सराऽथ पयासमिसायन्निसंवत्सरा यन्नर्धय समस्या निचवर्द्धयंन्नि पेतसं॥४

कनीयाऽसत्पारिष्ठा तृ॥२४ सो व्याद्दसमास्थायनेरुन
वावर्द्धयंच्चिनि प्रजापतिविसस्त यत्राग्निःसमद्धारं
ब्रवीधामसंमिनाःसामिधेन्यस्तानिर्भासमिद्धिनि॥२५ त
एताऽपश्यंसमास्थात्ततरुनवोवर्द्धयंचिनिसमास्यचाग्नि
तवश्च वर्द्धयंन्नित्येतृसूंदीवानदीदिदिरा वान न तीसोवा
आदित्यादिवाऽरा चं नातन संदीदिहीत्पेतद्धि चा आ
जादिप्रदिश च तस्क्रन्दनिसर्वोऽ ना. हिप्रदिश चानतैं
१६ हान्पतन॥२६ ता एता एकवारव्यानांएतमेवान्नियथैत १६
मिवसंस्कुर्यादेतऽसंद्धधादेतंऽजनयेशत्राग्ने यऽआ

ज्ञापत्यायुदग्निराथ्यायुनासाध्यायव्रजापति ऽसामंधातु नप्राजापत्या
२७ धादशपियोःद्वादशमासाःसंवत्सरःसंवत्सरोग्निर्यावानग्नि
नैर्ग्नियविवत्यस्य मात्रा तावता वेनमेनद्प्रीणाति॥१८ यद्वेन्द्वा
द्वादशाद्वरा विजगतीयोविजगतास्याऽहीदऽसर्वजगदियुत्र
वा ऽग्निरास्योऽिस वोग्निर्यायावानग्निर्याविल्परपमात्रा
तावतावेनामतदाप्रीणाति॥२९ यद्वेवषा द्वादशद्वादशा हराव
जगतीजगवीनिछंदाऽसिसर्वाणिछंदाऽसिप्रजापतिः
तीस प्रजापतिरग्निर्योवानग्निर्योवत्यस्य मात्रा तावातेवेनम
दाप्रीणाति॥३० ताएता ऊर्ध्वाऽस्पसमिधिनवेतीति प्रजाप

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तिविस्रस्ते यत्राग्नेः यमदग्नेतमब्रवीद्घामस्मिताः प्रियस्ता
न्निर्मोघ्रीलीहीति॥३१॥एतान्त्रयश्चदूध्रोऽस्यस्मिध्मेनचैत्
मूर्द्धा छेतस्यैस्मिध्मेनवमूर्द्धिकाशोवीछंष्यान्नित्यं
द्वेनि छेतस्यैकाणिशोवीछंष्यन्नीछंपिनवंनि छमतान
तिद्वीयेवत्रमेछोतस्रुघतीवस्यतिस्रुवेनावाअग्नेःस्रुचो
कःसूनोरितियाइनंडनयतितेनास्यैषस्रुःमेरुतान्
नाएकद्वारवानाएतमुवानिमुथेनमेवसंस्कुर्यादि १७
छंसंदधादितंडनयेनाग्नेयःप्राजापत्यायुदन्ति १७

रुपशपतुनाग्नेयोयंस्प्राजापत्यःप्रीणातिनप्रजापत्याः
नाविषमाविषमपदाविषमाक्षराविषमाणिहिछंदाछंसु
योयान्पसाधुस्तमेगनिविषमाणितानिस्यतानिरुन्धी
एतिमेदेधविश्वानरःपशुपुरोडाशोवैश्वानरोविश्वे
नयःसर्वेषान्नीनामुप्राप्त्यैदेवविश्वानरस्
तुवोदिनयादेनाश्तयोगयोवाऋतवऋतवःसंवत्स
संवत्सरोवैश्वानरोयद्वनुयइतिसप्तदतितुदेचयेद
द्दशकपालोद्वादशमासाःसंवत्सरःसंवत्सरोविश्वान

Indira Gandhi National Centre for the Arts

आग्नेयो याज्यानुवाक्या अतस्तु पाणामुपाध्यो का
मांवत्यः कामानामुपाध्यानुसावेकोशत्यावेनिपश्शो ५ ७
र्षणिविद्यापदधत्युत्तैयानितपशवइतिततदेव
मन्नमोऽकृणपास्रवंत्यनाधीतानिहितानितुघ्न
तथाषाऽसाश्रोमानयास्यापदधुस्रुहिरण्मयान्पुरुषकृतं
तनोमाराम३१हिरण्मयान्पुरुषकृतंत्यमृतेष्टका
निवदंतस्तुतानश्नंतष्टकानहितानिपश्शीर्षो
णि३२हिरण्मयान्पुरुषकृतंत्यमृतेष्टकानावापेतेपशवोवाव १७
१८

किंचोसन्नमियंतन्नसर्वस्यप्रतिष्ठानघ्नंतपशवा
गत्वास्तवएतानधिसंनरामइतिनतथाकृयोघोवा
एतत्पामाहतंयद्ब्राह्मणंचनविद्यान्नास्यैतन्नय
न्नाःस्फःसएतानेवपंचपश्वालभतेतयाचदस्यव
शःस्यात्राह्मेतान्प्रजापतिःप्रथमआलभेशपाप
एःसायकायनोंतमोथदासभतानेवांतरणालभते
तएतेसीमोघावावान्येतेप्राजापत्याश्चवाय
व्यश्चतयोरनावाह्मणंघातम३२ब्राह्मणोमसम

इति अथ नः पाठकः ११॥ प्राजापत्यं चरुकाश्चालं नाम प्रजा
तिरग्निर्वा यागस्त्वं वृत्रघ्ने तमालभत नादित्वा अग्नेरं तपयेत्
ति॥१२॥ पामो नवति घ्या निवेपाम स्यालामानिम्ब क्लानिवेश
क्षान्स्वर्धं मिथुनं अजुनं नंतदस्य प्राजापत्यं रूपं रूपेण
सं नवतिरूपशो हि प्रजापतिः मरतास्यु कविंशतिः स्या
मिधयो दशमासाः पंचैव स्त्रय ग्रामलोकाः त्रयः
दिघ्नाप्यकविंशएष प्रजापतिः प्रजापतिरग्नियो वानग्नि २२
यावत्यस्यमात्रा तावत्यैवैनामेतत्समिधमेत्य धेविक

तीरकविंशो वित्रुरुषो दशस्त्याक्रं गुल्ययोदशाधाक्रात्मेकविंशः१

× विंशंपुरुषः प्रजापतिः प्रजापतिरग्नियो वानग्नि यावत्यस्य
मात्रा नावत्यै नमेतत्समिधमधत्त यो गोयत्रीत्रिवृत्त
स्त्रा च्यास्तासाम्रक्ता बंधुरुक्तंम्ब वावृवृंछिरएयग
नैवत्या धारमाधारयति प्रजापतिर्वि रिरएयगर्भः
प्रजापतिरग्नि र्दशाक्षिस्त्रासाम्रक्ता बंधुरुक्तंम्ब वा
व्यं प्राजापत्यः पशुपसाउशोयएवप्रशा बंधुः सएव
उशस्य दश कपालो दशमासाः संवत्सरः प्रजापत्यव
धत्ता याज्यानुवाक्याः कोहिप्रजापतिः मयत्र थैतंवायं

नियुनक्ति शुक्रं रूपरमालनात प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वानु
विक्षतन्स्पान्यानेदनारतःपरापतत्सोजः शुक्रस्त्व
परोलक्षुघ्नवद्भूमो विमुनायावान्नावेरस्त्वा
नात्मानघोदतमालनेत नदेवानेरतपयेतिशुक्रान
वतिशुक्रेछंदिरेनस्त्वपरोनचतिरूपरंछंदिरेतोवा
यावन्नवतिप्राणोनिवायुनियुनक्तिनवत्यक्षरानो
विनियुतःप्राणादानावावास्मिन्नेदध्मतिाध्यक्षवे
तंवायावनियुनक्तिशुक्रंरूपरमालनात प्रजापतिवि

२०

२१

स्रक्तंयुनक्तिवाःसमस्क्रंवेसयास्मात्प्राणामधतुदुक्ष
मरामस्मिन्नातनपशुनादधुस्तथेवास्मिन्नयामनुद
ध्मतिवायावन्नचतिप्राणोविवायुनियुनक्तिनवत्यक्ष
दानोविनियुतःप्राणादानावावास्मिन्नतनदध्मतिशु
क्रोनचतिशुक्रोहिवायुस्त्वपरोनचतित्वपरोहिवायुः
॥उतस्पसप्तदशासामिधेन्यःसप्तदशोविसंवत्सरोसप्त
शमासाःपंचर्तवःसंवत्सरःप्रजापतिःप्रजापतिरग्नियो
बानग्नियोवत्पसमात्रांतावतीविनमतसमिधमाद्यद्ध

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वसन्तदशसन्तदशो विप्रुषा दशप्राणा वच्चा यूंगा
न्यात्मापंचदशग्रीवाः षोडशरूपः शिरःसप्तदशंप्रजः
प्रजापतिः प्रजापतिरग्नियो वा नग्नियावत्यस्यमात्रा
स्तावतीवेनमेतत्समिद्धा॥७ उन्नयीगायत्रीत्रिवृ
न्मध्यान्दीनासाम्नाकाबंधुरुक्काम्यवान्वेचद्वादशा
प्रियस्यासाम्नाकाबंधुरुक्काम्यवान्वेचंप्राजापत्यःप
शुप्रुरोडाशोत्रोसकामउपाप्नइतिरुस्मादाहिंछ
न्दसांवाएषयज्ञक्रतुर्यत्पशवोयत्पशुप्रुरोडाशोयद्वै वायव्य २१
यंचक्काःप्राजापत्यंपशुंवालभतेयद्वै वायव्य २१

पशुर्नैवतिप्राजापत्यःपशुप्रुरोडाशोर्ऽछंदःप्रजापतिर्वा
ऽरर्दैप्रजापतिस्तद्दुन्नोवायव्योस्यातान्नोवाप्रा
जापत्यावर्ऽछंदिवास्यक्रतंछंस्यान्नादंमथयद्वायव्यः
पशुर्नैवतिप्राजापत्यःपशुप्रुरोडाशस्तनादिवंतंछंसंवेत्ते
नैप्राजापतिंछंस्कुरोति॥११ यद्वै वायव्यःपशुर्नैव
तिप्राजापत्यःपशुप्रुरोडाशःप्रजापतिविःस्वस्तंयत्रदेवाः
समस्कुर्वन्त्सयोस्मात्प्राणोमध्यतोदक्रामत्सोस्मिन्नात
नपशुनादधुरथास्यैतन्नप्रुरोडाशेनात्मानंछंसमस्कु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वैश्वयत्प्राजापत्यो नाऽवनिग्रजापनि र्योमा द्वादशकपा न्नो
द्वादशमासाः संवत्सरः संवत्सरः प्रजापतिः क द्वात्पायान्य
न्नुवाको कोहि प्रजापतिः॥१२ तद्यद्वपांशुरस्त्राज्जुहोति
यएवायंशुरस्त्राण स्तमस्मिन्नेतद्दधत्पथयास्तनमथ
तश्चरंनिधतो द्यथमात्मा यद्वविषोपरिष्टाज्जुहोति यएवा
यंशुरुपरिष्टात्प्राण स्तमस्मिन्नेतद्दधाति तस्मादुत्थाय
द्यान्नुवाकाः स्युः अथ रूपाण्युपाप्नोति युद्वात्पायद्व
वनियुद्यद्रूपं तस्मा पाप्त्या॥१२ तऽवाऽआहुर्वपुयाण २३
२२

एवस्तुल्लवात्तो स्यातामतोद्वि एतोयुक्तं गृह्णातुल्लवात्तोनियु
द्यात्पाहविषाद्यदेवनियुद्यद्रूपंतस्मापाप्त्याइति॥१३ यद्वावेतप
शुमालस्तनाएतस्मिन्नेतद्रूपाणि सर्वेषांपशूनाऽरूपंयद्वपराल्लसुदी
तस्यरूपस्यरूपंद्यपराद्धिल्लसुदीघरूपाणियद्वपरःक्लसरदांस्त द
श्वरूपंद्यपराद्धिक्लसरवानाश्वायदश्वाद्याफल्लजारूपमाष्टा
द्याफाद्धिगारश्यद्यस्यावरिवगफाल्लदवरूपंयदजल्लदजस्य
तद्यादनमालस्तात्तुनाद्वितास्यातसर्वपशयआलद्वासवत्यंतो
यतमरस्यकामीपकाल्यातंतवापंयपशवएषवाप्राजापत्यएष

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

क्तियुत्तीयः॥१०तौर्णोर्णमास्यामालभ्तन्नामावास्यायामालभ्तः
शुद्धिकआङ्गरसोवैरूपःप्रजापतिःसप्ताऽरात्रिमिहवूसंतिन्द्य
ग्याप्रतिष्ठंतमालभ्तेतवैतदितिवृद्धतद्वैपौर्णमास्यामवास्मोत्व
दःपशुस्तोदवाःपौर्णमास्यामालभ्तेतयत्रैनंदवाआलभ्तेततादन
मालभ्ताइतिसमान्योर्णमासंयद्ववायोर्णमास्योपोर्णमासीद
वावप्रथमाऽऽहासतस्माद्ववपौर्णमास्यो॥११तानहुकाल्गुन्यामेव
षाहसंवत्सरस्यप्रथमारात्रिर्येत्काल्गुनीपौर्णमासीयाश्चरोषाश्च
मीयाश्चवीमुखतएवतत्संवत्सरमारभ्तेता॥१०सवाऽएषवैपौर्णे

मास्यनाम्यपशुमालभ्तेतापौर्णमास्यैनवाऽएषप्राणेनयज्ञं
एहतयापशुनातक्रम्मणाप्तिवैतान्प्रीणातेतद्यज्ञमानःपौर्णमासेनवृष्टा
प्राणेनयज्ञंएहतयापशुनातक्रम्मारभ्तेता॥१०तद्वाउपांशुयाज्यवान्येत
द्वितिःप्रजापतिःपशुनिःक्रमीर्द्विषन्वाभ्रातृव्यवानिरुक्रमेवा
तस्माऽउपांशुयाज्यंयद्ववापांशुयाजापत्यंवापशुकर्म्मप्रजापतिं
ह्यातनकर्म्मणारभ्तेतनिरुक्तारवैप्रजापतिः॥२०यद्ववापांशुर
नावाअन्तर्यज्ञऽउपांशुविरतःसंस्तवनंवापशुरुपाऽआप्तादूविर
नावाद्विपशुः॥२१अष्टकायामुखवाऽएतत्संवत्सरंप्राजापत्यंयत्तद्ह

Indira Gandhi National
Centre for the Arts